START

REEL 58

National Preservation Program for Biomedical Literature:

Preservation of Persian and Arabic Medical Manuscripts

Funded in part by the
National Library of Medicine
and the
University of California at Los Angeles

(Contract Number N01-LM-9-3534)

October 1989 - September 1990

The material on this microfilm
is of varying quality. Portions
of the material may illegible due to:

Aged paper
Foxed, stained, or insect
  damaged paper
Water damaged paper
Glossy paper
Illegible script or faded ink

Red and purple within the
manuscripts may appear paler.

AIIM

Association for Information and Image Management

1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910
301/587-8202

Centimeter

Inches

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

Los Angeles,
University of California

Louise M. Darling Biomedical Library

History and Special Collections
Division

Persian Medical Manuscript Collection

(Shelved as Ms Collection 60)

*Ms.
coll. Persian medical manuscripts. -- ca.
no.60 1100-ca. 1900.
RARE 150 v. ; 15 x 8-38 x 24 cm.

Entire collection microfilmed as part of a National Library of Medicine preservation project: the preservation master negative is at NLM; the printing master negative is at the University of California's Southern Regional Library Facility; a positive copy is housed in the UCLA Biomedical Library's History Division.

Formerly a part of: Near Eastern manuscript collection, Dept. of Special Collections, University Library, University of Califonia, Los Angeles, and assigned accession no. 1117. Transferred to the History Division of the UCLA Biomedical Library in

CLU-M ejf 891113 CLUHsl SEE NEXT CRD

*Ms.
coll. Persian medical manuscripts. ... ca.
no.60 1100-ca. 1900. (Card 2)
RARE March, 1986.

Finding aids: Annotated and indexed list available in library: Richter-Bernburg, Lutz, Persian medical manuscripts at the University of California, Los Angeles : a descriptive catalogue (Malibu : Undena Publications, 1978)

1. Medicine, Arabic. 2. Manuscripts, Medical. I. University of California, Los Angeles. Louise M. Darling Biomedical Library. History and Special Collections Division. II. Series: Near Eastern manuscript collection ; no. 1117.

CLU-M ejf 891113 CLUHsl

Persian Medical Manuscript Collection

Ms. 58

(Richter-Bernburg No. 135)

Author: Moḥammad Mahdī b. ʿAlī Naqī

Title: Zādo l-mosāferīn

(Richter-Bernburg No. 199)

Author: Masīḥā Ṭabīb

Title: Dastūr-e khwordan-e shīr-e olāgh

(Richter-Bernburg No. 198)

Author: Mīrzā Esmāʿīl Ṭabīb valad-e Mīrzā Sharīf

Title: Dastūro l-ʿamal-e čūb-e čīnī

(Richter-Bernburg No. 212)

Materia medica and pharmacopoeia: extracts

An Arabic tract on the secret meaning of the letters of the alphabet, not catalogued in Richter-Bernburg.

A primitive sketch of the human skeleton, not catalogued in Richter-Bernburg.

(Richter-Bernburg No. 179)

Author: Anonymous

Title: [Moʿālajāt]

(Richter-Bernburg No. 213)

Collection of extracts

147 fols., 213 x 153 mm

۱۳ ح الاول

میلسوس شراب سوسن است اختیارات

ایام بحران
۶ و ۹ و ۱۱
بیعنی و ۱۴ و ۲۰ و بقولی تا ۴۰ هم بحران است

دهن السلاطین ۲ مثقال
شیقه اقراز فرمحرم

حب سلاطین

حب سلاطین پوست هلیله زرد ربّ ریوند
۵ ۳ ۲

هلیله سیاه صمغ عربی سقمونیا کوچک
۳ ۲

انقیسه کندش بنفشه نبات حبسول سالند
۱ ۱ ۱
سیاه دانه دانگ نیم

حب سازند شش عدد و یا پنج عدد و کافی است

موقوف بمزاج و بعض مزاج را

۳ عدد هم کافیست

منهی بقرا اط از علاج ۸ ان سی ام
۳۰
حزیران که اول تموز است

و ۲۰ ۲۴ بر ماه جلالی

است

52 ii

[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]

صورت نامه که به سلطان سنجر ... حکیم ... نوشته است

خدایگانا افضل لطف پرست این | که باد چرخ ز سنبره های تو سر برزد

زمان حکیم مسیحا دمی که در ایام | رسیم ربع ز علت ز خلق بگریزد

مرا است علت از ضعف تب ستمی ماه | که زین سبب دل مسکین بهم برآمیزد

زبان که بیر چنان سرگران و خودرای است | که با هر مجلس از جای بر نمی‌خیزد

هنوز کسی منقف درین ایام | مگر تو جهد کنی با کسی در آمیزد

هنوز ناشده اندر سرای جان مستان | ز سر در آید و فی از دهن فرو ریزد

فدای رز که منی را زرد دوا بخش | اگر تو یار من شوم خوب بگریزد

حکیم اربع در جواب نوشته

ای جسته چه صالی که کان لطف نفس | ز بهر طبع لطف گهر فرو ریزد

سوال مسکنی از ضعف تب ستمی ماه | کسی چه جسته صد احسن انگیزد

زمار جعل بمقامل ز ... قرصه | زبس کل بگو بند خوش فرو ریزد

زعفران سنقفور ... حلقوزه | لجه سنبل ... بیامیزد

[illegible]

03 iii

1428

صورت نقوع

[illegible]

شربت مجزره؟

[illegible]

اول [illegible]

[illegible]

الحكما

علامت علامت	اسهال	سرسام	فالج / زكام
علامت	ذات الجنب	سقراط	بقراط
صفراوی علاج	[illegible]	[illegible]	[illegible]
علاج	[illegible]	[illegible]	ارماطیس؟
[illegible]	[illegible]	ارسطاطالیس	ارسطو
[illegible]	[illegible]	بطلمیوس	فیثاغورث
بالینوس	[illegible]	جالینوس	جاماسب
[illegible]	[illegible]	بلیناس	ارماطیس؟
اقلیدس	[illegible]	بقراطیس	بلوهر

همه رفتند وتو هم خواهی رفت؟

[illegible]

جدول حادثات بالزمان علی کون القمر فی البروج

الحمل	الثور	الجوزا	السرطان	الاسد	السنبله	المیزان	العقرب	القوس	الجدی	الدلو	الحوت	الحادثات
بیماری	[illegible]	[illegible]	خیر	[illegible]	[illegible]	[illegible]	درد	[illegible]	[illegible]	خیر	[illegible]	برق وصاعقه
بیماری	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	گرفتن آفتاب
بیماری	[illegible]	[illegible]	خوف	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	درد	[illegible]	بیماری	گرفتن ماهتاب
فتنه	[illegible]	[illegible]	دولت	خیر	فساد	[illegible]	[illegible]	[illegible]	غم	[illegible]	بیماری	تیرگی آفتاب
خیر	[illegible]	[illegible]	بیماری	[illegible]	[illegible]	بیماری	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	تیرگی ماهتاب
[illegible]	[illegible]	[illegible]	غم	خیر	[illegible]	خیر	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	خیر	خرمن بستن آفتاب
درد	رضا	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	خرمن بستن ماهتاب
فتنه	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	دولت	قوس قزح
[illegible]	[illegible]	[illegible]	نعمت	دولت	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	آمدن بادها سخت
[illegible]	[illegible]	[illegible]	نعمت	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	غم	زلزله
[illegible]	[illegible]	[illegible]	دولت	خیر	خیر	فتنه	[illegible]	فساد	[illegible]	[illegible]	[illegible]	سرخی در هوا
[illegible]	[illegible]	خیر	فساد	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	برخواستن غبار
درد	[illegible]	لطف	نعم	[illegible]	[illegible]	[illegible]	مال	منفعت	[illegible]	[illegible]	[illegible]	مردن چراغ بی علت
[illegible]	[illegible]	دوستی	منفعت	فساد	[illegible]	مال	منفعت	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	پاره شدن جامه
درد	مال	هدیه	نعمت	[illegible]	[illegible]	[illegible]	درد	[illegible]	درد	[illegible]	درد	ترسیدن در خواب

جدول حادثات بالزمان علی کون القمر فی البروج

الحمل	الثور	الجوزا	السرطان	الاسد	السنبله	المیزان	العقرب	القوس	الجدی	الدلو	الحوت	الحادثات
درد	[illegible]	[illegible]	[illegible]	باران	[illegible]	[illegible]	دولت	[illegible]	[illegible]	بیمار	خیر	آمدن برف و تگرگ
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	سیاهی در آفتاب
[illegible]	نعم	[illegible]	نعمت	مال	دولت	[illegible]	[illegible]	غم	دولت	نعمت	[illegible]	گریستن گربه
[illegible]	نعم	غم	خیر	[illegible]	خیر	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	غم	[illegible]	خنده در خواب
[illegible]	[illegible]	مال	[illegible]	[illegible]	مال	نعم	[illegible]	[illegible]	[illegible]	مال	[illegible]	گریه در خواب
[illegible]	خیر	[illegible]	[illegible]	خیر	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	غم	[illegible]	[illegible]	لرزیدن اندام
مال	خیر	[illegible]	خیر	[illegible]	غم	[illegible]	مال	غم	خیر	[illegible]	[illegible]	افتادن قلم از دست
[illegible]	[illegible]	[illegible]	منفعت	غم	مال	[illegible]	[illegible]	خیر	خیر	[illegible]	[illegible]	بانگ گوش راست
غم	غم	[illegible]	غم	[illegible]	غم	[illegible]	[illegible]	[illegible]	مال	[illegible]	خیر	بانگ گوش چپ
[illegible]	[illegible]	[illegible]	مال	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	بانگ خروس بی هنگام
غم	[illegible]	مال	خیر	[illegible]	خیر	[illegible]	خیر	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	بانگ سباع و وحوش
[illegible]	منفعت	خیر	[illegible]	مال	[illegible]	[illegible]	[illegible]	غم	[illegible]	[illegible]	[illegible]	بانگ کلاغ زنگ
[illegible]	لطف	[illegible]	نعمت	[illegible]	[illegible]	[illegible]	غم	[illegible]	[illegible]	[illegible]	دولت	[illegible]
خیر	[illegible]	[illegible]	[illegible]	غم	[illegible]	[illegible]	دولت	غم	[illegible]	خیر	مال	جستن چشم و ابرو
غم	[illegible]	دولت	نعم	مال	نعمت	مال	نعمت	ظفر	نعمت	[illegible]	[illegible]	آمدن گرد و غبار

روز یکشنبه در ساعت زهره ۱۳ شهر ربیع الثانی در قصبه السکو در باغ ۱۴ السنه ۱۲۸۱

جدول الاختیارات علی اتصالات القمر بالکواکب الستة

	بالزحل		بالشمس
لذ	بدست اکثر کارها را	لذ	بدست جمله مهمات را
س	نیک است زراعت و عمارت و بنا نهادن	س	نیک است اکثر کارها خصوصه دیدن اشراف و طلب
ع	بدست حذر از مهمات اولی	ع	بدست حذر از مهمات اولی
ث	نیک است بنا نهادن و زراعت کردن	ث	نیک است اکثر کارها را خصوصه طلب حاجات از پادشاهان
بلد	بدست جمله مهمات را	بلد	بدست جمله مهمات را
	بالمشتری		بالزهرة
لذ	نیک است اکثر کارها خصوصه دیدن علما و اشراف	لذ	نیک است جمله مهمات را خاصه نو بریدن و پوشیدن
س	نیک است جمله مهمات را	س	نیک است اکثر کارها خاصه
ع	نیک است اکثر کارها را خاصه سفر کردن	ع	شاید طلب علم موسیقی و عطر و زینت کردن
ث	نیک است جمله مهمات را	ث	نیک است اکثر مهمات را
بلد	شاید بحث و دعوای شرعیه و علمیه	بلد	شاید زینت کردن و برده خریدن و حمام رفتن
	بالمریخ		بعطارد
لذ	بدست هیچ کارها نشاید	لذ	نیک است بعلم و علم نجوم و علم طب را و غیره
س	نیک است سواری و کار آتش کردن	س	نیک است تجارت و کتابت و بیع و شری
ع	بدست حذر از مهمات اولی	ع	بدست حذر از مهمات اولی
ث	نیک است سواری و دیدن امرا و اکابر و فصد کردن	ث	نیک است کتابت و تعلیم علوم و خریدن
بلد	بدست هیچ کار نشاید	بلد	

فهرست کتاب

بسم الله الرحمن الرحیم

سپاس افزون از خواهش بیماران و ستایش بی‌آواره در دمندان بلقا
نثار بارگاه طبیبی است مهربان که زبان حال خسته‌دلان بانوار اعمال فانا
مرضت فهو یشفین گویا در دل مستمندان نوید ازورا نوید و ننزل من القرآن ما هو
شفاء و رحمة للمؤمنین مداوا فرموده است درود دونا محدود و صلوات نامعدود
بر نبیی نوید عطار خانه وما ارسلناك الا كافة للناس بشیرا و نذیرا
و دوا شناس بیمارستان وکنتم على شفا حفرة من النار فانقذكم منها سید
انبیا و ملاذ اهل الارض و سما محمد مصطفى صلى الله علیه و آله و بر سید اوصیا
و سند اولیاء و امام المتقین ومعجون مادة الحوت و اصفیاء الاتقیاء و تریاق

فاروق

فاروق سعداء از اشقیا و نعیم جنت و لظی لنفی مخدوم ملائکه ارض
و سما علی مرتضی علیه و آله المعصومین السلام وبر ذریه ابرار
و اهل بیت اطهار آن دو عالی مقدار که هر یک از معالجه ...
بیش از بلیتی ضلالت و معاصی جدا وارند صلوات الله و سلام
علیهم اجمعین مارجع المریض الا الطبیب وانس الحبیب الا الحبیب
اما بعد چنین گوید کم کننده دیار سکی داف و مبتلای رنج هیچ مدانی
الواثق بالله اللطیف محمد بن علی النعت الزیف عفی الله عنهما که دوست
دو خالی صاحب نسب شریف و حسب منیف مستجمع کمالات صوری
و معنوی میرزا محمد اسمعیل حفظه الله العزیز در این اوان که مقارن
بحد ثان از وطن مالوف کس برآن و اکثر اوقات را مصروف سیر در بلاد
مید ارنئه از این داعی خواهش نموده که رساله در ترتیب دهد متعلق

با آنچه مسافر را در حفظ صحت بدن در سفر و تدابیر در احتراز از

خطر سفر استبصار ضرورست و اشعار بمعالجه بعض امراض که بدون

حضور و مراجعت بطبیب لتشخیص آن مقدور نباشد و تدبیر آن میسر

و بخصوص بعض از امراض که اکثر مزاج ایشان را انحراف از اعتدال بجانب

آنها واقع میشود فی الجمله ببسط داده در ذکر اسباب و علامات و معالجات

آنها اهتمامی نماید که بدون مراجعت اطبا توانند تدبیر نموده لهذا امنا

علدم استطاعت و قلت بضاعت در بن صناعت و تشویش حال و توزع

بال و ابتلا بدهر خوان و فتن زمان که هر کس زمانی و مبادی نداده بمثل آن

نشان و منه المشتکی الی الله المنان امتثال امر ایشان نمود تسوید ورقه

چند نموده برد در خود نشا و این رساله مشتملست بر دو مطلب

مطلب اول در تدبیر مسافرین و قوانین حفظ صحت ایشان و تدابیر

امور

اموری که مسافر را غالبا اتفاق می افتد مطلب دوم در معالجه صنفی

چند از بعض امراض که بدون مراجعت بطبیب توان معالجه نمود در تدبیر

مسافرین و قوانین وحفظ صحت ایشان و تدابیر اموری که مسافر را

اتفاق می افتد بدانکه مسافر باید قبل از حرکت در بدن غلبه خون باشد فصد

فصد کند و اگر اخلاط دیگر غالب باشد مسهلی بیاشامد و بدن را از اخلاط فاسده

پاك کند بجهت آنکه بسا باشد که حرکت سفر تحریك آن اخلاط کند فاسد نماید و در

طی مسافت مرضی حادث شود که محتاج رجوع بطبیب باشد و بدست نیاید و

لهذا قبل از حرکت باید که بتجویز طبیب بدن را از خلط فاسد تنقیه نماید و دیگر

باید که قبل از حرکت خود را عادت دهد باغذیه که در سفر از برای او میسر میشود

و همچنین قبل از حرکت بتدریج بزحمات سفر از بیخوابی و تعب حرکت و اگر

در سفر تابستان ست بگرما و اگر در سفر زمستانست بسرما خود را عادت

دهد تا آنکه هیچیک از اینها دفعةً بر او گوار نشود اما تدبیر غذا در سفر باید
که غذای مسافر حسب المقدور از اغذیهٔ معتاده در حضر باشد و چربی چند
که غذائیتش غالب باشد از عالم گوشت و تخم مرغ چرا که تحلیل سفر قوتها را ناقص
میکند لهذا اما باید که بدل ما یتحلل حسب الواقع میرسیده باشد اما تدبیر آشامیدن

تدبیر آشامیدن آب

آب باید که آب هر منزل را با خود داشته باشد تا آب منزل دیگر ممزوج نموده
بنوشد که دفع ضرر اختلاف آبها باین نحو میشود و همچنین ممزوج نمودن آب
با قلیلی سرکه که دافع ضرر اوست و همچنین اگر مسافر قدری از خاک خالص خصوصاً گل
از بلد خود با خود داشته باشد در هر منزل با آب آن منزل بهم زند و بعد از آن
ته نشین شود بیاشامد مدافع مضار آن آب میشود همچنین خوردن پیاز و
سیر و سرکه و کاهو هر یک که بکنند دفع مضار آبهای ناگوار و مختلف میکنند و دفع
ضرر آب شور بمخالطه با سرکه میشود و تغییر طعم و دفع ضررش هر دو بسکنجبین

ودفع ضرر

دفع ضرر و رفع طعم آب تلخ بمخالطه قدری شکر و اگر آب غلیظ باشد بو بکند دفع
ضرر آن بجوشانیدن و بمخالطه با گل سرکه چنانکه مذکور شد میشود اما تدبیر

تدبیر کمی آب و دفع ضرر عطش

کمی آب و دفع ضرر عطش بدانکه هر گاه در طریق خوف کمی آب باشد باید که غذای
احداث تشنگی کند نخورد از عالم چیزهای شور و شیرین بلکه هر غذای که میخورد
کمتر از اشتها بخورد و بدانکه آب کم مخلوط با سرکه بدل آب خالص بسیار میتواند
شد پس هر گاه آب کم باشد قلیلی از آن را با سرکه مخلوط نموده بنوشد که کفایت
مینماید و باید که در جای که خوف بی آبی باشد از هر چه باعث عطش میشود احتراز
نماید از عالم حرکت بسرعت و سخن بسیار گفتن خصوصاً باواز بلند و غذای حار

آنچه دفع تشنگی میکند

خوردن و اما آنچه که دفع تشنگی میکند دوغ ترش و شیره تخم خرفه کدو دوغ خیسانده
باشد و شیره تخم خرفه با اندکی سرکه و در دهان داشتن آلو را با تمر هندی یا انار دان
یا قراقروط دافع تشنگی است و همچنین و در دهان داشتن بلور یا صدف

یا نقرهٔ خالص و لبهارا بر هم گذاشتن که هوا داخل و خارج نشود و نیز رافع تشنگی است
و بعد از آنکه تشنگی مفرط اتفاق افتد همین مسافر بآب میرسد دفعهٔ بقدر
سیراب شدن نیاشامد بلکه اول مضمضه کند و دستها و پاهارا در آب گذارد
و صورت را بشوید و بعد از آن کم کم بیاشامد تا آنکه عطش بتدریج برطرف
شود اگر دو دفعه بعد از عطش مفرط آب بسیار بیاشامد خوف هلاکت است اما

تدبیر احتراز از گرما

تدبیر گرما در سفر البته باید که مسافر در گرما تمام بدن خود را خصوصا سر را
از آفتاب بپوشاند و در پری معده حرکت نکند اگر لابد باشد غذا کم مقوی
بخورد و البته ناشتا نباشد خصوصا اگر مسافر بدنش لاغر یا مزاجش حار
باشد و در آب سرد بدن را بشوید و از میوها و ترشیها آنچه میسر شود بخورد
و اگر یافت نشود سر و سینه را بروغن تخم کدو و یا روغن بنفشه بادام چرب کند
و قبل از حرکت از منزل اگر قدری آرد جو بود آرد را با قدری نبات یا قند

باب سرد

بآب سرد بیاشامد مناسب است یا بزر قطونا بآب سرد یا شیرهٔ جو آب سرد
هر یک که باشد و بعد از نزول در منزل از میوهای بارده و غذاهای ترش
یا دوغ آنچه که یافت شود میل نماید و در منزل باید که هر جا مرتفع تر باشد روی
خیمه یا مسکن بطرف باد شمال میوزد باشد و خیمها از هم دور باشد و
دواب و مراکب حسب المقدور در آن حوالی نباشد و اگر در رباط فرود آید
در یورتی باشد که باد شمال میوزیده باشد اما تدبیر احتراز از باد سموم
آنست که در محلی که احتمال وزید باشد دهان و بینی را بدستمال که بسیر و
سرکه آلوده باشد ببندد از آنجا بگذرد و حسب المقدور استنشاق
هوا نکند و هر ساعت مضمضه بآب سرد کند و اگر آب سرد باشد مکرر
بیاشامد و سر و سینه را بروغن تخم کدو و بنفشه بادام چرب نماید و سیر
و سرکه را ببوید و قدری بیاشامد و اگر روغن تخم کدو بخورد البته دفع ضرر

سموم میشود وطریق کرفتن روغن بنفشه وبادام در صلاح مذکور میشود
واکر دوغ سرد بیاشامند نافعست واکر قدری پیاز را در دوغ بخیسانند
وقبل از حرکت بیاشامند البته دفع ضرر سموم میشود واکر در طی مسافت
هوای سمی را قبل از ورود استنباط کند وعلامتش تیرکی وشدت حرارت
وبد بوی هواست وسایر علاماتی که مسافرین در هوای سمی تجربه معلوم
نموده اند باید که اکر از برابر باشد راه بکردانند ودهان وبینی را ببندند
وسیر را کوبیده بعسل که آلوده در پیش بینی بکذارند واکر آب نزدیک باشد
خودرا در آب بیندازند ویا اینکه بروی زمین بر وخوابند تا آنکه آن هوا
بکذرد واکر هوای مذکور برسد بدماغ وحال متغیر شود وکرب وا
قلب وغش حادث شود واکر تریاق فاروق حاضر باشد بقدر نیم
مثقال یا قدری جدوار یا فادزهر معدنی فرو برد وقدری سیر وسرکه

علامت ریح سموم

یا کافور بخورد

یا کافور بخورد وکافور وصندل سفید ببوید وبر سینه وبر پیشانی بمالد
ودوغ ترش بیاشامد وبآب سرد فرو رود وعرق تخم کل وبر بینی بچکانند
وپاها ودستها را بآب سرد بکذارد ودر مکان خنک مکان کند وغذاهای خنک
ومیوهای رطب وغذاهای ترش بخورد تا بحال بیاید اما تدبیر سردی
هوا وبرف در سفر باید که قبل از حرکت از منزل غذای حار بقدر اشتها
وبعد از آنکه حرارت غذا در بدن منتشر شد حرکت کند وبینی ودهان را بسته
دارد واکر در طی مسافت سرما شدت کند قدری افیون فرو برد وا
اکر قبل حرکت غذای کرد وسیر وپیاز یا سیر در روغن داشته بکند بخورد
دفع ضرر سرما میشود وباید قبل از حرکت قدری عسل را شربت کرده باندک
اندک فلفل بیاشامد البته رفع ضرر سرما میشود اما بعد از ورود آمدن بمنزل
باید که فورا نزدیک آتش نرود بلکه اقل هوای بیرونی یا خیمه که فرود آمد

گرم کند و بعد از آنکه سکون تشنگی سرما از نزدیک بنزدیک آتش برود و خود را بپوشاند
و دست و پا را به آب گرم بگذارد و در زیر جامهای بسیار خواب کند تا بحال آید
و در هوای سرد باید که نزول در مکانهای گود و در باطنها و خانها و اگر
در خیمه باشد و بجنوب و مشرق و خیمها نزدیک بهم و مراکب و چهارپایان نزدیک
بخیمها باشد اما تدبیر حفظ چشم از ضرر شدت برف آنست که پارچه سیاهی
با خود داشته باشد که نظر باو میکرده باشد و اگر نقابی که از دم اسب سیاهی میبافند
و مانع دیدن مادر نیست تا با خود داشته باشد در طی مسافت در برف بر رو
کشد البته بچشم هیچ ضرر نمیرسد و سرمه سنگ بچشم کشیدن نیز مانع ضرر
برف است اما تدبیر وجع و سوزش که باعتبار سرما در چشم بهم رسد باید
ملحکه گندم را بجوشاند و سر و چشم را بخار آن بدارند که باصلاح میآید و سر
و چشم را گرم بپوشاند و حسب المقدور در سرما حرکت نکند تا چشم بحال آید

چشم در برف [illegible] ... [illegible] ... رفع ضرر [illegible]

و اگر درد چشم

و اگر درد چشم بهم رسد معالجه نکند کور خواهد شد بکند و اما تدبیر محافظت
پاها و دستها از سردی سرما باید که پاها را قبل از سوار شدن از منزل بروغن حار
مثل زیتون یا روغن گردو یا روغن بادام تلخ یا روغن دنبه گداخته کرده چرب کند
و ما بین انگشتها و تمامی پاها را بهم ابریشم نرم بپیچد و جوراب نرمی بپوشد و در
موزه کنند و اگر روغنهای مذکور نباشد بقطران آلوده کند و دیگر حسب
المقدور نگذارد که موزه ها تر شود بعد از آنکه تر شود اگر تواند آنکه از موزها
و جوراب که تر شده باشد تبدیل کند و هر گاه در مسافت شدت سرما اثر کند
قدری مسافت را پیاده طی کند و پاها را از جوراب باز کند و قدری بمالد
و باز براه افتد اما تدبیر [illegible] سرما برده باشد همین که اثر بهم رسد
سرما ظاهر شود علامتش آنست که حس عضو کم شده و رنگش متغیر و ورم
کند برودی پوشش عضو را تبدیل نماید و در میان آب گرم گذارند و بمالند

وگاه گندم را بجوشانند و عضوی را در میان آن گذارند یا آنکه شلغم یا قرنبیت
یا بابونه یا تخم شنبلیله با برگ زردک پخته گرم ضماد نمایند و مکرر در پیش آتش
بدارند یا اینکه قطران بمالند و اگر عضو سبزی یا سیاهی کرده باشد باید که
آن موضع را تیغ بزنند و در میان آب گرم بگذارند تا خون مسدوده دفع شود
پس گل ارمنی را با سرکه طلا نمایند و اگر عضو سیاه و فاسد شده باشد و نزدیک
بافتادن انگشتان باشد باید که برگ کلم و برگ اسفناج با روغن گاو نیمگرم
ضماد نماید تا گوشتهای فاسد بافتند و اگر بعد از ضمادات گوشتها بخودی خود
بافتند جراح صاحب قوة باید که گوشتهای فاسد را قطع کند که مبادا
سرایت کند و فساد آن بگوشتهای صحیح برسد و بعد از رفع گوشتهای فاسد
مرهم سیاه — مرهم سیاهی که صفت آن اینست استعمال نماید مرداسنگ چهل پنج
مثقال زفت رومی پانزده مثقال علک البطم چهار مثقال روغن زیتون

نود مثقال

نود مثقال موم بیست مثقال اجزا را هم باهم بگدازند و مرداسنگ را نرم حل کرده
مرهم خل — کرده باهم مخلوط کرده استعمال نماید یا مرهم خل صفت آن این اینست
خصوصاً بعد از آنکه چند روز مرهم سیاه را استعمال کرده باشند و این مرهم را
استعمال نمایند صفت آن مرداسنگ ده مثقال نرم صلایه کرده با موم
ده مثقال روغن زیتون بیست مثقال سرکه شش مثقال مرهم سازند بعد از
آن استعمال این مرهم مرهم سفیداب که صفت آن در سوختهٔ آتش مذکور است
خصوصاً اگر قدری مرداسنگ اضافه نموده استعمال کند و بالجمله هر یک
از این مرهم را که مذکور شد اولیست صفت مرهم دیگر که بهترین جراحت
و به همه جراحات نافع ست و گوشت را میرویاند و قرحه را بزودی اصلاح
مرهم تابستانی — میکند و معروف ست بمرهم تابستانی موم سفیداب قلعی دم الاخوین
انزروت جوز بوا جرم کندر را از هر یک دو مثقال روغن گل سرخ

اگر نباشد روغن بادام یا روغن کنجد ده مثقال مرهم نموده استعمال کنند
و بعد آنکه محلی که سرما برده سال در سرحد هوای ورم میکند و وجع
بهم میرساند مغز سر کلاغ زنگی را بر آن عضو سرما برده مکرر طلا کنند
و در وقتی ورم و وجع میکند رفع میشود دیگر عود نمیکند اما تدبیر
سفر دریا باید که مسافر دریا قبل از سوار شدن بکشتی چند روز غذاها
کم میل نماید و در روز اول سوای کشتی با آب دریا نظر نکند و رب بدیا رب
سیب یا انار ترش یا ریباس با خود داشته باشد که مداومت بخوردن آن نماید
و آشهای ترش مثل آش سماق و ناردان میل میکرده باشد و اگر مع هذا هیجان
قی شود مانع نشد کذارد که معده از اخلاط ردیه پاک شود بعد از آن از
ربوب و آشهای مذکوره را میل نماید و طریق ساختن این ربوب در هیضه
مذکور میشود اما تدبیر دفع تولد شپش از بدن و جامه که در زیر همه

طریق تدبیر دفع تولد شپش

جامها پوشیده

جامها پوشیده میشود اگر کتان باشد منع تولد شپش میکند و اگر جیوه را با بدهن
و حنا بکشند و بر ریسمانی بمالد و در گردن آویزند شپش را میکشد و دیگر
متولد نمیشود و اگر جامها را و اگر [illegible] بدله کنند [illegible] و ترمس بدارند و بپوشند
برگ خربزه را کوبیده با یک روغن مثل روغن بادام مخلوط نماید و بر بدن
بمالد مانع تولد شپش میکند و مالیدن آب نمک در حمام بر بدن مانع تولد
شپش است مجرب است اما تدبیر آنکه بشره از باد و آفتاب سیاه نشود باید که
در حین حرکت کتیرا و نشاسته و صمغ عربی و لعاب بهدانه و لعاب بزرقطونا
مجموع بعض از اینها را با سفیده تخم مرغ بصورت بمالد و بعد از فرود آمدن
بمنزل بشوید اما تدبیر رفع آن هرگاه حادث شده باشد آنست که سفیده مرغ را
با موم بکداز زند و بهار دنخود بصورت بمالند و با آب گرم بشویند اما
تدبیر ریش شدن بدن از سواری و پاها از موزه‌ها آنست همین که اثر ش

طریق تدبیر بشره که از باد و آفتاب سیاه نشود

ظاهر شد و علامتش حرارت و سوزش و سرخی آن عضو است اما باید که
کتان با آب سرد که تر کنند و بر عضو مکرر بگذارند تا آنکه سوزش
و حدت فرو نشیند پس مرداسنگ با گلاب و اگر نباشد با آب
بسایند و بمالند اما نفاخات که از موزه و کفش و پاافزار بهم رسد آن را
بفارسی تاول گویند باید که آنها را سوزن بترکانند و بعد از آن مازو را با آب
سرد بسایند و بمالند یا گلنار را نرم کوبیده بر او بپاشند اما تدبیر رفع
دستها و پایها که بعلت اختلاف هوا و آبها و گرد و غبار از برای مسافر
اتفاق میافتد باید که اول از چرک خوب پاک کند و ساعتی در آب گرم
بگذارد بعد از آن کتیرا را مثل غبار ساییده بر او بپاشند و اگر در
چرکی شدن محافظت نماید و اگر از این تدبیر بهتر نشود پس پیه بز را بگدازند
و مازو را مثل حنا ساییده با او مخلوط نمایند و گرم کرده میان ترکیدها را

تدبیر رفع ترکیدن دست و پا

از الم برکنند

از آن پر کنند و هرگاه مزمن شده باشد سنده روس را با روغن
بز رگ بجوشانند تا اینکه غلیظ شود و گرم در میان ترکیدنها بچکانند
اما تدبیر افتادن از مرکوب یا بلندی و صدمه بعضوی رسیدن مثل
لگد چارپا یا صدمه سنگ و چوب و امثال آن باید که هرگاه یکی از این اتفاقها بعضوی
که رسیده باشد شریفی مثل سر و تهیگاه و بیضه رسیده باشد بشدت باید فصد
باید کرد که مواد و بدن میل بآن عضو ماوف نکند و مفسد عظیم تر نشود پس آن
موضع را باین ادویه ضماد نمایند ماش مقشر و گل ارمنی و اقاقیا و حر سعوطی
با آب برگ مورد و اگر موضع صدمه ورم کرده باشد گل سرخ و عدس مقشر
و گل ارمنی و شیاف و مامیثا و صندل سرخ و فلفل با گلاب ضماد نمایند
و اگر التیام این ادویه یافته نشود بهر حال برگ مورد را با زرده
تخم مرغ ضماد نمایند یا پیخ حلیمو را با زرده تخم مرغ یا زیره سبز و حر سعوطی

وصمغی را بازرده تخم مرغ یا یکی با اینها را بازرده تخم مرغ و اگر هیچ یک نباشد
زرده تخم مرغ و ماش مقشر و اگر یکی از این دو تنها یافته شود هم خوب است
وضماد برگ مورد بسیار نافع است و اگر یافته شود قدری مومیای معدنی
در وی بزند و بر عضوی مادون نیز طلا نماید و غذا ماش برنج یا آش عدس
و بهتر ماش و آش بادام میل نماید و اگر تب بهم رسیده باشد از حیوانی نیز
نماید و بهر حال از ترشیها و ماست و دوغ و آب سرد پرهیز کند و عضو را
از هوای سخت (سرد) پرهیز کند (محافظت نماید) و خاکستر گرم را در سینی کرده بعضو مادون
ببندد و حسب المقدور ترک حرکت کنند تا تمام باصلاح آید و اگر بعد از
این تدابیر وجع باقی باشد زفت را گرم کنند و بر کرباسی بکشند و بر آن
ببر چسبانند که تمام باصلاح آید ان شاء الله تعالی اما تدبیر جراحات
که از آلات جارحه مثل کارد و شمشیر و امثال آن ها که بر بدن واقع شده

تدابیر جراحات تیغ و کارد

این مرهمی است مجرب و از اسرار است و جراحت را ملتئم و چاق کند (میکند) و حاجت
بهیچ دوای دیگر نیست روغن چراغ ۲۰ زرده تخم مرغ عدد حجر السنک ۵ دم الاخوین ۳
و جزو را و جزو را نرم کوبیده با روغن و زرده تخم مرغ ممزوج نموده استعمال نماید و
دوای دیگر که سهل الماخذ و آشنا است و کتب طب مذکور نیست برگ درخت
سنجد بر جراحت ضماد نمایند که جراحت را بچرک میآورد و پاک میکند و ملتئم
نماید و بهیچ تدبیر دیگر محتاج نیست دیگر بتجربه رسیده و اگر برگ
تازه نباشد خشک شده هم موثر است اما تدبیر سوختگی عضو از آتش و
یا از آب گرم و از روغن گرم آنست که پیش از آنکه عضو آبله کند سفیدی
تخم مرغ را بر او بمالد و لته را باب گرم یخ و برف سرد کنند و بر او وضع کنند
یا اینکه مداد بمالد یا عدس را پخته ضماد کنند و یا اینکه گل ارمنی و سرکه و آب
طلا نمایند یا سفیداب قلعی و گل ارمنی و سفیدی تخم مرغ بمالند و اگر آبله کند
دیگر

تدبیر سوختن از آتش یا از آب گرم یا روغن گرم

ومجروح شود و وجع و سوزش زیاده داشته باشد اگر مانع نباشد فصد

مرهم اسفیداج

کند و از خوردن روغن و شیرینی احتراز کند و مرهم اسفیداج را استعمال
نمایند و صفت آن اینست سفیداب قلعی و موم کافوری از هر یک دو مثقال
روغن گل سرخ یک مثقال و اگر نباشد روغن بادام شیرین و موم را در روغن
بگدازند و سفیداب را نرم کوبیده اضافه نمایند و استعمال کنند و مرهم دیگر

مرهم نوره

که معروفست بمرهم نوره در سوختگی آتش مجربست و بهترین مرهمهاست

صفت آن

درین باب آهک را در میان آب بقدری که بر روی آهک باستد بگذارند
و خوب برهم زنند و بعد از دو ساعت که نشین شد آن آب را بریزند و تجدید
آب کنند و باز برهم زنند و بعد از دو ساعت باز تجدید کنند تا هفت مرتبه
پس آن آهک را خشک کنند و با روغن گل سرخ و اگر نباشد با روغن بادام شیرین
مخلوط کرده استعمال نمایند و اگر موم کافوری درین مرهم نیز اضافه نمایند

نافع و مجرب

نافع و مجربست نهایت استعمال مرداسنگ در صورت جایز نیست زیرا که
سیاهی آن در جلد مدت می ماند و بسا باشد که زایل نشود اما تدبیر

تدبیر خشکی

نشستگی در سفر هرگاه مسافر از حرکت بسیار خصوصاً خسته شود و دیگر
قادر نباشد بر حرکت ناخنهای پا را بر روغن که بهم رسد چرب کردن نرم
آن میکند و در هوای گرم پاها را تا زانو باب باب سرد گذاشتن و شستن
و در هوای سرد آب گرم نافع است و رفع خستگی است بجد البته بعد از آن بهم
قدری که خواهد حرکت مینوگرداند اما تدبیر ماندگی مرکوب هر چند

تدبیر ماندگی مرکوب

خارج از موضع این رساله است نهایت چون مسافر را بسیار ضرور
میشود ذکرش لازمست بدانکه اسب و استر بعد از آنکه از حرکت وامانده
باشد و دیگر قوت بر رفتار نداشته باشند قدری افیون که اقلش یکمثقال
و اکثرش سه مثقال باید که مجلفش کرده که توانای رفتار بهم میرساند

و مسافت بسیار دیگر طی مینماید و این تدبیر از اسرار مکنونه است و دا
نستن آن مسافر را بسیر مفید ست مطلب دویم در معالجه صنفی چند از

صداع

بعضی امراض که بدون مراجعت بطبیب توان معالجه نمود صداع هرگاه
از اسباب مسخنه خارجه از بدن اتفاق افتاده باشد مثل نشستن یا راه رفتن
در آفتاب یا نزدیک آتش بسیار مقام کردن یا دوا یا غذای گرم بالقوه یا
بالفعل خوردن یا در حمام بسیار ماندن و بالجمله آنچه از خوارج سبب حرارت
زاید بر حرارت بدن شود و باعتبار استعداد دماغ و اعضای سر سبب
صداع گردد و علامتش وجود یکی از اسباب مذکوره یا تقدم یکی از آنها و
حرارت لمس سر و خشکی اندرون بینی و تشنگی و صداع کردن گوش
و تخفیف یافتن صداع از استعمال مبردات بالقوه یا بالفعل و عدم سنگینی
علاجش در سر و اعتدال در سایر حالات بدن علاج بوییدن [illegible] صندل

وگلاب

وگلاب وگل بنفشه وگل نیلوفر وکافور و استنشاق بگلاب و بوییدن
سرکه وگلاب و مالیدن روغن گل سرخ با سرکه بر سر و روغن تخم کدو و روغن
بنفشه بادام و روغن تخم کاهو و روغن تخم خشخاش و مالیدن تخم کاسنی
با گلاب و لخلخه از گلاب و سرکه و صندلین و آب کشنیز و آب خیار و کافور
و ضماد کردن [illegible] و خیار و مالیدن هسته هلیله زرد با گلاب و آب
و مالیدن قرص مثلث با آب کشنیز و مالیدن پاها و پاشویه با آب کردن
و آشامیدن آب انارین و آب ریباس و آب غوره و آب آلوچه و
برگ قطونا با عرق بید یا عرق کاسنی یا عرق نیلوفر یا آلو بخارا و زرد آلو
خیسانیده و صاف نموده با شیرخشت یا بی شیرخشت یا دوغ سرد کرده
هر یک از این ادویه و اشربه مذکوره که یافته شود و غذا انار و گلابی
و هندوانه و مغز خیار و آلوچه و آلوی زرد و از بقول کاهو و اسفناج

وخرفه و از حبوبات ماش و عدس و از قلیها قلیه زرشک و تمر و ناردان
و آلو و سماق و ترنج و نارنج و لیمو و ریباس و قراقروط و دوغ و قلیه کدو
و پاچلاو یعنی چلاو و در هر یکی از هر یک از اغذیه مذکوره که یافته شود
طریق ساختن روغن گل سرخ
و طریق ساختن روغن گل سرخ آنست که روغن کنجد را بر ورق گل سرخ
تازه بسیار ریخته و چهل روز در آفتاب گذارد و طریق گرفتن روغن
طریق کشیدن روغن تخمها
تخم کدو و خشخاش و بادام و امثال اینها آنست که هر یک از آنها را بکوبند
طریق بنفشه بادام
و اندک آب گرم بر او پاشید بفشرند تا روغن بیرون آید و طریق روغن بنفشه
طریق ساختن قرص مثلث
بادام آنست که مغز بادام مقشر را با گل بنفشه تازه در کیسه کرده مکرر
بمالند و بعد از آن بطریق مذکور روغن بگیرند صفت قرص مثلث
آنست زعفران افیون صمغ عربی بذر البنج بذر البنج و بیخ لفاح اجزا را کوبیده
بیخ لفاح ... است
باب کاهو معجون کرده قرصهای مثلث بسازند که تا بقرصهای دیگر مشتبه
نشود و ساییدن

نشود و ساییدن سر آسان باشد و اگر سبب صداع برودت باشد که از خارج
رسیده باشد مثل هوای سردی یا غسل در آب سردی یا خوردن دوایا
مبرد و علامت آن تقدم یکی از اسباب مذکوره است و حواس و میل وجع بر سر را
و سکون درد استعمال از مسخنات و بسا باشد که باین نوع از صداع نزله باشد
یا آنکه بعد از نزله بهم رسد علاج آنست که سپوس گندم یا سیاه تخمه یا نمک
یا گل سرخ یا خاکستر را گرم کرده در کیسه کرده و بر سر به بندند و بابونه و مرزنجوش
و اکلیل الملک و گل سرخ و اسطوخودوس بعضی از آنها یا مجموع را جوشانیده
سر را به بخار آنها بدارند و بوییدن مشک و عنبر نافع است و غذا کم میل نماید
قیمه و شوربا لیمو با دارچینی و هل و زیره میل نماید و از هوای سرد و آب سرد
و ماست و ترشیها احتراز نماید و اگر سبب صداع غلبه خون باشد علامت
آن سرخی چشمها و رخسار و زبان است و سنگینی سر و جستن رگهای

جهنده رس و میل بخواب و پری رگهای بدن و سرخی و غلظت بول و آمدن
خون از پای دندانها بجز از بیخ دندانها و یا بواسیر و خاریدن جابجاه فصد
و حجامت و شیرینی طعم دهان و جلوه کردن چیزهای سرخ در پیش چشم
چنانکه در خارج وجود داشته باشد و در خواب چیزهای سرخ بسیار دیدن
علاجش فصد قیفال است یا حجامت بین الکتفین و از دوها و از غذاهای
که در نوع اول صداع مذکور شد خصوصاً آنچه ترش باشد میل نمودن و
بعد از فصد این ملین را میل نمودن عناب سپستان آلو بخارا تمر هندی
پوست هلیله زرد شیرخشت ترنجبین و اگر محتاج بتکرار ملین باشند
بیک روز فاصله باز همین ملین را میل نماید و اگر سبب صداع از غلبه
صفرا باشد و علامتش مجموع آن علاماتیست که در نوع اول صداع مذکور
شد سوای اعتدال در سایر احوال بدن با زردی چشمها و صورت

صداع از غلبه صفرا

و تلخی دهان

و تلخی دهان و التهاب و خشونت زبان و بی خوابی و بی اشتهائی و زردی
در وقت بول و تخیل کردن چیزهای زرد و شعلها در خواب دیدن و آتش
و علاجش مجموع آنچه در نوع اول صداع مذکور شد و این ملین را خوردن
عناب سپستان بیخ کاسنی شاهتره تخم کاهو از هر یک دو مثقال تخم کشنیز
شیرخشت یا ترنجبین از هر یک و بعوض شیرخشت یا ترنجبین شربت بنفشه
یا نیلوفر از هر یک چهار مثقال میتواند داخل نمود و طریق ساختن
شربت بنفشه و نیلوفر آنست که گل هر یک از آنها را جوشانیده صاف
نماید با سه وزن آن شکر اضافه کند بقوام آورند و در روز بعد این مسهل را
میل نماید گل بنفشه گل نیلوفر و شاهتره بیخ کاسنی خبازی عنب الثعلب
از هر یک دو مثقال عناب سپستان از هر یک ده دانه آلو بخارا بیست
١٠ عدد ٢٠ عدد
دانه پوست هلیله زرد اجزا را جوشانیده صاف نموده با شیرخشت و

منضج

طریق ساختن شربت بنفشه و نیلوفر

مسهل

و تر نجبین و فلوس خیار شنبر از هر یک ده مثقال روغن بادام شیرین

میل نمایند و اگر از هر یک مسهل رفع نشود همان ملین اول را روز بعد و بعد

آن باز مسهل را تا قلع ماده شود و باید هر یک از انواع مذکوره صداع که

با تب باشد ترک حیوانی را لازم دانند و اگر سبب صداع از غلبه بلغم باشد

صداع از غلبه بلغم

علامتش سنگینی سر است و میل وجع به پیشانی سر رفتن و وجع و سفیدی

علامت صداع بلغمی

رنگ روی رخسار و بی‌آبی دهان و عدم تشنگی و کسالت و سفیدی و غلظت

بول و بسیاری خواب و تخیل چیزهای سفید و در خواب دیدن چیزهای

سفید و آبها و نهرها و باران و برف و یخ و سنگین شدن اعضا خصوصا

زبان در خواب **علاجش** خوردن گل قند آفتابی است بقدر

بقدر چهار مثقال یا هفت مثقال سکنجبین سه روز در روز چهارم آخر

شب سه مثقال اطریفل یا دو مثقال ایارج فیقرا یا در شب چهارم بقدر

بقدر سه مثقال حب شبیار فرو برند و از عقب آن اندک

آب گرم بنوشد و اگر به یک مسهل رفع نشود باز دو روز در میان

ایارج با حب شبیار بدستور میل نماید تا رفع علت شده صحت

حاصل شود و غذا در روز مسهل کفک آب و در سایر ایام نان و مرباجی

با لنگ یا قیمه شوربا با دارچینی و زیره میل نماید و صفت

صفت حب شبیار

شبیار ایلنت جر سقوطری تربد پوست هلیله زرد

مصطکی و ورق گل سرخ از هر یک دو مثقال زعفران اجزا را نرم کوبیده

حب سازند و این حب را حب الذهب گویند و در انواع صداع نافع است

و اگر تنقیه در سلخ کرده تنها از بلغم مذکور خواهد شد کنند هم شاید

صداع از غلبه سودا

و هرگاه سبب صداع از غلبه سودا باشد **علامتش** تیرگی

رنگ رخسار است و بسیار فکر و وحشت و خوف بی سبب

علامت صداع سوداوی

ظاهر و بخوری و خشکی دهان و تخیل چیزهای تیره و سیاه در خواب
دیدن چیزهای سیاه و مهیب و ترسیدن در خواب
علاجش بنهجی است که در صداع بلغمی مذکور شد و اگر باین
علاج رفع نشود علاجش تنقیهٔ بدن و دماغ است از مادهٔ سوداوی
و بعد از آن اصلاح مزاج و طریق آن بنحویست که در ضعف
قلب مفصل مذکور خواهد شد لا یابد ستوری که در تب ربع
مذکور معالجه نمایند و جمع کثیری که مبتلا بصداعهای مزمن
بودند اکثر آنها سوداوی بود اطبا انواع معالجات کرده نافع نشده
بود فقیر بمداومت معجون حب الشفا که در ربع مذکور میشود
علاج کردم چنانچه بقدری نخودی میدادم تا رفع علت شد
و بعد ازآنکه امیر اغوط شد نزدیک کرده اند و در صداع بلغمی

بعد از تنقیه بنهجی که مذکور شد اگر بقیه آزار باشد شربت اسطوخودوس
نافع است باین طریق که در روز اول ٨ مثقال و در روز دوم ٦ و در
روز سیم ۴ بعد از آن که روزی هفت مثقال از او با شیرهٔ تخم کاسنی و بادیان
از هر یک یک مثقال بنوشد یا اینکه بعرق بید مشک و گلاب بالمناصفه یا بعرق
بادیان یا بعرق گاوزبان بنوشند تا دوازده روز و اگر پیش از دوازده روز
سیل نماید شاید و طریق ساختن شربت اسطوخودوس اینست

طریق ساختن شربت اسطوخودوس

اسطوخودوس
عود صلیب و بادیان و بیخ بادیان و گاوزبان و اصل سوس و پر سیاوشان
از هر یک یکمثقال صبر و پوست بیخ کرفس و تخم خطمی و گل بنفشه و گل سرخ
از هر یک سه مثقال مویز منقی سپستان از هر یک سی دانه اجزا را بجوشانند
و بجوشانند و صاف نمایند و تا دویست مثقال شکر یا قند سفید بقوام
٢
آورند و اگر بعد از شش روز از خوردن شربت اسطوخودوس

ایارج فیقرا یا حب شبیار یا یکی از مسهلات که در شبهای بلغم مذکور خواهد

شد هر یک را بهمان دستور مذکور میل نماید هم شاید و اگر سبب صداع

از بخارات معده باشد علامت آن آنست که شدت و ضعف تابع حال معده   صداع از بخارات معده

است اگر قوتهای معده بر حال خود است صداع تخفیف دارد و اگر ضعف

در هضم یا سایر قوتها معده است شدت مینماید و بالجمله هرگاه ناخوشی

در معده هست صداع بهم میرسد یا شدت مینماید و اگر حال معده بر مجری

طبیعی است ساکن میباشد علاج آن خوردن اطریفل صغیر است بقدر سه

مثقال یا چهار مثقال در آخر شب و خوردن آمله پرورده با طباشیر یا مصطکی

بحسب هر مزاج و اگر هاضمه بسیار ضعیف باشد بقدر یکمثقال نوشدارو هندی

بر روی غذا میل نماید و مراعات حال معده نماید و اگر خلط غالبی در معده

بیابند بقدر یکمثقال نیم ایارج فیقرا با دو مثقال اطریفل صغیر میل نماید و اگر محتاج

بتکرار الشقه

بتکرار شود یکروز در میان بهمان دستور میل نماید و طریق ساختن اطریفل صغیر   طریق ساختن اطریفل صغیر

اینست پوست هلیلهٔ زرد و پوست هلیلهٔ کابلی پوست بلیله آملهٔ مقشر هلیله سیاه

اجزا برابر کوبید و بروغن بادام شیرین یا روغن گاو چرب کنند با دو برابر مجموع عسل

کف گرفته بقوام آورند سرشته شود اما طریق ساختن نوشدارو که پیش اطبا معروفست   طریق ساختن نوشدارو یعنی معجون مفرح

معجون مفرح اینست ورق گل سرخ سعد کوفی قرنفل مصطکی اسارون

سنبل الطیب دارچینی از هر یک سه مثقال قاقلهٔ صغار و کبار زرنب

بسباسه جوزبوا قرنفل زعفران از هر یک دو مثقال آملهٔ مقشر نود مثقال قند

و عسل از هر یک هشتاد مثقال آمله را در شیر گاو بخیسانند و بآب بجوشانند

تا پخته شود پس از لیست غربال بیرون کنند و قند و عسل را بقوام آورند و

ادویه را کوفته و بیخته با آمله مخلوط نموده باهم سرشته شود و اما ساختن ایارج

فیقرا مصطکی سلیخه دارچینی اسارون سنبل الطیب عود بلسان حب بلسان

سلیخه

یعنی دارچینی درشت و کلفت و این غیر از دارچین است

طریق ساختن ایارج فیقرا اعضا را از غذا پاک کند و فضول را از دماغ فرود آورد و لقوه و گرانی زبان و استرخای مثانه و معده و سایر اعضا و اوجاع و قولنج را نافع بود

زعفران از هر یک یک مثقال جز سقوطری شانزده مثقال اجزا را بکوبند و با عسل یا آب
کرم باهم مخلوط نمایند اینست آنچه در معالجه بعض از انواع بیان میتوان نمود
و دیگر انواع رجوع بطبیب است زکام نزله که عبارت از فرود آمدن

۲ زکام و نزله

فضول رطبه دماغ از راه بینی یا حلق یا ریختن آن فضول باعضای مجاوره
مثل سینه و گوش و چشم و غیر اینها اگر سبب آن یکی از اسباب مسخنه خارجه
از عاشتی در آفتاب یا نزدیک آتشی یا غیر اینها از آنچه در نوع اول
صداع مذکور شد علامتش تقدم یکی از اسباب مذکوره است
و خارش و سوزش اندرون بینی و حدت و رقت آنچه سیلان می
نماید و سرخی چشمها و سایر علاماتی که در نوع اول صداع مذکور
شد فصد قیفال بکند یا حجامت میان شانه و اگر علامات صفراویه
مذکوره شد دو روز این ملین را میل نماید عناب سپستان از هر یک ده دانه

بهدانه دو مثقال

بهدانه دو مثقال شیره تخم کاهو دو مثقال شیره تخم کشنیز یک مثقال خاکشیر
سه مثقال شربت بنفشه شش مثقال و اگر همین منضج را در دموی نیز
میل نماید نافع است تا سه روز از چربی و شیرینی و آب سرد و ترشی احتراز
نمایند و غذا آش عدس یا [illegible] ماش و چند زرده تخم مرغ میل نمایند و اگر ماده
زیاده باشد مسهلی از بنفشه و نیلوفر و عنب الثعلب و خبازی و بیخ کاسنی
و شاهتره از هر یک دو مثقال عناب سپستان از هر یک ده دانه
ترنجبین و شیرخشت از هر یک هفت مثقال فلوس و خیارشنبر
ده مثقال روغن بادام یک مثقال میل نماید و بعد از چهارم شربت
خشخاش یا حب نزله یا حب الشفا یا افیون میل نماید و طریق
ساختن شربت خشخاش آنست که صد دانه خشخاش با پوست
و تخم را با آب باران بخیسانند و بعد از آن دو روز بجوشانند و صاف نمایند

طریق ساختن شربت خشخاش

حب مزلد — باقند سفید پنجاه درم بقوام آورند صفت حب مزلد مجرب اینست نشاسته

صمغ عربی رب سوس تخم خشخاش افیون از هر یک پنج مثقال کتیرا بهدانه از

هر یک دو مثقال زعفران دو مثقال نیم مثقال بالعاب بزرقطونا حب سازند

حب دیگر مجرب — نسخهٔ دیگر که نیز مجربست نشاسته رب سوس و صمغ عربی و بیخ لفاح

و تخم کاهو مقشر افیون زعفران بذر البنج اجزا مساوی حب سازند نسخه

معجون حب الشفا در ربع مذکور است و در نزله حاره بعد از چهارم خوردن

ترمینی جایز است و رفتن بحمام معتدل و ریختن آب نیم گرم بر سر نافع است

و چرب کردن مغز سر و اندرون بینی بروغن تخم کدو و روغن تخم کاهو

و روغن تخم خشخاش و روغن بنفشه بادام از هر یک که باشد مناسب است

و اکثر علامات غلبهٔ خون و صفرا نباشد تدابیر همچنانست که مذکور شد

سوای فصد و خوردن مسهل و اگر سبب نزله برودت خارج باشد مثل رسیدن

هوای سردی بالخصوص باب سردی و علامتش تقدم یکی از اسباب

مذکوره و کدورت حواس و انتفاع از مسخنات بالفعل و عدم حدت

ماکه و عدم سوزش اندرون بینی علاج همچنین که در نوع اول مذکور شد

میل نمایند و پرهیز را مثل نوع اول نگاه دارند و سر پشته بپوشانند و اگر سبوس

گرم را در کیسه کرده بر سر ببندند مناسب است و در این نوع اگر آنچه دفع

میشود بسیار غلیظ باشد و دفع نمیشود بوییدن سیاه تخم در سرکه

خیسانیده مناسب است و اگر بطول کشد این نوع از نزله خوردن اناج مقوی

با اطریفل صغیر مناسب است خصوصا هرگاه غلبهٔ رطوبت بر مزاج

دماغ یا معده یا تمام بدن باشد و خوردن اطریفل صغیر در انواع نزله

درد چشم که آنرا رمد گویند — نافع است درد چشم آنرا در عرف اطبا رمد مینامند و آن عبارتست

از ورم طبقهٔ ملتحمه که طبقهٔ محسوس از طبقات چشم است یعنی گوشت آن

جهة رمد از خون

گوشت سفیدی که در چشم مدرک میشود هرگاه ورم کند آن را رمد میگویند
وغالباً پلکها نیز بمشارکت ورم میکند اگر سبب آن از خون باشد علامتش
شدت سرخی چشمها و بزرگی ورم و پری جهندگی رگها و بسیاری چرک
آمدن و سایر علامات غلبهٔ خون چنانکه در صداع دموی مذکور شده
علاجش فصد قیفال و حجامت میان شانه و خوردن مبردات
مثل خوردن شیرهٔ تخم کاهو و شیرهٔ تخم کشنیز و شیرهٔ عناب و لعاب بزر قطونا یکمثقال
و خاکشی و بنفشه با شربت نیلوفر از هر یک سه مثقال و اگر ورم و وجع شدت
داشته باشد این ملین را میل نماید شاهتره عنب الثعلب بیخ کاسنی گل بنفشه
گل نیلوفر و از هر یک دو مثقال عناب سپستان از هر یک ده مثقال و اگر محتاج
بتکرار ملین باشد همین ملین را مکرر میل نماید و هر یک شبانه یک شب
در وقت خواب سه مثقال اطریفل صغیر فرو برند و غذا ماش و برنج و آش

البتر و چلاو بازرده تخم مرغ

و نیز ماش و چلاو بازرده تخم مرغ تا وقتی که ورم و وجع سکون تمام پیدا کند
و در ابتدا صندل سرخ بوج در بندی و حضض مکی و افیون باب عنب الثعلب
و آب کشنیز سبز و کوکنار و آب خیار از هر یکی که باشد بدور چشمها بخوری
که باندرون چشم هم نرود و بمالد قرصی که حقیر آنرا قرص مبارک نام کرده
باب کشنیز بدور چشم مناسب و مجربست و حقیر ببسیاری از رمدها
که خیلی شدت نداشته بمالیدن این قرص بدون معالجه دیگر علاج کردم
وصفت آن اینست جرزرد اقاقیا حضض مکی شیاف مامیثا
از هر یک پنج مثقال و گل ارمنی و افیون و صندل سرخ هلیله زرد از هر یک
سه مثقال ریوند چینی فوفل مرمکی کافور ورق گل سرخ از هر یک دو مثقال
و زعفران یکمثقال اجزا را نرم کوبیده باب کشنیز سبز قرص سازند و بعد
پنجم باهمه این ادویه جز ... مرمکی زعفران اضافه کنند و چیزی بانده رو

قرص مبارک

حیثم داخل نمایند مگر سفیدی تخم مرغ و بهدانه و بزرقطونا را بایکدیگر بزنند
وصاف نمایند مکرر در چشم بچکانند و اگر شیر دختر بهم رسد به تنهای یا با سفیده
ولعاب بهدانه در چشم بچکانند و بعد از چهار روز بهدانه و خیار زه و کشنیز تر که آن را در عرف
چشم میگویند هر سه نیم کوب نشاسته مجموع بجوشانند و صاف نمایند و با سفیده تخم مرغ
در شیشه کرده برهم زنند نیم گرم در چشم بچکانند که در تسکین وجع مجربست اگر وجع
شدید باشد شیاف ابیض افزولی با سفیدی تخم مرغ در شیر دختر ساییده در چشم

طریق ساختن شیاف ابیض

بچکانند و طریق ساختن شیاف ابیض سفیداب قلعی و صمغ عربی و افیون و کتیرا
از هر یک یک مثقال اجزا را نرم کوبیده با سفیدی تخم مرغ برشته فتیله نماید بهر اندازه
که خواهد با مقراض قطع نماید و بعد از سکون وجع به کم شدن سرخی در دوروز

صفت چهار دارو

نماید اثر روت چشم مقشر نشاسته بزرقطونا اجزا را مساوی و بعضی بدل بزرقطونا
در زمستان نبات سفید میکنند و این دو دارو را دارو ابیض و چهار دانه دارو

دارو

و داروی سفید

و داروی سفید نامند و طریق استعمال او چنانست که قدری از او را بدو انگشت
ابهام و سبابه برگیرند و بپلکهای چشم بپاشند و چشم را برهم گذارند و بعد از آنکه آمدن

سبب رمد از صفرا

آب تمام شد چشمها را بگشایند و اگر سبب رمد از صفرا باشد
علامتش آنست که ورم و سرخی و آمدن چرک و ریختن آب کمترست و درد و سوزش
و التهاب بیشترست و سایر علامات غلبه صفرا چنانچه در صداع صفراوی
مذکور شد موجودست علاجش همان چیزیست که در رمد دموی مذکور
شد غیر از آنکه در دموی فصد را از جانب مخالف میکنند و در صفراوی از
طرف وجع زیرا که غالبا در دموی محتاج بفصد دیگر میشوند آن ورم را
از جانب وجع باید کرد و در صفراوی یک فصد کافیست و احتیاج بآشامیدن
مسهل صفراوی بیشترست و همچنین احتیاج بمبردات اگر قرص بنفشه مسهل
باشد نشود در رمد صفراوی بقدر دو مثقال با شیرخشت بقدر ده مثقال

صفت قرص بنفشه

و آب گرم بعد از یک مسهل که در رمد دموی مذکور شد مناسب است صفت قرص بنفشه

اینست گل بنفشه ورق گل سرخ رب سوس کتیرا از هر یک دو مثقال ترنجبین روغن

بادام چرب کرده و پوست آن را خراشیده و پنج مثقال سقمونیا که در میان به گذاشته

و به خمیر جو گرفته در زیر خاکستر گرم با آتش ملایم گذاشته باشند بحدی که با آتش

ملایم گذاشته باشند و پخته شده باشد پس سقمونیا را برآورده باشند و آن را

سقمونیای مشوی گویند سه مثقال اجزا را کوبیده و قرص سازند و سایر تدابیر تمامه

سبب رمد از بلغم

بجوییست که در دموی مذکور شد و اگر سبب رمد از بلغم باشد **علامتش**

شدت ورم است با کمی سرخی و بسیاری چرک و بسیاری ریختن آب است

و چسبیدن پلکهاست در وقت خواب و سنگینیست و سایر علامات

غلبهٔ بلغم چنانچه در صداع بلغمی مذکور شد و نبودن علامات دموی و

صفراوی **علاجش** خوردن اطریفل صغیر است با ایارج فیقرا بد ستوری

که در صداع بلغ

که در صداع بلغمی مذکور شد با حب شبیار بهمان دستور بسیار باشد که محتاج

بیک فصد باشد که فصد قیفال بکند و حلبه را نصف روز در آب بخیساند و خوب

بشویند و باده برابر آن آب صاف بجوشانند تا بنصف رسد صاف کنند و صاف را

با لعاب بزرگ نیم گرم در چشم بچکانند و چشم را با آب با آبی که اکلیل الملک را در آن

جوشانیده باشند بشویند و حضض مکی و جرزد و مر مکی و اقاقیا و زعفران

با آب عنب الثعلب بدور چشم بمالند و بعد از سکون ورم و وجع ذرور ابیض

در چشم بکشند و پرهیز و سایر تدابیر بهمان نحو است که در دموی مذکور شد و اگر

سبب رمد که از سودا باشد

سبب رمد از سودا باشد **علامتش** تیرگی رنگ چشم است

و خشکی بودن و نبودن چرک و آب ریختن با کمی آنها و سایر علامات سودا چنانچه

در صداع سوداوی مذکور شد **علاجش** مثل رمد صفراویست و ترطیب

بیش تر باید کرد و ماء الشعیر با شربت بنفشه بسیار نافع است و سایر تدابیر

۴

درد گوش که از سبب خون باشد

از فصد و غیره مثل صفراویست درد گوش اگر سبب آن خون باشد علامتش
مجموع علاماتیست که در صداع دموی و رمد مذکور شد و علاجش ادویه
و اغذیه که در رمد و دموی مذکور شد و فصد قیفال و حجامت میانه شانه و
چکانیدن شیر دختر و سفیدی تخم مرغ و لعاب بهدانه و لعاب بزرقطونا در گوش
و اگر وجع شدید باشد شیاف ابیض افیونی را با سفیده تخم مرغ سائیده بچکانند
اندکی افیون را باب حل کرده بفتیله کتان آلوده در گوش گذارند و صندل سرخ و
و پوچ در بندی و شیاف مامیثا و کافور باب کشنیز سبز یا کاهو یا خیار یا کاسنی
یا کوکنار یا عنب الثعلب یا همیشه بهار بد در گوش بمالند و مالیدن قرص باب کشنیز
سبز بدور گوش بسیار نافع است و اگر از صفرا باشد علامتش آنچه در رمد

درد گوش از سبب صفرا

صفراوی مذکور شد و علاجش بدستور علاج درد گوش دمویست مگر آنکه
درین احتیاج بمبردات و مسهل بیشتر است اگر وجع بسیار شدید بنا شد م

احتیاج بفصد

احتیاج بفصد نیست و سایر تدابیر از چکانیدنها و مالیدنها بنحوی که در درد
دموی و غذا بنحویست که در رمد صفراوی مذکور شد و درین نوع درد گوش روغن
گل سرخ با سه برابر سرکه تجوشانند تا سرکه برطرف شود و روغن بماند
و روغن را در گوش چکانند نافع است اگر سبب آن از بلغم باشد علامتش عدم

سبب درد گوش از بلغم

علامات دموی و صفراویست و ثقل و خفت وجع و سنگینی سر و سایر علامات
که در صداع بلغمی مذکور شد علاجش بدستور علاج بلغمیست و درین نوع درد
گوش چکانیدن آب مرزنگوش در گوش مجربست و روغن بادام تلخ با آب ترهم
ترهم نافع ست و مجربست و اگر سبب آن از سودا باشد علامتش همان علامت

سبب درد از سودا

بلغمیست سوای سنگینی سر و رطوبت دهان و علاج نیز بهمان دستور است
مگر آنکه درین نوع چکانیدن روغن بادام شیرین در گوش مناسب است و شیر
گاو بسیار ریختن بسیار نافع است و اگر علامات غلبه حرارت باشد چنانچه در

رعاف

در صداع دموی وصفراوی مذکور شد ودر معالجه ضعف قلب سوداوی
مذکور خواهد شد فصد قیفال درین نوع درد گوش نیز باید کرد رعاف یعنی
خون آمدن از بینی که آنرا در عرف اطبا رعاف میگویند تا آن زمانی که بحد افراط نرسد
واز آمدن خون ضعف بهم نرسد متعرض علاج آن نباید شد پس اگر
سبب آن از حدت خون باشد علامتش غلبه صفراست چنانکه در صداع
صفراوی مذکور شد حدت وحرارت مزاج ورقت خون علاجش فصد
قیفال است وخوردن مبردات چنانکه در نوع اول صداع مذکور شد واز دوا
وغذای او وبعد از فصد تبرید هر گاه باز بافراط می آمده باشد ریختن آب بسیار
سرد بر سر وبستن یخ وبرف بر میان سر وپیشانی بقدر طاقت وبستن
بازوها ورانها نافع است وآب نعناع تر را باب سرگین الاغ با کافور ویا کافور
در بینی بچکانند یا اینکه مازو کرد آسیا کنند در جر دم الاخوین سبب یمانی را نرم

کوبیده در بینی

رفتن گوشت بن دندان از جهت خون علاج

بکوبند وبو...م دندان بپاشند زود منفجر میشود ورفتن گوشت بن دندان
یا اگر با علامات غلبه خون باشد چنانکه مکرر مذکور شد علاجش فصد
قیفال وحجامت میان شانه وفصد چهار رگ وتبرید بمبردات وادویه
واغذیه وخوردن مسهل صفرا چنانچه در صداع صفراوی مذکور شد واگر
علامات غلبه خون وصفرا نباشد احتیاج بفصد ومسهل نیست سماق را در
گلاب خیسانیده مکرر مضمضه نماید وپوست هلیله زرد ومازو وفوفل از هر یک را
نیم سوخته نرم کوبیده توتیای هندی گل ارمنی این مجموع را باب گشنیز سبز یا آب
سماق در آن خیسانیده باشند مکرر بن دندانها را بشویند ودر شب در وقت
خواب اینها را بپاشند طباشیر وتخم گشنیز وکل مازج وعدس ودم الاخوین
وگلنار وفوفل وتخم گل وپوست بیخ درخت زرشک وتخم خرفه وگل سماق وورق
گل سرخ وکات هندی ومروارید سوخته واگر نباشد بیخ مرجان سوخته واگر
مجموع این ادویه یافته نشود بعضی از اینها کافیست واگر با اینها علاج نشود ه
گوشت بن دندان فاسد شده باشد کندر را رواند ملح حرج دم الاخوین
کرسنه را که بنج بقشنه سلیست این اجزا را نرم کوبیده با سرکه عنصلی
خمیر کرده قرصها ساخته ودر وقت حاجت بپای دندانها بپاشند سرکه عنصلی
آنست که پیاز عنصلی را با کارد چوبین ریزه کرده باشند برابر سرکه خوب در
ظرف کرده تا دو ماه واقلش چهل روز در آفتاب گذارند پس صاف نموده نگاه دارند

طریق ساختن سرکه عنصلی

اگر کسی که بهم رسیده همان ادویه را باید که زیره کرمانی را در آن خیسانیده

باشند چه تصریح نموده اند که بهترین چیزها برای سرشتن ادویه دندان سرکه ایست

که زیره در آن خیسانیده باشند و همچنین مضمضه بآن بهتر از همه چیز نیست که

استعمال نمایند و اگر فساد بجدی تاکل رسیده باشد که باشد این سنون را استعمال

نمایند که مجرب است بیخ سوسن که در عرف بیخ بنفشه گویند عاقر قرحا انار ترش

یکمثقال شب یمانی و گلنار و مازو نمک سماق از هر یک دو مثقال نرم کوبیده

بپای دندانها باشند و شخصی را گوشت بن دندان دندانها فاسد شده بود و

متعفن شده بود دندانها سیاه و ضعیف و باریک شده بود و اکثر مردم اطبا در معالجه

اطبا علاج ها کرده بودند نفع نکرده بود بفقیر رجوع کرد فقیر بعد از فصد و تنقیه او را

باین سنون علاج کردم و صحت کامل حاصل شد باذن الله تعالی و اگر

عفونت و تاکل لثه و ناصور باین ادویه رفع نشود سنون سوختگان

نماید و صفت آن اینست پوست انار ترش و شیرین از هر یک سی مثقال

مازو و گلنار و شب یمانی و کاغذ سوخته و عاقر قرحا از هر یک ده

مثقال نمک هندی و نشادر از هر یک پنج درم اجزا را نرم کوبیده

باید که سرشته حب سازند و در وقت حاجت باز کوبیده و بر پای

دندانها باشند و بعد از یک لحظه باب گشنیز باید که مضمضه کنند و اگر

شدت فساد گوشت بن دندان بحدی باشد که باین علاج نشود بعلاقیون

که صفت آن در بواسیر مذکور خواهد شد علاج کنند و طریق استعمال آن اینست

که قدری از دوا بپای دندانها باشند و لحظه صبر کنند و بعد از آن باید که با

آب گشنیز مضمضه کنند و انگشت را محکم محکم بمالند تا گوشت فاسد

رفع شود و اگر بعد از استعمال آن وجع شدید بهم رسد بر وغن گل سرخ

مضمضه نماید تا وجع و سوزش فرو نشیند و بعد از برطرف شدن

گوشتهای فاسد ادویه که بجهت پاشیدن در شب در وقت خواب مذکور

شد استعمال نماید در دخناق که آن را در عرف در گلو نامند و آن عبارت است

از ورم اجزای اندرونی یا بیرونی حلق سبب این ورم اگر خون باشد

علاماتش سرخی رنگ ورم و پری رگها و بعضی طعم دهان و علامات

که در غلبه خون چنانچه در صداع دموی مذکور شد علاجش فصد

قیفال از جانب مخالف و ترک شیرینی و حیوانی و خوردن مبردات

دوائیه و اغذیه چنانچه در مد دموی مذکور شد و بعد از فصد منضج

و مسهل بنحوی که در صداع صفراوی گذشت و اگر یک فصد کفایت نکند

اعاده فصد از جانب موافق بکنند یا حجامت میانه شانه و بعد از فصد اگر

احتقان موافق این نسخه کنند انسب از خوردن مسهل خبازی و عنب الثعلب

و بیخ کاسنی بنفشه نیلوفر برگ سفید گل خطمی از هر یک پانزده دانه تمر

و آب برگ چقندر از هر یک پنج مثقال شیرخشت و ترنجبین و فلوس

خیارشنبر از هر یک ده مثقال روغن بادام شیرین پنج مثقال نمک طعام نیم مثقال
در سه دفعه یا پنج دفعه بعمل آورند دفعهٔ اوّل آب نمک و قدری روغن بادام
و دفعات دیگر سایر اجزا و آب چقندر را در دفعه آخر و در ابتدا غرغره
بسرکه و گلاب یا آب کشنیز سبز یا آب کاسنی یا آب توت سیاه یا آب توت سیاه
عنب الثعلب و عدس جو مقشر گلنار فارسی پوست خشخاش تخم کاهو تخم کشنیز
و سماق هر یک که یافت شود مناسب است و بعد از فصد و اندک سکون ورم
و وجع ترشیها را در اجزای غرغره اخراج و فلوس خیارشنبر اضافه نمایند و از خارج
ضماد کشنیز سبز کوبیده مناسب است و اگر ورم از خارج ظاهر باشد و بعد از
از فصد معلوم شود که ورم وجع شد و منفجر میشود و غرغره های مذکوره را
بعمل آورد و کشنیز سبز و اسفناج تازه با شیر گاو پخته نیم گرم ضماد نمایند
و هر گاه قریب بانفجار هست تمر هندی کوبیده را اضافه ضمادات نمایند ٭
تا منفجر شود و بعد از انفجار همین ضماد را استعمال نمایند یا از جرک پاک شده
ملتئم گردد و اگر سبب ورم صفرا باشد علامتش شدت وجع و عطش
و خشکی و تلخی دهان و سایر علامات غلبهٔ صفراست چنانچه در صداع صفراوی
مذکور شد علاجش همان علاج خناق دمویست سوای آنکه یک فصد
درین نوع کافیست و احتیاج بمبردات و مسهلات صفرا درین نوع
بیشتر است و خوردن ماء الشعیر با سکنجبین یا شربت نیلوفر مناسب است

درد خناق از جهت که صفرا باشد

و طرف ناصی تمام البلغ

که بجنید باشند با فلوس و خیارشنبر و سایر علاجها مثل دموی و صفراوی است
غرغرهٔ دیگر مثل دموی بجهت خناق دموی و صفراوی آب انار ترش که با پیه اهلی
افشرده باشند با رب توت و آب کشنیز سبز و بدستور آب بارتنگ و آب عنب الثعلب
و آب مطبوخ سماق و بعد از خفیف چند روز که ماده نضج یافته باشد انجیر زرد و حلبه
و تمر هندی یا اصل سوس جوشانیده صاف نموده با فلوس و خیارشنبر غرغره
نمایند و اگر درد گلو بابت باشد غرغره با عدس و تمر هندی و گل سرخ و تخم مورد
جوشانیده و صاف نموده باشند با رب توت نافع است و درین نوع درد گلو غرغره
بعدس و گلنار و گل سرخ و کل مازو که جوشانیده و صاف نموده با رب جوز
ملوکی بسیار نافع است در درد سرفه که آن در عرف اطبا سعاف مینامند
و آن حرابیست از سینه و شش که بسبب آن رفع اگر مادهٔ حاده باشد که از
دماغ بر شش و اعضای سینه میریخته باشد علامتش خشکی سرفه است یعنی
بسرفه چیزی دفع نمیشود و اگر سرفه در شب بیشتر باشد و سوزش با خارش
گلو و اعضای سینه علاجش آنست که منع نزول ماده بشربت خشخاش
نماید و از ترشی و چربی و ترشی احتراز نمایند و اگر شربت خشخاش را با لعاب
بهدانه و بزرقطونا و شیره تخم کدو و کاهو سفوف سعال نماید بهتر است و سفوف سعال
الینت تخم اسفناج شکر تغال از هر یک پنج مثقال نشاسته و صمغ عربی از هر یک دو
مثقال نیم رب سوس نبات سفید از هر یک یکمثقال نیم اجزا را نرم کوبیده سفوف سازند

درد سینه و سرفه ... بیرون سرفه کویند

سفوف سعال

وهر روزه سه مثقال شربت خشخاش را بایک مثقال از این سفوف با لعابها وغیره‌ها
که مذکور شد میل نماید واگر شربت خشخاش میسر نباشد هر روزه طرف آخر روز
بقدر ماش افیون فرو برند ودر شب وقت خواب این حب را در دهان نگاه دارند
نشاسته کثیرا صمغ عربی گل ارمنی از هر یک دو مثقال مغز بادام شیرین مقشر تخم
وپوست خشخاش از هر یک یکمثقال اجزا را نرم کوبیده با لعاب بزرقطونا حبها
بقدر نصف نخودی ساخته ملثرد در دهان نگاه دارند وحبی که در نسخه مذکور
شد نسخهٔ اول درین نوع نافع است ومجرب حب دیگر که در این نوع وبسیار از سرفها
نافع است ومجرب وحتی سرفهای مزمن وقریب بسل را مداومت باین حب علاج کرده‌ام

حب سرفه

واز اسرار است صفت آن کثیرا ونبات سفید ونشاسته وباقلای مقشر موبز هسته برون کرده
وتخم خشخاش سفید وبهدانه وپوست خشخاش وگل ارمنی از هر یک دو مثقال افیون
سه مثقال اجزا را کوبیده با لعاب بهدانه حب سازند وبدستور در دهان نگاه دارند

صفت لعاب خشخاش

ولعاب خشخاش درین نوع سرفه وسایر انواع حتی بلغمی خصوصاً بعد از تنقیه بسیار نافع است

قسم دیگر ... سرفه

ومجرب است صفت آن ابینت پوست خشخاش پنجاه مثقال بخیسانند وبجوشانند
وصاف کنند وباصد پنجاه مثقال قند بجوشانند تا بقوام آید بعد از آن رب سوس
مغز کدو ومغز بادام مقشر از هر یک پنج پنج مثقال که عقد با آن ممزوج نمایند قدر شربت
تا دو مثقال هر روز آخر روز اندک اندک بلیسند که نافع در انواع سرفها
مجرب است وشربت دیاقوزه در این نوع سرفه بسی نافع ومجرب است صفت آن

ابینت خشخاش ...

طریق ساختن شربت دیاقوزه

ابینت خشخاش سفید با پوست بیست عدد تخم خطمی کثیرا صمغ عربی تخم خباری
هر یک پنج مثقال اصل السوس بیست مثقال بزرقطونا ده مثقال اجزا را ده روز در
آب باران بخیسانند وبجوشانند وصاف کنند وبا قند سفید از صد هشتاد مثقال
تا دویست مثقال آخر روز بلیسند واگر سبب سرفه حرارت مزاج شخص غالب چون
علامتش حرارت نفس است وتشنگی وسرخی رنگ در رو وسایر علامات
غلبهٔ حرارت بر مزاج چنانچه در انواع صداع مذکور شد علاجش فصد باسلیق
وخوردن هر روز سی مثقال ماء الشعیر با سه مثقال شربت بنفشه ویکمثقال سفوف
سعال مذکور ولعاب بهدانه وبزرقطونا واگر بفصد تدبیر رفع نشود دو روز
این منضج را میل نماید عناب سپستان از هر یک ده دانه بهدانه تخم خباری از هر یک
سه مثقال شیره تخم کدو وتخم کاهو از هر یک دو مثقال شربت بنفشه سه مثقال
سفوف سعال مذکور یکمثقال وروز سیم این مسهل را میل نماید عناب سپستان
از هر یک ده دانه نیلوفر وتخم خطمی وخباری وعنب الثعلب از هر یک دو مثقال
شیرخشت وترنجبین از هر یک هفت مثقال وفلوس خیارشنبر ده مثقال روغن
بادام شیرین یکمثقال واگر محتاج بتکرار مسهل باشد تکرار نماید وغذا آش قمه یخنی با
وزردهٔ تخم مرغ وسپیدباج مقشر با شیره بادام وشیرهٔ خشخاش وبدانکه در این نوع ونوع
اول سرفه وبالجمله سرفه که با حرارت مزاج بوده باشد بعد از معالجات مذکوره
اگر سرفه باقی باشد خوردن شیر الاغ بنحوی که در تب دق مذکور خواهد شد

نافع است واگر هر روز با شیر الاغ بقدر یکمثقال قرص خشخاش ضم شود انفع است

صفت قرص خشخاش

وصفت قرص خشخاش اللینت گل سرخ صمغ عربی از هر یک چهار مثقال نشاسته

کتیرا رب سوس از هر یک دو مثقال خشخاش سفید و سیاه از هر یک سه مثقال

طباشیر پنج مثقال زعفران نیم مثقال با آب خالص قرص سازند قدر یک شربت

تا دو مثقال واگر بعوض شیر الاغ با ماء الشعیر که صفت آن در خناق مذکور شد

بخورند هم نافع است وماء الشعیر با شربت بنفشه بدون قرص خشخاش هم نافع

ومجرب است واگر سبب سرفه ماده رطوبت باشد که به نزله ریخته باشد علامت

علامت آن است که آنچه بسرفه دفع شود در کمال غلظت باشد وعدم علامات

غلبه حرارت علاج آن خوردن شربت زوفا است با لعاب حلبه وتخم کتان

طریق ساختن شربت زوفا

وبهترین طریق ساختن شربت زوفا اللینت زوفای یابس پر سیاوشان

اصل سوس از هر یک ~~چهار مثقال عناب سپستان~~ هفت مثقال بنفشه تخم خطمی

خبازی از هر یک چهار مثقال عناب سپستان از هر یک سی دانه انجیر زرد

بیست دانه اجزا را بجوشانند وصاف نمایند و با پنجاه درم شکر بقوام آورند هر روز

پنج مثقال تا هفت مثقال از این شربت میل نماید تا ماده پخته شود ودفع شود

ذات الجنب وذات الصدر وذات العرض

ذات الجنب وذات الصدر وذات العرض بدانکه ذات الجنب ورمی است

در پرده اندرون کشیده بر استخوانها که آن را بعربی اضلاع خوانند وبپارسی

دنده وبترکی قبرغه گویند وآنها چهارده استخوان است از هر طرفی هفت

که باصطلاح

که باصطلاح اطبا آنها را اضلاع صدر خوانند وبا پرده که فاصله است میان اعضای

تنفس کشیدن با آنها است مثل شش ودل وپردهای سینه ومیان اعضای

غذا مثل معده وجگر وغیر آنها که در این پرده جوف را بدو قسمت نموده هر

گاه ورم در یکی از این دو پرده باشد آن را ذات الجنب صحیح گویند واگر ورم

در پردها باشد که مابین هر یک از دو دنده است از دو دنده است تا پرده که از بیرون بر استخوان

دنده کشیده است آن را ذات الجنب مخالط گویند وغیر صحیح گویند واگر ورم در

پرده باشد که کشیده است بر استخوانهای دندهها که سر آنها بهم نرسیده

باصطلاح اطبا آنها را اضلاع خلف گویند وآنها ده استخوان است که از هر طرفی

پنج است آنها را متوسطه گویند وبعضی بر سبیل مترادف هر یک از آنها را ذات الجنب

وشوصه گویند وبرسام نیز گویند وبعضی برخلاف مذکور اصطلاحات کرده اند

نهایت چیز در اصطلاح مناقشه نیست وثمره نزاع در علاج ظاهر نیست بلکه

آنها پرداخته بنا را بر اصطلاح مذکور گذاشته وهر گاه ورم در پرده باشد

که سینه را بدو قسمت کرده پس اگر در طرفی باشد از پرده که متصل است

باستخوانهای سینه آن را ذات الصدر گویند واگر در طرفی باشد از پرده که متصل است

بمهرهای پشت آن را ذات العرض گویند اما ذات الجنب خالص هر گاه

سبب آن از خون باشد علامتش تب دایمی است ودردی از عالم اینکه گویا چیزی

در عضوی خلد وتنگی نفس وسرفه شدید با درد وتنفس زدن پی هم وسرخی

علامت ذات الجنب که از سبب خون باشد

[illegible]

رنگ و رخسار و پری رگها و جستن رگهای حلق جهنده و آتش انیست

گرسنگی و خشکی دهان و خشونت زبان و بیخوابی و هذیان نیز میباشد

واز اقوای علامت دمویت ماده در ذات الجنب الیست که انچه بسرفه رفع میشود

و آن را طبیعت میگویند مخلوط بخون میباشد علاج اتش فصد از باسلیق

طرف مخالف وجع بکنند و اگر قوت قوی باشد خون بقدری که تغیر رنگ

کند بگیرند والا کمتر بگیرند و فصد باید کرد در ابتدای مرض بعمل آید زیرا

که در فصد انتظار نضج ماده ضرور نیست لهذا فصد را در روز اول

مرض نیز میتوان کرد و صاحب خلاصة التجارب میگوید که من فصد را در

روز دوم سود انفع از سایر ایام یافته ام و در سیم و در چهارم نیز میتوان

کرد و اگر از اول تا چهارم فصد بعمل امده باشد و در پنجم مسهل باید داد والا پنجم

فصد باید کرد و در ششم مسهل باید داد و اگر در ششم نیز بعمل نیامده باشد

البته فصد باید کرد و البته از هفتم نگذرانند که اگر از هفتم بگذرد دیگر فصد

از جانب مخالف نباید بعمل آید بلکه از جانب وجع باید کرد هر چند اطبا

بعد از چهارم را از جانب وجع فرموده اند نهایت حقیر تا هفتم هر گاه ماده دموی

باشد از جانب مخالف فصد کرده ام و بسیار نافع یافته ام و هر گاه فصد

از جانب مخالف قبل از هفتم بعمل آید فصد باسلیق دیگر از جانب وجع

از هفتم بعمل آورند و اگر در هفتم بعمل نیاورند در نهم والا در یازدهم و اگر

بعوض فصد

بعوض فصد از جانب وجع حجامت میانه شانه بکنند در حالتی اعراض مرض

بسیار شدید نباشد بد نباشد هم شاید و اگر بعد از فصد ثانی شدت

اعراض مرض باشد باز بکم کردن خون محتاج باشد حجامت میتوان کرد و شیخ

رئیس گوید تجویز حجامت میانه سینه کرده و اگر تا یازدهم هیچ خون نگرفته

باشند یا اینکه کم خون گرفته باشند و باز از شدت وجع و تنگی نفس

و بسیار آمدن خون باشد و در سیزدهم یا چهاردهم یا پانزدهم اگر هیچ خون نگرفته

باشند فصد باسلیق از جانب وجع اگر خون گرفته باشند حجامت میان شانه بکنند

و اگر علامات میل ماده بدماغ از هذیان گفتن بسیار و بیخوابی بسیار و بیهوشی

باشد فصد صافن از جانب وجع یا حجامت ساق در این جانب بکنند هر چند

این ذکرها در حادی عشر منع از خون گرفتن بعد از پانزدهم کرده نهایت شیخ رئیس

با حتیاج تجویز نموده و در اول منضج از عناب سپستان از هر یک پانزده

دانه و بهدانه دو مثقال بجوشانند و صاف نمایند و با شیره تخم کدو و سه مثقال

شربت بنفشه یا شربت نیلوفر از هر یک که باشد چهار مثقال قرص طباشیر

ملین نیم مثقال بدهند و در آخر روز لعاب بهدانه و لعاب بزرقطونا و خاکشیر

و عرق بید نیم گرم بدهند و در پنجم یا ششم مسهل بدهند باین دستور عناب

سپستان از هر یک پانزده دانه گل بنفشه گل نیلوفر تخم خطمی خباری از

هر یک دو مثقال ترنجبین شیرخشت فلوس خیار شنبر از هر یک ده مثقال

روغن بادام شیرین دو مثقال همین مسهل را در هشتم و دهم و دوازدهم نیز بدهند
و در شانزدهم نیز اگر تب شدتی داشته باشد و وجع و سرفه شدید باشد
باز همین مسهل را در سایر ایام همان منضج را و اگر تنقیه مشکل باشد و بآسانی
نیامده باشد در منضج و مسهل دو مثقال بذر کتان اضافه نمایند و بهترین دواها
بعد از مسهل اول درین مرض ماء الشعیر است که بعوض دوا و غذا و آب میتوان
داد و هرگاه بعوض منضج مذبور سی مثقال ماء الشعیر را با چهار مثقال شربت بنفشه
و نیم مثقال قرص طباشیر بدهند میتوان شد یا اینکه منضج مذکور را بدستور بدهند
و ماء الشعیر را بعوض آب هر چه تشنه شود بدهند و اگر شوربای از ماء الشعیر و برنج
و اسفناج با کدو و بی کدو ترتیب دهند هم شاید و غذا تا چهاردهم مقصود
بر شوربای بی حیوانی کنند با اسفناج و کدو و شیره بادام و اگر بیخوابی بسیار داشته باشد
شیره تخم خشخاش سفید نیز اضافه نمایند و بر تهیگاهش مفرش با شیره تخم بادام
طرف شام بدهند و بعد از چهاردهم اگر وجع ساکن شده باشد و تب تخفیف
یافته باشد خروس بچه بدهند و اگر ضعف زیاده باشد بعد از چهاردهم با وجود
تب نیز میتوان داد و بعد از آن اگر وجع و سرفه و تب باقی باشد اگر تب حدت
داشته باشد منضج مذبور را تا دو سه روز بعد از آن باز مسهل دیگر بدهند
و اگر تب تخفیف یافته باشد و نفث کم بیامده باشد گاوزبان و اصل سوس
از هر یک دو مثقال اضافه نمایند و قرص طباشیر را کم کنند و مسهل را باضافه

ا مرلوی ولا

اصل سوس گاوزبان و بزر سیاوشان از هر یک دو مثقال مویز منقی بیست
دانه بدهند و احتراز از آب سرد و میوه لازم دانند تا وجع و سرفه و تب
رفع شده صحت حاصل گردد و اما ضمادی باین استعمال نمایند که در ابتدا
آرد جو و گل بنفشه تخم خطمی با روغن بادام شیرین استعمال نمایند و اگر قلیلی
یا کثیری موم کافوری نیز اضافه نمایند و شیخ رئیس ضماد را در ابتداء
اکلیل الملک و آرد جو و پوست خشخاش تعیین نموده و بعد از هفتم بر ضماد
اول اکلیل الملک و تخم کتان و بعد از پانزدهم این دو جزو را با آرد باقلی
و بابونه استعمال نماید و در اواخر بعوض روغن بادام روغن بابونه بکنند

صفت قرص طباشیر

صفت قرص طباشیر الیت طباشیر سفید چهار درم ترنجبین سه درم
مغز خیار بیخ و مغز کدو و نشاسته و صمغ عربی و تخم خشخاش سفید
کتیرا از هر یک یک درم بلعاب بزر قطونا سرشته قرص سازند و اگر ورم
سبب ورم از صفرا باشد علامت اش نیز تب دائمی است و در تخلخله
و سوزش و سرفه شدید و تنگی نفس و زردی بول و قلق و اضطراب
و در صفراوی تشنگی و خشکی دهان و خشونت زبان و بی خوابی و
هذیان بیشتر دموی سیاشد و در دموی تنگی نفس بیشتر است و زردی
نفث از اقوی علامت صفراویت و صفراویت ماده است علاج اش
بدستور است که در دموی مذکور شد سوای آنکه در صفراوی اول

سبب ورم ... باشد

باید داد و در پنجم یا ششم فصد باسلیق از طرف وجع باید کرد در معالجه و اگر
وجع شدت داشته باشد و تنگی نفس باشد حجامت میان شانه در نهم
بکنند و بسا باشد که احتیاج بحجامت نشود و سایر تدابیر بهمان نهجیست که
در دموی مذکور شد و تبرید درین نوع بیش از دموی ست باید کرد
و مداومت بماء الشعیر درین نوع بیش از دموی ست باید کرد و مداومت بماء
الشعیر در این نوع از لوازم ست و در منضج مذکور تخم کاهو و اگر بجوش
بلند شیر تخم خشخاش را اضافه نمایند و اگر سبب بلغم باشد علامتش (ذات الجنب که از سبب بلغم باشد)
سبکی تب است و خفت وجع و بیرنگی بول و غلظتی آن و نبودن علاماتی
که در دموی و صفراوی مذکور شد و از اقوای علامات بلغمی سفیدی
نفث است باید که سرخی علاج اش قریبی ست بعلاج دو نوع سابق سوای
آنکه درین نوع نیز یک فصد کافیست چنانچه در صفراوی مذکور شد و بسا
باشد که احتیاج بفصد بیک فصد نیز نباشد چنانچه فقیر خود این نوع را
مکرر بدون فصد معالجه کرده‌ام و در منضج مذکور در دموی گاوزبان
اضافه نماید و در مسهل گاوزبان و اصل سوس و بعد از دوازدهم
بیرسیاوشان با جزای مذکوره و باقی علاج بدستور دموی ست و
تبرید در این نوع بسیار کمتر باید بعمل آید و اگر سبب ورم از سودا باشد (ذات الجنب که از سبب سودا باشد)
و این بدترین انواع ست چنانچه اکثر اطبا گفته اند که درین نوع قتال ست

علامتش ها

32

علامت اش همان علامتیست که در صفراوی مذکور شد و سیاهی روی
زبان و از اقوای علامات سیاهی نفث است و دیر بهم رسیدن نفث است
و بعد از آنکه بهم رسد بسیار مشکل کنده میشود علاج آن بهمان نهجیست که در دموی
و صفراوی مذکور شد و تبرید درین نوع بیش از همه انواع باید کرد فصد
درین نوع از ابتدا از جانب مخالف و بعد از آن از جانب وجع بکشند بنحوی
که در دموی مذکور شد و درین نوع بعوض مسهل مشروب احتقان بعمل آورند
باین دستور که در پنجم یا ششم عنب الثعلب و تخم خباری و گل بنفشه و گل
نیلوفر و گل خطمی و تخم کتان از هر یک سه مثقال شیر خشت ترنجبین و مغز
و خیارشنبر از هر یک ده مثقال روغن بادام شیرین پنج مثقال و آب برگ چغندر
هفت مثقال نمک طعام نیم مثقال اول آب و نمک را با یک مثقال روغن بادام
بریزند و سایر اجزا را چهار جوش کرده بچهار دفعه بریزند و آب چغندر را
در آب آخر داخل نمایند و همچنین در هشتم نیز باین دستور حقنه نمایند
و در علاج سایر انواع خصوصاً صفراوی بعد از یک مسهل مشروب خصوصاً
اگر هذیان و بیخوابی و سنگینی سر باشد مسهل را بعنوان تحقین بعمل آورند
بهتر است و درین نوع سوداوی منضج سایر ایام و ضماد و مداومت ماء الشعیر
و فصد و حجامت بهمان نهجیست که در دموی مذکور شد فقیر درین ایام
ذات الجنب سوداوی را معالجه کردم باین نحو که در پنجم رجوع بتنقیه کردند

هو الباقی
و عنده
مفاتح الغیب
لا یعلمها الا هو
[illegible] حقایق الاشیاء
فی [illegible] الولد
فی الساعة العطارد [illegible]
و یوم العطارد ۱۲ از
جمید الآخر [illegible]
[illegible]
[illegible]

منضج دادم و در ششم مسهل مشروب و در هفتم فصد باسلیق از جانب مخالف
کردم نفث در اول بسیار زرد بود و در هفتم سیاه شد و در هشتم حقنه
فرمودم و در نهم اعاده فصد از جانب وجع کردم و در دهم و دوازدهم باز
حقنه کردم و در چهاردهم حجامت میان شانه کردم اکثر امراض معده تخفیف یافت
و منضج و ضماد و بهی بود که در دموی مذکور شد و تا چهاردهم ماء الشعیر بعوض
آب میدادم و بعد از چهاردهم چون اندک تهیج در صورت و ثقل و پشت و پاها بود
و اعراض ذات الجنب ساکن نشده بود و سیاهی نفث برطرف شد ماء الشعیر را
قطع کردم و در شانزدهم مسهل مشروبی بدستور مذبور دادم و حب بچه
نیز دادم و چون بقیه وجع و تب باقی بود و در بیستم نیز مسهل مشروب دادم تب
و وجع و سرفه بالمره رفع شد صحت حاصل شد باذن الله تعالی اما ذات الجنب
صحیح متحد است مگر اینکه اعراضش از عالم شدة وجع و حدت تب و بیهوشی
و سایر ناخوشیها از صحیح کمتر است و بسا باشد که در غیر صحیح ورم در ظاهر نیز
باشد و انتفاع اضمد در غیر صحیح بیشتر است و نفث درین نوع بسیار کم است
و علامات و علاج هر یک از دموی و صفراوی و بلغمی و سوداوی بدستور است
که در صحیح مذکور شد و اما شوصه علاماتش همان علامتیست که در ذات ا
لجنب مذکور شد سوای اینکه درشوصه وجع در استخوانها استخوانهای دندانهاست
که پس آنها بهم نرسیده و علامات دیگر اینکه علیل از شدت وجع حرکت نمیتوان

ذات الجنب شوصه

کرد نبهج

کرد بهیچ شکل نمیتوان خوابید و نفث نیز بسیار کم میباشد و علاجش نیز
در هر یکی از دموی و صفراوی و بلغمی و سوداوی با ذات الجنب متحد است
مگر اینکه در شوصه ابتداء بفصد نباید کرد بلکه در چهارم یا پنجم یا ششم حقنه
بکنند بدستوری که در ذات الجنب سوداوی مذکور شد و بعوض مسهل
مشروب در ایامی که مسهل باید داد احتقان بعمل آورند و باقی علاج از فصد
و منضج و تبرید و غذا و ضماد همان علاج ذات الجنب است و نفع اضمده در شوصه
کمتر از ذات الجنب است اما ذات الصدر و ذات العرض علامتیست
هر یک از دموی و صفراوی و بلغمی و سوداوی بنحویست که در ذات الجنب مذکور
شد سوای آنکه در ذات الصدر وجع از ابتداء گوی کردن است تا آخر استخوانها سینه
و علیل بیشتر بر پشت نمیتوان کشیدن و راحتش در آنست که به پشت پهلو بخوابد
و در ذات العرض وجع در مهرهای پشت میباشد و علیل بر پشت نمیتواند
خوابید و بچپ و راست نظر نمیتوان کرد و هرگاه سرفه کند از شدت
وجع مضطرب میشود و علاج هر یک از اینها بعینها همان علاج ذات
ذات الجنب است سوای آنکه ضماد در ذات الصدر بر سینه و در
ذات العرض بر پشت باید بعمل آید و چون در هر یک از ذات الصدر
و ذات العرض در وسط است و جانب موافق و مخالف ندارد فصد
در ابتداء از جانب راست و بعد از آن از طرف چپ باید کرد و هرگاه

ذات الصدر و ذات العرض

بعد ز نلبستم در هر یک از امراض مذکوره سرفه وآمدن خلط غلیظ باقی باشد وتب
نهایت در تخفیف باشد خصوصاً بلغمی هر یک از امراض شربت زوفای که در سرفه
مذکور شد با شیره تخم کدو ولعاب بهدانه از چهار مثقال تا هفت مثقال بدهند
واگر سعالی که باز در سرفه مذکور است بقدر نیم مثقال با شربت یا شربت زوفا
خورده نماید شاید واگر بعد ز نلبستم هنوز تخفیف نیافته باشد خصوصاً که در صفراوی
وخلط چندان غلظت نداشته باشد اکتفا بشیره کدو وشیره تخم خیار از
هر یک سه مثقال با لعاب بهدانه ونیم مثقال از سفوف سعال نماید تا تب
تخفیف یابد وبدانکه آنچه مذکور شد بسایط امراض مذکوره بود وبیشتر
اینها نیز میتواند شد مثلاً ذات الجنب وذات الصدر وغیر ذلک از ترکیب
وهر گاه مجموع یا اکثر اینها جمع شود وعلامات اجتماع وجع اکثر یا جمیع مواضع
مذکوره است وعلاجش بسیار مشکل است چنانچه اکثر اطبا تصریح
نموده اند بهر حال علاج مرکب همان علاج مفرد است با نهایت اهتمام و
استعمال ضماد بر جمیع مواضعی که وجع داده. اما ذات الریه ورم حاد است حار
١١ ورم ذات الریه
که در ششش بهم رسد از خون یا صفرا یا بلغم شور متعفن وگاه است که سبب
آن نزله حادی است از دماغ نازل شده واکثر از انتقال ماده خناق
میباشد وگاه از انتقال سرسام بهم میرسد وبهر حال یا دموی یا صفراوی
یا بلغمی است پس اگر سبب آن از خون باشد علاماتش تب دایمی وسرفه وتنگی
ذات الریه از سبب خون

نفس شدید

نفس شدید ودردی در سینه با سنگینی چنانچه گویا چیز سنگینی بر سینه گذاشته
اند ودر اکثر اینست که از استخوان چیزی کردن کشیده است تا آخر استخوانهای
سینه وگاه بزیر کتف میرسد وگاه تا زیر پستانها نیز میآید وسرخی رخسار
وخصوصاً گونهارا بچیزی سرخ رنگ کرده اند وسرخی چشمها وورم وبر آمدگی
تمام صورت خصوصاً پلکها وسنگینی حرکت چشمها وعطش شدید وخشکی زبان
وگرمی نفس وسرخی زبان در ابتدا وبعد ز سیاهی آن وسرخی بول وغلظت
وبالجمله مجموع آنچه از علامات در صداع دموی وذات الجنب دموی مذکور
شد وهرگاه از سبب صفرا باشد علاماتش تب دایمی است در نهایت حدت
ذات الریه که از سبب صفرا باشد
وتنگی نفس ووجع اشد از دموی وسرخی رنگ رخسار وروی وسرخی
چشمها کمتر از دموی وخشکی زبان وتلخی دهان وگرمی نفس وقلق واضطراب
وعطش وافر وخشکی مجموع بلیش از آنچه در دموی است وزردی با سرخی
بول با رقت وبالجمله مجموع آنچه از علامات در صداع وصفراوی مذکور
شد واگر سبب آن از بلغم باشد علاماتش تب دایمی خفیفی است با علاماتی
ذات الریه که از سبب بلغم باشد
که در تب لازمی بلغمی مذکور شد وسرفه وجع خفیف وشدت تنگی نفس
ورطوبت دهان وبیمزگی وتنگی بول وغلظت آن ونبودن علاماتی که در
دموی وصفراوی مذکور شد اما فرق میان انواع ذات الجنب وذات الصدر
وذات الریه بچند چیز است او کیفیت وجع که در ذات الجنب ه

و ذات الصدر وجع از عالم اینست که گویا در عضو چیزی مثل سوزن و یا جوالدوز فرو
میرود و در ذات الریه وجع از عالم اینست که گویا چیزی سنگینی بر سینه گذاشته
از فرق دیگر اینست که در ذات الجنب و ذات الصدر بیخوابی زیاده است و
در ذات الریه خواب بردن زیاده و از علامات خاصه ذات الریه شدت سرخی
لب بسیار شدید است و بقدر یکدرهم بزرگی در گونها چنان نجد گویا گونها را
بسرخی رنگ کرده اند و این در ذات الجنب نمیباشد علاج شیخ رئیس
میگوید که علاج ذات الریه جاری مجرای علاج ذات الجنب است مگر اینکه
ضمادات ذات الریه باید که اقوی باشد و اهتمام در تنقیه شش از نفث
بیشتر باید کرد و بالجمله معالجه هر یک از دموی و صفراوی و بلغمی را بنهجی که در
ذات الجنب مذکور شد بعمل آورند و در ذات الریه ابتداء صندل سرخ و
آرد جو و آب برگ خرفه و ملیلی روغن بنفشه بادام و اگر نباشد روغن بادام
ضماد نمایند و بعد از چهارم آرد جو و گل بنفشه و تخم خطمی و روغن بادام
و موم کافوری و اگر کتیرا اضافه نمایند شاید و بعد از ششم اکلیل الملک اضافه
نمایند و بعد از هشتم اکلیل الملک و تخم خطمی و آرد باقلی و بابونه با روغن
بادام و شیخ رئیس پیه مرغ خانگی را و پیه اردک در ضمادات ذات الجنب
و ذات الریه بعد از هفتم تجویز کرده و سایر معالجات از دوا و اغذیه
و فصد بنهجیست که در اقسام ذات الجنب مذکور شد و لتشخیص اینکه

والله اعلم

ورم در کدام جانب شش است که فصد از جانب مخالف اول بکنند بچند چیز
میتوان یکی بیشتری سرخ شدن رخسار در جانب وجع و دیگر زود خشک شدن
ضماد از جانب وجع اگر در اینها هیچ فرق در طرف راست و چپ نباشد از
جانب راست و بعد از آن از جانب چپ بدستوری که در ذات الصدر مذکور
شد بکنند و در ذات الریه سوداوی کم اتفاق افتد مگر اینکه از اول تب
ماده دیگر باشد و آن ماده صلب شود و سوداوی گردد و علامت سوداوی
شدن ماده ذات الریه اینست که روز بروز تنگی نفس بیشتر شود و نفث کمتر
گردد و حرارت بسیار کم شود علاج اش آنست که لعاب بزرگ و بهدانه
و حلبه با روغن بادام بنوشد و روغن بادام و پیه مرغ و پیه مرغابی و لعاب ریشه
و تخم خطمی و حلبه و بزرگ ضماد نمایند ضعف قلب باعتبار رسیدن
بخار سوداوی بقلب میتواند بود با هر گاه با حرارت و احتراق صفرا باشد
علامتش علامات صفراست چنانچه در صداع صفراوی مذکور شد علاجش
خوردن شربت سیب و شربت ترنج و شربت لیمو و شربت ریباس و دوغ
گاو و شربت انار و شربت غوره و طریق ساختن اشربه مذکوره اینست
که آب هر یک را گرفته با ثلث یا ثلث آن قند یا نبات یا شکر صاف بقوام آورند
و در غوره و ترنج اگر شیرینی را بیش از ثلث کنند شاید و مالیدن
صندل سفید با گلاب و سنبل قلب خوردن مفرحات بارده مثل
مثل

ذات الریه سوداوی

ضعف قلب از سیه صفرا ۱۲۰

و ترنج و لیمو و ریباس و غوره و انار

صفت مفرحات بارده

صفت آن اینست که قلیل الاجزاء و کثیر المنفعت تخم خرفه ده مثقال تخم
کشنیز و گل گاوزبان از هر یک پنج مثقال صندل سفید سوده طباشیر و
ورق گل سرخ ایضاً از هر یک پنج مثقال با شربت سیب و اگر نباشد شکر
سفید یا قند یا نبات دو برابر اجزا بسرشند و از دو مثقال تا چهار مثقال
با عرق بید مشک و تخم ریحان و قند و مد و بتنهای میل نماید و طریق
ساختن شربت سیب مثل شربت به است که در هیضه مذکور میشود

مفرح دیگر که جهت خفقان و وسواس و ضعف دل سودمند است

و مفرح دیگر اقوای از اول همان اجزای مفرح اول با اضافه مروارید ناسفته
و کهربا و ابریشم مقرض و زرشک پاک و تخم خشخاش سفید از هر یک
مثقال سه مثقال و مغز هل دو مثقال تودری سرخ و عود قماری و
بهمن سرخ و سفید از هر یک یک مثقال عنبر نیم مثقال ورق نقره یک مثقال
بدستور اول یا دو برابر شربت سیب یا نبات یا قند بقوام آمده بسرشند
و از یک مثقال تا دو مثقال میل نماید و مفرح دیگر اقوای از دو مفرح مذکور
مشهور به مفرح یاقوتی که اکثر اطبا اتفاق دارند که در تقویت قلب

صفت مفرح یاقوت

اکثر اطبا اتفاق دارند که در تقویت قلب و دماغ که با حرارت مزاج باشند نظیر ندارند

و دماغ که با حرارت مزاج باشد نظیر ندارد و صفتش آن مروارید ناسفته
شش مثقال بسد چهارده مثقال یاقوت دو مثقال ورق طلا دو مثقال
لاجورد لاجورد یک مثقال نیم لعل سه مثقال عقیق یمنی یک مثقال یشب یک مثقال
کهربا سه مثقال طباشیر هفت مثقال ورق گل سرخ چهار مثقال

گل مختوم

کل مختوم و اگر نباشد گل داغستانی دو مثقال شیر خشک سه مثقال
تخم گل سرخ سازج هندی زرنباد و درونج عقربی از هر یک سه مثقال
ترنج سه مثقال گاوزبان کیلانی سه مثقال بادرنجبویه بهمن سفید
دو مثقال ریوند چینی و تخم کاسنی از هر یک سه مثقال کافور و عنبر اشهب از
دو مثقال مشک نیم مثقال ابریشم سه مثقال آمله مقشر پوست هلیله کابلی از
هر یک یک مثقال قند سفید دو برابر اجزا گلاب و شربت سیب و آب
انار شیرین و شربت از هر یک سی مثقال قند و شربتها و آب انار را بقوام
بیاورند و اجزا را سائیده و کوبیده و بیخته باهم بسرشند و از یک مثقال تا
دو مثقال میل نماید و اگر بدون تنقیه با این تدابیر نفع نکند اول بدن را تنقیه
از صفرا بکنند و بعد از آن مداومت باین مفرحات نماید اما تنقیه بدن باین
نحو نماید که سه روز منضج از گاوزبان و بادرنجبویه و بیخ کاسنی و گل نیلوفر
و سپستان و شاهتره و خشک از هر یک دو مثقال شیرخشت با ترنجبین
ده مثقال میل نماید و در روز سیم قرص بنفشه و غاریقون نیم مثقال
حب کوفه فرو برند و از عقب آن همان منضج مذکور را تا سه مثقال پوست
هلیله زرد و دو مثقال گل بنفشه و دو مثقال افتیمون پانزده مثقال
تمر هندی طبخ داده میل نماید و غذا در روز مسهل نخود آب و در روز
منضج قیمه بستور با میل نماید و اگر مسهل کفایت نکند مکرر میل نماید تا بدن

از اخلاط فاسده پاک شده مقویات و مفرحات نافع افتد و اگر با حرارت

ضعف قلب که از جهت خون باشد

مزاج آثار غلبه خون ظاهر باشد علاجش همان ست که در صلاح دموی مذکور
شد فصد باسلیق از دست راست بکنند و اگر بعد از فصد احتیاج بمسهل باشد
و بنحوی که در نوع اول صلاح مذکور شد و منضج و مسهل میل نماید و بعد از آن از
از مفرحات مذکوره میل نماید و اگر ضعف قلبی با حرارت مزاج نباشد بلکه آثار
برودت از بیاض قاروره و بیاض لون بشره و استفاع [illegible] ظاهر باشد

ضعف قلب که از جهت برودت باشد

علاج آن خوردن گاوزبان و عرق بید مشک و قرص بخمشک و مفرحات حاره
و مفرحاتی که قریب باعتدال باشد مثل مفرح یاقوتی که در قسم اول مذکور شد
و مفرح مشهور به دوالمسک حلو اما طریق ساختن شربت گاوزبان آنست

طریق ساختن شربت گاوزبان و او دل را قوت دهد و وحشت و سودا را زایل کند بغایت [illegible]

که گاوزبان گیلانی بیست مثقال گل گاوزبان ده مثقال بادرنجبویه
ده مثقال و عرق بید بید مشک و اگر نباشد در آب بخیسانند و صاف
نماید با پنجاه درم قند سفید بقوام آورند و اگر خواهند ورق طلا و نقره
و عنبر اضافه اضافه نمایند و اگر اجزا را در آب سیب بخیسانند بهتر است
و اما ساختن دواء المسک حلو در نباد و درونج از هر یک یک مثقال مروارید

مفرح طریق ساختن دواء المسک حلو جهت ضعف دل و مرضهای سودا و سوداوی و بادی که در زمان [illegible] نافع

نبسته کهربا ابریشم مقرض از هر یک یک مثقال نیم بهمن سرخ و سفید و سادج
هندی و سنبل الطیب و قاقله و قرنفل و صندل بید تر اشنه از هر یک چهار دانگ
دانک زنجبیل دار فلفل از هر یک دو دانک مشک یک دانک و نیم اجزا را کوبیده و بیخته

بادو برابر [illegible]

مفرح دواء المسک [illegible] سودمند بود
جهت خفقان و ضعف دل [illegible] رطوبت [illegible]

بادو برابر اجزا عسل شهد که آتش ندیده باشد بسرشند قدر شربت از یک
مثقال تا مثقال و دو [illegible] مشک [illegible] خصوصا هرگاه ضعف قلب با رطوبت معده
باشد بسی نافع است [illegible] افسنتین رومی [illegible]
از هر یک هشت مثقال ریوند چینی شش مثقال زعفران نانخواه تخم کرفس
از هر یک چهار مثقال ناردین سادج [illegible] مصطکی از هر یک دو مثقال
جند بید ستر یک مثقال نیم عسل صاف دو برابر ادویه اجزا را نرم کوبیده عسل
بقوام آورند و با اجزا بسرشند قدر شربت یک مثقال و در بعضی نسخه بعوض
ناردین سنبل ست و هر یک مناسب است و در نسخه بعضی متأخرین مروارید
دو مثقال اضافه است و در نسخه اصل نیست و اگر در این نوع احتیاج بمسهل
باشد در منضج که در نوع سابق مذکور شد بعوض نیلوفر اسطوخودوس
و بر سیاوشان را اضافه نماید و بعد از منضج و مسهل ایارج فیقرا یک مثقال
و نیم غاریقون نیم مثقال حب کرده فرو برند از عقب آن همان منضج را با اضافه
افتیمون ده دو مثقال میل نماید و اگر احتیاج بتکرار باشد مکرر نماید تا قلع ماده
اخلاط فاسده شده مفرحات و مقویات تاثیر بلیغ توانند کرد و اگر
معجون نجاح یافت شود در قلع امراض سوداوی خصوصا تنقیه قلب و دماغ
بی بدیل ست و در آتش امزجه نافع است باید که در روز مسهل بقدر سه مثقال
یا پنج مثقال از این معجون فرو برند آب گرم از عقب آن بنوشند

صفت معجون نجاح
خاصه مسهل سوداست و بلغم
لزج و خلطهای غلیظ را نافع بود

صفت آن هلیله سیاه پوست بلیله و پوست هلیله کابلی آمله مقشر افتیمون
از هر یک ده مثقال بسفایج اسطوخودوس تربد سفید از هر یک پنج مثقال [illegible]
غاریقون سه مثقال لاجورد حجر ارمنی از هر یک دو مثقال سقمونیا سه
مثقال اجزا را کوبیده و بیخته با سه برابر مجموع عسل صاف بقوام آورند و
سپس شند و بعد از آن تنقیه شربت بادرنجبویه که شیخ رئیس در ادویه قلبیه
ذکر کرده صفت آن اینست تخم کاسنی تخم خرفه فرنجمشک تخم بادرنجبویه

شربت بادرنجبویه

از هر یک ده مثقال گاوزبان گیلانی گل گاوزبان رازیانه بیخ بنفشه اصل السوس
از هر یک سه مثقال پر سیاوشان بسفایج افتیمون از هر یک پنج بادرنجبویه
ده مثقال در گلاب و عرق بید مشک و آب سیب بخیسانند و بجوشانند و
صاف نمایند و با قند یا شکر صاف که بقدر یکصد چهل مثقال بقوام آورند
و هر روز بقدر ده مثقال با عرق گاوزبان تا دوازده روز میل نمایند که نافع است
بالجمله شربت بادرنجبویه و معجون نجاح و مفرح یاقوتی نسخه آخر که نوع اول ضعف
قلب مذکور شد در اکثر امزجه انواع ضعف قلب نافع است و بدانکه ماء الجبن
که عبارت است از زرداب که از شیر بریده گیرند و جهت دفع مواد محترقه و امراض
سوداویه و ترطیب اعضا و تفتح سده‌ها نافع و ملا نفیس در شرح اسباب گفته
که منافع ماء الجبن را ادویه مسهل دیگر ندارد بجهت جهتی یکی اینکه سبب رقت
قوام و لطافت که دارد باعماق بدن و بعضوی که بعضو است میرسد و دفع موادی

معجون [illegible]
[illegible]

که باید میکند دوم اینکه فضلی از وی میماند باختلاف امزجه است اگر مریض تحمل
آب یکصد و هشتاد مثقال شیر را داشته باشد بدهند و اگر بر معده گرانی
کند ده یا شاید ترش میشود باشد کمتر از آن بهر قدری که بار طبیعت نباشد
بدهند و بعد از افراط حاجت نخورد آب و قیمه شوربا و در امزجه حاره قلیه تمر
و قلیه زرشک و امثال آن شب تربد و قلیه چلاد و از لبنیات و ترشیها
تند و میوه‌ها اجتناب لازم است و اگر شیر بز میسر نشود از شیر گاو و شیر گوسفند
نیز جایز است و لیکن از شیر بز انفع است و بالجمله ماء الجبن دوای عظیم
انفع است و در اعام امراض سوداویه و مواد محترقه اما صفت سکنجبین

طرق سکنجبین افتیمون

افتیمونی که با ماء الجبن خورده میشود یکی اینست که معجون متأخرین و دیگر
فقیر تجربه کرده ام بسی نافع یافته ام صفت آن افتیمون سنای مکی
بیخ کاسنی بسفایج از هر یک ده مثقال پر سیاوشان رازیانه اسطوخودوس
از هر یک هفت مثقال قند سفید دویست چهل مثقال سرکه تند هفتاد
مثقال اجزا را بخیسانند و بجوشانند و صاف کنند و بقند بقوام آورند
و اگر بدون شیر بز بعد از آن تنقیه اند سه تا هفت مثقال بنوشند
هم شاید و اگر با حرارت مزاج باشد با آب کاسنی بیست مثقال و آب شاهتره
پانزده مثقال هر روز بنوشند و بعد از هر شش روز یکی از
مسهلات مذکوره بخورند و دیگر ترکیب شیخ رئیس گوید که در رساله ادویه

قلبیه ذکر کرده و سمرقندی نیز در قرابادین علی ترتیب العلل نقل کرده و شیخ
فرموده است که در بعضی امراض سوداویه قلبیه و دماغیه هرگاه ماده سوداوی
بسیار باشد نافع و در مدت ده روز که خورده شود علت بماند نماند و
فرموده که اگر ماده قلیل باشد شربت بادرنجبویه مغنی از این است تمام شد
کلام شیخ فقیر گوید که شربت بادرنجبویه که شیخ فرموده است همان است که در
عنقریب مذکور شد و بالجمله چنانچه شیخ فرموده که در مواد کثیره و غلیظ
این شربت بسیار نافع است و نسخه اول که الحال متعد اول است موافق اکثر نسخ
در اکثر احوال و امراض سوداویه تجربه رسیده است و نسخه شیخ در امزجه حاره

شربت افتیمون

مناسب نیست صفت آن افتیمون ده مثقال بسفایج تربد از هر یک شش
مثقال گاوزبان پانزده مثقال حاشا زوفا کمافیطوس از هر یک چهار مثقال بسیار و
پنج مثقال تخم بادرنجبویه تخم بالنگو بادروج تخم فرنجمشک زرنباد درونج
بهمن سرخ بهمن سفید ساذج هندی سنبل قاقله از هر یک سه مثقال نیم
تخم کشوث تخم کاسنی اصل السوس بیخ کاسنی از هر یک ده مثقال گل قند شکری
مساوی مجموع اجزا ادویه که تند نجوشانند و با کمتر تبریزی آب بجوشانند
تا بنصف رسد صاف کند و بجوشد اگر بسیار تند باشد قدری
که چاشنی شود قند اضافه کنند و بقوام آورند و این سکنجبین را نیز بدون
ماء الجبن استعمال میتوان نمود بنحوی که در نسخه اول مذکور شد صفت

صفت حب

صفت حب افتیمون

صفت حب افتیمون موافق نسخه که صاحب حاوی صغیر ذکر کرده فی
الواقع ترکیب چینی است اینست افتیمون ده مثقال ایارج فیقرا بسفایج
از هر یک پنج مثقال اسطوخودوس سه مثقال نیم غاریقون دو مثقال نیم
نمک هندی یک مثقال و نیم اجزا کوبیده حب کند قدر شربت تا دو مثقال

۱۳ چوب چینی

با آب گرم بنوشند بنوشد و چون تجربه کرده و منفعت چوب چینی
در معالجه امراض قلب و دماغ خصوصاً سوداویه آن بسیار نافع است
و از مجربات مکرر است ذکر منافع و طریق استعمال آن در این مقام
مناسب است پس بدانکه چوب چینی تا حین تألیفش از اینها در کتب
طبیه ذکر آن نشده در اوایل طلوع نیر اقبال بی زوال سلاطین صفویه
مردم را اطلاع بر آن حاصل شد انتفاع یافته اند و دیگر مبتلایان حتی افکار
متوالی تجاریب بسیار بمنافع آن پی برده اند و از غریب اینکه مرضی
با آتشک و این دو در ازاله آن بی عدیل است نیز مقارن پیدا شدن
این دوا در میان مردم شایع شد بهر حال چوب چینی چنانچه قیاس
و تجربه شاهد است مایل بحرارت است تحرارت است و در یبوست
و رطوبت آن اختلاف بسیار است قول با آنکه یابس است بمجاورت
بمجاورت آب بنحوی که الحال شربت آن متداول است و متعارف است
بجهت رطوبت میکند و رطوبت اگر فضلی نیز در جوهر آن هست

منافع چوب چینی

نزد فقیر اقوای از سایر اقویست و اما منافع آن مقوی حرارت غریزی قلب
و دماغ و کبد و معده و مقوی باه و پاک کننده روح و خون از کثافات و سریع النفوذ
در اعماق بدن و در ادرار و قروح مزمنه و خبیثه و سوداویه خصوصاً آتشک
بیعدیلست و در رفع اکله مجرب و در جمیع اورام صلبه و امراض سوداویه مثل
تب ربع و بواسیر و اوجاع مفاصل و داء الثعلب و داء الحیه و بهق و برص سیما
و مالیخولیا نافع و در رفع مواد نزلی و فربه کردن بدن و بیرون فرمودن مواد از
داخل بدن بظاهر جلد و رفع سمیت اخلاط و مواد بدنی و قطع عادت افیون و
خمر و ادرار امراض مزمنه و اوجاع مزمنه مجرب و در جمیع آنچه مذکور شد
بعد ز مایوس از سایر معالجات از استعمال آن نجاح تمام حاصل شده و بتجاریب
کثیره رسیده و از اینست که میگویند که بیخ و ریشه آن از آب حیوان است
و مؤید این معنی که مشهور است که این بیخ را از حوالی ظلمات می آورند و بالجمله
دوای مفرد وی باین عموم النفع الی الآن مشاهده نشده و خالی از احوال
عجیبه نمیباشد که یک قسمی از اقسام استعمال آن در دردی نافع نباشد و اینکه در
امزجه یا در بعضی از امراض ضرری از و مشاهده شده باشد مستند
بعدم مراعات نحو مناسب آن امزاج و مرض خواهد بود و بهترین آن اینست
اینست که متصف باوصاف عشره باشد اول آنکه املس باشد یعنی نرم و بغیر
از این وصف مغشوش قماش میکنند دوم آنکه سرخ فام رنگ باشد هر چند

سفید غالبا

سفید غالباً سنگین تر است نهایت سفیدی علامت دلیل خامی و کم نضجی است
سیم آنکه کرده باشد و سطح ظاهر آن مستوره باشد در همه طرف شاخ
جهانیده باشد اگر چه بر خلاف این باشد معلوم است که یا در زمینی کم رطوبت
نشو نما یافته و یبس بر و غالب شده است یا آنست که هنوز بکمال خود
نرسیده بیرون آورده چهارم آنکه در بزرگی و کوچکی متوسط باشد و اگر
با سایر اوصاف خوب باشد با فراط در بزرگی چندان مذموم نیست پنجم
آنکه رنگ ظاهر و باطن مخالف نباشد زیرا که اگر ظاهر سرخ و باطن سفید باشد
دلیلست بر اینکه ظاهر رنگ بعمل و صنعت حاصل شده ششم آنکه سنگین باشد
زیرا که سبک کهنه شده و قوت شی بر طرف شده است و افراط در سنگینی
نیز دلیل بر غلبه اجزای ارضیه است هفتم آنکه کرم زده نباشد آنکه قوتش
ضعیف شده هشتم آنکه مزه نداشته باشد نهم آنکه بوی نداشته باشد
دهم آنکه او را از مغیرات و مفسدات نگاه داشته باشند و محافظت
کرده باشند مثل آب دریا و نم و باران و گرمی آتش و آفتاب و از مجاورت
چیزهای که مفسد امزاج باشد مفسد مزاج آنست مثل کافور و فرفیون
و جند و مشک و این شرط آخر شرطیست عام مر اکثر دواها را و وقت
استعمال آن فصل بهارست و پاییز زمستان و تابستان جایز نیست
و تابستان بحار المزاج نامناسب تر و در زمستان بامزاج حار و بارد

وبارد هیچ یک مناسب نیست و آنکه مشهور است با مزاج اطفال و پیران موافق
نیست کلیتی نیست اگر ضرری دیده باشند مستند بعدم مراعات
شرایط و نهج مناسب خواهد بود اما شرایط استعمال آن بد آنکه تنقیه بدن
از اخلاط فاسده خصوصاً خلطی که سبب مرض است تا آنکه دوا در اصلاح
اصلاح و رفع بقیه قوی بکند و الا این اعتبار تلطیف و تنضیج شاید که از آنکه
مواد فاسده کرده علیه عظیم شود و این شرط در اکثر ادویه کلیه جاریست دوم آنکه
در ایام استعمال آن آب ننوشاند و بعوض آب همان آب طبیخ چینی را بدستور
مذکور میشود بنوشند و بعد از فراغ تا چند روز آب نخورند و بعوض آب بعد از
فراغ بعضی از اطبا عرق بید مشک و گلاب و عرق گاوزبان و بادیان بحسب
هر مزاج فرموده اند و بعضی دیگر حیل معتبر نوشته اند که بیخ چینی جوشیده هر روز را
ضبط نموده و در سایه خشک کنند و در کیسه یا کاغذی کرده بر آن بنویسند
که از فلان روز مثل روز اول و دوم و هکذا تا آخر بار دیگر بهمان ترتیب بجوشانند
و بعوض آب بنوشند و بگمان فقیر هیچیک از این دو طریقه ضرور نیست چه
خوردن عرقها خصوصاً بر روی کاغذ مفاسد می باشد و بهمان ترتیب
و عدد ایام خوردن چینی بار دیگر تحمل پرهیز آن کاریست بسیار مشکل
و خالی از منفعت معتد به نیست بهتر آنست که جوشیده او را هر چه مضمحل
و سیاه نشده باشد ضبط نموده و در سایه خوب خشک کند که از فساد محفوظ

باشد و همه را

باشد و همه را باهم جمع کند و بعد از فراغ آنها را چند بخش کرده هر روز یک بخش
از آن را باقدری آن که کفایت مریض کند بدستوری که در اصل چینی
مذکور خواهد شد بجوشانند بعوض آب بنوشند و اگر ده بخش کنند تا ده
روز این آب بخورند بهتر است سیوم آنکه در ایام استعمال آن تا یکهفته آب
بعد از فراغ بحمام نروند و تجدید لباس نکنند اگر بضرورت شرعی باید
رفت بروند بی توقف آنکه بیرون آیند و اگر جامهٔ ملاحق بدن را عوض
که باید تبدیل کرده جامه را باب چینی تر کنند و بخشکانند تبدیل کنند
چهارم آنکه از جماع کردن در ایام شربت آن و تا ده روز بعد از فراغ آن
اجتناب کنند پنجم آنکه از حرکات عنیفه و تحمل مشاق بدنیه بهر
عنوان که باشد احتراز کنند ششم آنکه از عامهٔ اعراض نفسانیه مثل
هم و غم و غضب و بالجمله آنچه سبب تألم نفس گردد بر حذر بود و اوقات را
بعیش و عشرت و سرور و صحبت اصدقا و ظرف و آنچه سبب
تلذذ و فرح و انتعاش نفس و طبع گردد بگذرانند بلکه با کمال سنوح
الأمر نفسانیه ترک خوردن این دوا اولی و ضررش بیش از انفع ا
ست هر چند درین زمان دادن توقع غیر این غلط است چنانکه مخمون
بلاغت مشهور این بیت است لیس البلیة فی ایامنا عجباً بل السلامة
بل السلامة فیها اعجب العجب لهذا فضولی من درین شرط بیجاست

نهایت اگر عاقل بحکم این رباعی خیام که چیز رفتنی بتقدیر دگرگون نشود:
بیکن ره از آنچه هست افزون نشود: هان تا جگر خویش ز غم خون نکنی:
کخوردن غم بجز مگر خون نشود: تحمل نموده مکارهای دنیا چندان بار
خاطر ننماید شاید هفتم آنکه باستعمال آن ترک خوردن نمک نماید
مخفی نماند که در بدایت ظهور و انتشار این بیخ قحطی عظیم در آن بلاد که
این بیخ را از آنجا میآورند در شهر پیدا شد و مردم بصحرا رفته اغذا
بنباتات مینمودند چون این بیخ طعم و رایحه بسبب تنفر باشد نه مردم
بآن بیشتر رغبت میکردند اتفاق در میان ایشان صاحبان امراض مزمنه
خصوصا آسودادیه و قروح کهنه بعد از خوردن این بیخ شفای کامل یافته اند
وچون اینحال مشاهده شد از آن زمین بدیگر مواضع بردند و همین
آثار ازها یافتند و چون در آن صحرا خوردن آن بی نمک بعضی جا بردند
بی نمک دادند تا آنکه بتوالی تجاریب و تلاحق افکار شرب طبیخ آن بدین
نهج که اینحال متعارفست معمول شد و چون فعل نمک تصلیب اعضا و
تخفیف رطوبات است و این معنی منافی افعال این بیخ است بر مقتضی
ترکیب نهایت چون خوردن اغذیه با نمک عادت مالوف شده و ترک
عادت و مالوف دفعه مضرست در غیر امراض مزمنه قروح کهنه
خصوصا هرگاه بطریق قهوه خورده شود تقلیل کند و در مواد کثیره

واوامراض مزمنه

ترک البته باید کرد سوای
روغن و تقلیل در روغن ضرورت

وامراض مزمنه و قروح خصوصا هرگاه بطریق تعریق خورده شود ترک
نماید آنهم از میوهها و سبزیها تازه اجتناب کنند دهم ترش بخورند مگر
صاحبان امزجه حاره و استعمال ترشیهای ملایم چاشنی دار جایز است
بلکه سبب تعدیل میشود خصوصا هرگاه بطریق قهوه خورده شود در
امراض کهنه و دردهای مزمنه نباشد نهایت هرگاه چندان ضرورت
در مزاج نباشد البته ترک نماید و خوردن و خوردن شرینی ملایم حال
شارب این دوا است مگر در امزجه حاره که مناسب نیست و افراط در خوردن
شرینی در غیر امزجه حاره هم جایز است یازدهم آنکه بدن را از رسیدن
هوای سردی نگاه دارد خصوصا هرگاه که تعریق بعمل آمده باشد بعد از
آن نهایت احتیاط باید کرد دوم زیرا که بدن بواسطه استعمال این
دوا نهایت لطافت بهم رسانیده و بعد عرق مسامات منفتح شده بهم
بوزد و هوای سرد ضد تحلیل و تلیین که مطلوب ست حاصل میشود
باوجود اینکه ورود ضدین بر بدن بتعاقب سبب خلل عظیم
میشود قیاس اینمعنی از این باید کرد که جسم صلبی را که خواهند
زود گداخته یا کوبیده شود مگر بآتش گرم کنند و بلافصل بآب
سرد می اندازند قابل اذابه و سحق میشود و هرگاه در معادن و
احجار این اثر کند در بدن انسان چه خواهد کرد دوازدهم آنکه

احتیاط نماید از اموری که محدث مرض باشند که معالجه بآن منافی خوردن
چینی باشد و آن را باید مقدم داشت و ترک خوردن چینی کند که غرض
اصلی فوت نشود و سعی و رنجی که کشیده بیفایده نباشد اما طریق
استعمال چوب چینی آنچه اشهر و مکرر بتجربه رسیده دو منهج است

طریق استعمال چوب چینی

یکی بتعریق و دیگری بطریق قهوه اما آنچه بتعریق است در امراض مزمنه
و امزجه قویه و مواد غلیظه و کثیره و قروح ردیه سوداویه مستعمل است و این
طریق را در شدت گرما و سردی هوا هیچ یک مجوز نیست و بگمان فقیر
بصاحبان امزجه حاره نیز مضر است و آنچه که بطریق قهوه باکثر امزجه
موافق و بهیچ مزاج هرگاه مراعات شرایط بعمل آید از مقدار چینی و مقدار
آب و پرهیز موافق مزاج و علت البته مضر نیست و بهمه امزجه نافع است
و در تعدیل و اصلاح امزجه نظیر ندارد اما دستور استعمال و بتعریق
چنان است که بعد از تنقیه مناسب مرض هر روز از شش مثقال تا
هشت مثقال او را بسیار باریک تخمیناً بقدر دم کارد ورق کنند و
در حین ورق کردن آنچه مانند آرد شده باشد جدا کنند و بعد از آن
ورق کنند و شب در یک پیمانه یک پیاله عرق گاوزبان و گلاب و بید مشک
و شاهتره بخیسانند و روز دیگر یک من نیم بوزن شاه آب در دیگ — بحسب هر مزاج
سنگ یا سفال یا مس تازه قلعی که سرپوش آن نیز یکی از مذکورات باشد

ازآ

و اطراف آنرا بخمیر گرفته باشند بآتش بسیار ملایم بجوشانند تا بنصف رسد
و معلوم کردن اینکه آب بنصف رسیده باین نحو است که سوراخ در وسط
سرپوش دیگ کرده بعد نصف آب مقرر را با چوب چینی در دیگ کنند
و چوب باریک اندازه گرفته و موضع اندازه را بریسمانی بپیچند و
دیگر آب را بریزند و سوراخ را مسدود کنند و بعد از جوشیدن بقدری
که بوقت امتحان برسد سوراخ را گشوده معلوم کنند که آب بموضع اندازه
رسیده یا نه و چون بنصف رسد دیگ را از بار بر دارند و بگشایند
و مریض بر روی کرسی کفش در زیر آن نشسته اطراف خود را
بلحافی یا لحافی بپیچد و دیگ را در زیر بگشایند تا بخار تمامی بدن
برسد و سر و صورت و دهان باید بیرون لحاف باشد و اگر علت
در عضوی خاص باشد همان عضو را بر روی دیگ بدارند تا بخار
دیگ بآن عضو برسد و از آن آب در همان وقت دو پیاله بهمان
گرمی بنوشند پس خود را بلباس پیچیده استراحت کند تا عرق خشک
شود و اگر بنیه و مزاج تاب تعریق هر روزه نداشته باشد بقدر
طاقت بعمل آورند نهایت اگر مرض در عضو خاصی باشد
همان عضو را هر روز بدهند و بدارند و تعریق تمام بدن را هر چند
روز یکدفعه بعمل آورند پس اگر چینی را صاف کرده ضبط نماید

[illegible]

نقل

ونقل آن را هرچه مضمحل وسیاه نشده باشد در سایه خشک کند
وبنهجی که مذکور شد بعد از فراغ بعوض آب میل نمایند وآب صاف را در هر
صبح وعصر تا سه فنجان با دو مثقال نبات گرم کرده بنوشند وثمره را بعوض
آب میل نمایند وقدری را در نان وقدری را در طعام داخل کنند تا همگی
آب در ظرف شبانه روز صرف شود اگر آب تمام صرف نشود آتش
بیشتر بسوزانند که از نصف کمتر نماند تا بحدی که یک ثلث بماند واگر باز زیاده
باشد آب را از یک من نیم کمتر کنند وبجوشانند تا با ثلث برسد ودر مزاج حار
تا هشت مثقال چینی کمتر از یک من نیم آب جایز نیست چینی را از هشت مثقال
کمتر کنند وبدانکه در بعضی از امراض ادویه مناسب آن علتها علاوه با چینی ضم
میتوان کرد چنانچه در بعض امزجه بارده وامراض رطبه مثل فالج وبعضی مفاصلها
دارچینی بادیان بادام از هر یک با دو مثقال عشبة العام که پاکسن مغربی است
تا چهار مثقال ودر امراض معده عود قماری یک مثقال هر یک را مثل چینی ریزه کنند
وداخل نمایند ودرین طریق آنچه مذکور شد از شرایط همه را باید بعمل آورند
والبته درین طریق ترک نمک وترشی لازم است وتجویز خوردن آنها بنهجی
بنهجی که مذکور شد در خوردن بطریق قهوه واست امّا دستور استعمال آن
بطریق قهوه چنان است که از دو مثقال تا شش مثقال او را بحسب مزاج
با نیم من یا یک من پنجاه درم بوزن شاه آب بجوشانند وچون بنصف رسد
صاف کنند

بطریق قهوه

بتعیین مقدار چینی

[illegible]

صاف کنند وضبط نمایند وظرف صبح وعصر دو فنجان او را گرم کرده با نبات
سفید از یک مثقال تا سه مثقال بنوشند وما بقی را بعوض آب بنوشند و
ضابطه در تعیین مقدار چینی وآب اینست که حار المزاج ونحیف چینی را
کمتر بکنند وتا شش مثقال بکنند وبارد المزاج وهمچنین رطب المزاج
چینی را شش مثقال بکند وآب در هر یک از آنها بقدری که کفایت تشنگی
کند چه بدون عطش آب چینی را خوردن وصبر بر تشنگی هر دو مضر است
پس ضابطه تعیین مقدار آب کفایت تشنگی است وتعیین مقدار چینی
تابع مزاج مریض که مجرد المزاج باید چینی را کمتر کند وبهمچنین الانبیا را خوردن
تبرزین یا وادویه حاره مجتنب باشد وبعض ترشیها ملایم چنانکه مذکور شد بخورد
وصاحب مزاج بارد رطب چینی را میلکند وآب را کمتر ودرین مزاج گاه باشد که
بعض ادویه مناسب علت مثل زرنباد دارچینی وعود وعشبه چنانچه در طریق دوم
تعریف مذکور شد درین طریقه نیز توان ضم کرد چنانچه بعض در امزجه حاره نیز
تجویز نمایند ضمیمه چیزی از عرق نیلوفر وبید وغیر ذلک وبلکه دیدم که بعض گرم
مکه او را ظرف صبح با طباشیر میدادند وبکمان فقیر درین طریقه او با هیچ چیز ضم بیجهت
نیست وچنین گمت بهمان طریقه مذکور شد منافع بیشمار دارد وهرگاه
با چیزی دیگر ضم شده از کیفیت مزاج خود بیرون میرود وآن آثار بران مترتب
نمیشود بلی در امراض مزمنه ومواد غلیظه که احتمال استعمال آن با تعریق است

[illegible]

وهرگاه از رطوبت آن با قلت تشنگی آن مریض متغیر شده هم با چیزهای
دیگر چنانچه مذکور شد مناسب است و غذای مشارب این دوائین
بحسب امزجه مختلف است چنانچه در ضمن شرایط اشعار شد و پرهیز
از آنچه لازم است نیز مذکور شد و آنچه باید خورد اینها است
طعام چاشت و اگر مطبوخ خورد کباب با چلاو و قورمه با چلاو زیرباد
اگر ترغیب بنان باشد یا از مطبوخ دو قند متنفر میشد نباشد نان و مربای
بالنک و مرباهای پوست پسته و پالوده که بی شیره عسل آمده باشد باشربت
قند که آب چینی باشد یا شربت مذکور بدون پالوده و صاحب مزاج
حاره چنانچه مذکور شد از ترشیهای خوش چاشنی مثل شربت انارین
و مربای آلو و امثال اینها میتوان خورد هرگاه استعمال چینی بطریق
قهوه باشد و غذای طرف شام تریلا قلیه و چلاو و کباب چلاو و در
هوای گرم آب چینی را در ظرف مسی کرده بروی یخ بلند گذارند که از

مدت خوردن چوب چینی

مرتبه گرم بودن بیرون آید و میل نمایند و بالجمله مدت خوردن چینی
در هر یک از دو طریقه نسبت با مراض و امزجه و احوال مختلف
میباشد و آنچه در این زمان متعارف شد چهل چهل روز است
کمتر و بیشتر نیز جایز است چه اگر در مدت کمتر از چهل روز صحت
حاصل شود کافیست و اگر در چهل روز اثر نفع حاصل نشده باشد

صحت کامل حاصل نشده باشد بیشتر بخورد و بالجمله نظر بعوارض وقت با مزاج
باید کرد و از آن قرار ایام خوردن را قرار داده و در بعضی از امراض یکروز بلکه
بیکدفعه و دو دفعه اکتفا باید نمود بعضی از احوال ببعضی هست که یکدفعه و دو دفعه
طبیخ چینی بقدر یکفنجان که تخمینا یک مثقال او را جوشانیده باشند باید و لهذا
تعیین مدت استعمال آن نمی توان کرد

١٣ **هیضه**

هیضه عبارت است از
حرکت مواد فاسده بدن بدفع بعضی بطریق قی و اسهال بشدت و عنف
و سبب آن فاسد شدن غذا است در معده باعتبار فساد غذا مواد فاسده
که در بدن است نیز حرکت می آید و میل مدفع میکنند لهذا بشدت و عنف
علامت آن قی و اسهال با هم و دل برهم زدن و تشنگی و گاه باشد که
در معده و کرب و قلق و التهاب و اضطراب نیز میباشد و گاه باشد که دستها
و پاها سرد شود و برودت لاغری در صورت بهم رسد و پلک کشیده
شود و شقیقها فرو رود و بسا باشد که بحد غش برسد و نبضش ساقط
شود علاج آن اینست که آب گرم بحدی که بتوان خوردن آن در کمان
و کاولبسو ممکن بیاشامد تا جمیع آن مواد فاسده بقی و اسهال دفع شود
بعد از آن بقدر سه چهار مثقال خاکشیر و گلاب سرد بیاشامد و غذا نه
نخورد تا وقتی که خاطر جمع شود که معده پاک شده است و بعد از آن شربت انار
منعنع یا شربت بید یا رب بهی یا رب انار ترش با گلاب بیاشامد و اگر اینها

نباشند نار دان را با گلاب شیره کشیده با طباشیر یا بی طباشیر بنوشند یا آب
به و سیب و آب انار ترش با طباشیر بنوشند و اگر بحدی غشی و سردی
اطراف و سقوط نبض برسد باید که مثرود بطوس یا تریاق فاروق هر یک
باشد بقدر دو دانگ با گلاب بدهند و این ضماد را استعمال نمایند لحیة التیس
اقاقیا سماق گلنار گل ارمنی صندل سفید پوست انار آرد عدس آرد جو
اجزا را کوبیده با آب برگ مورد یا آب سیب یا آب به با گلاب بر روی معده
ضماد نمایند و طریق ساختن شربت انار منعنع آنست که آب انار ترش
و شیرین را بگیرند از هر یک مثقال و آب نعنای تازه هشت مثقال با قدری
قند که چاشنی بشود بقوام آورند و طریق ساختن شربت به آنست که آب
به ترش و شیرین را صاف کرده با قند سفید بقدر نصف مجموع بقوام
آورند ربّ انار و رب به و رب سیب و هر یک از میوه‌ها آنست
که آب هر یک از این میوه‌ها را بجوشانند تا بربع رسد بدون اینکه شربت داخل
نمایند و غذا بعد رفع و نشستن قی و اسهال کبابی با جلاد و یا جیلاد
بخورند و اگر غشی و سرد شدن دست و پا و سایر اعراض که مذکور شد بهم
رسد مرغ بچه را کباب کرده آب آن را بخورند درد معده که آن را در عرف
عام درد دل میگویند محل آن پایین استخوانهای سینه است تا ناف سبب
آن اکثر ریختن صفرا بمعده باشد علامتش تلخی دهان است و تشنگی و سوزش

وقتی صفرا

طریق ساختن شربت انار منعنع

طریق ساختن شربت به

طریق ساختن رب سیب و انار و به و هر یک از میوه‌ها باشد

۱۵

درد معده که از صفرا باشد

وقتی صفراوی زردی یا سبزی و تلخی آنچه بقی دفع میشود و بی اشتهای و
سایر علامات غلبه صفرای چنانچه در صداع صفراوی مذکور شد
علاجش اگر دل بر هم زدن و قی کردن شدید باشد باید که اعانت
بر قی نمایند که مواد صفراویه باین طریق دفع بشود باین نحو که سکنجبین
ساده با آب گرم و نمک بیاشامند و با انگشت یا پر مرغ قی کنند تا قی حاصل شده
مواد دفع شود بعد از پاک شدن معده و سکون وجع اگر باشد شربت انار
یا لیمو یا غوره یا ریباس یا رب یکی از اینها را با عرق کاسنی یا عرق بید یا نیلوفر
و اگر اینها نباشد بتنهای و یا بزر قطونا و بدون بزر قطونا میل نماید و اگر
اینها بر و ربت مذکورها نباشد سکنجبین و بزر قطونا با عرقهای مذکوره
و اگر نباشد با آب برف یا یخ سرد کرده بیاشامد و اگر هیچ یک نباشد آب
زرشک یا آب غوره یا آب لیمو را چاشنی بسیار کمی کرده سرد کرده بنوشند
و اگر هیچ یک نباشد بزر قطونا با عرق یا عرقهای مذکوره با آب بخورند و غذا
و آش زرشک یا تمر یا غوره یا سماق و اگر نباشد قرمه و یا دوغ سرد
باشد که چند روز باین نهج دوا و غذا بخورند تا مزاج باصلاح بیاید
و اگر قی نیامده باشد سکنجبین و بزر قطونا و عرق کاسنی یا بید و اسرد
کرده بنوشند و اگر باین وجع ساکن نشود ملکی ملین یا مسهل را باید
خورد پس اگر وجع بسیار شدید باشد دو مثقال قرص بنفشه را

نوع دیگر

سقدر ازرق	مصطکی رومی
۳	۲ درهم
سنبل الطیب	قسط تلخ
۲	۱
معز لب تخم	زعفران
۱	۱

سفوف برای نفخ معده
زنجبیل ... تخم ... نبات ... هر

کوبیده حب کرده فرو برند و اندک آب گرم از عقب عقب آن بنوشند و اگر
قرص بنفشه یافته نشود تمر هندی پانزده مثقال گل بنفشه گل سرخ پوست
هلیله زرد سنای مکی از هر یک دو مثقال آلو بخارا بیست دانه جوشانیده
و صاف نموده با شیرخشت و ترنجبین از هر یک هفت مثقال بنوشند
و بعد از فراغ از عمل و سکون وجع غذا بنهجی که مذکور شد و اگر سبب وجع معده
حصول بلغم در معده باشد علامتش رطوبت دهان است و بی اشتهای
و آروغ ترش و عدم علامات مذکوره در صفراوی و قی بلغم و سفیدی
رنگ و بول و ضعف هضم علاجش خوردن گل قند گل سرخ آفتابی است
بقدر چهار مثقال طرف صبح با سکنجبین عسلی بقدر هفت مثقال با گل قند
و مصطکی بقدر نیم مثقال و بعد از سه روز دو مثقال ایارج فیقرا حب
کرده فرو برند و از عقب آن اندک آب گرم بنوشند و اگر محتاج
بتکرار باشند مکرر ایارج فیقرا یک روز در میان بخورند تا ماده قلع
شود و اگر ایارج فیقرا نباشد از این سفوف بقدر سه مثقال با آب گرم
بنوشند تربد دو مثقال مصطکی زنجبیل از هر یک یک مثقال نبات
چهار مثقال و اگر اجزای این سفوف یافته نشود دو مثقال تربد کوبیده
حب کرده فرو برند و اندک آب گرم از عقب آن بنوشند یا تربد را
با گل قند مخلوط نموده بخورند و اگر گل قند یافته نشود قهوه و زنجبیل

سبب وجع معده که از بلغم باشد

قرص از نسخه معتبر ...

بجوشند

بجوشانند و اگر هیچ یک یافته نشود تخم شبت و تخم ترب را جوشانیده صاف
نموده نیم گرم با نمک بیاشامد و قی کند تا بلغم بقی دفع شود و بعد از مسهل تا
چند روز مداومت گل قند با مصطکی یا معجون نوش دارو یا اینکه مصطکی
یا مصطکی به تنهای بکنند و غذا نخود آب و تره بلاد و در عین روز مسهل
نان و مرغابی با النگ و یا مرغابی پوست کنده با شربت قند و اگر
سبب وجع معده نفخ باشد علامتش حرکت ریاح است در معده
و آروغ و نفخ شکم و حرکت وجع از محل بمحلی علاجش بنهجی است که در
وجع معده بلغمی مذکور شد و خوردن معجون کمونی که صفتش اینست
زیره کرمانی در سرکه خیسانیده پنجاه مثقال فلفل سیاه پانزده مثقال
سداب و زنجبیل از هر یک بیست مثقال بوره ارمنی پنج مثقال
ادویه را کوفته با سه وزن ادویه عسل بقوام آورده لبسرشند و قدر
شربت دو مثقال و خاییدن کندر و زیره و اهل آب آنرا فرو بردن در
درین نوع بسیار نافع است ضعف ضعف معده اگر سبب قوت تهای
معده یکی از اسباب وجع معده مذکوره باشد علاجش خوردن امله
پرورده و هلیله پرورده است با مصطکی با طباشیر و شربت ...
املیت آب انار ترش و شیرین و آب امرود ترش و شیرین از هر یک
دو جزو و آب زرشک نصف یکی از اینها با ثلث مجموع شکر صاف باقند

سبب وجع معده که از نفخ باشد

معجون کمونی

ضعف معده

شربت ...

شربت لیمو

بقوام آورند و طریق ساختن شربت لیمو آب به ترش و شرین سه جزو آب لیمو یکجزو با قند بقدری که چاشنی شود بقوام آورند و اگر بلبرودت مزاج باشد آنچه در وجع معده بلغمی مذکور شد معجون نوش

معجون نوش دارو

جوارش عود

دارو جوارش عود که صفت آن اینست عود قماری ده ده مثقال سنبل الطیب قاقله کبار زعفران پوست ترنج قرنفل بادرنجبویه مصطکی از هر یک سه مثقال رب سیب ترش گلاب از هر یک پنجاه مثقال آب لیمو سی مثقال نبات یا قند یکصد پنجاه مثقال ادویه را کوفته و بیخته نبات را با رب سیب و آبها و گلاب بقوام آورده ببرشند و تا دو مثقال میل نماید جوارش عود بنسخهٔ دیگر سهل المأخذ عود قماری پنج مثقال ترنج ده مثقال مصطکی یک مثقال اجزا را کوبیده با دو مثقال نبات بقوام آورده ببرشند و قدر شربت تا چهار مثقال و خوردن اطریفل صغیر و مداومت بآن در انواع وجع معده و ضعف آن نافع و مجرب است و بعد از تنقیه در ضعف معده که برودت و رطوبت معده و مزاج باشد

علامتش همانست که در وجع معده بلغمی مذکور شد خوردن شربت افسنتین نافع و مجربست و فقیر مصنف بسیاری از این نوع ضعف معده ها را علاج کرده ام

صفت شربت افسنتین

و صفت شربت افسنتین اینست افسنتین پنجاه مثقال انیسون گل سرخ سلیخه اسارون از هر یک ده مثقال سنبل الطیب مصطکی از هر یک هفت مثقال اجزا را بغیر از مصطکی بجوشانند و صاف کنند و با سیصد مثقال قند

سفید بقوام

سفید بقوام آورند بعد از آن مصطکی را صلایه کرده بآن ممزوج سازند و هر روزه از پنج مثقال تا هفت مثقال از او با گلاب بنوشند و اگر نیم مثقال مغز هل را با گلاب شیره کشیده با شربت بنوشند انفع است و تا دوازده روز میل نمایند و غذا طرف چاشت نخود آب یا کباب و طرف شام ترید بلا دید آنکه سفوف ارسطو حکیم از ادویهٔ کثیر النفع و بجهت ضعف معده و فساد آن و سوء هضم لبنی نافع است و مقوی قلب و دماغ و مفرح قلب و بالجمله در تقویت معده و دماغ و قلب بی نظیر است قدر شربت از نیم مثقال تا یکمثقال و نیم بجهت هضم غذا بعد از طعام باید خورد و برای تقویت قلب و دماغ ناشتا صفت آن اینست قرنفل و سازج هل و عود اسارون مصطکی پوست هلیلهٔ کابلی اشنه فرنجمشک بادرنگبویه زیرهٔ کرمانی دارچینی فلفل دارفلفل زنجبیل قرنفل ناردین جوزبوا قاقله از هر یک دو مثقال مشک و عنبر و کافور از هر یک یکمثقال نبات شش مثقال برابر مجموع اجزا را نرم کوبیده باهم مخلوط نمایند و تا رقیمی که درین زمانها یافته نمیشود از اجزای این اسفوف است و چون الحال مفقود است بدون آن مستعمل است قولنج بدانکه عبارت است از درد شدید رودها که سبب آن احتباس ریح و براز است در رودها و محل این وجع پایین ناف است تا پشت و بطن فراست و چپ نیز میل میکند بجهت آنکه وضع رودها باین نحو است و سبب آن اکثر بلغم غلیظ است که در رودها مخلوط با ثفال

16

شد، و باعث حبس آنها کردیده یا ریح ست غلیظ که در روده ها محبوس مانده
ست علاج آنست که منضج از عنب الثعلب بابونه رازیانه بسفایج از هر یک
دو مثقال سپستان ده دانه بارتنجبین ده مثقال روغن بادام تلخ دو مثقال بنوشد
واکر معجون کموی یافته شود دو مثقال قبل از منضج فرو برند و شافی از شکر
و نمک و بوره ارمنی استعمال نمایند یا شافی از صابون با شکر و نمک و تخم حنظل یا
کل بنفشه و شکر و نمک یا بوره یا تخم حنظل هر یک که باشد و اکر هیچیک نباشد نمک
ترکی پس اکر طبیعت کشوده شد و وجع ساکن شد فبها والا محتاج بحقنه
است که صفت آن اینست عنب الثعلب رازیانه بسفایج بابونه تخم کرفس
سنای مکی اکلیل الملک تخم شنبلیله اصل سوس کاوزبان از هر یک
دو مثقال سپستان بیست دانه ترنجبین فلوس خیار شنبر از هر یک
ده مثقال شیره تخم کاشوره ده مثقال سبوس کندم ده مثقال آب برک چغندر
ده مثقال ریوند چینی یکمثقال و اکر نباشد بوره ارمنی نیم مثقال نمک نیم مثقال
روغن بادام تلخ اکر نباشد بادام شیرین پنج مثقال اول نمک با یک مثقال روغن
بادام بریزند و بعد از آن سایر اجزا را چهار بخش نموده در چهار دفعه بریزند
اکر تمام اجزای علاج این حقنه یافته نشود هر چه یافته شود کافیست و غذا را
تا طبیعت کشوده نشود البته نخورند و بعد از نخود آب با دارچین و زیره
و زعفران میل نمایند و از آب بسیار سرد احتراز نمایند و اکر بقیه

وجع بعد از حقنه

49

وجع بعد ز حقنه باشد روز دیکر منضج مذکور را دو روز بعد باز اعضا احتقان
احتقان نمایند تا ماده بالفعل بالمره رفع شود اکر سبب قولنج غیر اسباب مذکوره
باشد از عالم ورمی و سایر انواع که مذکور نشد معالجه آن رجوع بطبیب
حاذق است زحیر که آن را در عرف عالم پیچش کویند و آن حرکت از روده

علاج زحیر

که متصل است بمقعد که آن را امعای مستقیم میکویند از برای دفع بر روی این
حرکت دفع نمیشود مکر رطوبتی از عالم آب بینی کاهی مخلوط بخون و کاهی بی خون
سبب آن کاه باشد که رطوبت کزنده باشد که باین روده بخره میشوده باشد
و سبب این حالت ملیشده باشد علامتش خروج این رطوبت است یا
و در زیر نشستن بکرکاه و زیر شکم علاجش خوردن لعاب ریشه خطمی
خطمی و بارتنگ و روغن بادام ست یا سفوف ابن ماسویه اکر یافته شود
بقدر یکمثقال و اکر یافته نشود بدون آن و صفت آن اینست تخم خطمی
مقشر تخم خیار مقشر از هر یک پنج مثقال نشاسته بوداده سه مثقال صمغ عربی
کل ارمنی از هر یک دو مثقال اجزا را کوفته و بیخته ممزوج کند و این سفوف
در هر یک از انواع زحیر که مذکور میشود بدهند که در تسکین شدت
پیچش بسیار نافع است و غذا آش شوربای برنج با شیره بادام در طرف
شام چلاو با زرده تخم مرغ و اکر این علاج دفع شد فبها و الا عنب الثعلب
و ریشه خطمی از هر یک دو مثقال سپستان ده دانه جو شانیده و صاف

کرده باده مثقال فلوس خیار شنبر و دو مثقال روغن بادام بنوشند و اگر محتاج
بتکرار شود باین نحو که ریزند در میان مسهل را بنوشند تا رفع شود و اگر
سبب آن ریختن صفرا باشد باین زوده علامت آن خروج صفراست یا
وسوختن مقعد و تشنگی و تلخی دهان و سایر علامات غلبهٔ صفرا چنانچه در
صداع صفراوی مذکور شد علاج آن دو مثقال بزر قطونا و یکمثقال
بارتنگ بالعاب ریشهٔ خطمی و اگر یافته شود عرق بید بنوشند و بدستور
انواع اول تکرار مسهل باحتیاج نمایند و غذا درین نوع آش ستور با باشیره
جو میل نماید و اگر بعد از تکرار مسهل باز زحیر باقی باشد و صفرا با خون یا
بی خون رفع میشده باشد سفوف الطین با روغن بادام کم چرب کرده بالعاب
بهدانه و عرق بید بنوشند و بعد از کم شدن خون و پیچش باشیره‌های مذکور
صفت سفوف الطین
وصفت سفوف الطین اینست تخم ریحان بو داده و تخم [illegible] بو داده و
بزر قطونا بو داده و نشاسته و صمغ عربی و گل ارمنی اجزا مساوی سوده
تخمها را کوفته باهم ممزوج نموده از یکمثقال تا دو مثقال بدستور مذکور میل
نماید و بعد از برطرف شدن خون و نهایت تخفیف پیچش اگر باز ترددی باقی
باشد سفوف حب الرمان بارتنگ بدر و اگر هنوز غلبهٔ صفرا باقی باشد
چنانکه مذکور شد بارتنگ بدر و شیره تخم خرفه و شیره تخم کشنیز بو داده
صفت حب الرمان
میل نماید و سفوف حب الرمان اینست انار دانه بو داده ده مثقال

بلوط سماق

بلوط سماق زرشک گرمانی در سرکه خیسانیده و خشک کرده تخم مورد و
وارد سنجد حب الآس حسه کشنیز خشک بو داده خرنوب آرد کنار از
هر یک پنج مثقال عود نیم مثقال آمله مقشر یکمثقال و نیم اجزا را کوفته و بیخته
قدری شربت از یکمثقال تا دو مثقال و در سایر انواع زحیر مذکور شده
بعد نخید مسهل بآن نهج که درین نوع مذکور شد علاج کنند و آنچه بعد از
دردق از معالجه اسهال مذکور میشود بعد از مسهلات مذکوره در زحیر
هم نافع است سفوف دیگر قسمی بر سفوف لؤلؤ بعد از معالجات مذ
در اسهال اسهالات نافع و مجرب است خون را بر طرف کند و طبیعت را
قبض میکند و در اسهال صفراوی نظیر ندارد صفت آن اینست مروارید
صفت سفوف لؤلؤ
ناسفته چهار مثقال بسد سوخته گلنار طباشیر خرنوب گل ارمنی گل قبرسی
تخم گل صندل سفید بارتنگ بو داده تخم حماض بو داده تخم مورد کنار آرد سنجد
زرشک منقی کشنیز خشک بو داده صمغ عربی بو داده جو مقشر بو داده
طرائیث تخم خرفه بو داده بزر قطونا بو داده از هر یک سه مثقال
گل داغستانی مصطکی کهربا اقاقیا از هر یک دو مثقال انار دانه پنج
مثقال مجموع اجزا را سوای بارتنگ و بزر قطونا نرم کوبیده سفوف
سازند قدر شربت از نیم مثقال تا دو مثقال با رب به دو مثقال تخم خرفه
بو داده دو مثقال و اگر سبب آن احتباس ثفل یا بسبب در امعا باشد

نسخه مسهل کبدی مجرب
زنگک ۱ فلوس
۲ گندم ۲ گندم
راوند چینی ۴ پوست
۴ گندم

یعنی سده از اثقال در امعا حادث باشد که طبیعت متوجه دفع آن شده باشد
این حرکت مکرر کرده باشد علامتش سنگینی شکم و درد و پیچش دائمی و بیرون آمدن
اثقال یابسه به پیچش بعضی اوقات و فرق واضح ظاهر میانه این نوع و سایر انواع
باین نحو میشود که هسته فلوس با هسته سماق چند دانه فرو برند اگر بیرون کردی
دفع شد این نوع نیست و اگر دفع نشد یا بعد از چند دفعه اجابت دفع شد
این نوع است علاجش عنب الثعلب و ریشه خطمی را جوشانیده باضافه بارتنگ
و روغن بادام بنوشند و اگر محتاج مسهل شوند بر نهجی که در نوع اول مذکور
شد مسهل بخورند و همچنین اگر محتاج بتکرار شوند بدستور تکرار نمایند
و غذا نیز بدستور نوع اول اما اگر سبب آن سرما باشد که بمقعد رسیده
باشد از عالم نشستن بر سنگ سرد یا فرو رفتن بآب سرد یا بنحو
دیگر علامتش تقدم سبب مذکوره علاجش نشستن بر سنگ
گرم و غلک گرم یا خاکستر گرم را در کیسه کرده بر او بنشیند و بر کمر
بندند و مقعد و کمرگاه و زیر شکم را بروغن بادام گرم چرب کرده کنند
و بارتنگ را بروغن بادام چرب کرده بالعاب ریشه خطمی بنوشند و غذا بنحوی
که در نوع اول مذکور شد میل نمایند و بدانکه در معالجه این انواع زحیر که مذکور
شد تفاوت چندان نیست و در دوا و غذا یک دیگر نزدیک است بواسیر ۱۸
دانه چند است که در مقعد بدید آید گاه در ظاهر و گاه در داخل و گاه هم

بواسیر

۴ دردافز

هم در داخل و هم در خارج دبر بهر تقدیر بادی است که خون از اینها می آید
یا عمیا است که خون از و نمی آید و یا با ورم و وجع است و یا بی ورم و وجع است و آن
دانهای خالی از سه شکل نیست یا دانه چند است بشکل ثالیل کوچک در نهایت
صلابت و آن ثالولیه گویند و این بدترین انواع است زیرا که ماده آن سوداوی
حرق است و دیگر دانهای پهن کرده است ارغوانی رنگ شبیه بدانه انگور سرخ
آن را عنبیه گویند و ماده این نوع مابین دمویه و سوداویه است و دیگری
دانهای نرم سرخ رنگ بشکل توت و آن را توتیه گویند و سبب این خون است
قریب بصرافت و بالجمله سبب مطلق بواسیر خون سوداویست که باین محل میریزد
و بسبب حصول این دانها ورم و وجع میشود هرچه سوداویت در و بیشتر
باشد قبولش از برای علاج کمتر است و بر متوضای صاحب بواسیر نشستن
هم سبب حدوث این علت میشود علامت مطلق بواسیر آنست که رنگ
صاحب بواسیر بزردی و سبزی میزند و اکثر اینست که بر نگی و لعی
میباشد و صورت و چشمها متهیج میباشد و هضمها ضعیف و قوت جماع
کم میباشد و دندانها ضعیف و بد رنگ میشود و بسا باشد که بعضی و در
حرکات زود سست شود و گاه باشد که بخارات بواسیر
سبب و وارد صداع میشود پس علاج آن بچند وجه باید کرد اول
تنقیه بدن و اصلاح مزاج کبد و طحال و معده کرد لین خلط فاسد شود

معمول فصول ... در ربیع
از قسم ...

ریوند ... | ریوند ...
۱۰ | ۱۰
... | ...
۱۰ | ۱۰
عود ... | مصطکی ...
۱۰ | ۱۰
سنبل الطیب | اذخر ...
۱۰ | ۱۰
گل سرخ | ...
۱۰ | ۱۰
... | ...
۱۰ | ...
عسل مصفی ... اجزا

دوم تدبیر گشودن آن هرگاه بند شود سیم تدبیر تسکین ورم و وجع آن
چهارم تدبیر بند کردن خون هرگاه بحد افراط رسد پنجم تدبیر قطع
و اسقاط و آنها که بالمره برطرف شود اما اول بدانکه فصد باسلیق
و صافن در تنقیه ماده بواسیر بسیار نافع است و فصد اسلیم از دست
چپ در اصطلاح طحال که آن نیز امل باصطلاح بواسیر ملقومه نیز نافع است
و شیخ رئیس فصد بالضی را که رگیست که محل فصد زیر کاسه
زانو است اقوی از فصد های دیگر فرموده است و حجامت پایین و رگی
نیز فرموده و بعد از فصد اگر تنقیه بشود بنهجی که در ضعف قلب مذکور
شد یا بنحوی که در ربع مذکور خواهد شد با علامت غلبه هر خلطی
موافق آنچه مذکور شده بکنند شاید و بعد از تنقیه مداومت بمقویات
معده چنانچه در ضعف معده مذکور شد بکنند و اگر اصلاح کبد
بخوردن شربت ماء الجبن با سکنجبین بزوری بنهجی که در هر یک در حمیات
مذکور خواهد شد بکنند هم شاید و اگر بعوض مسهلات که در ضعف
قلب مذکور است اطریفل مقل ملین از سه مثقال تا شش مثقال با آب — صفت اطریفل مقل ملین
گرم بنوشند بسیار نافع است صفت آن پوست هلیله زرد پوست بلیله
هلیله سیاه آمله مقشر افتیمون اسطوخودوس از هر یک ده مثقال
تربد سفید هفت مثقال فلوس خیار شنبر و مقل از هر یک سی مثقال

فلوس و مقل

فلوس و مقل را در آب حل کنند و سایر ادویه را کوفته و بیخته بروغن بادام
هفت مثقال چرب کرده و دویست و پنجاه مثقال عسل را بقوام آورند
و شیرینی بقوام مقل و فلوس را داخل کنند و از نار بر دارند و با سایر ادویه
بسرشند و مداومت بخوردن اطریفل صغیر در ازاله بواسیر مجرب است و بسا
باشد که مداومت باطریفل صغیر و گاهی خوردن اطریفل مقل ملین مغنی از
تنقیه های دیگر باشد خصوصا بعد از فصد و در اصلاح مزاج صاحب
بواسیر مداومت بخوردن شربت زرشک بسی نافع است و مجرب و فقیر
مکرر بعد از فصد چند دفعه اطریفل صغیر مداومت بخوردن شربت زرشک
فرموده ام بسی نافع بود صفت شربت زرشک اینست زرشک — صفت شربت زرشک
دانه دار را خوب بخیسانند و بجوشانند و صاف کنند و با نبات یا شکر
صاف بقوام آورند و نبات و شکر آنقدر باید که شربت خوش چاشنی
مایل بترشی باشد و اگر بعد از قوام آمدن شربت در پنجاه درم شکر سه
مثقال طباشیر سائیده اضافه نمایند انفع است خصوصا هرگاه آثار حرارت
چنانچه در صداع حار مذکور شد ظاهر باشد و این شربت را از پنج مثقال
تا ده مثقال با عرق کاسنی و بر تنها میل نمایند و بعضی اوقات حب مقل یا
معجون خبث الحدید هر یک باشد نافع است صفت حب مقل اینست — صفت حب مقل
هلیله کابلی آمله مقشر پوست بلیله تخم گندنا تخم تره تیزک تخم ریحان

مقلی
ن
یا معجون

از هر یک پنج مثقال مقل ازرق پنجاه مثقال مقل را در آب کنند تا حل شود و
سایر ادویه را کوفته و بیخته با هم سرشته شوند و حبها بقدر نخودی سازند و
از هفت دانه تا دوازده دانه فرو برند و همین اجزای حب را اگر با دو برابر
مجموع عسل بقوام آورند و سرشته شوند معروف است بمعجون مقل و قدر شربت
این معجون دو مثقال صفت اطریفل مقل اینست پوست هلیله زرد آمله مقشر
پوست بلیله از هر یک ده مثقال مقل ازرق سی مثقال مقل را در آب کنند تا حل
کنند و سایر ادویه را بکوبند و با دو برابر مجموع عسل بقوام آورده سرشته شوند
و اگر بدون عسل بطریق حب استعمال نمایند هم نوعی از حب مقل است
قدر شربت از حب تا دوازده دانه و از معجون تا سه مثقال صفت
معجون خبث الحدید که معروف است نسخه‌اش موافق نسخه قانون پوست
هلیله کابلی پوست بلیله آمله مقشر فلفل دار فلفل زنجبیل سعد کوفی
شیطرج هندی سنبل الطیب از هر یک چهار مثقال خبث الحدید قدر
یکصد مثقال اجزا را تمام نرم صلایه کرده بده مثقال روغن گاو چرب
چرب کرده با دو برابر مجموع عسل بقوام آورده سرشته شوند و بعد از شش ماه
استعمال نمایند قدر شربت تا یک مثقال و اگر دو مثقال مشک اضافه
کنند هم شاید و این معجون را صاحب مزاج حار چنانچه علامات حرارت
مزاج مرا آمد کو رشد نخورند اولی است و طریق تدبیر خبث الحدید

صفت اطریفل مقل
جهت بواسیر بغایت
سودمند بود و مفید بود
و مجربست

معجون خبث الحدید
جگر و معده را سود دهد و
مجامعت را قوت دهد و
کونه روی را صاف کند
قدر شربت روز اول یک مثقال و
روز دوم دو مثقال و روز سیم سه
مثقال تا بهفت روز بدین طریق زیاده
کند و از هفت مثقال زیاده نکنند
و این معجون در وقت مجامعت بغایت
نافع بود

طریق ساختن خبث الحدید

که چرک آهن است نرم صلایه نموده تا چهارده روز سرکه بسیار تند
بخیسانند در سحق مبالغه بسیار کرده هرچه سحق بیشتر شود بهتر است
و باید که نرم داشتن طبع بصاحب بواسیر لازم است و هرگاه یبس در طبیعت
باشد گاهی تمر هندی و آلو بخارا و زرد آلوی خشک بخیسانند و صبح
آب او را با شیر خشت و به تنهای بنوشند و اگر قدری انجیر هم با سایر اجزا
بخیسانند هم شاید و اگر شربت تمر هندی با شربت آلو بخارا اکثر اوقات
تناول نمایند هم در نرم داشتن طبیعت و هم در تسکین حرارت مزاج
نافع است و طریق ساختن شربت تمر هندی و آلو مثل شربت زرشک است
و قدر شربت هم مثل اوست و غذاهایی که ملین طبع باشد صاحب بواسیر نافع
و پرهیز از هر غذای غلیظی و از هرچه متولد سودا باشد مثل بادنجان و عدس
و چیزهای شور خصوصا ماهی نمک سوده و گوشت قدید و سبزیهای تند لازم است
و شیخ رئیس لثنیات را منع کرده و خاگینه با زرده تخم مرغ و کندنا باندک پیاز
مناسب دانسته و دیگر آنچه در باب غذای صاحب ریح بوده مذکور میشود
اصحاب بواسیر را نیز نافع است و سایر تدابیر ریح و بواسیر بهم نزدیک است
اما ده تدبیر گشودن خون بواسیر وقتی باید کرد که دفع معتادات باز
ایستاده باشد و اندام ممتلی گشته باشد و درد پای یا ورم یا فسادی دیگر
از بخارات آن در بدن حادث شده باشد پس باید که مریض مکس بحجام رود

نوع دیگر بواسیر

[illegible]

وساعتی در میان آب نیم گرم بنشیند و بمجموع یا بعضی این روغنها موضع را
مکرر چرب کنند روغن هستهٔ هلو یا شفتالو و روغن هستهٔ زردآلوی
تلخ و روغن کوهان شتر و مغز ساق گاو و مغز ساق برّه هر یک از اینها با مقل
و بدون مقل و اگر با اینها گشوده نشود آب پیاز را با زهرهٔ گاو استعمال نمایند
و اگر تخم مرزنجوش (?) اضافه این دو جزو نمایند اقوی است و اگر باز مفتح نشود
هستهٔ تمر هندی و سرگین کبوتر اضافه نمایند و شیخ رئیس گوید
مویزج را نیز با اینها تجویز نموده و فصد صافن با مارض (?) مریض در گشودن
خون بواسیر بسیار نافع است و بسا باشد که بعد از فصد صافن
احتیاج بادویهٔ مذکوره را بهمان ترتیب استعمال نمایند و اگر از ادویهٔ
مذکوره وجع بهم رسد باشد بیشوف (?) ادویه که بعد از این در تسکین
وجع و ورم مذکور خواهد شد استعمال نمایند سیّم تدبیر تسکین
وجع و ورم بواسیر است خواه ابتدا حادث شده باشد و خواه بعد از
استعمال دوای حار قطع حادث شود و هرگاه وجع بواسیر شدت
کند و خون آمدن حبس شده باشد اولا بنهجی که مذکور شد در گشودن
خون آن سعی نمایند و فصد باسلیق یا صافن بکنند و اگر یک
فصد کفایت نکند تکرار فصد نمایند و بعد از فصد نشانیدن
زلو بدور مقعد بسیار نافع است و اگر یک دفعه کفایت نکند تکرار نمایند

و در هر دفعه

مرهمهای بواسیر

و در هر دفعه از پنج عدد تا ده عدد باشد و با شدت وجع بواسیر احتراز
از حبوب و شیرینی را لازم دانند و تبرید بمبردات و ادویه و اغذیه چنانچه
در صداع حار و در درد چشم و درد گوش و خناق مذکور شد بعمل آورند
استعمال روغنهای که در تفتیح خون بواسیر مذکور شد در تسکین وجع
نیز نافع است و مرهمهای مسکن اوجاع مقعد بواسیر اینهاست اکلیل الملک
عدس مقشر از هر یک جزو اجزا کوبیده با زردهٔ تخم مرغ و روغن
گل سرخ استعمال نمایند مرهم دیگر اکلیل الملک گل خطمی تخم کتان از هر یک
یکجزو مقل میعه سائله از هر یک نصف جزو افیون و زعفران و پیاز و روغن
گاو پخته از هر یک سدس و پیهٔ مرغ مغز ساق گاو و روغن کوهان شتر
و زردهٔ تخم مرغ بقدری که سایر اجزا سرشته شود روغنها را بگدازند و
و با زردهٔ تخم مرغ و سایر ادویه مرهم نمود استعمال نمایند که هم خون را بگشاید
و هم تسکین وجع مینماید مرهم دیگر کندنا در لتهٔ نو پیچیده در زیر خاکستر
گرم بپزند و در روغن گاو کهنه با روغن مغز زردآلوی تلخ نیم بریان کنند
و در هاون سرب یا هاون مس صلایه کنند تا همچون مرهم شود پس بردارند
و استعمال نمایند و اگر قلیلی مقل اضافه نمایند هم شاید بانکه کندنای مذکور را
با سفیداب قلعی و پیهٔ مرغ ابی و پیهٔ مخ گاو و موم کافوری مرهم نموده استعمال
نمایند مرهم دیگر سفیداجی تخم مرغ را با روغن گل سرخ و موم هلو کافوری

در هاون سربی چندان صلایه کنند که رنگ سیاهی بردارد و استعمال
نمایند مرهم دیگر بیضه مرغ آبی روغن گل سرخ موم کافوری همه را باهم بکدازند
با قلیلی افیون و زعفران استعمال نمایند و اگر بیضه مرغ آبی نباشد سایر
اجزا را کافیست و اگر بیضه مرغابی هم کنند هم شاید لیکن شیخ رئیس در دو
موضع فرموده که بیضه مرغابی درین باب شدید الانفع است مرهم دیگر
سفیداب قلعی موم کافوری روغن گل سرخ موم و روغن باهم بکدازند با
سفیداب مخلوط نمایند نموده استعمال نمایند مرهم دیگر روغن هسته
زردآلو ده مثقال میعه سه مثقال مقل دو مثقال اجزا را باهم سرشته
استعمال نمایند مرهم دیگر مقل ازرق کوهان شتر مغز ساق گاو هسته
زردآلو میعه سایله زرده تخم مرغ روغن گاو که قدری بیازرد را و جو شانیده
باشند نیک باهم بسرشند و استعمال نمایند که بسیار نافع است مرهم دیگر
روغن گل سرخ زرده تخم مرغ با قلیلی افیون و زعفران و بدون افیون
و زعفران و اگر هیچ یک از اجزای مرهم مذکوره نباشد زرده تخم مرغ
به تنهای مرهم دیگر کنجد را نرم کوبیده با روغن گل سرخ و سفیده تخم
مرغ استعمال نمایند یا آرد جو و زرده تخم مرغ و روغن گل سرخ در روغن
گل سرخ باهم ضم نموده استعمال نمایند و هر یک ازین مرهمها را که استعمال نمایند
اگر و آنها بیرون باشد بر پنبه کرده بر آن نشینند و اگر در درون باشد

پلبنه را بآن آلوده بردارند چنانچه بدانها برسد و بگدازند مدتی
و باز تجدید کنند اما ضمادات نافعه زرده تخم مرغ مغز نان پخته روغن | ضمادات بواسیر
گل سرخ ضماد دیگر کاکنج را باب مهر ضماد نمایند ضماد دیگر پیه بز و پیه
اردک پیه غاز پیه مرغ خانگی مغز ساق گاو کوهان شتر روغن بنفشه یا ادم
روغن مغز گدو و موم کافوری اجزا مساوی باهم بکدازند کتیرا گل خطمی نرم
کوبیده باهم مخلوط نمایند و استعمال کنند و اگر مجموع پیه‌ها و روغنها یافته
نشود بعضی هم کافیست و اگر وجع بسیار شدید باشد آب برگ بنگ را
بگیرند و با قدری آب مخلوط نمایند و با خمیر نان و زرده تخم مرغ و روغن
گل سرخ ضم نموده ضماد نمایند اما آبزنهای مسکن اوجاع یکی تخم کتان و | آبزنها آبزنها
تخم خطمی خبازی نیم کوب بجوشانند و صاف نمایند و با لعاب گندم پخته ضم
نموده در ظرف کرده مریض در میان آن بنشیند آبزن دیگر اکلیل الملک
بابونه خطمی خبازی شبت بجوشانند و در میان آب بنشینند
آبزن دیگر اکلیل الملک بابونه حلبه تخم کتان باقلا تخم خطمی گل خطمی خبازی
نیم کوب بجوشانند و صاف نمایند و با لعاب گندم پخته ضم نموده در
ظرف کرده مریض در میان آن بنشیند آبزن دیگر اکلیل الملک
بابونه حلبه تخم کتان باقلا گل خطمی تخم خطمی خبازی گل بنفشه پوست
خار خشک اجزا را نیم کوب کرده بجوشانند و در آب نیم گرم بنشیند

در قطع خون مقعد میشاف
خواه بواسیر و خواه اسهال باشد یا خون
برنج بوداده بالسویه صمغ عربی اقاقیا ...

واکر مجموع این اجزا نباشد بعضی از اینها کافیست اما چهارم بستن خون
بواسیر کاهی باید کرد در وقتی که خون صالح و بافراط رفع بشود میشود و می شده باشد
واحداث ضعف کرده باشد و رنگ و روی و ساقها ضعف شده باشد در این
وقت متعرض قطع آن باید شد اما ادویه مشترکه و بر طرف صمغ شیر تخم خرفه
بوداده سه مثقال و شیر تخم کشنیز یک مثقال بر داده باد و دانک طباشیر و
چهار مثقال رب به و اکر یافته شود قرص کهربا نیم مثقال تا یک مثقال ضم نمایند
و بنوشند صفت قرص کهربا بمعجون متأخرین اینست کهربا انجبار از هر یک
سه مثقال و برگ کل سرخ صمغ عربی از هر یک هفت مثقال نشاسته کل ارمنی
طراثیث طباشیر کلنار تخم مورد از هر یک پنج مثقال رب سوس اقاقیا
از هر یک سه مثقال اجزا را نرم کوبیده قرص سازند قرص کهربا موافق نسخه
قدما کهربا بسد مروارید تخم خرفه از هر یک پنج مثقال شاخ بز کوهی
تخم مرغ هر دو سوخته صمغ عربی از هر یک سه درم کشنیز خشک بوداده خشخاش
سفید و سیاه از هر یک شش مثقال ودع سوخته بزر البنج از هر یک
دو مثقال کوفته و بیخته با لعاب بزر قطونا قرص سازند بهر یک از این دو نسخه
عمل میتوان کرد شیخ رئیس اطریفل صغیر را با خبث الحدید ذکر کرده در
طریق ساختن آن چنان است که خبث الحدید را چهارده روز در سرکه
بخیسانند و بعد از آن مثل غبار صلایه نمایند و مساوی اجزا اطریفل با عسل

سه برابر مجموع

صفت قرص کهربا

سه برابر مجموع ضم کنند و سه مثقال از آن را میل کنند و اطریفل صغیر بدون
خبث الحدید نیز نافع است صفت حبی که در بستن خون بواسیر نافع است
کهربا ودع سوخته کل ارمنی از هر یک دو مثقال پوست هلیله زرد
پوست بلیله آمله مقشر از هر یک پنج مثقال تخم کندنا سه مثقال مقل ده مثقال
سایر اجزا را بکوبند و مقل را در آب کنند تا حل شود و مجموع را با هم سرشته
وحب کنند و تا سه مثقال از او را با آبی که آهن تافته در او خاموش کرده باشند
بنوشند و طریق سوزانیدن ودع که بهندی کوری و در اصفهان کس
کره میکویند و شاخ بز کوهی و پوست تخم آلبیست که در کوزه کرده و سر آنرا
محکم ببندند و در تنور یا تون حمام کذاشته یا از هم بپاشند و خوردن
قلوسیای رومی و برشعثا آخر روز بقدر نخود بسیار نافع است
اما دواهای که استعمال آن خون را بند میکند اینهاست صبر کندر دم
الاخوین شیاف مامیثا کلنار اجزا را مثل غبار سائیده و تار عنکبوت
با سفیده تخم مرغ با آنها آلوده استعمال نمایند و دیکر پوست انار و مازو را
با خمر بجوشانند و صاف کنند و مقعد را با و بشویند و دیکر آنکه سفیداب
قلعی مرداسنک شادنج عدسی اقلیمیای نقره با روغن زرده کل سرخ
و موم سفید مرهم نموده استعمال نمایند و دیکر آنکه برک مورد کلنار مازو
خرنوب بلوط شب یمانی انار اجزا را بجوشانند و مریض در آب آنها

بر بنشیند و دیگر آنکه گلنار کندر مازو اقاقیا سرمه سنگ یمانی صمغ عربی
اجزا را مساوی نرم ساییده باهم مخلوط نمایند نموده شیاف نمایند و
مداومت بحقنه درین باب نافع است و هرگاه بعد از این تدبیر خون بافراط
میآمده باشد فصد باسلیق بکنند و بقدر سی مثقال خون بگیرند و
بستن بازوها و رانها محکم و محجمه بر کمرگاه و سینه نصب کردن و فکندن
خون را باز میدارد غذا آش سماق و ناردان مناسب است و هرگاه ضعف
زیاده بهم رسد طرف آخر روز مروارید فادزهر معدنی گل داغستانی
الزهر یک دو دانگ با آب سیب و آب به هر روز بدهند اما پنجم تدبیر
اسقاط دانها که بالمره برطرف شود و آن بچند وجه است اول آنکه ادویهٔ — تدبیر اسقاط دانهای بواسیر
ادویهٔ چند استعمال نمایند که دانها را بخودی خود برطرف شود دیگر آنکه دانها را قطع
کنند هرچند درین معالجه خطر عظیم است زیرا که در استعمال دوای حاره بریدن
اکثر اینست که وجع شدید و ورم عارض میشود و سبب مفاسد میگردد
و دیگر آنکه مواد فاسده که در بدن جمع میشود از این طریق مندفع میشود و بعد از
سد این طریق در بدن جمع میشود و مفسده میکند بهر حال ترک علاج اولی است
و اگر هم علاج کنند یا به بستن دانها یا به استعمال ادویهٔ که بمرور خشک کند و بهر
نقطه یکی یکی را بکنند تا راه ... باشد و سد طریق دفع بالمره نشود — دفعی ۱
حاجی حسین جراح که در فن جراحی و کمالی درین زمان بی نظیر است از آزار

بواسیر در رنج

بواسیر در رنج و تعب بود و مکرر اراده میکرد که قطع و ازالهٔ آنها
میکرد و گاهی فقیر مانع میشدیم آخر الامر به تنگ آمده و بیخ دانها را محکم ببست
و بامقراض قطع مینمود از شدت وجع و ورم مقرون بهلاکت شد و بعد از
استعمال مسکنات وجع و ملاحات ببیمار بهتر شد و از تشویش بواسیر فارغ
شد نهایت چون خون سیلان فاسدی که از بواسیر رفع می شد برطرف
شد بعد از یکسال تقریبا ماده شری بحرکت آمده و بعد از آنکه مشرف بهلاکت
شد هر دو چشمش باطل شد لهذا قطع و قلع جمیع دانهای بواسیر مناسب
نیست و موجب مفاسد عظیم است چنانچه دانستی اما طریق استعمال ادویهٔ
که دانها بمرور ایام خشک شود از آن جمله بخورات است اول تخم تره
و مقل ازرق پوست بیخ کبر جوز السرو که بار درخت سرو است
دنباله بادنجان که در عرف کلاه بادنجان گویند و اطبا اقماع بادنجان گویند
مقل ازرق پوست انار تخم حنظل اگر مجموع این اجزا نباشد بعض هم کافیست
و دستور بخور کردن آن اینست که دیگ سفالین را که ته او را
سوراخ کنند و بشکل شتر را بسوزانند و این ادویه را بر روی ریزند و
دیگ بر بالای ... کنند و دانها را بر آن سوراخ گذارند چنانچه دود و بخار
آن خوب بدانها برسد و اگر دانها اندرون باشد بعد از فراغ از قضای حاجت
که دانها بیرون آمده باشد بعمل آورند و اقوی بخورات درین باب بخور

الحمد شیاف ... مجرب ...

سحم حنظل صبر سقوطری

شیاف بواسیر

بلادر است که شیخ رئیس میفرماید که بخور چوب گز هر گاه تکرار کنند
بسا باشد که کفایت کند از سایر ادویه و این ذکر یا میگوید که خرنوب
تر را میکوبند و آب آن بگیرند و پنبه را بآن بیالایند و استعمال نمایند
او را خشک میکند بر طرف میکند و صاحب ذخیره و ایلاقی و دیگران میگویند
که این شیاف را معتمدین آزموده اند که بواسیر را خشک میکند و می افکند
صفت آن اینست که بگیرند عشبه را در دیگ مس آب ندیده بآب بجوشانند
تا اینکه غلیظ شود پس در طاس مس آب ندیده کنند و تا چهل روز در آفتاب
گذارند و هر روز بر هم زنند و شب روی آنرا بپوشانند و بعد از چهل روز
یک جزو آنرا با یک جزو از مر مکی و صبر سقوطری و صمغ که بفارسی تره تیزک
ساهی میگویند بیامیزند و یک شب در میان بعنوان شیاف استعمال نمایند و
غذا شوربا و مانند که سه شب پیش حاجت نیفتد و دیگر مالیدنی است از آنجمله
مر مکی یکمثقال عصارة لحیة التیس دو مثقال کندر سه مثقال اجزا را نرم
کوبیده و با هم مخلوط نموده بر بواسیر بطریق مرهم استعمال نمایند و دیگر جوز السرو
و خلل و خرنوب بلوط جوز السرو بسوزانند و بعد از آنکه بواسیر را با خر شسته
باشند بر و بپاشند طلا یه دیگر زرد چوبه مردار سنگ به مساوی
نرم کوبیده با روغن گل سرخ و موم کافوری مرهم نموده استعمال نمایند طلا یه
دیگر بیت انار عصارة لحیة التیس خرنوب بلوط جوز السرو کندر اجزا را مساوی
نرم کوبیده

[illegible]

نرم کوبیده و بخمر سرشته استعمال نمایند و در بعضی نسخ بعوض خمر
آب عنب الثعلب است و هر گاه بواسیر در آن روز باشد لته را باین ادویه
آلوده بعنوان شیاف استعمال نمایند و اگر بعد از استعمال این ادویه و
وجع بهم رسید ادویه که در تسکین وجع مذکور شد استعمال نمایند
ادویه حاره که دانها را بخود بخود بر طرف شود هرچند این نوع عمل
بسی خطر است زیرا که استعمال دوای تند سبب وجع شدید میشود
و گاه باشد که باین تقریب مفاسد دیگر حادث شود و ابن زکریا گوید که بریدن
بواسیر بهتر و باسلامت تر است از علاج بدوای تند و هر گاه خواهند
باید اول فصد باسلیق بکنند و بعد از آن متوجه این عمل شوند و طریق
استعمال ادویه حاره اینست که فلافیون باد یک بر دیگ هر یک که باشد
بر روی زرده تخم مرغ که بر پنبه رقیق کرده باشند قدر قلیلی بپاشند
یا آنکه مرهم زنگار را بر روی پنبه کرده بر روی دانه بچسبانند
چنانچه بغیر دانه بعضوی دیگر نرسد و اگر از استعمال اینها وجع
بمرتبه شدت کند که طاقت نتوان آورد نصف روز یا یکروز مهلت
دهند و یکی از مرهمها یا ضمادات که در مسکنات وجع مذکور شد استعمال
کنند و باز استعمال این دوا کنند تا آنکه دانه سیاه شود بعد از آن برگ
کرنب را که در اصفهان کلم گویند خوب مهرا پخته با روغن گاو کهنه مرهم

نموده استعمال نمایند که هم درد را تسکین میدهد و هم دانه را میافکند و بعد از
افتادن دانه مرهم سفیداب تا چند روز و بعد از آن مرهم کافوری استعمال نمایند
که جراحت ملتئم شود اگر برگ کلم نباشد هر یک از مرهمها و ضمادها و از باب
مسکنات وجع مذکور شد و مرهم سفیداب و مرهم کافوری نافع است و اگر
دانه بواسیر ظاهر نباشد مجمر درون مقعد را بیرون باید کشید و
ساعتی بیرون باید گذاشت تا از آن جمله تورم پیدا کند و زود بجا رود آنگاه
مجمر را باید برداشت و دوا را استعمال نموده و بعد از لحظه باحتیاط بروغن
زرد آلوده چرب کرده بجای خود گذاشت صفت فلافیون اینست اهله

صفت قرص فلافیون

اقاقیا دوازده مثقال زرنیخ سرخ زرنیخ زرد از هر یک یکمثقال
قیر چهار مثقال آهک آب ندیده هشت مثقال شب یمانی شش مثقال
اجزا را کوفته و بیخته با سرکه قرص نمایند و در وقت حاجت قرص را
نرم کوبیده بطریقی که ذکر شد استعمال نمایند صفت دیگر زرنیخ
با اینست زرنیخ سرخ و زرد از هر یک شش مثقال مر مکی ده مثقال
آهک آب ندیده پانزده مثقال زنگار یکمثقال اجزا را کوفته و بیخته با سرکه
قرص نمایند بطریق مذکور استعمال نمایند صفت مرهم زنگار اینست

صفت مرهم زنگار

زنگار دو مثقال انزروت یکمثقال موم زرد و علک البطم که بفارسی
سقز گویند راتیخ که صمغ صنوبر است از هر یک پنج مثقال روغن زیتون

سی مثقال

سی مثقال اجزا را با هم بگدازند و با زنگار و انزروت بسرشند تا مرهم
شود صفت مرهم سفیداب در صدر کتاب در علاج سوختگی آتش

صفت مرهم سفیداب

مذکور شد صفت مرهم کافوری اینست مرداسنگ سفیداب قلعی

صفت مرهم کافوری

موم کافوری از هر یک پنجمثقال روغن گل سرخ بیست مثقال موم
و روغن را بگدازند و ادویه را کوفته و بیخته اضافه نمایند و یک سفیده
تخم مرغ و نیم مثقال کافور نرم سائیده اضافه نمایند و در هاون چندان
بسایند که مرهم شود و اگر فلافیون دیگ بر دیگ و مرهم زنگار بنا
بعضی از ادویه حاره که خورنده و فاسد کننده است مثل غبار سائیده
بر روی زرده تخم مرغ پاشیده بدستوری که مذکور شد استعمال نمایند
و ادویه حاره اینهاست فرفیون نیشادر دراریح که جانوریست
که او را در اصفهان سن میگویند مویزج قثاء الحمار آهک آب ندیده
زرنیخ سرخ و زرد که همه مجموع یا بعضی این اجزا را با قطران یا بول طفل
یا به تنهای استعمال نمایند و اگر ملایمتر خواهند با پیه گاو استعمال
نمایند و صاحب کامل الصناعة میگوید که اگر آهک و زرنیخ بدستوری
که از برای ازاله مو مستعمل سازند ترتیب دهند و در حمام قدری از
او بر بواسیر کنند و بعد از ساعتی با جرم بشویند و پوست حنظل سوخته
و ترمس سوخته را بر او بپاشند می خشکاند و برطرف میکند فقیر

میگوییم که اولی اینست که این علاج که از علاج سابق ملایم تر است
بعمل آورند اگر باین علاج ازاله نشود بعلاج سابق معالجه نمایند و بر
هر تقدیر بعد از استعمال ادویهٔ حارّه یا در بین آن هر گاه وجع بهم رسد
آنچه در باب مسکنات وجع مذکور شد بعمل آورند که قطع نظر از اینکه
مریض تحمّل نمیکند ضررهای دیگر مثل شدّت ورم وغیره حادث
میشود وبلیّهٔ عظیمه میگردد امّا تدبیر قطع بدانکه گاهی باید کرد که مریض طاقت
آن داشته باشد ودر دیگر علاجها تخفیفی بکلّی که بآن توان گذرانید نشود
وباوجود اینمراتب تمامی و آنها را قطع کردن نشاید بسبب انتشار مادّه
مندفع از آن ممرّ در بدن وبیم حدوث امراض بدتر وهر گاه عازم بر قطع
بر قطع باشند اوّلا باید فصد باسلیق بکنند واگر مریض را مخدّری که حس
او را کم کند ومنع سیلان خون بسیار کند بدهند وبعد از آن قطع کنند
اولی است ومخدّر مناسب مخدّر مناسب معجون حب الشّفا است که در
رابع مذکور میشود یا افیون وزعفران را باهم سرشته وبدهند یا فلونیای رومی یا برش عصا هر یک از اینها را بقدری که حس مریض
کم کند وطریق قطع اینست که جرّاحی ماهری که جرّاح ماهری دانهارا بریسمان
که در استعمال ادویهٔ حارّه مذکور شد بیرون آورده وبامقراض بسیار
بسیار تندی یا آلت قطع دیگری ببرد وسعی نماید که چیزی از گوشت

تدبیر قطع کردن دانه بواسیر

صحیح ۱۲۰

بمالیده نشود که مفاسد عظیمه میکند وبعد از بریدن ملتزم بگذارند که
قدری خون رود پس اگر ورم کند ووجع شدید حادث شود یکی از مرهم
از مرهمهای که در تسکین وجع مذکور شد استعمال نمایند ومرهم سفیداب
وکافور بگذارند تا ملتئم شود وطریق دیگر اینکه بیخ دانهارا با بریشم یا موی دم اسب
یا خیطی از کتان محکم ببندند ویکی از مرهمهای مسکن وجع بر آن بگذارند تا خود بریده
شود وبیفتد وبعد از افتادن مرهم سفیداب وکافور استعمال نمایند تا محل قطع
بصلاح آمده ملتئم گردد واین طریق اسهل است بیان روغنی بجهت بواسیر که
از تراکیب یکی از آبای فقیر واز اسرار مکنونه مکتوبه است ومکرّر بتجربه رسیده
است اکثر سر قلع وبسی را بحمد تخفیف داده بحدّی که بآن توان گذرانند
حاصل شده هر گاه بی سیلان خون باشد این نسخه است پیه بز سرخ یکصد بیست
مثقال کافور زیبق از هر یک دو مثقال حنا شش مثقال پیه بز بگدازند و
صاف کنند وزیبق را با حنا وآب دهن در ظرف سفالی بالیشت قاشقی
چندان نمالند که اثری از و نماند وکافور را نرم صلایه کنند وهمه را باهم مخلوط
نمایند وچندان برهم زنند که همچون مرهم شوند بطریقی سایر مرهمها استعمال
نمایند وهر گاه باسیلان خون باشد این است پیه بز سرخ صد پنجاه مثقال
کف دریا سفیداب ملحی از هر یک دو مثقال سرنج یکمثقال کافور نیم مثقال پیه بز را
بدستور نسخهٔ اوّل بگدازند وسایر ادویه را نرم صلایه کرده باهم خلط ومزج نم

بیان روغن بواسیر

حرقة البول

تام داده مثل مرهم استعمال نمایند حرقة البول سوختن در وقت بول
سبب آن اگر حدت و مخالطت صفرا با بول باشد علامتش تندی در
سنگینی بول است و سایر علامات غلبهٔ صفرا چنانچه در صداع صفراوی مذکور
شد و بیامدن چرک با بول و نیامدن چیزی از عالم نخاله با بول علاجش خوردن
شیرهٔ تخم خیار و شیرهٔ تخم کدو و به شیرهٔ تخم خرفه از هر یک دو مثقال با لعاب
بزر قطونا و سه مثقال شربت بنفشه و اگر یافت نشود نیم مثقال تا یک مثقال
که معروفست به بنادق البزور و بدون بنادق البزور و اگر شربت بنفشه هم
یافت نشود ماء الشعیر به تنهایی کافیست صفت بنادق البزور مغز تخم خربزه

صفت بنادق البزور

کبر دگر ده مثقال مغز تخم خیار پنج مثقال مغز تخم کدو بیخ البنج بذر البنج تخم
تخم خطمی مغز بادام مقشر کثیرا نشاسته رب سوس خشخاش سفید گل ارمنی
تخم کرفس از هر یک دو مثقال بکوبند و قرص سازند و غذا آش برشته و
آش تمر و پرهیز ماش و کاچلو و زرده تخم مرغ و بالجمله مبردات و دوئیه و
غذائیه نافع است اگر سبب آن قرحه مثانه باشد علامتش بد بوی بول است

سبب ... از قرحه مثانه باشد

و آمدن چرک با سوزش و آمدن چیزی چند است با بول از قضیب
و از مقعد تا سر حشفه گاه باشد که قرحه در این مجری باشد علامتش شدت
خارش و سوزش و وجع موضع خواص است از این مجری و گاه باشد که ورم
در قضیب حادث شود اگر سبب آن جوشش چند باشد در مثانه

یا مجری البول

یا مجری البول که آن را در عرف اطبا جرب المثانه گویند علامتش همان علامات
قرحه مثانه است سوای آنکه در قرحه دفع شدن چرک بیشتر است و در جرب ا
لمثانه گاه باشد که مکرر رطوبتی سیلان میکرده باشد و گاه باشد که قلیل خون
دفع میشده باشد و بالجمله چرک بجهت مختص از قرحه و جرب مثانه اگر علامات
غلبهٔ خون چنانچه از صداع دموی مذکور شد و مرض شدید باشد فصد
باسلیق بکنند یا حجامت میان شانه بکنند و اگر فصد را مانعی باشد و تبرید
بمبردات بنحوی که در نوع اول حرقة البول مذکور شد بکنند و در قرحه ترک
حیوانی ضرور است و خوردن ماء الشعیر یا بنادق البزور و شربت بنفشه
و لعاب بزر قطونا با مبردات مذکوره و بنادق البزور بالجمله آنچه در نوع
اول مذکور شد و در قرحه و جرب چکانیدن شیر دهن دختر و سفیدهٔ تخم
مرغ با شیاف ابیض و بدون آن و چکانیدن گل سرشوی با شیر دختر یا سفیدهٔ
تخم مرغ و فتیله را بآنها غلطانیده غلطانیدن و در قضیب گذاشتن و استعمال
شیافی که در رفع سوزش نظیر ندارد و مجرب و از اسرار مکتومه است و
صفت آن اینست فضلهٔ موش فضلهٔ ملخ از هر یک دو مثقال سرخشت
یک مثقال انزروت دم الاخوین صمغ عربی نشاسته از هر یک نیم مثقال
اجزا را نرم کوبیده با شیر دختر یا گل سرشوی با عرق بید یا آب بر قضیب
نافع است و مسکن سوزش و خارش است و در قرحه و جرب و مثانه

شیاف بدر رفع سوزش بی نظیر است

مداومت بقی کردن رفع مرض بالکلیه میکند و در اواخر که حد مالکم شدیم

قرص کاکنج

برای اصلاح قرحه قرص کاکنج که صفت آن اینست مناسبست کاکنج تخم
خشخاش از هر یک ده مثقال مغز تخم خیار مغز بادام مقشر رب سوس نشاسته
صمغ عربی کثیرا دم الاخوین کندر از هر یک پنج مثقال تخم کرفس بذر البنج گل
گل ارمنی از هر یک سه مثقال افیون یکمثقال اجزا را کوبیده قرص سازند بقدر
یکمثقال از آن را با ماء الشعیر یا شیره تخم خیار و شیره تخم کدو و شربت بنفشه
از هر یک سه مثقال بنوشند تا قرحه باصلاح آید و رفع علت شود و در اواخر
حمام بی در پی بسیار نافع است و خوردن شیر الاغ بدستوریکه در تب
دق مذکور میشود در اصلاح قرحه مثانه نافع و مجربست از برای رفع
سوزش بول در همه انواع ملکر قضیب را در آب گرم گذاشتن و در آب گرم بول
کردن بسیار مفید است و شربت خشخاش از هر یک ده مثقال بالعاب بهدانه
بسیار نافع است و در اواخر مداومت بافیون نیز نافع است و مجامعت در
اوایل ضار و در اواخر نافع است و هر گاه بعد از فصد و تبرید کامل
و سکون وجع و سوزش باز چرک میآمده باشد و قرحه باشد شیاف که صفت
آن اینست استعمال نمایند سفیداب قلعی اسفیدروی کندر دم الاخوین صمغ عربی نشاسته
اجزا را مساوی نرم کوبیده با شیر الاغ یا آب خمیر کرده شیاف ساخته استعمال نمایند که نافع

ضعف قوت باه 19

و مجربست ضعف باه سبب قلت اگر ضعف قلبی و دماغی باشد

علامتش

علامتش وجود ضعف و ناخوشی در قلب و دماغ است و شدت ضعف
باشدت ناخوشی حال و قلب علاج اول باید تقویت قلب و دماغ بنحوی
که در ضعف قلب مذکور شد بکنند و بعد از آن بادویه و اغذیه و تدابیری
که بعد از این مذکور میشود تقویت باه نماید شیخ رئیس میگوید که هر گاه سبب
ضعف باه ضعف قلب باشد در علاج آن چیزی در مثرودیطوس نمیرسد
بلکه در ضعف باهی که منشا آن حرارت مزاج باشد علامتش علامات غلبه حرارت
است چنانکه در صداع دموی و صفراوی مذکور شد و علامت دیگر انتفاع
از مبردات و تضرر از مسخنات است علاجش تبرید بمبردات است مثل شیره تخم
خرفه با سکنجبین ساده و سایر مبردات بحسب هر مزاج و اغذیه ها آش زرشک
و آش انار و گوشت بره و بز غاله و مغز کله اینها و ماهی تازه که بخته و گرم تناول
نماید و هندوانه و خیار و شفتالو و امرود و آب غوره و دوغ و ماست و با ملا
و عدس و زرت بو داده و زرده و سفیده تخم مرغ و اگر حرارت بافراط نباشد

دواء الترنجبین

شیر تازه با شکر و دواء الترنجبین که صفت آن اینست که شیر تازه جوشیده را
با ثلث آن ترنجبین پاک بجوشانند تا منعقد شود تا پانزده مثقال میل نماید
و از اغذیه که بعد از این مذکور میشود هر چند چندان حرارتی نداشته
باشد و بالجمله هر گاه ضعف باه مستند بحرارت مزاج باشد معالجه بمعاجین
و سایر مبهیات حاره مضر است اعتماد درین نوع بر اغذیه است که بعد از این

مذکور میشود که چندان حرارت نداشته باشد و همچنین آنچه در تدبیر غیر دوائیه

و غذائیه که مذکور خواهد شد نافع است و اگر سبب حرارت مزاج نباشد بلکه

قلت منی در بدن یا قلت نفخ یا استرخای آلت باشد علامت آنها عدم حرارت

مفرطه است و انتفاع بمهیجات دوائیه و غذائیه و تدابیر و علاجش بدین نهج است

که مذکور میشود اما چیزی که مفرحیست که در تقویت قلب و دماغ نظیر ندارد

و بغایت مقوی باه است صفت آن بهمن سرخ و سفید تودری سرخ و زرد

سورنجان دارچینی مغز کردو نارجیل مغز پسته مغز بادام مغز فندق تخم

خربزه مغز نقل خوجه تخم خشخاش سمسم صید از هر یک پنج مثقال تخم شلغم

تخم گندنا تخم پیاز تخم خولنجان مصطکی از هر یک یک مثقال با دو برابر اجزا

عسل معجون نمایند معجون لبوب که مقوی باه قریب باعتدال است مغز فندق

مغز پسته مغز جلقوزه مغز بادام کنجد مقشر تخم خشخاش سفید مغز تخم خربزه

از هر یک سه مثقال تخم خیارین از هر یک یک مثقال و نیم شقاقل شقاقل

بوزیدان بهمن سرخ و سفید لسان العصافیر خولنجان دارچینی از هر یک

یک مثقال شکر پنیر پنجاه مثقال با عرق بید مشک حل نموده با دو برابر

اجزا عسل بقوام آورند و اجزا را کوفته و بیخته با هم بسرشند شربتی سه مثقال

که بغایت مقوی باه و قلب و دماغ ذکر کرده است و منی را افزاید و قضیب را

سخت کند صفت آن مغز بادام مغز فندق مغز کردو مغز جلقوزه

معجون مقوی باه

معجون لبوب

معجون لبوب کبیر

نارجیل

نارجیل مغز انجلک مغز تخم خربزه مغز تخم کدو کنگر کنجد مقشر تخم خشخاش

سفید ثعلب مصری مغز سر گنجشک نر خشک نموده از هر پنج مثقال کبابه قرفه زنجبیل

خولنجان قرنفل شقاقل از هر یک دو مثقال نیم مصطکی نشاسته لسان العصافیر

سنبل الطیب زعفران زنجبیل نارمشک تخم فرنجمشک از هر یک یک مثقال نیم

بهمن سرخ و سفید تودری سرخ و زرد تخم مارچوبه بوزیدان مغاث تخم

زردک تخم شلغم تخم پیاز تخم بونجه از هر یک سه مثقال خارخاسک

قضیب گاو سوهان کرده تخم انجره تخم خرما از هر یک دو مثقال با دو برابر

اجزا عسل صاف بقوام آورند و معجون سازند قدر شربت دو مثقال اگر یاقوت

سه مثقال مروارید دو مثقال عنبر یک مثقال مشک نیم مثقال ورق طلا نیم مثقال و

ورق نقره یک مثقال اضافه کنند (نمایند) هم در تقویت قلب و دماغ و هم در تقویت

باه اقوی میشود معجون فلاسفه که آن را مادة الحیوات گویند شیخ رئیس

در رساله باهیه ذکر کرده است و غیر تقویت باه منافع دیگر هم دارد و

تقویت حافظه میکند و دفع نسیان و درد پشت و سلسل البول و اوجاع

مفاصل است و بالجمله اکثر اوجاع بارده را نافع است و استعمال آن صاحب

مزاج حاره را جایز نیست قدر شربت از یک مثقال تا دو مثقال صفت آن

زنجبیل فلفل دارفلفل دارچینی آمله مقشر بلیله شیطرج هندی زراوند

مدحرج خصیة الثعلب مغز جلقوزه بیخ بابونه نارجیل از هر یک ده

معجون فلاسفه

[illegible]

ده مثقال تخم بابونه از هر یک پنجمثقال مویز دانه بیرون کرده سی مثقال
عسل صاف دو برابر اجزا بطریق معجون سازند معجون دیگر قلیل الاجزا و کثیر
المنافع ثعلب مصری پنجمثقال نخود خام ده مثقال سقاقل خولنجان زنجبیل دارچینی
تخم زردک تخم ترهتیزک تخم کرفس اسارون از هر یک سه مثقال اجزا
را کوفته و بیخته با زرده تخم مرغ نیم برشت بقدری که مجموع خمیر شود سرشته با
دو وزن عسل کف گرفته معجون نمایند و هر صبح بقدر دو مثقال میل نمایند و
اگر عقب هر یک از معاجین مبهی شیر تازه دوشیده بنوشند انفع است اما
اغذیه باهیه نخود باقلا خصوصا با دارچینی لوبیا پیاز کلم ترب نعناع زردک شیر
گاو و شیر گوسفند گوشت گوسفند گوشت بره گوشت مرغ و خروس جوان و گوشت
مرغابی و گوشت گنجشک مغز سر هر یک از اینها تخم مرغ تخم گنجشک انجیر انگور
خربزه شیرین هندوانه و شفتالو و خیار و گوشت ماهی تازه که گرم تناول نماید
اما اغذیه مرکبه آنچه از گوشت بعمل آورند باید که فربه باشد و از حیوان جوان باشد
و با نخود و پیاز بدون بریان کردن و روغن که منع تقویت لحم نماید بعمل آورند
و تخم مرغ در مجور به تنهای و غیر مجور با زنجبیل و خولنجان و دارچینی و
هر گاه قضیب گاو جوان را سوهان سوهان کرده بازرده تخم مرغ میل نمایند
بسیار نافع است و از سبزیها نعناع را خصوصا زیاده هست و بالجمله از این
اغذیه مذکوره انواع ترکیب که بعضی آنها مثل حلیم و شش ترنک و ... و انواع
کبابها

کبابها و اگر هریسه از گندم و نخود و لوبیا با گوشت گوسفند جوان فربه و گوشت
مرغ یا مرغابی ترتیب دهند و با روغن تازه دارچینی و قند یا عسل تناول
نمایند بغایت نافع است اما ادویهٔ مالیدنی آنها بر قضیب مقوی و بزرگ

ادویهٔ مالیدنی ها بر قضیب

کنند عضو و محرک شهوت است روغن بلسان از اقوای ادویه است
پیاز عنصل را هر گاه با چهار برابر آن روغن زنبق بجوشانند تا خوب
پخته شود و در هفت شب پاها را با آن چرب کنند و بعد از چرب کردن
پاها دیگر راه نرود تا صبح بعد از هفت شب در اعادهٔ باه مایوسین ه
صاحب تذکره مجرب دانسته است و همچنین مالیدن حلتیت با روغن نرگس
نرگس بر کف پا مجرب دانسته نوع دیگر روغن زنبق با مغز پنبه دانه بر
قضیب و حوالی کمرگاه و پشت زهار و مابین مقعد و انثیین بمالند مالیدنی
دیگر عاقرقرحا یک درم مشک نیم درم با هفت مثقال روغن زنبق بمالند و دیگر
حلتیت با روغن زنبق با حلتیت با عسل و روغن پنبه دانه بسیار موثر است
و روغن مغز کردو به تنهای و با عاقرقرحا و مشک نیز نافع است و از جمله مفرطات
ذکر مالیدن شیر گاو تازه دوشیده است مگس و اکثر قدر نبات و نمک ترکی را
نرم ساییده با روغن گاو آمیخته و مجموع را با شیر گاو مخلوط نموده مکرر
طلا نماید بی نظیر است و اگر قضیب را با روغن زنبق چرب کرده و
زنجبیل را خشک کرده و نرم ساییده برو به پاشند بغایت عظیم میشود

وشیخ رئیس آن مجرب دانسته است وخرطین را خشک کرده ونرم سائیده طریق ساختن روغن زنبق
وباروغن مثل بر قضیب طلا نمایند بسیار نافع است وطریق ساختن
روغن زنبق در روغن نرگس بطریق روغن گل سرخ است اما تدبیر
مهیج باه ومرغب ومنفرط ملاحظه نمودن حسن خوب رویان و تدبیر مهیج باه
ساده رویان ومجالست ومعاشرت وملاعبه ومباشرت با ایشان ودیدن
صور ماه نامه ومطالعه کتب مصنفه باه وحکایات مشتمله بر جماع حکایات
اقوای مجامعین ونظر بجمع شدن حیوانات خصوصا اقوای از آنها مثل الاغ
وکربه وشیخ داود مصری در تذکره میگوید عبارتی که ترجمه اش اینست انفع چیزی
که بیشتر شهوت مینماید بعد از یأس تجدید طرف است بدرستی که به تجربه رسیده
بجهت آنکه ملازمت شئ واحد موجب ملال طبیعت وخود را به تکلف بر آن داشتن
باعث لاغری بدن ومورث پیری ومضعف عصب است وبسیار
که فجأةً بکشد تمام شد ترجمه کلام مذکور ودیگر از مقویات تراشیدن پشت
زهار است ودیگر شستن عضو بآب سرد وبعد از فراغ از مباشرت انفع است
خصوصا در تابستان واغتسال بآب سرد در تابستان واستحمام بحمام معتدل
ودر زمستان ودیگر بر مکرر جماع کردن ولباسهای نرم وابریشمی پوشیدن
ودر رختخواب حریر خوابیدن وسواری معتدل کردن ومالیدن تمام
بدن خصوصا از دست مطبوع مرغوب تقویت قلب ودماغ کردن بوی

خوش بوییدن

خوش بوییدن خصوصا هرگاه بوی خوش را از شخص مطبوع ومرغوب بشنوند
صدای خوش شنیدن غالب اوقات وباسرور وفرح بودن اما آنچه‌ها که آنچه‌ها که مضعف باه است
مضعف باه است که اجتناب از آنها بکنند اضداد آنچه از مقویات مذکور شد
جماع با شخص غیر مرغوب وجماع با حایض وزن پیر وطفل کمتر از سیزده ساله
وزن بدشکل وبیمار وزنی که بعید العهد بجماع باشد مواظبت بر جماع با شخص
واحد بودن ودیگر استمنا بدست ولواطه کردن وفصد وحجامت بسیار کردن
ومسهل بسیار خوردن وچیزهای بادشکن مثل زیره وبادیان خوردن واستعمال
کلاب بهر نهجی که باشد وبوییدن گل سرخ ومداومت بخوردن ترشیها ومبردات
ومرطبات مگر در مزاج محرور وحرکات عنیفه کردن ومیان باز ایستادن ویاره
رفتن بر مکان نمناک وصلب وسنگین نشستن وآب بسیار خوردن وفکر بسیار
کردن ومغموم ومهموم بودن وبالجمله آنچه از ادویه واغذیه وتدبیری که مذکور
شد در هر ضعف باهی نافع است مگر معاجین واطلیه واغذیه کثیر الحرارت
در ضعف باهی که منشأ آن حرارت مزاج باشد ضرر میکند وسوای اینها
از مذکورات در هر نوع نیز نافع است مفاصل ونقرس وعرق النساء مفاصل ونقرس وعرق النسا
مفاصل درد یست باورم وگاهی بدون ورم که حادث شود در مفاصل
اعضا واگر محض انگشتان پا یا خصوص انگشت ابهام باشد آن را نقرس
میگویند واگر در مفصل ران باشد وکشیده باشد تا زانو از طرف پشت

نسخهٔ رفع وجع مفاصل مجرب است بوده است

کل بابونه زراوند تخم حنظل
ا س ۳ ا س ۳
[illegible] کرد سعوف
۴ [illegible]
۳

از جهت دموی

آن را عرق النسا گویند و سبب هر یک از اینها ریختن ماده ایست از مواد بدن

باین اعضا و آن ماده اگر خون باشد علامتش سرخی محل و شدت وجع و ورم

و سایر علامات غلبهٔ خون چنانچه در صداع دموی مذکور شد علاجش در ابتدا

فصد باسلیق است از طرف مخالف و اگر وجع در دست باشد و اگر وجع در

پاها فصد باسلیق از جانب وجع و اگر محتاج بتکرار فصد شوند فصد

صافن از جانب وجع بکنند بر هر تقدیر خوردن منضج از عنب الثعلب و

گاوزبان و بیخ کاسنی و شاهتره از هر یک دو مثقال عناب سپستان از هر یک

ده دانه ترنجبین ده مثقال و در روز سیم همین منضج را باضافه سورنجان

سه مثقال مویز منقی بیست دانه تمر هندی ده مثقال پوست هلیلهٔ نیم کوب چهار

مثقال فلوس خیارشنبر ده مثقال روغن بادام یکمثقال بنوشند و اگر در شب

مسهل اطریفل صغیر را سه مثقال با یک مثقال سورنجان کوبیده بخورند بهتر است

و اگر از یک مسهل رفع علت نشود تکرار نمایند و گاه باشد که احتیاج بتکرار

فصد نیز نشود و غذا ترک حیوانی نموده شوربای برنج با بیضه و بادام و طرف

شام بهتر ماش با چلاد خصوصا هر گاه وجع شدید یا ورم شدید یا با تب باشد

علاج باید کرد و اگر اینها نباشد گوشت نازکی میتوان خورد و در ابتدا صندل

سرخ و سورنجان با گلاب طلا نمایند یا برزقطونا با سرکه برهم زنند

و ضماد نمایند یا عدس و پوست خشخاش کشنیز ضماد نمایند و آب برگ کاهو

و آب برگ کاهو

و آب برگ گل همیشه بهار نیز نافع است و مالیدن قرص مبارک که در مد مذکور

شد با گلاب بسیار نافع است و مجرب و بعد از سکون وجع و ورم برگ و

اکلیل الملک و تخم خطمی و آرد جو ضماد نمایند یا آرد جو با آب کشنیز ضماد نمایند

تا بالکلیه رفع مرض شود و اگر ماده صفرا باشد علامتش شدت وجع است اگر از جهت صفراوی باشد

و سوزش و التهاب و قلت ورم و سایر علامات غلبهٔ صفرا چنانچه در صداع صفراوی

مذکور شد و کم میباشد که مادهٔ مفاصل از صفرای صرف تنها باشد بلکه از اخلاط

مخلوط بصفرا میباشد و لهذا در این نوع نیز احتیاج بفصد هست لکن خون را کمتر

از نوع اول باید گرفت و از ابتدا یکفصد از جانب وجع کافیست و سایر معالجات

بنهجی است که در دموی مذکور شد و اگر ماده بلغم باشد اکثر اینست که بمخالطه

صفرا میباشد زیرا که بلغم باعتبار غلظت و برودت که دارد بدون صفرا نفوذ

در مفاصل نمیکند لهذا مفاصل بلغمی نیز بمشارکت صفراست و بالجمله علامتش

سفیدی رنگ و کمی وجع و کمی ورم و احساس بوجع در عمق و فقد آن علامات

غلبهٔ صفرا و خون و انتفاع بمسخنات علاجش خوردن منضج است از گاوزبان

و بیخ رازیانه و اصل سوس و پوست بیخ کبر و بیخ کاسنی از هر یک دو مثقال

ترنجبین ده مثقال تا سه روز روز چهارم سورنجان مصری دو مثقال سنای مکی

سه مثقال گل سرخ تربد از هر یک یک مثقال عنب الثعلب بوزیدان از

هر یک یک دو مثقال فلوس خیارشنبر ده مثقال روغن بادام یکمثقال ایارج فیقرا

اگر از جهت بلغم باشد

ضماد وجع [illegible] صبر [illegible] و [illegible] با صفرة البیض [illegible] ضماد نمایند

حب وجع مفاصل

فرو برند وطرف صبح مسهل بنوشند انفع است واکر یک شب در میان چهار مثقال
اطریفل صغیر را با دو مثقال ایارج فیقرا و یکمثقال سورنجان مصری بخورند شاید که
حاجت بمسهل دیکر نشود واکر معجون سورنجان در روز مسهل بقدر چهار مثقال با آب
بنوشند خصوصا بعد از آنکه دو مسهل مذکور را خورده باشد بسیار نافع است

معجون سورنجان

صفت معجون سورنجان الیست سورنجان شش مثقال ماهی زهره زیره کرمانی
پوست بیخ کبر شیطرج هندی بوزیدان از هر یک دو مثقال پوست هلیله زرد مغز
مثقال تخم کرفس ونمک هندی برک حنا زبد البحر فلفل سفید بادیان کل سرخ زنجبیل
سقمونیا کتیرا خشک از هر یک سه مثقال تربد سفید پانزده مثقال روغن بادام
چهار مثقال نیم عسل صاف صد پنجاه مثقال اجزا را بکوبد وبروغن بادام چرب
کنند وعسل بقوام آورده باهم بسرشند واکر سفوفی که معروفست بسفوف
مفاصل بقدر چهار مثقال با سه مثقال قند سفید با عرق کاسنی ویا کاوزبان کرده
بنوشند هم نافع است صفت آن سورنجان ورق کل سرخ از هر یک پنج مثقال برک

صفت سفوف مفاصل

سنای مکی ده مثقال مغز بادام مقشر مغز تخم خربزه کرمک از هر یک سه مثقال
تربد سفید هفت مثقال زعفران دو دانک اجزا را نرم کوبیده سفوف سازند
اکر حب سورنجان که صاحب کامل الصناعة بجهة مفاصل ذکر کرده بقدر دو
مثقال فرو برند وآب کرم از عقب آن بنوشند آسانتر از مرکبات دیکر نافع است

حب سورنجان

صفت آن سورنجان صبر زرد پوست هلیله زرد اجزا را مساوی نرم
کوبیده حب

کوبیده حب سازند وخوردن سکنجبین بزوری بعد از معالجات مذکوره وهمچنین
شربت اصول بدستوری که هر یک در حمیات مذکور شده نافع است مکر اینکه
با علامات غلبه حرارت در مزاج شربت اصول مناسب است ودر این نوع از مفاصل
قی کردن بعد از خوردن مقی از شربت تخم ترب یا آب ترب ونمک وعسل بسیار
نافع است وبسا باشد که احتیاج بمسهل نشود وبعد از مداومت بقی وغذا در این
نوع نخود آب وشوربا وچلاو میل نماید واز ترشیها وماست وآب سرد احتراز
نماید وسورنجان وبیخ بنفشه وصبر سقوطری ومر مکی با کلاب طلا
نمایند وبعد از مالیدن اینها روغن بادام تلخ نافع است ودر تسکین وجع
مفاصل در همه انواع عدس مقشر واستخوان سوخته انسان واکر نباشد غیر
انسان وسورنجان وتخم پوست خشخاش بسیار نافع است وشستن
محل وجع با آبی که بابونه واکلیل الملک ومرزنجوش وبرنجاسف وپونه وسعتر نجمی
یا بعضی از اینها جوشانیده باشند ودر نوع آخر بسیار نافع است وشستن
با آبی که علف اسفیدار در آن جوشانیده باشند مجرب است ومالیدن مغز
قلم کاو یا شتر یا روغن بابونه در نوع آخر بسیار نافع است باذن الله تعالی
طلای دیکر که درد موی وصداعی در اواخر بلغمی از اول تا آخر استعمال
آن نافع ومجربست صبر زرد مر مکی زعفران اجزا را مساوی با آب کلم طلا
نمایند ضماد دیکر مثل طلای مذکور حلبه را با آب وسرکه طبخ نمایند وقدری عسل

ریشه کرفس	ریشه [illegible]
۲ ل	۲ ل
زوفرکه	تخم کرفس
۲ ل	۳ ل
انیسون	تخم انیسون
۳ ل	۳ ل
رازیانه	مصطکی
۳ ل	۲ ل
سنبل الطیب	عود غاریقون
۲ ل	ل
بزرنجان	سلیخه
ل	۳ ل
خبث الحدید	تخم سفید
۲ ل	۳ ل

ع

اضافه کرده باز بجوشانند تا غلیظ شود استعمال نمایند ضماد دیگر بجهت مفاصل بلغمی
که مسکن وجع و محلل ماده است دانه بید انجیر سه جزو عسل روغن تازه گاوی
و تخم تره حرمه که از هر یک جزو سرگین خشک گاو بقدری که سایر اجزا را غلیظ
سازد بید انجیر سرگین گاو را نرم کوبیده همه را با هم مخلوط کرده استعمال نمایند

١٢ حمیات

حمیات بدانکه حمی را بفارسی تب گویند حرارتیست غریبه که در دل مشتعل
شود از آنکه از دل منبعث شود یا اینکه از جانب دیگر منبعث شود و بدل برسد
و بتوسط رگهای جهنده که از دل رسته است و بتمام بدن رسیده است و آنها را
شرایین گویند بجمیع اعضا برسد و مشتعل شود از بدن بحدی که بجمیع یا بعضی
افعال طبیعیه ضرر برساند و افعال طبیعیه فعلهای را گویند که در صحت
بر حسب اقتضای طبیعت صادر میشود و چون بدن مشتمل
بر سه جنس است یکی اعضا و یکی ارواح و یکی اخلاط اجناس عالیه حمی
که هر یک افراد میداره سه جنس اند زیرا که اگر اینی حرارت اولا و بالذات
متشبث ارواح است و بالعرض سرایت باخلاط و اعضا نموده آن را حمی
یومی گویند باعتبار آنکه بجهت لطافت ارواح غالباً در یکشبانه روز منقضی
میشود و اگر اولا بالذات متشبث باخلاط شده و بعد از آن سرایت بارواح
و اعضا کرده آن را حمی خلطی گویند و وجه تسمیه واضح است و اگر اولا حرارت
متشبث باعضا شده و بتبع آن ارواح و اخلاط گرم شده اند مثل آنکه آن را حمی

حمی دق

حمی دق گویند بجهت آنکه این تب اعضا را میسازد و باریک میکند پس اجناس اولیه
حمی این سه جنس است اما حمیات یوم که عبارت از آنست که حرارت غریبه اولا
در روح بهم رسیده و سرایت بتلهیب نموده و مشتعل بقلب شده باشد و از قلب
بتوسط شرایین سرایت تمام بدن و اخلاط نموده همه را گرم کرده باشد و این تب
از اسباب خارجه بهم میرسد مثل سرمای شدید و فرو رفتن بآب سرد و
گرمای شدید و خوردن غذا یا دوای حاره مثل هم و غم مفرط و غضب و
غیر ذلک از اسباب خارجه و این تب را بحسب کثرت اسباب انواع میباشد
لکن درین رساله اختصار بذکر چند نوع کثیر الوقوع میشود حمی یوم استحصافی
این تب از رسیدن هوای سرد یا آب سرد بر بدن حادث میشود علامت
این تقدم سبب است و وجع اعضا و تمطی که بفارسی کمان کشی میگویند و تثاب
که بفارسی خمیازه گویند و بسیار بول کردن و گاه باشد که مکرر اندک سرمای میشده
باشد علاج باید خود را بپوشانند و اعضا را مالندگی کنند و پاها را باب سرد
بگذارند و لعاب بهدانه و خاکشیر گرم بنوشند و از هوای سرد و آب سرد و ترشیها
و ماست احتراز نماید و غذا آش شوربا از مرغ و ماش و اسفناج میل نماید و چلاو
با زرده تخم مرغ نیز مناسب است و اهتمام نمایند تا عرق بیاید و تب رفع شود
حمی یوم حری سبب این تب طول مکث در آب گرم یا نزدیک آتش یا حمام بسیار گرم
گرم میباشد علامت آن تقدم یکی از اسباب مذکوره است و سرخی چشم

[illegible]

واقر وخشکی رخسار و صداع و تشنگی و زیادتی حرارت و التهاب در سر علاجش

سر که و گلاب و روغن گل سرخ بر سر مالند و ببویند و اگر کافور نیز داخل کنند مناسبت

و آب سرد بیاشامند و خوردن شیره تخم خرفه و کشنیز و عناب و بزرقطونا و عرق

بید مجموعا یا بعضی نافع است و غذا آش انار و زرشک و تمر باخروس بچه و بدون

خروس بچه میل نمایند تا تب رفع شود حمی یوم وجعی سبب این وجع شدید عضوی

از اعضاست مثل چشم و گوش و غیر ذالک از اعضا علامتش وجود وجع است

در عضو خواص و علاجش تسکین وجع آن عضو است اولا و بنحوی که در معالجات

آنها مذکور است و از جمله مسکنات اوجاع حس عضو است صاحب وجع را کم

کم کردن است و آن بمالیدن افیون حاصل میشود و بعد از سکون وجع اگر حرارت

باقی باشد علاجش استراحت و خواب کردن است و روغن گل سرخ بر تمامی بدن

مالیدن است حمی یوم سبب این تب رسیدن تعب بسیار است به بدن مثل حرکت بسیار

علامتش تقدم سبب است و زیادتی گرم مفاصل بر سایر اعضا و سستی بسیار

علاجش آسایش و استراحت است و مالندگی و خواب و مالیدن گل سرخ بر بدن

و غذاها بارد و رطب خوردن مثل گوشت بزغاله و مرغ بچه با اسفناج و زرده و سفیده

تخم مرغ نیم برشت و خوردن نبات و گلاب حمی یوم السهری سبب این تب بیخوابی

بسیار است و علامتش تقدم سبب است و علامات که در تعب مذکور شد

و علاجش علاج تعب حمی یوم نزلی سبب این تب نزله درکاست و علامتش

وجود نزله است

حمی یوم وجعی

حمی یوم

حمی یوم السهری

[illegible]

وجود نزله است و علاجش علاج نزله بنحوی که مذکور شد حمی یوم تخمی سبب

این تب هضم نشدن و فاسد شدن غذاست در معده علامتش آروغ ترش است

یا بد بوی و سنگینی و سوزش معده و گاه باشد که در معده نیز باشد علاجش

قی کردن است و معده را از آن غذاهای فاسد پاک کردن و اگر بی محرکی نشود

آب نیم گرم و نمک بیاشامد و قی کنند و اگر طبیعت اجابت میکرده باشد احتیاج

بقی نیست بلکه چند فنجان آب گرم از پی هم بیاشامند که غذای فاسد را از تحت

دفع میکند تا معده پاک نشود غذا میل ننماید و بعد از پاک بودن معده کمی سنگی صادق

قلیه زرشک یا سماق یا غوره میل نمایند و بدانکه در جمیع انواع تبهای یومی بعد از

انحطاطات تب رفتن بحمام معتدل از انفع است و بدانکه جمیع انواع مذکوره

از حمیات یوم هر گاه از چهار روز تجاوز کرد تب رفع نشد و تب ظاهر واضح

منتقل به تب خلطی بدستور شد که مزاج و هر شخص بحسب انتقال

باید کرد اما تبهای خلطی که عبارت از تب است که اخلاط بسبب عفونت

گرم شود و آن حرارت بقلب رسد و از آن جا سرایت بجمیع اعضا و ارواح

بکند و این را تب عفونی گویند و سبب عفونت اخلاط یکی از سه وجه

میباشد یکی سده که باعتبار کثرت یا غلظت یا لزوجت خلطی در مجاری

بهم رسد و آن ماده که بسبب سده محبوس شده متعفن شود دوم از

اسباب عفونت اخلاط غذاهای نامناسب است که باعتبار فساد جوهر

حمی یوم تخمی

[illegible]

مثل ماهی تازه یا باعتبار قبول سرعت فساد مثل شیر یا باعتبار غلبهٔ رطوبت
بر جوهر آن مثل میوهای بسیار رطب یا باعتبار عدم استعداد آن برای هضم
کامل مثل خیار یا مثل جمع میان اغذیهٔ مختلفه در هضم فساد پذیرد و متعفن
شود سیم از اسباب عفونت اخلاط هوای وبای متغیر از اسباب
سماوی و ارضی است که باستنشاق و از راه مسامات جلد باخلاط میرسد
و متعفن میکند و چونکه اخلاط چهار است خون و صفرا و بلغم و سودا تبهای
عفونی نیز چهار است بعدد اخلاط و هر یک از این اخلاط اربعه یا در داخل
عروق متعفن میشوند یا خارج از عروق مثل معده و کبد و غیر ذلک پس هرگاه
تعفن در داخل عروق باشد تب لازم میباشد و قلع نمیشود مگر بزوال مرض
و اگر عفونت خارج عروق باشد تب دایر میباشد یعنی بحسب نوبه تعفن که از برای
آن ماده میباشد متعفن میباشد چنانکه در هر یک مذکور خواهد شد تب
رفع میشود و باز در نوبه دیگر میآید و هکذا تا مرض زایل شود پس تبهای
پس تبهای عفونی هشت است زیرا که هر یک از اخلاط اربعه تعفن آن یا داخل
یا داخل عروق است که تب لازم است و برطرف نمیشود مگر بزوال مرض یا در
خارج عروق است که تب رفع میشود و باز نوبه دیگر عود میکند بحسب همان ماده
چنانچه ضابط نوبه هر یک مذکور خواهد شد و چونکه خون در خارج عروق
نمیباشد مثل اخلاط ثلثهٔ دیگر لهذا تب دموی دایر نمیباشد و تب دموی

خارج عروق

سیم از اسباب عفونت اخلاط هواست
[illegible]

خارج عروق تبی است که سبب آن اورام احشا باشد بنحوی که مذکور خواهد
شد بر دو قسم است اما تب دموی که ماده آن داخل عروق باشد بر دو قسم است
یکی آنکه از حدت و غلیان خون حادث شود و باشد بی آنکه عفونت در او باشد
و این نوع از تب دموی فی الحقیقه قسمی است علیحده که داخل در تبهای عفونی
نیست زیرا که عفونت نیست و در تحت حمیات یومی و دقی نیز داخل نیست
و لهذا این تب را خلطی میتوان گفت و تب عفونت نمیتوان گفت زیرا که منشأ
تب خلط است و عفونت نیست و یکی آنکه متعفن شده باشد اما آنچه از غلیان
و حدت خون باشد بدون عفونت مذکور شد که قسمی از اسرارست و در تحت
هیچیک از اجناس ثلثه یومی و عفونی و دقی نیست آن را سونوخس گویند
علامت آن سرخی رنگ و رگ و حیثیها و زبان و پری رگها و سرخی بول و تشنگی
و شیرینی دهان و سایر علامات غلبهٔ خون چنانچه در صداع دموی مذکور شد
و دیگر علامات این تب آنست که حال مریض چنانچه در تب صفراوی لا
لازم یک دور سبکتر و یکی دور سنگین تر است نیست بلکه همه روز
بیک قرار است و دیگر از علامات آنکه سرمای و لرزی با این تب نمیباشد
علاج آن فصد است در ابتدا از رگ باسلیق و اگر در سر سنگینی یا صداعی
باشد فصد از قیفال بکنند بقدر قوت مریض خون بگیرند بلکه بحدی
که قرب به غشی برسد خون کم کنند و بسا باشد که حاجت تدبیری دیگر نشود

سونوخس سر تب دموی

بدانکه عدم 12 اشتهای
و خشونت زبان و شدت
تب و نیکوی رخسار علامت
دفع شدن ماده است
که اگر این علامتها موجود
باشند علامت
بقیهٔ ماده است
باید کرد دفع شود

صفت منضج

صفت مسهل

وبفصد رفع شود واگر تب رفع نشود منضج از عناب سپستان از هر یک
ده دانه شیره تخم کاهو و شیره تخم کدو از هر یک دو مثقال تخم کشنیز یکمثقال شیره
ده مثقال بنوشند و در روز پنجم عنب الثعلب خیارچنبر کاسنی بنفشه نیلوفر
از هر یک دو مثقال عناب سپستان آلو بخارا از هر یک ده دانه تمر هندی
شیرخشت ترنجبین فلوس خیارشنبر از هر یک ده مثقال روغن بادام بنوشند
و هم‌چنین در روز ششم و هفتم منضج مذکور را و باز در هشتم مسهل و در نهم
نیز منضج را و در دهم مسهل را میل نماید و اگر احتیاج بتکرار فصد باشد
یا در هفتم یا در نهم تکرار فصد یا حجامت میان شانه نمایند و اگر سه
مسهل کفایت نکند در روز دوازدهم مسهل دیگر بنوشند و غذا شوربای
برنج و اسفناج و کدو میل نماید و تمر و زرشک و غوره باشوربا میل نمایند
و بعد ماش و عدس مناسب است و از میوه‌ها خیار و هندوانه و گلابی و آلوی
زرد و انار مناسب است و کاهو بسیار مناسب است و نافع است و آب
سرد بسیار نافع است چنانچه شیخ رئیس فرموده که اگر بصاحب این تب
چندان آب سرد بدهند که رنگ روی او مایل بسبزی شود البته این تب
رفع میشود و ماء الشعیر غذا و دوای مناسب است که صاحب این تب را
و بعد از دوازدهم شیره تخم خیار و تخم کاسنی از هر یک دو مثقال با سکنجبین
ساده ده مثقال چندین روز میل نماید با شیره تخم خرفه پنج مثقال با سکنجبین ساده

ده مثقال میل

و از نی [illegible] معصومی خورده اند
[illegible] و [illegible] البارده

ده مثقال میل نماید و بعد از چهاردهم و شکستن تب گوشت خروس بچه و بزغاله
میل نماید و پرهیز را تا زوال تب بالکلیه نگاه دارند و از مبردات مذکوره
میل نماید تا مرض رفع شده صحت کامل حاصل شود ان شاء الله تعالی
اما تب دموی که از عفونت خون حاصل و حادث شده باشد آنرا مطبقه
گویند علامتش همان علامات سونوخس است و قلق و اضطراب و خشکی و تنگی
نفس و گاه باشد که بیهوشی نیز باین تب بهم رسد و بالجمله اعراض این نوع بیشتر
از نوع اول است علاجش بعینه همان علاج نوع اول و اخراج خون
و تبرید و سایر تدابیر درین نوع بیش از نوع اول ضرورست و بعد از چهاردهم
قرص مناسب است که بالعاب بزرقطونا و شیره تخم خرفه و شربت نیلوفر را
داده شود و صفت قرص اینست طباشیر تخم خرفه تخم کاهو از هر یک
پنج مثقال تخم کاسنی رب سوس صندل سفید از هر یک سه مثقال مغز
تخم خربزه چهار مثقال مغز تخم کدو پنج مثقال ترنجبین هفت مثقال
یکمثقال قرص سازند و نیم مثقال هر روزه با شیره میل نمایند اما تب دموی
که سبب آن عفونت خون خارج عروق باشد آن تبهای است که منشأ
آن اورام دمویه احشاست مثل ورم دماغ که آنرا سرسام گویند
و ورم اعضای سینه و پهلو که ذات الصدر و ذات الجنب گویند
و ورم شش و ورم معده و ورم کبد و غیر اینها از احشا و تب

علامت مطبقه

تب دموی که سبب آن عفونت خون خارج عروق باشد

اما الحب [illegible] اربع

عنب الثعلب	بابونه	کحل فلفل
۳	۳	۳
زرشک فلفل	عاقرقرحا	کافور
۳	۴	۱
شکر سرخ	سکنجبین عسل	روغن بادام
۱	۱	۵

[illegible]

دموی خارجی عروقی بنحوی که در سایر اعضا میباشد و علاج اینها
موقوف برای طبیب ست و خارج از موضوع این کتاب ست نهایت که چیز ضابطه
حصری از برای انواع تبهای عفونی قرار دادیم لازم بود که اشعار با اینها
بشود و معلوم معلوم شود که بعض از انواع تبهای دموی هست که علاج
آن مذکور نشده اما تب صفراوی آن نیز بالا لازم ست که ماده آن داخل
عروق است یا دیر که ماده اش خارج عروق است اما تب لازم صفراوی
آن نیز بر دو قسم است یکی آنکه ماده صفرا در عروق حوالی قلب یا عروق
تمامی بدن متعفن شده باشند در عروق حوالی قلب و این را غب
میگویند اما محرقه و علاماتش لزوم تب است و تشنگی بسیار و
تلخی دهان و زردی رنگ و روو چشمها و بیخوابی و قلق و اضطراب و هذیان
و صداع و خشونت زبان و زردی آن و گاه باشد که زبان سیاه شود
و رنگین بول با رقت و اینکه یکی از احوال مریض سبکتر است
علاج اش بنهجی است که در سونوخس و مطبقه مذکور شد سوای
فصد و تبرید در آن بیش از همه تبهای خلطی باید کرد و آب سرد
و یخ و برف مکرر باید داد و از میوهای رطبه در هر فصل که آنچه باشد
بنحوی که در تب دموی مذکور شد باید داد آخر روز لعاب بزرقطونا
و بهدانه و خاکشیر و عرق نیلوفر و بید و کاسنی باید داد و مزوره کدو و اسفناج

وماش و برنج

وماش و برنج که با ماء الشعیر پخته باشد با تمر هندی یا زرشک یا اسفناج و برنج
و بهدانه ماش یا ماش برنج و آب انار دین با شیرخشت بعوض منضج در این تب مناسب
و مسهلات را در ایام که تب دموی مذکور شد بدهند و بعد از دو از دهم
با سکنجبین و شیر خرفه بدستور تب دموی بسیار مناسب است و در این تب
و تب دموی اگر تب تا شانزدهم باقی باشد و از بی اشتهای و خشونت زبان
و شدت تب معلوم شود که هنوز ماده باقی است و در روز شانزدهم نیز
مسهلی بطریق مسهلات قبل بدهند و بعد از آن باز مبردات بدستور مذکور
و اگر در این تب دموی مواد متوجه دماغ شده باشد علاماتش بیهوشی
زیاد و هذیان و شدت صداع و بیخوابی ست و در روز مسهل طرف
صبح آب انار دین چهار مثقال با شیرخشت ده مثقال با شیره تخم خیار و شیره تخم کدو
و شیره تخم کاهو از هر یک دو مثقال شیره تخم کشنیز یکمثقال لعاب بزرقطونا و بهدانه
با عرق بید و کاسنی و نیلوفر هر یک که باشد و شیرخشت ده مثقال بنوشند و
مسهل را بطریق احتقان بعمل آورند با این دستور که باول آب گرم با نیم
مثقال نمک طعام و یکمثقال روغن بادام بر بزند و بعد از آن عنب الثعلب تخم
خطمی خبازی بیخ کاسنی بنفشه نیلوفر گل خطمی انجیر یک دو مثقال عناب سپستان
از هر یک بیست دانه بجوشانند و صاف نمایند و با شیرخشت و ترنجبین
و فلوس از هر یک ده مثقال روغن بادام چهار مثقال سلوس جو ده مثقال

درسرسام

ختم نموده بار دیگر صاف نمایند و چهار بخش نموده هر بخشی را یکدفعه بریزند و بار تار
میل مادّه بدماغ چنانچه مذکور شد صندل سرخ و سفید سوده را با قلیلی کافور و گلاب
و آب کشنیز و آب خیار و قلیلی سرکه در شیشه کرده مکرّر در بلیش دماغ مریض بدارند
و اگر همه این اجزا یافت نشود بعضی از اینها کافیست و اگر مریض را ضعف زیاده باشد
در آخر نوبت هر روز فاوزهر معدنی و گل داغستانی و مروارید از هر یک دو دانگ
تا نیم مثقال با آب سیب بدهند و اگر مجموع اینها یافت نشود بعضی از اینها کافیست و درین
تب در شب هفتم و یازدهم و چهاردهم پاشویه نمایند باین نحو که پاهای مریض را در
آب معتدل الحراره که برگ بید و جو نیم کوب و گل خطمی و بنفشه در او جوشانیده باشند
ساعتی بگذارند و بمالند و اگر این اجزا نباشد آب نیم گرم کافیست و درین تب مریض را
بسیار بپوشانند و مگس باد بزنند و صندل سرخ و سفید بر پستان چپ بمالند و
غب لازم
بالجمله درین تب کوتاهی در تبرید نکنند امّا غب لازم آنست که صفرا در بعضی از
عروق متعفن شده باشد در عروق حوالی قلب علاماتش نیز لزوم تب است
و تشنگی و تلخی دهان و زردی زبان و زردی رنگ و بخار زور قت بول و بالجمله
علامات خفیفهٔ محرقه هست و اعراض صعبه که در محرقه مذکور شد نیست خلاصه اینکه
تب لازم صفراوی هرگاه باعراض شدیده و صعبه نباشد مسمّی است بغب لازم و الا
در مادّه شریکند ولهذا علاج ایشان علاج محرقه است مگر اینکه تبرید از این نوع کمتر
از محرقه باید نمود و الّا در دوا و غذا و همه تدابیر مشترکند امّا تب صفراوی دایر که مادّه اش

خارج عروق مثل معده

خارج عروق مثل معده و کبد و طحال و مراره و غیر اینها از فضاها که در جوف میباشد
غب وغب خالص
متعفن شده آنرا غب میگویند و علامات این تب آنست که لرزه شدید و سرما
خفیف میشود و تب بهم میرساند و بعد از تب عرق میآید و بعد از عرق بالکلیّه
رفع میشود و در روز دیگر تب نمیباشد تا آنکه روز سیّم باز لرزه و سرما و تب
و عرق شدید میشود و همچنین یکروز باشد و یکروز نمیباشد و مدّت این تب از اوّل
نوبه تا قطع شدن از نه ساعت نمیگذرد و اگر از این مدّت تجاوز کند معلوم میشود
که مادّه صفراوی خالص نیست بلکه مرکّبست چنانچه در انواع تبهای مرکّبه
مذکور خواهد شد و دیگر از علامات این تب تشنگیست و تلخی دهان و زردی
و زردی رنگ و زردی چشم و تهوّع و قی صفراوی و قلق و اضطراب در وقت
نوبه و زردی بول با شدّت و بدبوی و سایر علامات غلبهٔ صفرا چنانچه
در صداع صفراوی لازم است مگر اینکه مسهل را در روز غیر نوبه باید داد
و بهر روزی که اتفاق افتد و بالجمله از این تب نیز مثل صفراویه لازم معالجه
به نهج محرقه باید بشود مگر اینکه محرقه را محتاج بتبرید زیاده است و این نوع
تبرید بمرتبهٔ محرقه نباید بشود و تعیین ایام خوردن مسهل در نوع آخر بنهج
در نوع اول نیست بلکه مسهل باید که در روز نوبه داده نشود امّا تب بلغمی آن نیز مادّه اش
یا داخل عروق است که آنرا مطبقه گویند و یا خارج عروق است که آنرا مواظبه گویند
تب مطبقه
امّا مطبقه و علاماتش لزوم تب است و حرارت ملایم است و در صورت و لب

وچشمها اندکی تهیج میباشد واشتها نمیباشد وعلامت صفرا ازتشنگی وتلخی دهان
وخشکی کام وزبان وقلق واضطراب وسایر علامات مخصوصه نیست وآب
دهان بسیار میباشد وبول درین تب غلیظ میباشد وگاهی سفید رنگ میباشد
وگاهی بسرخی میزند وغثیان وقی بلغمی میباشد وطعم دهان گاهی شور است اگر
سبب بلغم مالح باشد وگاهی ترش است اگر سبب بلغم حامض باشد ورنگ رو
درین تب برنگ قلعی مایل بزردی میباشد خصوصا در اواخر وسستی
وکسالی از لوازم این تب است علاج اش از ابتدا منضج باید داد از عنب الثعلب
پنج کاسنی اصل سوس تخم خطمی گاوزبان از هر یک دو مثقال سپستان پانزده
دانه ترنجبین ده مثقال ودر روز هشتم مسهلی از اجزای منضج مذکوره
باضافه سنای مکی سه مثقال گل سرخ یکمثقال عناب ده [illegible] دانه گل بنفشه
دو مثقال فلوس خیارشنبر ده مثقال روغن بادام یکمثقال ودرهم ودر دوازدهم
وشانزدهم همین مسهل را در سایر ایام منضج مذکوره را وغذا از اول تا شانزدهم
آش شوربا برنج با مرغ بارام وطرف شام چلاو ورزرد تخم مرغ واگر آثار
برودت ماده مثل رطوبت دهان وکسالی وزیاد و بی حسی اعضا باشد
بعد از هفتم گوشت مرغ بچه را شوربا بموده میل نمایند واز میوها وترشیها واب
بسیار سرد پرهیز کنند سوای انار که درین تب مناسب است وکلا بی نیز ضرر
ندارد وبعد از شانزدهم اگر تب رفع شود فبها والا سه روز هر روز سه مثقال

منضج مسهل

گل قند آفتابی

ساختن گل قند آفتابی

گل قند آفتابی وهفت مثقال سکنجبین بخورند وطریق ساختن گل قند الیست که ورق
گل سرخ تازه را ریزه کرده باشکر بقوام آورند ودر آفتاب گذارند تا چهل روز واگر
تا دو ماه بگذارند بهتر است واگر خشک شود شکر را مکرر میریزند تا خوب بعمل
آید وبعد از آن سکنجبین بزوری باین دستور که روز اول چهار مثقال ودویم
پنج وسیم شش وچهارم هفت مثقال وبعد از آن هر روز هفت مثقال با شیره
تخم کاسنی یکمثقال وشیره رازیانه یکمثقال میل نمایند واگر در لیست چشمها وپاها
تهیج باشد هر روزه قرص زرشک بقدر نیم مثقال اضافه نمایند واگر معده ضعیف
باشد وغذا هضم نشده باشد وتهیج باشد وعطش زیاده نباشد قرص ورد صغیر
هر روزه نیم مثقال باضافه سکنجبین بزوری میل نمایند ضابطه رعایت دارند
تا دوازده روز واگر طبع خشک باشد بعد از خوردن شش روز سکنجبین
بزوری مسهلی میل نماید از ریوند چینی یکمثقال ونیم مثقال عصاره افسنتین ودو
دانگ غاریقون دو دانگ غاریقون نیم مثقال این اجزا را حب کرده بخورند
واز عقب آن ده مثقال ترنجبین را در عرق کاسنی حل کرده نیم گرم بنوشند
وهمچنین بعد از دوازدهم نیز همین مسهل را میل نمایند وطریق ساختن سکنجبین
بزوری الیست تخم کاسنی کاسنی رازیانه وبیخ رازیانه تخم کشوث تخم خیار
از هر یک پنج مثقال بیخ کاسنی ده مثقال تخم خربزه وکرفس هر یک چهار مثقال گل کشوث
ریشه گل غافث از هر یک سه مثقال تخم کرفس انیسون گل سرخ از هر یک دو

[illegible]

دو مثقال اجزا را نیم کوب کرده بخیسانند و بجوشانند و صاف کنند و با شکر
صاف یا قند سفید بقدر پنجاه درم و سرکه شده چهل مثقال بقوام آورند
صفت قرص زرشک صغیر انطاکی زرشک از دانه پاک کرده هفت مثقال و نیم
تخم کاسنی تخم خرفه مغز تخم خیار از هر یک یک مثقال و نیم ورق گل سرخ دو مثقال
و نیم ریوند چینی سنبل الطیب از هر یک نیم مثقال اجزا را کوبیده با لعاب بزرقطونا
قرص سازند صفت قرص ورد صغیر انطاکی ورق گل سرخ شش مثقال
رب سوس چهار مثقال سنبل الطیب یک مثقال طباشیر دو مثقال عصاره غافث
چهار مثقال اجزا را کوبیده و بپخته قرص سازند و مداومت بخوردن گل قند و سکنجبین
بدستور مذکور بعد ز سکنجبین بزوری نافع است و گاهی گل قند را با دو
دانگ مصطکی کوبیده میل نمایند و گاه باشد که مداومت بگل قند و سکنجبین
بزوری بالغ و هر سه چهار شب یک دفعه آخر شب دواء لتربد میل نمایند
دواء لتربد با گل قند ضم نموده بخورند و از عقب آن آب گرم بنوشند هم خوب است
و در اواخر این تب و کهنگی مرض خوردن مثرودیطوس با تریاق فاروق
هر دو بقدر نیم مثقال مناسب است و غذا بعد ز شانزدهم نخود آب با گوشت
مرغ و کوسفند جوان و طرف شام تر پلاو و قلیه جدا دو میل نمایند و اگر این تب
کهنه شود و بطول انجامد قرص ریوند بسی نافع است و مجرب است خصوصا
هرگاه در جگر یا سپرز صلابتی یا ورمی باشد یا آنکه تهیج در صورت و دست و پاها

باشد با سکنجبین بزوری

قرص زرشک صغیر

صفت قرص ورد صغیر

معنی از سکنجبین

باشد با سکنجبین بزوری یا سکنجبین ساده بقدر نیم مثقال تا یک مثقال صفت
آن ریوند چینی شش مثقال زعفران (؟) از هر یک سه مثقال انیسون تخم کرفس
عصاره غافث از هر یک دو مثقال اجزا را کوبیده قرص سازند و هرگاه این تب
از ابتدا بی رفع نشود آثار بلغمیت چنانچه مذکور شد باشد شربت
اصول بدهند خصوصا هرگاه با ورم دست پا و صورت و شکم
باشد باین دستور از چهار مثقال تا هفت مثقال بدهند و بهفت مثقال
که رسید بدهند تا دو از ده روز و اگر اثر نفع ظاهر شد تا بیست
چهار روز بدهند هر روز با شربت زوفا بانضمام تخم کاسنی از هر یک یک مثقال
و در دوازدهم مسهل بدهند یکی از مسهلات که مذکور شد صفت
شربت اصول بیخ کاسنی از هر یک ده مثقال پوست بیخ کبر پنج مثقال رازیانه
تخم کرفس تخم کاسنی از هر یک هفت مثقال فقاح اذخر سنبل الطیب
اسارون سلیخه از هر یک سه مثقال و نیم مویز منقی بیست دانه انجیر
زرد ده دانه قند سفید صد پنجاه مثقال چنانچه رسم است شربت سازند
و در کهنگی تبهای بلغمی و مرکب فقیر بقدر دو دانگ با نیم مثقال عصاره
غافث با سکنجبین ساده مکرر داده در پنج شش روز دفع شد است
و گاهی آب انار هم هم نافع است اما تب بلغمی که ماده آن خارج عروق
متعفن شده باشد که آن را مواظبه و نایبه نیز گویند علامتش این است

قرص ریوند

شربت اصول

تب مواظبه

که هر روز نوبه میآید و سرمای بسیار شدید میباشد کولرز کم میباشد
وتبهای طویل میباشد و مدت نوبه و تب طویل میباشد که غالباً مدت
این تب هجده ساعت است و بعد از آن عرق میآید و تب بالکلیه مفارقت
نمیکند و اگر مفارقت کند زمان مفارقت بسیار کم میباشد که باز نوبه
میآید و سایر علامات نیز بنهجی است که در بلغمیه لازم مذکور شد و علاجش
نیز این دستور است و درین تب قی در وقت نوبه بسیار نافع است
چنانچه قلع این نوبه بمداومت بقی میشود خصوصاً اگر قی در وقت نوبه مثل
آب ترب و سکنجبین و نمک خورده شود و قی شود و سایر تدابیر بنحوی ست
که مذکور شد و درین تب بلغمی لازم از معالجه ملال نمی باید شد و بزودی
دفع نمیشود پس نباید که طبیب و مریض هیچ یک ملال بهم رسانند و ترک علاج نمایند
بلکه لوازم اهتمام در معالجه بنحوی که مذکور شد بعمل آورند تا صحت حاصل
شود انشاء الله تعالی اما تب سوداوی ماده آن یا داخل عروق است یا خارج
و آنچه که ماده اش داخل عروق است آن ربع لازم گویند و آنچه خارج عروق است
آن را ربع دایر گویند اما ربع لازم نادر الوقوع است باعتبار قلت سودای تب ربع لازم
در عروق و اگر گاهی اتفاق افتد بعد از تبهای دیگر است که ماده از آنها محترق
شده و منتقل باین تب شده علاج آن معالجه آن تب سابق است در معالجه ربع
دایر چنانکه مذکور خواهد شد اما تب ربع دایر و آن نیز کم اتفاق میافتد تب ربع دایر

که ابتداء بهم میرسد

که ابتداء بهم میرسد بلکه غالباً مسبوق بتبهای دیگر میباشد علامتش اینست
که یک روز نوبه و تب هست و دو روز نیست و در روز چهارم از نوبه سابق
باز نوبه و تب بهم میرسد و لرزه درین تب در اوایل مرض کم میباشد و هرچه
کهنه تر میشود لرزه شدید میشود و آن علاج نضج ماده و زوال مرض است
دیگر سرما درین تب بسیار بسیار شدید میباشد و در اول نوبه گویا که استخوانها
بدان شکسته میشود و مفاصل تمام وجع میداده و تب بسیار تند نمیباشد
هرچند از تب بلغمی تندتر است اما بحدت صفراوی نیست و مدت نوبه
این تب غالباً یک شبانه روز میکشد و اکثر اینست که این تب با آفت سپرز
و مثل ورم و صلابت سپرز میباشد علاجش اینست که متعرض این علاج تب
تب در اوایل بلکه تا شش ماه نشود زیرا که مادۀ این تب عسر النضج است
و قبل از نضج متعرض دفع شدن ضررها عظیم داده لهذا باید بمداراه
سلوک نموده از مولدات سودا مثل بادنجان و عدس و بقول تند و چیزهای
شور و نمک سود و گوشت قدید و پنیر کهنه و سایر مولدات سودا
و اغذیه غلیظه احتراز نماید و بحسب هر یک از انواع سودا که موجب
این تب شده در اصلاح و نضج آن کوشند چنانچه اگر از احتراق
صفرا یا خون بهم رسیده باشد علامتش علامات غلبه صفرا و خون علامتش
چنانچه در تب دموی و صفراوی مذکور شد اینکه ملومت بخوردن

سکنجبین و عرق کاسنی یا عرق شاهتره و آب انارین بکنند و آب انارین را گاهی
که یبس طبیعت باشد با شیر خشت و الا به تنهایی و گاهی با قند و گاهی با طباشیر
میل نمایند و از مسمنات و هر چه باعث خشکی سوداست احتراز نمایند و
و از میوه ها خربزه و هندوانه و حلوا و گلابی و آلوچه رسیده و آلوی زرد خوب
خوب رسیده میل نمایند و حکیم علی گیلانی در شرح قانون میگوید مرا وقتی
نوبه ربعی عارض شده بود در سفر بودم و با جمعی از اصدقا که ایشان نیز طبیب
بودند رفیق بودم و ایشان مرا بخوردن مسهل امر نمودند و من مناسب نمیدانستم
تا آنکه ایشان شیء مسهلی ترتیب دادند و بر بالین من حاضر کردند مرا امر بخوردن
آن مینمودند و من خود را بخواب میداشتم که شاید ایشان دست از من بدارند
تا آنکه مرا خواب برد در عالم رؤیا دیدم که مردی محترم محاسن سفیدی نشسته است
کسی بمن گفت که این مرد قرشی شارح قانون است و من پیشش رفتم و آزار خود را
و آنکه مرا بخوردن مسهل میکنند با او گفتم و ازو استعلاج نمودم متبسم شد و گفت
که مسهل مخور گفتم پس چه کنم ای حکیم گفت چرا غافلی از چیزی که مصلح سوداست
و مسکن صفرا و مزلق بلغم و قامع خون و لذیذ و خوش منظر است و آب است
غذاست و دولت و از خواص میشمرد تا آنکه سی و سه خاصیت بشمرد و در هر
مرتبه حیرت من زیاده میشد که این چه باشد گفتم بیان فرمائید که این چه چیز است
گفت آلوی زرد خوب رسیده و من از خواب بیدار شدم و باصحاب خواب را

گفتم و مسهل را

گفتم و مسهل را نخوردم بعد از آن دوا و غذا و آب را منحصر بر همین کردم در
یک هفته رفع مرض شد باذن الله تعالی تمام شد نقل حکیم علی و در این نوع تب
از شیر نهار و عسل لازم و گوشت بسیار نازک مثل بره و بزغاله و مرغ بچه
و خروس بچه نافع است و حمام در همه انواع نافع است و اگر ماده سودا از
احتراق بلغم باشد یا سودا بهم رسیده باشد علامتش
غلبه آثار برودت است چنانچه در تب بلغمی مذکور شد باید که مداومت
بخوردن گلقند با سکنجبین و عرق شاهتره بکنند و گاهی گلقند با مصطکی
بخورند و از میوه ها پرهیز کنند و گاهی اطریفل صغیر در غیر نوبه میل نمایند
و گاهی گل گلپر که بعرف اطبا انجدان گویند شیره کشیده با سکنجبین چند جوش
داده بعوض سکنجبین ساده میل نمایند خصوصا اگر با آفت سپرز باشد و
قی کردن در وقت نوبه در همه انواع بسیار نافع است در اواخر مداومت
بمحللات مثل فلونیا و برشعثا و معجون مشهور بحب الشفاء بسیار نافع است
مر بهاء الدوله در خلاصة التجارب میگوید که حب الشفاء درین باب آیتی است
و باعث بر ساختن حضرت آن ربع برادر ایشان امام الدین جعفر بود
که یکسال داشتند و اطبای عراق از معالجه آن عاجز بودند از این دوا دو
نوبت خورد و صحت یافت تمام شد کلام صاحب خلاصه و وقت
خوردن محللات در ساعت قبل از آمدن نوبه است طریق ساختن

ماده سودا از احتراق بلغم

معجون حب الشفا

طریق ساختن فلونیای رومی

سودمند بود جهت فالج و عرق النسا و ... و ثقل و تشنج و درد جگر ... و درد دندان را چون بر وی نهند ساکن گرداند و سرفه و خناق را ... زایل کند و قوت این از سه ماه تا سه سال میماند

فلونیای رومی موافق نسخهٔ کامل الصناعه که در دقیق بهترین نسخهاست اینست زعفران پنج مثقال فلفل سفید بذر البنج از هر یک پنج مثقال افیون ده مثقال فطراسالیون که تخم کرفس جبلی ست چهار مثقال تخم کرفس نبطی سه مثقال سنبل الطیب چهار مثقال سادج هندی سلیخه حب بلسان عاقرقرحا فرفیون از هر یک یک مثقال اجزا را نرم کوبیده بروغن بلسان چرب کرده با سه برابر عسل صاف بقوام آمده لبرشتند و بعد از شش ماه استعمال نمایند قدر شربت بقدر نخودی ساختن بر شعثا موافق قانون فلفل سفید بذر البنج هر یک بیست مثقال افیون ده مثقال زعفران پنج مثقال سنبل ... عاقرقرحا فرفیون از هر یک یکمثقال اجزا را کوفته و بیخته و سه وزن ادویه عسل کف گرفته بقوام آورده لبرشتند و بعد از شش ماه استعمال نمایند و

طریق ساختن حب الشفا اینست زنجبیل یکمثقال ریوند چینی ده مثقال جوز ... که آن تاتوره گویند سه مثقال اجزا را کوفته با دو برابر مجموع عسل بقوام آمده لبرشتند و قدر شربت نخودی و نوبه ربعی ربع هر گاه ماده اش بسیار نباشد و بنهج مذکور تدابیر بعمل آید هفتاد روز حین محذور است کفایت میکند و احتیاج به تنقیه نمیشود و اگر ماده فاسده بسیار در بدن باشد تنقیه باید بعمل آید تا رفع مرض بشود و تنقیه اگر بعد از شش ماه بکنند بهتر است و بعض از اطبا بعد از هفتاد روز تجویز تنقیه کرده اند و بالجمله تنقیه

ساختن ... طریق ساختن ... موافق قانون ... سه مثقال افیون ...

بحسب خلط

بحسب خلط محدث مرض باید بعمل آید چنانکه ماده اگر از احتراق خون باشد علاماتش چنانچه مذکور شد علامت غلبهٔ خون است اولا فصد باسلیق بکنند و ملاحظه نمایند اگر خون بسیار سیاه فاسد و غلیظ باشد بگذارند که بقدر شصت مثقال باید و اگر رقیق و سرخ کم رنگ باشد البته زود بر بندند و نگذارند که بیاید که برین تقدیر فصد ضرر عظیم میکند بعد از آن بهر تقدیر مشغول دادن منضج و مسهل شوند و اگر ماده از احتراق صفرا باشد علاماتش علامات غلبهٔ صفراویست چنانکه مکرر مذکور شد علاجش با علاج دموی متحد است مگر اینکه در صفراوی فصد مجوز نیست و منضج و مسهل و سایر تدابیر در هر یک از صفراوی و دموی و بالجمله در ربعی که از حرارت مزاج باشد بدین نحو است که منضج از گاوزبان و شاهتره بیخ کاسنی پر سیاوشان تخم بادرنجبویه از هر یک دو مثقال ترنجبین ده مثقال بدهند شش روز یا آنکه ماء الشعیر با سکنجبین شش روز بدهند و بعد از آن منضج مذکور را چهارده روز و بعد از آن مسهلی از اجزای منضج مذکور با اضافه سنای مکی سه مثقال و پوست هلیلهٔ کابلی سه مثقال بنفشه بسفایج افتیمون

اگر ماده احتراق صفرا ...

اگر ماده از احتراق صفرا ...

علاجش ...

از هر یک دو مثقال مویز منقی بیست دانه فلوس خیارشنبر ده مثقال روغن
بادام یکمثقال و باز منضج مذکور را چهارده مثقال روز و روز پنجم مسهل را و
هکذا تا چهار پنج مسهل خورده شود و بعد از آن سکنجبین بزوری بنحوی که
در تب بلغمی مذکور شد و در پی آن هر شش روز یکدفعه معجون نجاح
که در ضعف قلب مذکور شد بقدر چهار پنج مثقال بخورند یا از مسهل
مذکور در پی آن بخورند و در ایام تنقیه غذا و در روز مسهل نخود
آب با گوشت بره و مرغ بچه و در منضج شربت بزوری قلیه از گوشت
مذکوره با تمر هندی یا چاشنی آب انار دانه یا قیمه شوربا و در شبها ترید و
وبز قلیه چلاو میل نمایند و بعد از اینها مداومت بمخدرات مذکوره
البته نافع است و اگر ماده از احتراق بلغم باشد یا سودای
طبیعی علاماتش مجموع علامات برودت مزاج است چنانکه در تب
بلغمی مذکور شد و در سودای علامات رطوبت نیست مثل
آب رفتن از دهان بسیار لاغری و رنگ رو تیره گرفته است
علاج آن دو نوع بدین نحو است که منضج از گاوزبان و شاهتره اسطوخدوس
بیخ رازیانه اصل السوس بر سیاوشان بادرنجبویه از هر یک دو مثقال
گل قند پنج مثقال ترنجبین ده مثقال و بعد از سه چهار روز همین
منضج را با اضافه سنای مکی بسفایج پوست بیخ کبر افتیمون

اگر ماده از احتراق بلغم یا سودا باشد

از هر یک ۲ ۳ مثقال بلوی

از هر یک دو مثقال فلوس خیارشنبر ده مثقال روغن بادام یکمثقال و اگر
در شب مسهل ایارج فیقرا سازا حب کرده فرو برند و صبح مسهل را پنج دفعه
دفعه بنوشند و بعد از آن سکنجبین بزوری با قرص ورد صغیر و شیره رازیانه
بدستور مذکور بنوشند و در پی آن هر شش روز یکدفعه باید مسهل
مذکور را با معجون نجاح میل نمایند و مسهل باید که در روز دوم نوبت خورده
شود و درین نوع نیز بعد از مسهلات مخدرات البته نافع است الغرض
مجمل از طریقه مسهل دادن درین مریض نهایت که با احتیاط تمام باید که
بعمل بیاورند که پیش از نضج این ماده متوجه دفع شدن موجب مفاسد
کثیر قبل از شش ماه ندادن مسهل اولیست لیکن راه معالجه که بدین
نهج است که مذکور شد و بعد از تنقیه یادگار کهنگی مرض هر چند تنقیه
نشده باشد مثرودیطوس و تریاق فاروق در تب ربع بسیار نافع
است خصوصا هرگاه حرارت زیاده در مزاج نباشد الغرض مجملی
از معالجه حمیات خلط که مذکور شد و بعضی از انواع حمیات خلیط
هست که خارج از این انواع مذکوره نیست و در سبب علامات
و علاج متحد است و اطبا هر یک را قسم باسم خواصی کرده اند نهایت
تفصیل آنها لایق این مختصر نیست و نهایت چون حمی غشیه در
علاج با آنها تفاوت تهادا ده بذکر آن پرداخت پس بدانکه حمی

حمی غشیه

حمی غشیه وان تبی ست که در وقت نوبت مریض غش میکند و بیهوش
میشود تا عرق نکند افاقه نمیشود و چون اکثر ماده آن بلغم است
و نادر از صفرا عارض میشود اطبا آن را در زیر حمیات بلغمیه ذکر میکنند

حمی غشیه که از جهت بلغم باشد

اما آنچه سبب آن بلغم باشد علامت اش آنست که نوبت هر روز
میباشد مثل نوبه مواظبه و اینکه در صورت و در چشمها ترنج میباشد
و رنگ صاحب این تب بر یک حال نمیباشد گاهی برنگ قلعی میباشد
و گاهی بزردی و گاهی بکبودی و سیاهی میزند و لبها گاه بسیار تر
میشود و گاه چشمها بیرون آمده باشد مثل کسی که گلوی او را فشرده
باشند و سایر علامات که در نوبت بلغمیه مذکور میباشد و علاج این
تب بسیار صعب است زیرا که ماده آن ماده فاسدیست در نهایت
غلظت و قوت در کمال ضعف است پس اگر خواهیم بمسهل قوی دفع
آن کنیم سبب قوت مسهل مواد فاسده بحرکت می آید و سبب غلظت
و خامی دفع نمیشود و مسهل ضعیف تحریک میکند و دفع نمیتواند کرد
و دیگر اگر غذا را منع کنیم تا تلطیف و تقلیل زیاده کنیم قوت ساقط میشود
و اگر غذا بدهیم مدد علت میشود و بکار قوت نمی آید بهر حال
علاج آنست که در وقت نوبت و حدوث غشی ملکه را آب و گلاب
بر صورت بزنند و مریض را خبردار کنند و رانها را محکم ببندند

و تمام بدن را

و تمام بدن مریض را مالندگی کنند باین ترتیب که اول از زانو بمالند
تا ساق بعد از آن از رانها تا زانو و بعد از آن از دستها تا سر انگشتان دست
و بعد از آن پشت و سینه و معده و شکم و باز بر همین ترتیب عود نمایند و
چنان کنند که نصف زمان تب را مالندگی کنند و نصف دیگر مریض را
بحال خود گذارند که بخواب رود و استراحت کند و از جالینوس حکیم منقولست
که من محللی از برای این ماده بهتر از مالندگی نیافتم و دیگر صندل سفید
و جوز بوا با گلاب و عرق بهار و اگر نباشد بی عرق بهار بو بیابند و بر زیر
پستان چپ بمالند و لخلخه که در محرقه مذکور شد مکرر بدماغ او بلرزند
اما علاج رفع ماده مرض باین نحو بکنند که طرف صبح یک مثقال تخم کرفس را
شیره کشیده با هفت مثقال سکنجبین شکری عسلی بدهند یا عنب الثعلب
و رازیانه و بیخ کاسنی از هر یک دو مثقال گل قند آفتابی چهار مثقال
جوشانیده صاف نموده بدهند و قبل از وقت نوبت یکساعت اگر تواند
قی کرده بفرمایند باین نحوی که آب ترب و سکنجبین عسلی نمک و
آب نیم گرم بخورانند و قی بفرمایند و قبل از وقت نوبت بهفت
ساعت حقنه باین دستور بعمل آورند عنب الثعلب رازیانه
بیخ کاسنی اکلیل الملک سنای مکی تخم خطمی خبازی اصل سوس از هر یک
دو مثقال عناب سپستان از هر یک ده دانه ترنجبین فلوس خیارشنبه

از هر یک ده مثقال شکر سفید پنج مثقال آب چقندر تا ده مثقال نمک طعام
نیم مثقال در پنج دفعه بعمل آورند و هر یک روز در میان بهمین بهمین
دستور حقنه نمایند و در روز حقنه نفرمایند و در روز حقنه
نیز طرف صبح سکنجبین و شیره تخم کرفس منضج مذکور را بدهند و در آخر
هر روز فادزهر معدنی و مروارید و گل داغستانی از هر یک دو دانگ
با آب سیب بدهند و بعد از نوبه دوم گاه باشد که مثرودیطوس
یا تریاق فاروق از هر یک بقدر دو دانگ تا نیم مثقال توانند داد و
صاحب خلاصة التجارب تجویز دادن فادزهر حیوانی نیز کرده است
و غذا در تب مرغ بچه و خروس بچه را کباب کرده آب آن را بدهند و در
کتب طبیه ماء الشعیر با قند و نان یا شربت قند غذای صاحب این تب را
ذکر کرده اند و حقیر نان دو آتشی را با آب انار شیرین و آب انارین و گاهی
نان با شربت سیب و شربت لیمو داده ام و بسیار نافع یافته ام
و زرده تخم مرغ و تیهو و دراج و باخروس بچه نیز میتوان دادن اما آنچه سبب
آن صفرا باشد ماده نادر الوقوع است شیخ رئیس میگوید که این
ماده خالی از عفونت نیست لهذا علاج این نوع اول صعب است
بلکه قابل علاج نیست و علامت این آنست که نوبه آن
بدور نوبه غب میآید و هر روزه نیست و علامت دیگر آنکه

حمی عشیقه که از جهت صفرا باشد

عارض نمیشود

عارض نمیشود مگر در صاحبان مزاج حار یابس و اینکه صورت و بدن
در اول مرض بنهایت لاغری میرسد و اکثر اینست که در روز چهارم
میکشد و بهر حال علاج آنست که حقنه که در حمی محرقه مذکور شد و روز
غیر نوبه بعمل آورند و سایر تدابیر از تبرید و تقویت بنهجی است که در
محرقه مذکور شد و ماء الشعیر یا آب انار ترش هر صبح بدهند بدهند
و تدبیر وقت نوبه بنحویست که در نوع اول مذکور شد غیر اینکه بویانیدن
چون مناسب نیست و بالجمله درین نوع نهایت تبرید باید بعمل آورند
و بدانکه آنچه در حمیات مذکور شد مفردات هر یک بود و از ترکیب
آنها با یکدیگر انواع و افراد بسیار حاصل میشود چرا که ترکیب از دو جنس
مختلف میتواند شد مثل ترکیب خلطی با بولجه و ترکیب از دو نوع یکجنس
میتواند شد مثل ترکیب دو نوع خلطی با همدیگر و بهمین ضروب و انواع
ترکیب حاصل میشود مثل دایر با دایر و لازم با لازم و لهذا
اعتماد بر دو آن حمیات در علامت نیست مثل آنکه دو غب باشند
نوبه هر روزه بدور نوبه بلغمی میآید و هرگاه سه ربع دایر باشند
باز نوبه هر روزه میآید پس اعتماد در تشخیص سایر علامات است
چنانچه مذکور شد و ترکیب بر دو نوع میتواند بود یکی آنکه دو ماده
مختلف جداگانه در دو محل متعفن شده باشند مثل آنکه ماده بلغم در
رگی

وماده صفراوی در جای دیگر باشد و دیگر آنکه دو ماده مختلف
بلکه یکی مخلوط شده متعفن شده باشد مثل آنکه قدری از صفرا
از صفرای مخلوط بقدر بلغم در یک محل متعفن شده باشد و
تفصیل هر یک از اینها متعذر است چرا که ترکیب ثنائی و ثلاثی
و رباعی و بالاتر میتواند شد و ترکیب و ضرب و قسمت اینها با هم دیگر
بجای میرسد که از عهدهٔ آن نمیتوان آمد نهایت در هر مرکبی بحسب ترکیب
علامات معالجه را باید ترکیبی از آنچه در بسایط مذکور شده بکنند و چونکه
دو ترکیب از این مرکبات مذکوره مشهورتر از ما بقی و هر یک باسم مسمی خاص اند
و کثیر الوقوع اند لهذا آنها را با اسباب و علامات و معالجات مفصلاً ذکر میکنیم

غب غیر خالص

یکی از آنها مسمی بغب غیر خالص و دیگری مسمی است بشطر الغب اما غب غیر خالص
آنست که صفرای مخلوط به بلغم در داخل عروق باشد تب لازم است یا بعض
از علامات بلغم و بعض از علامات صفرا اگر خارج عروق باشد یک روز نه یک روز
نوبه میکند و مدت نوبه از دوازده ساعت میگذرد و بعضی یکی از علامات

شطر الغب

بلغم و بعضی از علامات صفراست و اما شطر الغب آن است که صفرا در
داخل یا خارج و بلغم در داخل یا خارج عروق متعفن شده باشد و لهذا شطر الغب
چهار نوع میباشد یکی آنکه صفراست یک نوبه میکند با علامات نوبهٔ بلغمی و یک روز نه
که در روز نوبهٔ صفراست یا دو نوبه میکند یکی با علامات نوبهٔ صفرا و یکی با علامات

نوبهٔ بلغمی نوبه میکند و مرکب است از علامات هر دو و بعبارت آخری یک روز نه
نوبه شدهٔ ثلث و یک روز دو اخف نوع دیگر اینکه مرکب باشد از صفراوی لازم
با علامات تب بلغمی لازم چنانکه هر یک مذکور میباشد و دیگری آنچه مرکب باشد
از صفراوی دایر و بلغمی لازم پس یک روز نه نوبه میکند و تب لازم دارد با علامات
تب لازم بلغمی دیگر آنکه مرکب باشد از صفراوی لازم با بلغمی دایر پس هر روز
نوبه میکند با علامات نوبهٔ بلغمی و تب لازم با بلغمی دایر پس هر روز نوبه میکند
با علامات نوبهٔ بلغمی و تب لازم دارد با علامات تب لازم صفراوی و جمیع
انواع غب غیر خالص شطر الغب در معالجه متحدند بجهة آنکه در سبب متحدند و
و معالجه اینها مرکب است از معالجهٔ صفراوی خالص و بلغمی خالص و اینها طولانی
میباشند چنانچه ملا نفیسی در شرح اسباب علامات میگوید که گاه باشد
که یک سال باشد بکشد زیرا که اگر معالجه بلغم بمسخنات بشود صفرا مفسده
میکند و اگر اطفای صفرا بمبردات بشود بلغم غلبه میکند هر گاه در معالجه
ملاحظهٔ هر دو طرف نشود بهیچ یک فایده معتد بها نمیکند و گاه باشد که
طول این مرض بفساد احشا بانجامد و معده با کبد یا طحال ضعیف شود و
مفاسد دیگر بر انگیزد و بالجمله در هر یک از اینها در ابتدا منضج منضجی از عنب
الثعلب خیارزی پنج کاسنی گاوزبان از هر یک دو مثقال سپستان ده دانه
شیره تخم خیار دو مثقال شربت نیلوفر سه مثقال بابه هند و در روز پنجم و اگر

نوبه باشد بعد ز پنجم در روزی که نوبه نباشد یا نوبه سبکی باشد مسهلی بدهند
از عنب الثعلب بیخ کاسنی گاوزبان اصل سوس گل سرخ گل نیلوفر گل بنفشه
سنای مکی از هر یک دو مثقال عناب سپستان از هر یک ده دانه ترنجبین
فلوس خیارشنبر از هر یک ده مثقال روغن بادام یک مثقال و دیگر در هشتم
ودهم و دوازدهم بشرطیکه در روز نوبه نباشد و اگر روز نوبه باشد غیر این ایام
هر روزی که اینها اتفاق افتد و بعد از آن هر روزه ده مثقال سکنجبین با شیرهٔ تخم
کاسنی بدهند و اگر غلبهٔ بلغم باشد چنانچه علامات آن در تب بلغم مذکور شد بیخ
گل قند و سکنجبین بدهند و بعد ز دوازدهم حبوب بدهند و از میوهها انار شیرین و میخوش
مناسب است و کلابه و آلو زرد رسیده و بعد ز شانزدهم شربت دینار که از تصرفات
متاخرین است هر روزی پنج مثقال یا هفت مثقال با عنب الثعلب دو مثقال شیره را زیانه
تخم کاسنی از هر یک یک مثقال و طریق ساختن شربت دینار اینست
تخم کاسنی گل سرخ از هر یک چهار مثقال بیخ کاسنی هشت مثقال نیلوفر گاوزبان از
هر یک دو مثقال تخم کشوث سه مثقال اجزا را بجوشانند و صاف نمایند با چهل مثقال
با شکر صاف کرده بقوام آورند و بعد ز سر د شدن سه مثقال صبر ریوند چینی را
نرم و صلایه کرده با و مخلوط کنند و بعد ز شش روز دینار باز مسهل دیگر
بدهند بنحوی که مذکور شد بعد آن سکنجبین بزوری و قرص ورد صغیر
بنحوی که در حمیات سابقه مذکور شد و مداومت بسکنجبین و گل قند و سکنجبین

تنها بسیار

واگر غلبهٔ بلغم باشد

طریق ساختن شربت دینار

شربت دینار طبع را نرم کند و جگر و دل را قوت دهد و سده بگشاید و سوء القنیه و استسقا و ذات الجنب را نافع بود

تنها بسیار نافع است و هر گاه نوبه باشد در وقت نوبه قی کردن بسیار نافعست
و در اواخر هر چند شب یکبار دواء الترید چنانچه در تب بلغمی مذکور شد نافعست
و اگر علامات غلبهٔ صفرا ظاهر شود سکنجبین و عرق کاسنی با آب انار ین با قند و با
طباشیر بسیار مناسب است و با غلبهٔ بلغم تدابیر بنحوی که در این جا در تب بلغم مذکور
شد و بعد ز بیستم در تمامت تبهای خلطی حقیر این شربت که مسمی بشربت ماء الحیوة
نموده تجربه کرده ام اصلاح مزاج احشا میکنند و تب را قطع مینماید
و مزاج را با صلاح میاورد و در تب ربع نیز تجربه رسیده که بعوض سکنجبین
بزوری مکرر داده و انفع از این یافته ام در ربتی از تبهای خلطی نیست
که نافع نباشد صفت آن اینست زرشک دانه دار خوب سی مثقال تخم کشوث
ریشه کشوث از هر یک سه مثقال تخم کاسنی چهار مثقال رازیانه گل مازج گل
سرخ از هر یک دو مثقال نیم قند یا شکر سفید پنجاه درم اجزا را جوشانیده
صاف نموده با قند یا شکر بقوام آورند هر روزه از پنج مثقال تا هفت مثقال
بنوشند و اگر تب صفراوی یا دموی باشد با شیرهٔ تخم خیار و تخم کاسنی و اگر
حرارت غالب باشد با قرص کافور و در تب بلغمی و سوداوی و به تبهای مرکبه
با قرص زرشک صغیر و قرص ورد صغیر و شیرهٔ تخم کاسنی و شیرهٔ رازیانه و بدون این
شیره و قرص هانیز مناسب است و بالجمله این شربت در انواع تبها بعد ز پنجم
با نحای مختلفه بحسب هر مزاج و هر شخص تجربه رسیده و در آخر تبهای مرکبه

غلبهٔ صفراوی

شربت ماء الحیوة

مثرودیطوس و تریاق فاروق مناسب است و مخدرات که در ربیع مذکور شد در کهنگی سایر نوبها در جائی که تب لازم نباشد نافع است و هرگاه با حرارت مزاج باشد حب الشفا و اگر بدون حرارت مزاج باشد فلونیا و برش عصا انفع است و در انواع نوبها که مهما این سفوف که حقیر آن را سفوف نافض اسم کرده بسیار نافع و مجرب رسیده است پوست خشخاش یک مثقال فلفل سیاه شیش مثقال بلغم نرم کوبیده شده بخش نماید و هر روز یک بخش را طرف صبح با گلاب بجوشانند و صاف نموده نیم گرم بنوشند تب وبائی که سابق مذکور شد یکی از اسباب این تبها عفونت هوائی وبائی است که با ستنشاق و از طریق مسامات باخلاط میرسد و متعفن میکند و با تعفن است که عارض هوا میشود بسبب از اسباب ارضیه مثل بخارات ردیه که از زمین متصاعد شود یا سماویه که بسبب از اشکال سماویه که بسبب رطوبت هوا شود و بدان جهت مستعد قبول عفونت گردد و از جملهٔ علامات وبا آنست که حیوانات که مکانی حسی دارند مثل لک لک و پرستوک از آشیانهای خود هرچند تخم گذاشته باشند یا جوجه برآورده باشند آنها را گذاشته میگریزند و حیواناتی که از عفونت متولد میشوند مثل وزغ بسیار ظاهر میشود و حیوانات که در زیر زمین میباشند مثل موش و مار سیمه بروی زمین میگریزند و بخانهای خود نمیروند و نفس کشیدن خوش آینده نمیباشد و آدمی را از آن راحتی حاصل نمیشود چون بر بلندی برآیند و بر هوا نظر کنند چنان نماید که هوا دود راکد غلیظ است و از جملهٔ علامات با تغییر فصول است از وضع طبیعی خصوصاً تابستان و بسیاری تیرگی هوا در تابستان و ظهور رجوم و شهب در اوایل پائیز و ایلول ماه رومی و از علامات دیگر کمی باران یا بسیاری ابرها این است مجملی از علامات وبائی اما تدبیر تحرز از آن اگر نقل ممکن باشد البته نقل کنند و آدمی کمتر از لک لک و پرستوک نباشد این ادویه را ملازم دود کنند عود عنبر قسط کندر سندروس کهربا پوست انار لادن مشک زعفران سعد ابهل صندل کز مورد زراوند طویل جدوار و اگر مجموع

اینها نباشد بعضی که یافته شود و همیشه پیاز و سرکه و انقوزه و سیر که مکرر بنوشند و در خانه بیاشند و لته را با اینها آلوده به پیش بینی بدارند و خانه دیوارهای که در او میباشند در آن بر بند ند که هوای خارج داخل نشود چه آن هوا باین بخورات و بوها با صلاح آمده و حسب المقدور از این خانه حرکت نکنند و بجای نروند و اگر بجای بالضروره حرکت بکنند و بینی را بلته سرکه و سیر آلوده بر بندند و بزودی معاودت نمایند و با وجود این تدبیر باید که از خوردن مثل میوه ها و شیرینی پرهیز کنند و از جماع و حمام و تشنگی و گرسنگی احتراز نمایند و آب بسیار سرد بنوشند و در آنچه میخورند پیاز و سیر داخل کنند و غذاها ترش با چربی میل نمایند و شیرینی مطلقا نخورند و از گوشت حیوانات آن بلند بلد اگر توانند احتراز نمایند و الا بسیار کم بخورند و از تریاقات تریاق فاروق و مثرودیطوس و جد وار خطائی هر یک که باشد مکرر بخورند و برش عصا و فلونیای رومی نیز مناسب است و فادزهر معدنی هم خوب است و اما علامات و با بعد از حدوث وباء عموم این تب در اکثر مردم نیست که تب در ظاهر بسیار ملایم است و در باطن نهایت حدت میدارد و قلق و اضطراب عظیم میباشد و نفس کشیدن در نهایت اضطراب و کمال تواتر میباشد و گاه باشد که تنگی نفس نیز باشد و نفس بدبوی میباشد و بسا باشد که عرق نیز بدبو باشد و بول بد بو و بد رنگ میباشد و گاه باشد که بول سبز یا سیاه شود و عطش و خشکی دهان و زبان و غشیان و قی صفراوی یا سوداوی از علامات این تب است اگر بیهوشی نیز عارض

شود علاج جش اولا تعدیل هوای بر بخارات و بوییدنیها که در تحریر از وبای
مذکور شد و کافور و صندل و گلاب مکرر ببیند بمالند و آب بسیار سرد بیاشامند
و فصد باسلیق بکنند و از ربوب فواکه بارده مثل رب غوره و رب لیمو و رب ترنج
و رب انار هر یک که باشد مکرر بنوشند و اگر در تنهم مسهل که در محرقه مذکور شد
میل نمایند اولی است و قرص کافور را با ربوب مذکوره با آب اناردین و بهترین دواها
و قرص کافور را درین تب بعد از پنجم بدهند و فالا از هر معلالی و گل داغستانی و مروارید
و طباشیر از هر یک دو دانگ تا نیم مثقال با آب سیب و آب انار ریح مناسب است و غذا
آش غوره و آش انار و آش سماق هر یکی که باشد قبل از هفتم بحیوانی و بعد
از آن بحیوانی خلاصه اسباب و علامات و معالجات تبهای خلطی و باین نهجی که مذکور
شد هر گاه مجموع اینها را در نظر داشته باشد و بنظر دقیق ملاحظه نمایند
البته از عهده معالجه بر می آیند زیرا که خلاصه معالجه بچهار طریقه بعدد اخلاط
اربعه بلکه بدون طریقه یکی حار و دیگری بارد و بجهت اینکه در معالجه تبهای دموی
و صفراوی و سوداوی فصد چندان مبانیتی نیست و هکذا در علاج تبهای بلغمی
و سوداوی مشارکات بسیار هست و آنچه از علامات هر یک از اخلاط اربعه
مرا را مذکور شد در تشخیص این تب کافیست و از ترکیب آنها با یکدیگر نیز
تشخیص مرکبات از این مواد آسان است و بالجمله بعد از حدوث تبی از مجموع علامات
که برای هر یک مذکور شد در نظر بگیرند و حال مریض را با آنها ملاحظه نمایند تشخیص
در کمال

در کمال سهولت میشود و بعد از تشخیص معالجه بتفصیلی که در هر تبی مذکور شد

تب دق

البته نافع است اما تب دق که عبارت است از اینکه حرارت مرتبه اعضای اصلیه خصوصا
جرم قلب را گرم کند و رطوبت بدن را بتحلیل برد و این تب از اسباب مهلکه
بهم میرسانند مثل اسباب مسخنه خارجه از عالم هم و غم و بالجمله آن چه سبب
غلبه حرارت مفرطه و یبس بدن شود و از انتقال تبهای عفونی هم بسیار
اتفاق میافتد و تابع تبهای که بسبب ورم یکی از احشا بهم رسیده باشد نیز
میتواند بود ولیکن غالبا اینست که بعد از تبهای عفونی و تبهای ورمی بهم میرسد
و کم اتفاق میافتد که ابتدا حادث شود این تب را سه مرتبه میباشد بحسب
مراتب تاثیر حرارت در بدن و افنای رطوبت اما مرتبه اول که تاثیر حرارت
ناقص اکثر رطوبت بدن بحال خود است تشخیص آن بسیار مشکل است بجهت آنکه
هنوز تاثیر حرارت در بر طرف کردن رطوبات واضح نشده اما علاجش آسان است
زیرا که قدر کمی از رطوبات که فانی شده در بدن آن را رسانیدن و تسکین
این حرارت کردن در کمال سهولت است دوم و مرتبه دویم که حرارت قوت کرده زیرا
که رطوبات که مقاوم حرارت باشد بر طرف شده و رطوبت بدن را بتحلیل برد
شناختنش آسان است بجهت ظهور آثار و قوت کرده است و رطوبتها فانی
شده است هم تسکین حرارت و هم عوض رطوبتهای رفته را آوردن مشکل است
و مرتبه سیم که حرارت بمنتهای مرتبه رسیده و افنای تمام رطوبتها کرده

قابل علاج نیست بجهت آنکه درین مرتبه ضعف قوتها و اعضا بدرجه کمال رسیده
و حرارت قوت گرفته و تبهای که درین مرتبه برطرف شده رطوبتی چند است
که از ماده منی ابوین بهم رسیده بود بدل آنرا رسانیدن محال است مثلا هرگاه
فتیله چراغ را که آتش گرفته باشد جرم فتیله سوخته باشد هرچند روغن بریزند
عوض جرم نمیتواند شد لهذا درین صورت قابل علاج نیست و حکم کردن بوجود
این تب در مرتبه اولی هرگاه مسبوق بمرض دیگر نباشد بر مهره اطبا مشکل
است زیرا که علاماتی چیزی که دلالت بر وجود این تب کند بنحوی که در دو نوع
دیگر تب میباشد موجود نیست و اغلب اینست که مریض خود را صاحب تب
نمیداند و هرگاه که از تبهای عفونی باشد در ابتدا حکم بانتقال نیز مشکل است
بسیار شبیه است به تب لازم بلغمی و هرگاه عرض تب بار که از اورام احشا
بهم رسیده نیز حکم بانکه منجر بدق شده مشکل است زیرا که با وجود آن تب تیر
که مرض و رام احشا است این تب بهم رسیده و چون ابتدای این تب است و اعراضش
هنوز وضوحی نداده حکم بوجودش مشکل است و هرگاه مرکب شود با تب
دیگر تشخیص مشکل تر و وجهش ظاهر است و در مرتبه دوم تشخیص آسان است
و باعتبار ظهور علامات که وضوح و ظهور در لزوم تب است و دیگر لاغری
مفرط در بدن و از اقوای علامات این تب که در مرتبه اولی نیز با این علامات
هست اینست که بعد از خوردن غذا درین درین تب حرارت اشتداد پیدا میکند

ورنگ او روی مریض

ورنگ و روی مریض برافروخته میشود و این علامات در تبهای عفونی نمیباشد
و دیگر از علامات اینست که در بول مریض چربی میباشد بنحوی که در قاروره
گویا آب چربی هست و اکثر اینست که درین مرتبه اسهال نیز میباشد و آنچه اسهال
دفع میشود بسیار بدبو و مثل بول چرب است و اکثر اینست که درین مرتبه سرفه
شدید میباشد و گاه هست که سبب سرفه جراحت ششش باشد که آنرا بعرف
اطبا سل گویند و در مرتبه سیم این علامات اوضح و ابین میشود و حرارت
بسیار شدید میباشد و شقیقها فرو رود و چشمها بگو میافتد و پلکها باریک
و کشیده و صورت لاغر و کشیده و گوشها کوچک و گردن باریک و حنجره برآمده
و تمام بدن بهم خشکیده میشود و بسا باشد که ناخنها از خشکی بحدی برسد که
کج شود و مویها نلبند میشود و شپشش بهم میرسد علاج این تب کما هو حقه
هرچند مفوض برای طبیب حاذق است و ذکرش خارج از موضوع رساله است
چرا که تشخیص آن در ابتدا و معالجه اش بعد از وضوح بنحوی که مذکور شد
مشکل است هرچند اطبای زمان تشخیص امراض و تفرقه میان متشابهات
و استنباط اسباب از علامات هیچ یک نمیدانند بلکه مناط طبابت خوش
آمد گفتن با اهل و رنگین لباس و چند طبله دکان عطاریست و بس تعلیم
و تعلم این علم از رسوم متروکه است نه اطبا با این علم تحویجی و نه مرضی را
بطبیب عالم احتیاجی است نهایت چونکه جنس دیگر از حمیات با اسباب

وعلامات ومعالجات بتفصیل لایق این رساله نیست مذکور شد از این جنس
بالمرّه ساکت بودن مناسب نبود لهذا بذکر علاج آن پرداخت والبته از علاج
فی الجمله بصیرتی بهم میرسد و راه معالجه فرقش با علاج سایر تبهای معلوم
میشود پس باید که علاج این تب تبرید و ترطیب است و پس و احتیاج بتنقیه
مثل تبهای خلطی نیست زیرا که درین تب عفونت خلطی که محتاج به تنقیه باشد
نیست واگر از ابتدای معالجه کنند بزودی علاج میشود هر چند بگذرد علاجش
مشکل میشود تا بحدی که بمرتبهٔ سیم برسد علاج ندارد علاج آن بادویه و تدابیر غذائیه
میشود اما ادویه آنها قرص کافور است بقدر نیم مثقال یا یک مثقال با ماء الشعیر
بقدر سی مثقال و یا با شیرهٔ تخم خرفه و شیرهٔ تخم کدو از هر یک سه مثقال و لعاب بزرقطونا
ولعاب بهدانه و عرق نیلوفر و شربت سیب و شربت ترنج و شربت لیمو از هر یک
که باشد بقدر پنج مثقال اگر سرفه نباشد و اگر سرفه باشد شربت نیلوفر یا شربت
بنفشه از هر یک سه مثقال و یا قرص کافور با آب هندوانه و یا اینکه ورق تخم جو
کرفته و بعد از آن بکل کرفته شب در تنور کرم یا تون حمام بگذارند و صبح از آب
صاف آن چندان از بیست مثقال تا چهل مثقال با قرص کافور بدهند و بعد از
سه ساعت ماء الشعیر تنها و بعد از سه ساعت دیگر غذای چاشت را دادن
اولی است و اگر بعد از دوای اول بسه ساعت ماء الشعیر را دو نوع بقدر که
معده از عهدهٔ هضم آن تواند برآمد بنوشند و بعد از آن غذا میل نمایند هم شاید

وعلاج این تب

وعلاج آن تب خوردن شیر الاغ است از انفع ادویه است وطریق خوردن آن
اینست که طرف صبح روز اول ده مثقال آن را با یک مثقال نبات و روز دوم
پانزده مثقال و هکذا روزی پنج مثقال شیر الاغ را اضافه نمایند تا بچهل مثقال
برسد و هکذا نبات را اضافه نمایند تا سه مثقال و اگر معده تحمل چهل مثقال
نکند بکمتر از آن باستند و بعد روزی که چهل مثقال را خوردند باز بترتیب اول
کم کنند تا به ده مثقال و باز بنهج مذکور اضافه نمایند تا چهل مثقال و این طریق را
مسلوک دارند تا حدی که مشتغنی از خوردن آن شوند و اگر قرص کافور را باشیر
میل نمایند شاید که بسایر ادویه احتیاج نباشد و هرگاه با تب دق ترکیبی از تبهای خلطی
باشد خوردن شیر مناسب نیست بسایر ادویه علاج نمایند و غذا نان جو با پنیر تازهٔ بی نمک و گاهی نان جو
با دوغ بدهند و نان گندم نیز میتوانند داد و از میوها هندوانه و انار میخوش و سیب شیرین
رسیده و امرود و خشخاش تازه بسیار مناسب است و طرف شام گوشت برهٔ و بزغاله
و ماهی تازه و مرغ بچه و خروس بچه بنحوی که مریض رغبت نماید بدون روغن
و کله پاچه بره نیز مناسب است و از تدابیر تبرید مسکن ست چنانچه مسکن را در جای
خوش هوای قرار دهند که آب در آن حوالی بسیار باشد و از میوه های مرطبه
و خوشبو مثل سیب و به و کلابی در اطراف چیده بلکه ما باشند و برگ بید بسیار
ریخته باشند و رخت خواب و لباسها مریض باید که از کتان باشد و بوییدن کل بنفشه و کل نیلوفر بسیار
و صندل سفید و کافور و کلاب و آب کشنیز بسیند نکرده نمالند هر روزه و اگر ضعف باشد بکمر فرند در میان حمام

حام رفتن مناسب است وحمام باید که معتدل باشد که بیرون آید تمام بدن را بروغن بنفشه بادام و اگر نباشد
بروغن تخم کدو چرب کنند و بعد از آن غذا بخورند و دیگر باید که از هم و غم و غضب و گرسنگی و تشنگی
وحرکت مفرط و هر چه خشکی افزاید محترز باشند از آنچه او را خوش میآید و سبب فرح و انبساط
طبع میشود بآنها مشغول باشند مثل مجالست با اصدقا و ظرفا و ارباب طرب و مغنیان
خوش آواز و سازها باید که خوانندگی و نواختن سازها بمقامات طرب انگیز باشد مثل
شهناز و غیر آن و نیشابورک و راست و راست و پنج گاه و راست و پنجگاه و بالجمله آنچه
مریض را بآن رغبت باشد که مهیا باشد و آنچه مستقر باشد باید که از او دور باشد اینست
مجمل از علاج تب دق لیکن اگر این تب با تبهای دیگر خلطی جمع شده باشد باید که از معالجه
هیچیک غافل نباشند و علاج تب خلطی را باحتیاط تمام بکنند و مسهل عنیف ندهند
و اگر با ورم یکی از احشا جمع شده باشد ملاحظه جانب ورم بکنند و در نضج یا تحلیل آن
بکوشند نهایت جرئت مسخنات را زیاد نکنند و سایر اعراض که اکثر اوقات با دق میباشد
مثل سرفه و اسهال و غیر ذلک مراعات جانب اینها نیز لازم است چنانکه اگر سرفه و شدید
باشد با ماء الشعیر یا قرص خشخاش یا شیر الاغ بدهند و اگر با علامات نزله باشد چنانچه
در نوع اول سرفه مذکور شد علاج بهمان نحو که مذکور شد بکنند و اگر با علامات
غلبه حرارت بر مزاج شدش باشد و آن در سرفه مذکور شد بهمان نحو علاج کنند
سوای اینکه تنقیه و فصد و سایر تدابیر را بعمل آورند و اگر اسهال با دق باشد
شیر الاغ مناسب نیست بعوض آن ماء الشعیر باید داد و غالب اسهالی که با دق میباشد

صفراویست

صفت لعوق بجهت سل و سوء القنیه
و رز دار بسیار مفید و مجرب است
مجرب خیر است همه عربی ث نرم ۱
خشخاشی سفید از مال یک پنج مثقال
مغز تخم کدو مغز تخم خیار
از بادام مغز تخم خطمی دو مثقال
بتاشیر خبازی از تخم خطمی
کتیرا اصل السوس ... از
هر یک یکمثقال رب السوس
۳ مثقال روغن بادام ده
مثقال شکر تبرزد علف
ساییده مثقال ... ده
سازند قدر شربت لعوق
صبح و ... ۳ مثقال عصر
و این لعوق را ... تجربه
نموده در مرض ... داده
شد مبتلا بسل و سوء القنیه
و رز دار بهبود ... منتفع
شد

صفراویست اگر باشدت ترحر باشد صفوف الطین بدستوری که در زحیر مذکور شد بهمان
تفصیل بدهند و بعد از سکون شدت پیچش سفوف حب الرمان بنحوی که در زحیر مذکور
شده بدهند و قرص طباشیر قابض با شیره تخم خرفه بوداده و رب به یا شربت مورد بهی
نافعست و مجرب و حب طباشیر کافوری با اسهال مناسب تر است صفت قرص طباشیر
ابلتسوری گل سرخ دو مثقال تخم حماض بوداده صمغ عربی نشاسته از هر یک دو مثقال طباشیر
گل ارمنی کف سماق زرشک به دانه از هر یک یکمثقال و نیم اجزا را کوفته و بیخته با لعاب اسفرزه
قرص سازند قدر شربت یکمثقال با شیرها مذکور یا شربت مورد یا ماء الشعیر را بجهت اسهال
جو او را باید اندک بو داده صفت شربت مورد اینست تخم مورد بلبست مثقال نیم کوب کرده
بجوشانند و صاف کنند و با صد پنجاه مثقال قند سفید بقوام آورند و اگر بعد از قوام
دو مثقال طباشیر سوده اضافه نمایند هم شاید قدر شربت از سه مثقال تا پنج مثقال
با شیره تخم خرفه بوداده لعاب به بهدانه بوداده و قرص طباشیر قابض صفت
حب طباشیر قابض کافوری اینست تخم خرفه منقش تخم کاسنی مغز تخم خیار مغز تخم کدو
ورق گل سرخ از هر یک سه مثقال تخم خشخاش سفید پنج مثقال طباشیر صندل سفید سوده
نشاسته از هر یک دو مثقال کافور یکمثقال با لعاب بزر قطونا بعد از کوفتن و بیختن بقدری
نخودی حب سازند و از این پنج دانه تا ده دانه با شیرهای مذکور یا ماء الشعیر میل نماید و
بدانکه درین تب و تبهای خلطی مکرر میشود که اسهال با ورم دست و پا و صورت و شکم
جمع میشود و هر گاه ادویه قابضه داده شود تب یا ورم شدت میکند و لهذا محتاجیم

صفت قرص طباشیر قابض

صفت شربت مورد

صفت حب طباشیر کافوری

بدوای که ماده مرض را دفع کند و از آن سلب قرض طبع شود و تهیج و تب زیاده نشود و آنچه

همه این صفات مذکوره دراو باشد اینست ریوند چینی چهار مثقال ورق گل سرخ پنج مثقال

پوست بیرون پسته تخم کشنیز از هر یک دو مثقال عود هندی مصطکی سورنجان از هر یک

یک مثقال میخک پوست آمله مقشر از هر یک نیم مثقال اجزا را نرم کوبیده سفوف سازند

و در وقت حاجت یک مثقال از او با گلاب بنوشند و اگر یکروز نه یکروز تا سه دفعه

بدهند هم شاید و فقیر بسی از آن اسهالها که با تهیج بوده و از دادن قابضات تهیج یا

تب شدت میکرده با این سفوف سه نوع علاج کرده‌ام و بالجمله در کهنگی اسهالات

کاکه با تهیج یا تب هر دو باشد دوای به این سفوف نمیرسد و بجهت اطفای ادعای انحصار

دوا درین سفوف میتوان کرد نهایت تمیز و تشخیص این مراتب منوط برای طبیب است

و دکرش چنانچه سابقا مذکور شد برای اینست که ناظر در این رساله علاج

تب دق را و اختلاف آن را با ملاحظه معالجه تبهای خلطی بداند و اگر برای طبیب هم عمل

کند بر صواب و خطاء آن مطلع شود و اگر مضطر شود باینکه خود معالجه نماید

فی الجمله بصیرتی داشته باشد که خطای نکند من الله الاستعانة فی کل

الامور اورام و بثور چون که ذکر جمیع افراد اورام و بثور لایق بحال این رساله نیست

بذکر دو فرد از آنها که کثیر الوقوع و تشخیص و علاج آنها بدون حضور طبیب میسر

ست پس دانست شری دانهای کوچک بسیار است مایل بسرخی که در ظاهر جلد بهم

میرسد و گاه باشد که در میان آنها دانهای بزرگ نیز باشد و چند روز فرو رفته در

اورام و بثور

عینا باشد و خارش

نمیباشد و خارش بسیار میباشد و آتش اینست که مجموع بیکدفعه بروز میکند و سبب

آن یا خون صفرا و نیست یا بلغم مالح بوریقی که آن نیز بلغم است مخلوط بصفرا و

علامت دموی شدت سرخی آنست و شدت خارش و سوزش و حرارت

ملمس و اینکه در روز ظهور و هیجانش بیشتر است علاجش فصد است اگر

علامات غلبه خون بنحوی که در صداع دموی مذکور شد باشد و الا شاید که

بسیاری تدابیر مذکور رفع شود و احتیاج بفصد نباشد و خوردن آب

انار مز با شیر خشت و گاهی با بره قطونا یا سکنجبین و شیره عناب و خاکشیر با سکنجبین

و شیره تخم خرفه یا اینکه آلو بخارا بیست دانه و تمر هندی پانزده دانه و زرد آلوی

خشک پانزده مثقال بخیسانند و آب صاف آن را با شیر خشت و بتنهای بنوشند

و بخوردن دوغ هم نافع است و غذا ترک شربتی و روغن نمایند و گوشت ماهی تازه

هم مناسب است و یا بره و بزغاله و خروس بچه و بهدانه ماش و عدس و آش غوره

و لیمو و زرشک و تمر بسیار مناسب است و کاهو و خیار و هندوانه و آلوچه

و آلوی زرد و کدو و اسفناج نافع است و دیگر آب نیم گرم بر بدن ریختن و بدن

را با سبوس گندم و حمام تخم خربزه کوبیده شستن بسیار نافع است و سرکه و گلاب

و روغن گل سرخ بر بدن مالیدن نافع است و مالیدن آب غوره هم نافع است و

و علامت بلغمی آنست که رنگ دانها که چندان بسرخی مایل نیست و ظهور و هیجانش

در شب بیشتر است و حدت و حرارت که در دموی میباشد در بلغمی نیست

علامت دموی

علامت بلغمی

علاجش خوردن گل قند و سکنجبین است و خوردن اطریفل صغیر یا ایارج فیقرا و به تنهائی
خوردن اطریفل صغیر در ثموی نیز نافع و مکرر بحمام رفتن و بآب نیم گرم بدن را شستن
و مالیدن آب کرفس و سرکه و آرد جو بر بدن مالیدن درین نوع از جمله مجربات است
و تبرید درین نوع کمتر از نوع اول باید بشود دمّل ورم حارّیست صنوبری شکل

دمّل

و سبب آن خونهای مخلوط برطوبت است و علاجش علاج نوع اول شری در همه
تدابیر غذائی و دوائی و خوردن سکنجبین صاحب دمّل را بسیار نافع است و اضمده دمّل
باین نهج است در ابتدا باید بزر قطونا را با سفیده تخم مرغ مخلوط نموده ضماد نمایند و بعد
که جمع شد و سر کشید که نشان اینست که سر باز کند باید که منضجات استعمال نمایند و
منضجات اینهاست بزر قطونا را با آب دهن ضماد نمایند که مانع تزاید و مسکن و منضج
آنست ضماد دیگر گندم را بجایند و ضماد نمایند و اگر کسی که میجوید ناشتا باشد
انفع است ضماد دیگر خمیر مایه به تنهای با روغن بید انجیر ضماد دیگر خمیر مایه با دوشاب
ضماد دیگر پیاز پخته ضماد دیگر هسته تمر هندی کوبیده با شیر و به تنهای و با آب
پیاز ضماد نمایند ضماد دیگر تخم مرو انجیر خشک با شیر گاو پخته ضماد دیگر تخم مرو
انجیر خشک سقز با شیر گاو و عسل و روغن بزرک و اندکی بوره پخته ضماد نمایند ضماد
دیگر اگر با حدّت و حرارت مفرط باشد ماست سر لیش با کیس و تخم مرو و موم زرد
و گل ارمنی شسته با شیر گاو ضماد دیگر اکلیل الملک حلبه تخم کتان هسته تمر هند
آرد گندم با روغن تخم کنجد و موم زرد با شیر گاو و بلدون روغن و موم و اگر سرگین

سرگین کبوتر

ضماد مجرب که جهت ورم طحول دیر
انفع است

تمر کربعد / تخم کرکان
ست / ٣

در آتش ملایم طبخ کنند سر ریخ کرمال
در سر لعوق ... دعیرار ... ارلس
قرای کل ... هلایه که در ... تمرلام
زده لعو ... را

سرگین کبوتر اضافه نماید انفجار اسرع است و هسته تمر هندی کوبیده و پخته و اندکی پیه چراغ اضافه نموده استعمالش
در انفجار مجرب است و استعمال سرگین کبوتر با هر یک از اضمده مذکوره در انفجار نافع است و همچنین شبّت و از ضمادات منفجره
این ضماد مشهور است خمیر ترش آهک آب ندیده سرگین کبوتر زرده تخم مرغ و اگر از اینها منفجر نشده نشتر بزنند تا منفجر
و بعد از انفجار رو پاک شدن چرک آن اغلب آنست که خود ملتئم میشود اگر خود ملتئم نشود گلنار مرهمی
ضماد صبر سقوطری زراوند چو بدمازو این اجزا را نرم کوبیده مثل غبار سایده بر رو بپاشند و اگر
کسی را مکرر دمل عارض میشده باشد بسیار بحمام رفتن رفع آن میکند و اطراف دملی را که
زلو انداخته اند اکثر اینست که دیگر دمّل بهم نمیرسد و دملی که در مقعد بهم رسد باید
که خوب محافظت نماید که از حرکت سواری و غیره سایده نشود و الّا گاه باشد که ناسور
شود و اطراف کاغذی سریشم زده بر و چسبانند بنهجی که با اطراف آن چسبیده باشد
نه بر سر آن حفظش از سایده شدن میکند و چرک دمل را چنان پاک کند که بجای دیگر نرسد

٢٢

مداوای مسموم

زیرا که بیم آن هست که بهر جای که برسد باز دمل بهم رسد مداوی مسموم چون مسموم
مشروبه و ملدوغه و غیره انواع بسیار است و ذکر علاج بعضی از افراد مشهوره آنها پرداخت
بدانکه با خود داشتن شاخ گاو کوهی و فاد زهر معدنی هندی یا قندهاری یا کرمانی
بسیار خوش قماش و فاد زهر حیوانی و نارجیل بحری و جدوار خطائی و گل داغستانی
و مهره مار و تخم و برگ مخلصه هر یک از اینها مانع گزیدن جانورها گزنده است
و با خود داشتن مسلفر مجموع یا بعضی از اینها ضرور است و خوردن هر یک از اینها
در علاج مسموم مشروبه و ملدوغه نافع است و از ادویه مشترکه النفع در علاج

جمیع سموم تریاق فاروق است و بعد از آن سرو ریطوس و دیگر تریاق الطین که صفت

صفت تریاق الطین

آن اینست کل داغستانی حب الغار مساوی بروغن گاو چرب کنند و با مساوی ادویه عسل بقوام آورده بسرشند قدری شربت یکمثقال و نیم و در بعضی نسخ ایرسا بقدری ضعف یکی از اینها اضافه شده و این تریاق بقیه بدن را از زهر پاک میکند و دیگر

صفت تریاق اربعه

تریاق اربعه که صفت آن اینست جنطیانا زراوند طویل حب الغار مر مکی اجزا مساوی باسه برابر عسل بقوام بقوام آورده بسرشند قدر شربت یکمثقال و دیگر این ترکیب است که در دفع تمام ست و در دفع سموم عظیم النفع است برگ سداب خشک ده مثقال مغز گردو یکمثقال و نیم اجزا را کوبیده مخلوط نمایند و همچنین این ترکیب در تمامی سموم عظیم النفع است مغز گردو شش مثقال سداب نمک طعام از هر یک یکمثقال انجیر کوبیده بقدری که اجزا را خمیر کند قدر شربت تا مثقال و بعضی درین ترکیب مغز هسته ترنج یکمثقال و نیم اضافه کرده اند اما تدبیر عام النفع در سموم مشترک و بر اینست که آب گرم روغن گاو و آنچه که شبت در او جوشانیده باشند و آب عسل و عسل و بوره بنوشند مکرر قی کنند و بعد از آن شیر و روغن گاو بنوشند و اگر آثار حرارت سم از التهاب و حرارت مفرطه و تشنگی مفرطه و خشکی دهان باشد صندل کافور بر زیر پستان چپ که محل قلب است یا آب خیار کاهو کاسنی کشنیز هر یک باشد بمالند روغن تخم کدو و لعاب بزر قطونا ماء الشعیر شیر گاو بیاشامند و از میوه‌ها خیار دهند و انار و لیمو ترش و از بقول کاهو خرفه اسفناج و کدو بدهند و اگر

آثار برودت سم از سستی اعضا از بیحسی اعضا و سردی بدن و عرق سرد خواب بسیار و سنگینی دست و پا ظاهر شود سیر و سداب بخورند و حلتیت باشیر و جند بید ستر به بیش بلغی و زیر پستان چپ بمالند و غذا نخود آب یا کباب از گوشت کبوتر و مرغ با ادویه حاره بدهند و ادویه که در علاج مطلق سموم گذشت بعد از اینها بدهند و اگر درد امعا و برآمدن شکم و احتباس طبع بهم رسد حقنه نمایند باین حقنه سنای مکی سه مثقال بسفایج حلبه از هر یک دو مثقال حلتیت سکبینج از هر یک یکمثقال شکر سرخ و اگر نباشد شکر سفید ده مثقال بوره ارمنی نیم مثقال شیر تازه پنجاه مثقال روغن زیتون پنج مثقال و اگر نباشد روغن بادام تلخ و اگر غشی و عرق سرد و بیهوشی و سایر اعراض ناخوشی بهم رسد گلاب مکرر بصورت بریزند و دستها و پاها بمالند و معده را بقوت تمام بمالند و آنچه از تریاقات در ابتدا مذکور شد هر چه میسر شود در حلقش بریزند و اگر اسهال و بیحسی زیاده باشد حقنه نمایند و تریاقات مذکوره را با دوغ تازه و آب به و رب غوره بدهند و چون افیون از ادویه سمیه مشهوره است ذکر معالجه آن

علاج افیون خورده

بخصوص مناسب است بدانکه افیون و امثال آن مثل تاتوره و شوکران و بذر البنج مورث بیحسی اعضا و خارش بدن و سردی شدن دست و پاها و بیحسی سر و تاریکی چشم و کرفتگی گلو و سنگینی زبان و بلکه افتادن چشمها و خواب بسیار و سنگینی دست و پا است و چون بحدی عرق سرد و خشکی اعضا و خواب

وخواب سنگین باو طاری شد علاج ندهند و بدن افیون خورده را هرگاه بجوشانند و بو بیند بوی افیون میدهد علاجش اوّلا قی کنند بمقیّات مذکوره و هر تدبیر بهبی ست که در معالجات مشترکه مذکور شد و آنچه بافیون خصوصیّت دارد سکنجبین است با افسنتین و دیگر حلتیت جند بیدستر فلفل ابهل اجزا را برابر باده برابر مجموع عسل بقوام آورده سرشند و قدر شربت دو مثقال دیگر سیر و کرده و دیگر سرکه و سعتر و افسنتین با روغن گل سرخ و اگر قدری افیون که خورده شده مساوی آن جند بیدستر بخورند رفع مضرت آن میکند و بوییدن جند بیدستر و حلتیت و در میان آب گرم نشانیدن و سر را گرم داشتن و آب گوشتهای چرب خورانیدن لازم است و سموم هر سمی که باشد خصوصا افیون خورده را نگذارند که بخواب رود اما سموم ملدوغه بذکر چند فرد اکتفا میشود

بدانکه در گزیدن هر یک از حشرات باید که بالاتر از آن موضع را محکم ببندند و دم نیشش را شخصی که ناشتا باشد بر روغن گل سرخ مضمضه کرده باشد بمکد و آب دهن را بیندازد و بعد از آن زراوند طویل نماید و دیگر موضع گزیده را حجامت کنند بی آنکه تیغ زنند و اگر موضع را از نو ببندند هم نافع است و اگر مهره مار حاضر باشد بر موضع گزیده بگذارند و شیر بر او بریزند و تا سیر نشود ملتصق میشود و مهره چسبیده است تکرار نمایند و چون سیر دیگر نه بسته نشود و مهره سفید علامت بحالت و در بعضی از حیوانات سمی مثل بعضی از انواع مار بریدن آن عضو را اگر هنوز سم بتمام بدن نرسیده باشد و آن عضو ممکن القطع باشد لازم است ۱۴۳ گزیدن مار و علاجش

گزیدن مار علامتش آنست که از موضع گزیده اوّل خون بیرون میآید و بعد از آن

چرکی مثل

چرکی مثل زرد آب و موضع ورم میکند و ورم سرخ میباشد و بعد از آن سبز میشود دهن و زبان خشک میشود و در اندرون التهاب بهم میرسد و بدن گرم میشود و عرق سرد میآید و رنگ رو بسبزی مایل میشود و غشیان و قی صفراوی میشود هر چند مار انواع میباشد و در علاج باید یکی مخالفها میدارند نهایت از معالجه آنچه مشترک است در همه انواع البته اوّلا آنچه در معالجات مشترکه هر حیوان صاحب سمی مذکور شد و تریاق فاروق اعظم ادویه است مار گزیده است و آنچه خاص ماده است هسته ترنج است و اگر شکم خروس را شکافته بر موضع گزیده گذارند جذب سم میکند و خوردن روغن که لااقل یکسال بر او گذشته باشد بسیار نافع است و بعضی مغنی از سایر معالجات دانسته اند و نشانیدن در میان شیر بسیار نافع است

گزیدن عقرب و علاجش

گزیدن عقرب و علامتش درد شدید است و دردهای مختلف بهم میرسد گاهی سرمای سخت و گاهی شدت حرارت میباشد بسا باشد که بحدی اعضا و غشی و عرق سردی عارض شود و قضیب ورم کند و مقعد بیرون آید و اعضا سرد شود علاجش بدستور معالجات مشترکه است بهمان تفاصیل و آنچه خواص با اوست مرتکی را بموضع گزیده بمالند و ایضا دار فلفل با سرکه و موش را شکم بشکافند و گرم ضماد کنند تخم بونجه را پخته ضماد نمایند ضماد سیر تریاق فاروق نیز مناسب است تریاقی که خاص باو است البته پوست بیخ کبر افسنتین زراوند طویل و مهد حرج طرخشقوق اجزا را برابر با عسل معجون کند

مقدار شربت چهار دانگ و خوردن سیر خام کوبیده بسیار نافع است و عقرب
گزیده از همه منفخات و مقویات اجتناب نماید خصوصا کرفس گزیدن رتیلا

علاج گزیدن رتیلا و عنکبوت

و عنکبوت از گزیدن انواع رتیلا و عنکبوت و بعضی انواع عنکبوت که سمیت
دارند ورم موضع گزیده و درد معده و خارش بدن و در بعضی حتی بدن و
بر آمدگی شکم و عرق مفرط و عطش و دردسر و سرفه و قی دائم و در بعضی
رفتن منی از احلیل و خروج باد از مقعد و اضطراب عظیم و خواب بسیار سنگین بهم
میرسد علاجش بدستور معالجات مشترکه است و آنچه خاص باو است
نشستن بآب گرم است خصوصا در حمام که وجع را فی الحال ساکن کند و تا چند
روز حمام مکرر نافع است و بعد از سکون وجع موضع گزیده را بآب نمک بسیار گرم
بشویند و بعد از آن خاکستر چوب انجیر و آهک و کهربا و مر مکی و نمک بسیار بسیار
گرم ضماد نمایند و شونیز تریاق خاص اوست گزیدن زنبور و علاماتش

علاج گزیدن زنبور

ورم است و سرخی موضع گزیده علاجش بعد از معالجات مشترکه از مکیدن
و مالیدن تریاقات و مالیدن گل ارمنی است با سرکه و همچنین گل سرشته با سرکه
و هم چنین گل سرشته بآب غوره و ضماد سرگین تازه گاو و ریختن آب یخ بموضع گزیده
مکرر اگر موضع گزیده را بآب بسیار گرم بگذارند بلا فصل نقل بآب یخ نمایند
تسکین وجع میکند و حقیر در تسکین وجع عقرب گزیده و زنبور گزیده خوردن
یک درم مرزنجوش و سه درم کشنیز خشک نافع است و استعمال شافه در مقعد

استعمال شافه از یخ مسکن

و استعمال شافه در مقعد از یخ مسکن وجع است و اگر وجع شدید بطول کشد
فصد نافع است علاج سایر جانورهای گزنده بنهجی است که در معالجات مشترکه مذکور

علاج سایر جانوران گزنده

شد و آنچه از معالجات مشترکه مذکور شد در همین مذکورات نیز کافیست نهایت این
چهار چون اشهر حیوانات سمیه اند تخصیص بذکر داده علاج آنها را جداگانه ذکر
نمود و الا اعتماد کلی در اینها بر همانهاست که کلیه مذکور شد ادویه که حشرات را
میرانند و بگریزانند مناسب این مقام است سوسنبر و فوتنج و فنجنگشت در هر جا
که باشد حشرات میگریزند و همچنین دود کردن چوب انار و دود کردن شاخ
و سم حیوانات و مقل و سکبینج و چون ریسمانی را بنفط آلوده بدور خود حلقه
کنند حشرات داخل آن حلقه نمیشوند و با وجود داشتن تریاقات که مذکور شد این
اثر دارد و مار از دارند زرنیخ و عقرب از دود کوکرد میگریزد والله اعلم
بحقایق الامور بدانکه آنچه از معالجات که درین اوراق پریشان نگارش یافته
اکثر آنها موافق دستور متأخرین است و از دستورات قدما آنچه در کتب
طبیه مذکور است خود را عن الاطناب سکوت ورزیده نقل بیا لا کلام قناعت
پس از کثیر نمود و چون در حین تسوید این اوراق بعضی از مخادیم خواهش ذکر
علاج بعضی از امراض و اطناب در علاج بعضی نمودند این خادم آثم جرأت
در مسئول ایشان نکرده اگر ظاهرا بعضی از موارد با موضوع کتاب منافات
داشته باشد سببش اینست فراغ از تسوید این اوراق در هنگام پریشانی حال

وضعف بدن و امید بعانه وطن و در دار الاحزان اصفهان در ایام شدت آفات

محنت نامه صفر المظفر سنه اتفاق افتاد حاضرین این زمان و شرکای احسان یقین

که سهو و نسیان را معذور

خواهند داشت

فی الساعة الیوم ... سنه ...

مربای بالنگ پوست بالنگ را بتراشند با پوست زرد وی بیرون بجدا [شبند]

ولخت لخت کرده دو روز در آب نمک خیسانند بعد از آن بیرون آورده

و چند نوبت با آب گرم بشویند تا تلخی و شوری از او برود و در روغن کرباسی مال

کنند تا آب از او برود و با عسل کف گرفته بجوشانند و قدری زعفران داخل نمایند

حب زیبق بجهة امراض سوداوی و اقسام آن و مرض آتشک و سایر امراض

سوداوی مجرب است صفت آن افیون و افتیمون و تربد و پوست زرد زیبق پاک

از هر یک دو مثقال شکر سرخ پنج مثقال سلیمانی و کافور از هر یک نیم مثقال

اول زیبق را با سرکه شسته و از خرقه گذرانیده و بعد زیبق را با سلیمانی در هاون

سحق بلیغ نموده بطوریکه از زیبق آثاری نماند و چون خاکستر گردد و باقی ادویه را

کوفته و بیخته و با زیبق سحق نموده حب سازند بقدر فلفل کوچک و یا از آن نیز کوچکتر

و قدر شربت یک عدد در اول روز ناشتا و یکی در آخر روز از قول ملا عبد الحمید مجرب

دلنواز

خوردن شیر الاغ

دستور خوردن شیر الاغ که مرحوم میرزا طبیب بجهة آثار حرقة البول الاغ جهت که چهار روز

از زاییدن گذشته باشد و چند روز آن را بعلفهای مناسب تعلیف نموده باشند شیر آن

روز اول مقدار ده مثقال با قرص خشخاش بنادق البزور بنوشند و بعد از آن هر روز بقدر

پنج مثقال زیاده نمایند تا به پنجاه و پنج مثقال برسد و بعد از آن افزایش پنجاه و پنج مثقال دو

سه روز خورده شود باید برگشته هر روز مقدار پنج مثقال از آن کم کنند تا به ده

مثقال روز اول برسد و بعد از آن باز بدستور اول زیاده نموده بدستور مذکور میل نمایند

تا یکماه تمام شود و غذا لیمو کیسی با گوشت بره شوربا یا چلو دو یا طعام سرد غذا یا

زرده تخم مرغ نیم بخته و چلو دو میل نماید و اکثر ترش و سفیدک و سماق و روغن و گوشت گوسفند

ملاحظه نماید و تا ممکن باشد حرکت و ترددی کم بکنند و شیر بنها گذارند و در نسخه دیگر

بجهة آزار مذکور که سوال دستور قبل است نوشته ... بیست و چهار روز بدستور

قبل است نوشته ... بیست چهار روز بدستور قلمی شد بنوشند روز اول پانزده مثقال

با سفوف لؤلؤ بنادق البزور و نبات سفید ده مثقال یک ... باید اضافه نموده و

در یکم ... ده یک کم نمایند و هر روز پنج مثقال اضافه نمایند تا چهل و پنج مثقال تمام

شود و دو روز چهل و پنج مثقال میل نماید و بعد از دو روز هر روز پنج مثقال کم

کنند تا به بیست مثقال شود و باز اضافه نمایند تا چهل و پنج بدین دستور زیاده و کم نمایند

و غذا اطراف چاشت نان یا ملوان ... یا پالوده یا حلوا ... در بهشت یا

زرده تخم نیم برشت یا کباب گوشت بره و طور ... قیمه چلاو و یا مرغ و یا بره پلاو

ق

جوز ... بمبلبرا زرد

کل ارمنی

صمغ دو ... اسفرزه ... الست

و یا کباب چلو و میوه خیار یا کاهو یا کیلاس و ترشی و شربت آلوبخارا صد درم با قند سفید و غذای

الاغ شماه با آرد جو و طرف شب جو و قصیل او بدهند دستور دیگر از مرحوم مذبور بجهت آزار سینه

و سرفه الاغ جوان که چهل روز از زائیدن او گذشته باشد و چند روز آن الاغ علفهای مناسب داده بگذارند شیر آن را

در پیاله که آن در آب گرم گذاشته باشند بدوشند روز اول ده مثقال با نبات سفید نیم مثقال شکر بقال

یکمثقال بنوشند و بعد از آن هر روز پنج مثقال زیاده نمایند تا به پنجاه و پنج مثقال برسد و در وقت برگشتن

نبات هر روز نیم مثقال کم کنند تا بیکمثقال برسد و بعد از آنکه از قرار پنجاه و پنج مثقال ۳ روز خورده

شود باید که برگشته هر روز پنج مثقال از آن کم کنند تا به ده مثقال برسد و بعد از آن باز بدستور اول

زیاده و کم باید کرد یا یک دور که بیست و چهار روز است تمام شود و هرگاه شیر الاغ بطبع ایشان

موافقت نموده باشد تا یک ماه بدستور مذکور میل میتوان نمود و غذا در این ایام پلاو و کم روغن یا طعام

مرغ بچه یا کباب بره و زرده تخم نیم برشت با ماهیه چلاو و هر یک که موافق طبع باشد میل نمایند و از ترشی

و سفیدار و میوه ملاحظه نمایند و اگر تشنه شوند گاهی شربت تخم ریحان یکمثقال قند ۳ مثقال عرق بیدمشک

میتوان خورد و تا ممکن باشد باید آب گرم خورده شود و اگر گاهی نفخ در معده بهم رسد دو سه

مثقال گلقند با اندک گلاب میل نماید یا یک مثقال دانه هل کوبیده با عرق بادیان و گلاب

جوشیده میل نماید و اگر رغبت بنان باشد گاهی طرف چاشت پارچه نان با اندک پالوده کم شیرین

یا یخ در بهشت یا مربا به یا کباب بره میل میتوان نمود اما مطبوخ خفیف ۲ وقت

خورده شود بهتر است

۲
دستور العمل شیر شتر

دستور العمل شیر شتر میرزا مسیحا طبیب نوشته بود شتر جوان که یکماه

از زائیدن آن گذشته باشد و آن را البته بعلف عاقول یا بر بنی سف یا گل با بونه تعلیف

نموده باشند

نموده باشند در روز اول مقدار ده مثقال با نبات سفید ۲ مثقال شکوفه شفا نیم مثقال سفوف لسان

الثور نیم مثقال بنوشند و بعد از آن هر روز مقدار ده مثقال زیاده نمایند تا به هفتاد مثقال

برسد و بعد از آن از قرار هفتاد مثقال ۳ چهار روز خورده شود باید برگشته هر روز مقدار

ده مثقال از آن کم کنند تا به ده مثقال برسد و بعد از آن باز بدستور اول زیاده و کم کنند تا به یکماه بلکه

بلکه چهل روز خورده شود و غذا در این ایام گوشت طعام یا کباب و چلاو و یا قورمه چلاو و

یا مرغ پلاو میل نمایند و از ترشی و سفیدار و میوه ملاحظه نمایند و اعراض و باد دماغ برخود راه

ندهند و حرکت عنیف نکنند و تا ممکن باشد آب کم بخورند و طرف چاشت گاهی پارچه نان با کباب

بره یا فالوده یا فرنی میتوان خورد و اما اگر دو مرتبه مطبوخ خفیف خورده شود بهتر است

۳
دستور العمل چوب چینی

دستور العمل چوب چینی که مرحوم میرزا اسمعیل طبیب ولد میرزا اشرف مناسب

احوال بنده نوشته آنکه هر روز مقدار ۳ مثقال چوب چینی را خورد نموده با نیم من بوزن

شاه آب با آتش ملایم بجوشانند تا به نصف برسد و یک فنجان گلاب خورده طرف صبح با

۲ مثقال نبات گرم کرده میل نمایند و طرف عصر بدستور و تتمه آب را در عرض روز و شب بجای آب

میل نماید و غذا طرف چاشت پارچه نان با پنیر کم نمک و پالوده کم شیرین میتوان خورد فرنی

هم خوب است و طرف شب هر طعام غیر ترشی را دوست داشته باشد میتوان خورد نهایت طعامهای شور

شور خوب است مرتا برابالک اگر خواهد با نان میتوان خورد و از هر قدر احتیاط نمایند

ترکیب روغن کدو و کتیرا

و با این دستور مدت بیست روز عمل نمایند ان شاء الله تعالی شفا میابند ترکیب روغن

کدو و کتیرا لعاب ... لعاب به دانه کتیرا لعاب بارتنگ تا یخ بنفشه کدو ...

صفت چهار شیرهٔ
شیرهٔ تخم خیار
و شیرهٔ تخم کدو
و شیرهٔ تخم کاهو
و شیرهٔ تخم خرفه

اجزا مذکور را مساوی بیه و کدو بیشتر باشد بجهت زخم کابل جامت از قرابادین
مرزا محمد طبیب دم الاخوین مازو سبز صلایه نموده بپاشند حب هلیله بجهت تقویت
(نیم تهر — یکدانگ)
تقویت معده و دفع رطوبت لثه از قرابادین مرحوم مرزا السعید طبیب به بنده داده و بسیار منتفع شده
املیت هلیله سیاه پوست هلیله زرد آمله مقشر مصطکی عود قماری اجزا را کوبیده و بیخته و بقدر
(۳ — ۳ — ۳ — امر نیم — امر نیم)
نخود ایزرک حب ساخته هر شب وقت خواب دو عدد لب زا فرو برند بجهت درد شقیقه و صداع شمس
زعفران تخم کاهو مر مکی صمغ عربی تریاک نرم کوبیده با سفیدی تخم مرغ آلبر شند و بر روی کاغذ یا کتان کذاشته بشقیقه
بچسبانید بجهت رفع قی و ضعف معده که از رطوبت باشد پوست پسته کلسرخ عود خام مصطکی آمله مقشر
(امر — نیم — نیم — امر — امر)
نعناع با آب سیب بنوشند سفوف که اسهال طفلان را در وقت دندان بر آوردن عارض میشود
نافع است بکیرند حب الآس کند سعد از هر یک نیم درم کوفته خوب و در شیر مرضعه حل نموده بخورانند
بجهت اسهال مجربست مازو سبز پراسوخته نار پوست سماق فلفل از هر یک نیم درم کوفته و بیخته بسفید
تخم سرشته در میان پوست انار خالی کرده کنند و سر آن را با خمیر گرفته و در روی آتش گذارند
تا بریان شود پس برآورده بخورند اگر در حلق خاری یا استخوانی مانده باشد در پس معلاقی کرده
باید کرد و اگر مدتی باشد هر روز یکدرم صمغ را کوفته با آب گرم باید داد آزموده اند و دیگر غرغره
کردن با دوشاب سرکه دار او انجیر پخته باشند انجیر را از جا بخیانند اگر سوزن فرو رفته باشد یکدرم
مقناطیس را صلایه نموده با یک قاشق شراب انکور بخورند و بعد از نیم ساعت جلاب مسهل
بنوشند پردن آبی بجهت رفع غشی مجربست سیب شیرین خوشبو را آب بکشند و برابر آن آب
کوشت بدستور ربه اهند نافع است معجون بجهت نسیان مجربست صحیح و مداومت لب صرع و امراض عصب

تم بالخیر الذات

بتجربه ثابت است هلیله کابلی هلیله زرد آمله اسطوخودوس عود الصلیب عاقرقرحا کوفته با مویز
(۳ — ۵ — ۱۰ — ۱۰ — ۱۰)
منقی بون ادویه برشند بعد از یکدفعه نیم مثقال بخورند معجون بجهت صرع بسیار مجرب
بکیرند عاقرقرحا صلایه نموده از زوال یکدار انند بعد از آن در هاون کرده با عسل که ده مثقال
خوب بسایند پس بعسل سرشته شربت دو درم با آب گرم بنوشند هر صبح کاه ۳ مثقال سفایج لاجورد شایند
وصاف کرده با فلوس یا یا ترنجبین داخل کرده بنوشند چند مرتبه صرع زایل میشود البته
عین درود مامیران بجهت قرحه چشم مامیران چینی توتیای کرمانی شیخ سوخته ثالثه
زعفران انزروت پرورده با شیر الاغ صلایه نموده و روز ساز ند شیخ کرم هال درازند که در لب
میشود از اقسام صدف است بجهت جرب و زور مامیران شیاف اخضر بجهت چشم کشیدن
و رسی هندی با آب گشنیز سبز بدو در چشم مالیدن بسیار نافع است و کمترین تجربه نموده
سفید اب قلعی صمغ عربی نشاسته کتیرا انزروت افیون کوفته و بیخته از حریر بیرون کرده
(۴ — امر نیم — امر نیم — امر نیم — امر نیم — ۲ دانگ)
با سفیدی تخم مرغ سرشته با مقراض بهر اندازه که خواهند مقراض نموده با سفیدی تخم مرغ یا
شیر دختر یا عرق بید یا کاسنی بچشم کشند و انزروت را هر گاه با شیر الاغ پرورده باشند بهتر است
سفوف بجهت منع بخار بزرات که بجهت اکثر چشم مرزا محمد طبیب داده بود تخم خشخاش
(۵)
بو داده نبات کوسپید مغز هل تخم کشنیز بو داده کوبیده در پنج روز خورده شود
(۳ — ۲ — ۱)

درهم شرعی ۱۲ نخود و نیم و عشر نخود است
و دانگ او دو نخود و ثلث گندم و جزوی
زیاده میشود بجهت عشر نخود

تمت التسوید الکتاب
مقام نیر اعظم در کوکب جدی سنبله بود
و مقام نیر اصغر در اوایل برج حمل بود
سه و یوم ۵ ماه ... فی السنه ... فی الثمانین

ن درهم
له مثقال

[illegible]

مراهم

باب المراهیم مرهم سفید گوشت را برویاند وحرارت نافع بود صفت آن موم
واسفیداج ازهریک دودرم روغن گل چهار درم موم بر روغن بگدازد و اسفیداج برآن
ریزد ودرهاون بمالد بغایت مرهم سیاه گوشت فاسد را بخورد وگوشت نوبرویاند و
نیشی درجراحتها را سود مند بود صفت آن مرداسنگ نیم رطل زیت صافی یک
رطل وربع موم صافی ربع رطل زفت رومی بیست درم علک بنجد ودرم علک
وموم وزفت بازیت بگدازند ومرداسنگ برآن ریزند ودرهاون میمالند تا منعقد
شود مرهم خل گوشت را برویاند وریش خشک کند صفت آن مرداسنگ
ده درم کوفته وبیخته باچهل درم سرکه وچهل درم زیت درهاون کنند وبسایند
بمبالغه تا یکسان شود مرهم داخلون بجهت خنازیر وسلع تا بسیار نافع
وجهت ورمها صفت آن بگیرند جلد کیلد وبزرکتان وخطمی سفید ازهریک
کیله ازهریک جدا جدا درآب بجوشانند یک شبانروز بعد ازآن بگیرند لعاب
هریک ویک رطل نیم ازمرداسنگ رطل نیم تا بغایت سحق بازیت بجوشانند
سه رطل تا زیت انفق ولون تغیر یابد بعد ازآن بغایت بجوشانند بعد ازآن
آن مرداسنگ وروغن برسر وی میریزند و اندک اندک وبآتش نرم میجوشانند
تا هم منعقد شود مرهم بجهت سوختگی بغایت نیک نافع بود هر اعضا که سوخته کم باشد
نافع بود صفت آن بگیرند اسفیداج یعنی سفیداب اسرب ودم الاخوین حکیده ومرداسنگ
ومرداسنگ ازهریک مساوی بغایت سحق کرده وموم سفید قدری وروغن

کنجد

کنجد وموم باهم بگدازند ودرهاون کنند وحیند نوبت باب سرد بشویند وبعد ازآن
داروها سوده برآن افشانند ومبالغه بسایند ودیگر بار بشویند واستعمال کنند
مرهم شانج جهت بواسیر وشقاق عظیم نافع بود وصفت آن بگیرند روغن بنفشه
وروغن گل بادام ازهریک ده درم وعصارة الحیة الیبس وگل قریش وگل ارمنی
وشادنج شسته ازهریک سه درم افیون مصری نیم مثقال وچهار درم موم سفید
پنج درم اسفیداج دو درم زعفران یک درم داروها کوفته وبیخته بغایت سحق کرده
باروغن بگدازد ودرهاون کنند وبمالند نیک وداروها بدان میریزد وسحق
میکنند مرهم دیگر که از برای زخم شمشیر وکارد از اسب وجراحت وجراحت را
زود ملتئم وچاق میکند وحاجت بهیچ دوای دیگر نیست صفت آن روغن چراغ وزرده تخم مرغ وصابون
دم الاخوین اجزا را نرم کوبیده باروغن وزرده تخم مرغ ممزوج نموده استعمال نمایند مرهم سفیداب
بجهت سوختگی آتش وشقاق بواسیر نافعست وصفت آن سفیداب قلعی موم کافوری ازهریک
دو مثقال روغن گل سرخ یک مثقال واگر نباشد روغن بادام شیرین موم را در روغن بگدازند
وسفیداب را نرم کوبیده اضافه نمایند واستعمال کنند مرهم زنگار بجهت شقاق بواسیر نافعست
صفت آن زنگار دو مثقال انزروت یک مثقال موم زرد وعلک البطم که بفارسی سقز گویند راتینج
که ضمغ صنوبر است ازهریک پنج مثقال روغن زیتون سی مثقال اجزا را باهم بگدازند وبا زنگار وانزروت
بسرشند تا مرهم شود مرهم کافوری بجهت شقاق بواسیر وصفت آن مرداسنگ سفیداب قلعی
وموم کافوری ازهریک پنج مثقال روغن گل سرخ بیست مثقال موم وروغن را بگدازند وادویه را

جواهرنامه

کتاب جواهرنامه

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی اشرف المخلوقات محمد و آله الطیبین

زمرد و زبرجد هر دو از یک جنس اند و در مغرب زمین از معدن
از معدن زر خیزد و طبع وی سرد و خشک است و خاصیت وی آنست
که چون بیاشامند از وی بقدری که زید کی جانوران را و سمها کشند خلاص
یابند و باید پیش از آنکه زهر بر وی کار کند بیاشامند از مرگ خلاص یابند
و در خواص آورده اند که اگر افعی نظر بر زمرد فایق اندازد و یاد ریبش
چشم او بدارند آب از چشم وی روان شود و چشمش بترا قد زبرجد
خشک کرده بیاشامند جذام را نافع بود یاقوت نیکوترین آن سرخ و رمانی
بود وسواس و سودای و خفقان و ضعف دل را بغایت مفرح بود و گویند
چون بر خود تیا ویزند منع جود دم بکند و وی بغایت مفرح بود تا بجای
که در دهان نگاه دارند تفریح بخشد و وی سه نوع بود یا چهار یکی سرخ
بود و یکی زرد بود و یکی کبود و یکی سپید و گویند که سفید نیز هم میباشد
اما آب آتش دارد و هر سنگی که مایل بسرخ یا بزرد یا به کبود نماید یاقوت است
الماس بعربی ماس گویند و آن چهار نوع است اول هندی بود که لون آن بسفیدی
مایل بود و بزرگی آن بمقدار باقلای و تخم خیار و کنجد بوده باشد

و نوع دوم

نوع دوم مانند و بی مانند و بی بود لون وی مانند لون اول بود اما بزرگتر
بود سیم معروف بود بجدید از بهر آنکه لون وی مانند آهن بود و
بوزن ثقیلتر بود و آن را در زمین یمن و بلاد سو قیابند چهارم
قبرسی موجود در معادن قبرسیه و بلون نقره بود و طبیعت الماس
سرد و خشک بود بقوت گویند چون در دهان گیرند دندان بشکند
بشکند و بغایت محرق بود و سم قاتل بود و مداوای کسی که آن خورده
خورده باشد قی با آب گرم و روغن گاو و بعد از آن شیر تازه آشامیدن
و الماس با سرب گرفته بر پیشه توان شکست و چون وی را بشکنند پلیتر
سه سوی باشد و آتش بر وی کار نکند لعل معدن وی در کوه بدخشان
است و حال که ناگاه در آن نواحی زلزله عظیم پیدا شود و کوه عظیم بافتد
از آن جا بدید آید و اگر او را با خود دارند احتلام نافتد و خوابهای بد
نه بینند و اگر بر کودک بر بندند که بد خواب شد خوش خوی گردد
و لون آن چهار رنگ بود لاجورد معدن وی در کوه بدخشان است
و نیکوترین آن آنست که در او نقطهای زرد باشد و خوشرنگ
باشد و منفعت وی آنست که بر اسهال و مالیخولیا و درد جگر
نافع بود یشب سه نوع بود سفید و سبز و سیاه و منفعت وی
آنست که هر که با خود دارد از صاعقه در امان باشد بلور

جهت رفع طاعون و تعلیق
او مبطل سحر است و گویند چون بطعام
زهر دار رسد عرق کند و گویند حامل او
تنگی روزی نمیکشد و بول او از زردی است
و اینها همه منافع زمرد است که مذکور شد

معدن آن در شهر کشمیر است و از آب منجمد است چون خنک سنک مرمر و اکر
او را بسایند و یاقوت و زمرد را بدان طلا کنند شفاف شود و هر که او را با خود
دارد خوابهای شوریده نبیند دهنج سنک سبز لیت بیاستی دهنه فرنکی
خوانند و آن دو نوع است کرمانی و فرنکی ترش بود و شیرین شیرین وی چنان
امتحان کنند که وی را بسایند و بر روی آینه کنند و رها کنند تا خشک شود و اکر آینه
رنک بر آورد دلیل بود و اکر نه شیرین و طبیعت آن سرد خشک در طبیعت نزدیک بتوتیا
بود جهت سفید چشم حیشم بام و آرید ناسفته و توتیای هندی از هر یک مساوی
کرفته و کوفته و بپزند بحریر مانند سرمه در چشم کشند و وی از جمله سمومات بود
و اکر حل کنند کسی که زهر خورده باشد بیاشامد دفع زهر بکند و اکر کسی زهر نخورده
باشد و بخورد سم مهلک بود و اکر بر کزیدکی عقرب مسح کنند درد را ساکن کند و معدن
وی در مغرب زمین از معدن زر خیزد سلیمان سنکی است سرخ شبیه بیاقوت
اما سرخی این خیل تند است از شدت سرخی میل بسیاهی زند فیروزج معدن وی
در کوه نیشابور است و بهترین وی عاکهنه معدن و برنک آسمانی بود و دارنده آن فتح
و نصرت یابد و چون روغن بادام بر او برسد رنکش تغیر بیابد عقیق سه نوع بود سرخ
و زرد و سفید و بهترین سرخ و یمانی بود و منفعت و آنست که با خود دارد
از شر دشمن ایمن کردد و از خواص یمانی آنست که اکر او را بر تنور نان کیرند
نانها همه بر تنور افتد افتد و اکر او را بر چیزی بپوشند و آتش بر وی او بکذارند نسوزند
تمت

جم

[illegible]

عقد السیماب

بسم الله الرحمن الرحیم عقد زیبق

باب اول در بیان داروها و جوهریات و تعفین و تصعید و تنکلیس
و تقطیر و انعقاد و دهنیات وغیر آن الاول

سشک تراب الهالك و حج الفار و بمعرب سم الفار کرم خشک در درجه آخر
و آن دو نوع بود زرد و سفید و بکار اکسیریان میاید و سم مهلک است
نعوذ بالله من شره و علاج کسی که سم الفار خورده باشد مانند کسی است که مردارسنک
خورده باشد سلیمانی دارشکند و لون وی سفید بود و بکار اکسیریان
میاید و کرم محرق در چهارم و سم قاتل است و کفنی علی علاج کسی که دارشکند
خورده باشد مانند کسی است که تراب الهالك خورده باشد زیبق بلغت اهل
اکسیریان سیماب العیان الغیط الزمزم الحی الماء السحاب النور التر وادق
الروحانی عنبر الحیوان الطیار المتر الحل الدهن الابق الفرار الروح
الناقد الطیاح و طبیعت او کرم محرق بود و کویند که سرد و تر در دوم و
قابض بود و دخان وی رنجها پدید کند مانند فالج و رعشه و کری و
عقل را زایل کند و چشم را تاریک کند و لون را زرد کند و جستن اندامها پدید
کند و بوی دهن و خشکی دماغ و در موضعی که دود وی او برود مار و عقرب
و کزنده کی بکیس نزند و اکر نکیس نزند بمیرند و جهت قتل شپش خصوصی
دارد و قردان حیوانات همچنین بکشد و قردان را بتازی کنه خوانند

[illegible]

طریق عقد کردن جیوه [در حاشیه] و طریق عقد او انواع بسیار است و مایکی را بیان کنیم ببستان زیبق و بیامیز د با نیم
وزن آن اسرب یا قلعی و بساید باهم چندان زاج سوخته و باهم چندان خشت
پوخته و بوزن مجموع نمک بریان و همه برصلایه بساید و آب حماض اترج بر جمیع
بدان میریزد آهسته آهسته و میساید تا بغایت سوده کردد پس آن را بهم
بریان کند با آتش نرم و در شیشه بگل اندوده یا دیگی نو سربسته با آتش نرم
بریان کند و دیگر بار میساید یکروز هم بحماض اترج و دیگر بریان کند با آتش
نرم هفت نوبت چنین کند بعد از آن ابی بساید و در شیشه بگل حکمت اندوده
کند و تصعید کند سه نوبت تا سفید کردد مانند دانه مروارید هذا سم
لقاتل الملک نعوذ بالله من شره و علاج کسی که زیبق خورده باشد مانند کسی
بت که سم الفار خورده باشد طلق کوکب الارض و عرق الغرق العروس
و بیونانی اسطارکواکب و بغزان کوکب الارض واو سنکی لعت براق و آن
دو نوع بود یکی زرد و دیگری سفید رازی گوید که آن سه نوع بود بحری و
جبلی و یمانی و یمانی نیکوتر بود و هندی بشکل دیکر بود الا عمل وی نکند
و چون بر چیزی بمالند آتش بروی کار نکند و شیخ رئیس گوید که وی را
خوردن خطر بود طبیعت وی سرد است در اول و خشک است در دوم
قابض بود و خون را ببندد و مضر بود و بکار اکسیریان میآید و اگر
او را حل کنند مانند آب شود و هو الاکسیر الاعظم و مصلح وی کثیرا

ع بر محمد

[در حاشیه: illegible]

علی بن محمد گوید که حل وی چنان است که در خرقه بندند با سنگ خورد چند و
آب نیم گرم اندازند و باهستگی میجنبانند تا حل شود و از خرقه بیرون
آورند بعد از آن آب از وی اضافه کنند در آفتاب رها کنند تا خشک شود
پس درین ظرف نمایند خشک کنند پس درین ظرف نمایند مانند آرد خورد
و اگر او را با موم بیامیزند و بر دهن خفته نهند هر چه در دل هست بگو
بگوید ارسطاطالیس حکیم گوید که خاصیت طلق آنست که اگر با آهن
و یا مطرقه و یا بهاون و هر چیزی که بآن توان کوفت کوفته نشود مگر حجر الالماس
بشکنند و قطعا و براسحق نتوان کرد و سنگی کوچک چند با وی اضافه
کنند و در خرقه خشن یا موی ببندند و در آب جنبانند تا خورد شود
کبریت و آن سه نوع بود سرخ و سفید و زرد و سیاه و بکار اکسیریان
میآید و کبریت احمر از جواهر بود و معدن وی در آن وادیست که
موران و سلیمان ع بر ایشان گذشت و آن موران مانند چهارپایان
بزرگی ارسطاطالیس حکیم گوید که گوگرد سرخ در معدن در شبها
افروخته شود مانند آتش چنانچه روشنی بجهد فرسنگی توان توان
دید و چون از معدن بیرون آورند این خاصیت را ندهد و گوگرد گرم و
خشک در چهارم برص را زایل کند و موضع گزندگی جانوران دهر دار
پاشیدن یا با آب دهان بسرشند و بر آن موضع نهند بغایت نافع بود مصلح

[در حاشیه: illegible]

خواص ادویه

وی نشکر ابوض انجوسات وخسن لحما لحمار وعاقر سمعا وشجرة اللتم ورجل
لماصه وحیر آوهو فلوس وشنقا و لحلا و اهلیا ابرلیلی یاوطالوماواین
جلد اسم شجارست وبپارسی شنکار وهو جوده نیز کویند وبهترین آن
آن بود ورق آن سیاه رنگ بود وبیخ آن سطبری بود ورق آن نیسیا
بود وطبع وی کرم خشک در اول در جه دوم که چون باسی که برکهق
طلا کنند زایل کند وسپرز را نافع بود وجکر را پاک کند وبامر که حواه خوردن
وخواه ضماد کردن بر نقرس نافع بود وچون با بیضه تر بر خنازیر نهند
تحلیل یابد وریشها را نافع بود ومرهم وی سوختکی آتش تن را وشقاق
مقعد را نافع بود وبیخ آن زن برخود بر کیرد بچه انداز د وورم صلب را
که در رحم بود تحلیل دهد بخود بر کرفتن ودر آب نشستن حیض
براند مصلح وی روغن بنفشه یا کدو ارغیش نیز بان اهل دمشق ومصر
عود ریح خوانند وبپارسی پوست درخت زرشک خوانند طبع وی کرم است
در درجه اول وخشک است در دوم منفعت وی آنست که جوشانند
ومضمضه کنند وهر نوع قلاع که باشد زایل کند بغایت مجرب است واکر بجوشانند
بالملاب در چشم کشند رطوبتی که در چشم باشد خشک کند جامع کوید که در مصر دارو ها
چشم بدل ماصیران چینی وماصیران مکی ارغیش میکنند ابهل جوز الابهل کو یند
وتمر العزیز وبرس عجه نیز کویند وآن سروکوهی است بپارسی تخم وهل خوانند

طبع آن کرم

ماء اللحم آب کوشت است وآب کوشت بره وجیش وکوسفند وحوالی فصل آن ست ووجهت ضعف وغشیان بغایت مناسبست وآن را یعنی اب کوشت را بقرع وانبیق کیرند مثل عرقها تمام کند

[illegible]

طبع آن کرم خشک ودر دوم وبهترین آن سیاه رنگ بود وفربه وبهترین وی سبز رنگ
بود ومنفعت وی آنست که اکر با روغن کنجد بجوشانند ودر ظرف آهن کنند تا سیاه
شود وبه بیزند وبکوبند وبیزند وبر آکله نافع بود ودر کوش بچکانند کرمی را
بر طرف میکند اکر سه درم سفوف سازند مجموع کرمها را بکشد ونیز بچه مرده را
بیرون آورد واکر لیسانید باعسل لبرسند لعوق هیچی کند وحیض را براند
وبچه زنده را بکشد وبچه مرده را بیرون آورد ومصلح وی عود الوج یا خولنجان
یا حاماوبدل آن جوز مرواست ودارچینی آبنوس اسوس وقنطاریون نیز
کویند سیاه وملمع ودرخت آن بدرخت عناب ماند وهر دو نوع چون
با آب اندازند فرو رود وبهترین آن سیاه است وطبع آن کرم خشک است در درجه
دوم وحل کند با آب وکحل سازند سفیدی چشم وشب کوری را نفع کند واکر بپاشانند
سنک کرده مثانه بریزاند واکر نشاره آن را سحق کنند بغایت وبر ریشهای زشت
زشت افشانند خشک کند واکر نشاره آن سحق کنند بغایت وزخمها که در جنک
پیدا شود مثل زخم شمشیر وکارد بود بکار برند هیچ چیز بهتر از نشاره وی نبود مصلح
وی صمغ عربی یا نشاسته وبدل وی چوب کنار است ابن کاکلیا ابن کاکلیاب نیز کویند و
آن نسج عنکبوت بود که چون بعض تخت بر جراحت نهند خون را ببندد وباز دارد وریها
نکند که آن جراحت ورم کند واکر بنقره بدان بمالند جلای تمام دهد ابل قاقلة صغار
بود قی را باز دارد انزانفار اناعسی است وشمس وشمسون وریحان داود

[illegible]

وشمشیر وعیوب وعنقر ومردموش ومرزنجوش بپارسی مرزن [illegible] زنکوش

[illegible] ویونانی [illegible] گرم خشک است در دوم وچون بر خار نهند بیرون آورد

وجراحت را نافع بود باسرکه گزیدن عقرب ضماد کنند نافع بود مصلح وی خرفه و

یابرنه قطونا اسفیداج بپارسی سفیداب طبع آن سرد خشک در سیم بر جراحت

نافع بود اسطوخودوس بپارسی شاهسفرم رومی خوانند طبع وی

گرم است در اول وخشک است در دوم بهترین آن تازه باشد ولون وی

بسبزی مایل بود طعم وی تلخ وحرافت بود ولهذا جهت کسی که زهر خورده باشد نافع بود وگزیدگی

جانوران سودمند بود مصلح وی حماما بقول دیگر صمغ عربی اتمکت چوبیست هندی

وهم گویند که بندق هندیست وگویند اطموطست وبعضی گویند که آن حجر العقاب و

حجر البرد وحجر الولده نیز گویند ویونانی اماناطیس ومعنی این اسم آنست که آن سنگی

که زائیدن آسان کند مانند جوز بویا تیره رنگ وچون بجنبانند مغز او در اندرون

وی بجنبد بغایت املس وچون بشکنند مغز در اندرون وی سفید وتلخ

بشکل شاهبلوط وبشیرازی آن را کف ابلیس خوانند زنان آبستن وحیوانات

چون در شیب ایشان بکذرند آسان بزاید واگر سحق کنند با شیر زنان و[illegible]

بدان بیالایند زنی که بزاید بخود بر گیرد بفرمان خدای تعالی آبستن گردد و

اگر در دست گیرند با کسی مخاصمت کنند بر وی غالب بیایند وچون بدرخت

بیاویزند که ثمر دهد دیگر نه دهد اترج بپارسی ترنج گرم خشک در دوم جهة

الما

وبعربی تفاح گویند

بفارسی سیب نامند شیرین او در اول گرم ودر دوم تر وترش او در اول در دوم

سرد وخشک وترش شیرین او که میخوش نامند در حرارت وبرودت معتدل ودر اول خشک

ومجموع او مقوی دل ودماغ وجگر وجهت خفقان وعسر النفس نافعند وشیرین او مفرح و

ملطف روح حیوانی وسریع الاستحالة بصفرائی گردد معده باشد وبا قوت تریاقیه

وپخته او جهت سرفه یبسی وآب او با شراب وگوشت آب جهت دفع غشی مجرب وآب

او در معاجین مفرح مقوی فعل آن واکثار خوردن او باعث تهیج حرکت ونسیان و

ومولد ریاح ومصلحش اغذیه لطیفه است وترش او قابض ومسکن قی وعطش

وموافق معده صفراوی وپخته او در خمیر جهة اسهال ومصلح ادویه سمیه وخشک کرده

او بآب انار وادویه مناسبه جهة تقویت معده واسهال صفراوی وتسکین قی نافع است

واکثار او مضر سینه ومورث ذات الریه ریاح عروق ومصلحش گلقند ودارچینی

وترش شیرین او مولد خلط صالح ودر افعال مثل ترش است وناریس او بی مزه و

مولد خلط خام وضماد او در ابتداء اورام حاره نافع است وسیب تلخ قابضتر از

همه وعصاره سیب وعصاره برگ او جهة سموم مفید وقلیل شربتش تا هفت

مثقال است وشکوفه او با ادویه موافقه جهة دفع ابخره متعفنه سینه وبا ادویه

مفرحه جهة تفریح موثر است وگویند اقسام سیب هرگاه بخلط حار که در معده باشد

برسد دفع او میکند ورب سیب ترش که آب آن را بدون شیرینی بقوام آورده باشد

تفاح

در آخر اول سرد و در رطوبت و یبوست معتدل و جهت غلبهٔ صفرا و غلیان خون و
و اسهال صفراوی و قی آن و در دفع غم و الم سوداوی نافع و مضر اسهال دموی و ششش
و درخت شیرینی او در افعال قویتر از سیب شیرین است و شربت سیب جهت سموم و وبا
و تفریح قلب بسیار موثر و مربای او در جمیع افعال بهتر است از جرم مفرد او
و عرق سیب بنوعی که مذکور میشود جهت تفریح و تقویت مزاج و معده بی عدیل است
صفت آن سیب مقشر سه رطل قرنفل ده مثقال زعفران سی مثقال نعناع
سه مثقال تراشه ۲ یغمر بماء الورد و یقطر بالقرع و الانبیق و یشرب
بوقت الحاجه بقدر ما یحتاج الیه **آبی** اسم فارسی سفرجل است و بزرگی
حیوانات شیرین او در برودت قریب الاعتدال است و در آخر اول تر و ملین
و مقوی معده و دل و دماغ و مفرح و مسرت افزای روح حیوانی و نفسانی و طلا
او که کرم استعمال نمایند جهت رفع تهیج اطراف و سوء القنیه مجرب است و ترش او
در اول سرد و در دوم خشک و در تقویت معده قویتر از شیرین و جرم
هر دو قابض و اکثار او مسهل بعض خصوصا بعد از غذا و حابس طبع حار المزاج
در حالی معده و بوئیدن اقسام او مفرح و مقوی قوتهای روحانی و
نفسانی و خوردن او جهت تفریح و دفع وسواس و کسالت و خفقان و حفظ
جنین از اسقاط و برانگیختن اشتها و ضعف جگر معده و قی آن و جهت یرقان

ودل دیر هضم

و در دیر هضمی و نزلات و منع صعود بخارات به دماغ و دل و انصباب مواد و دفع
خواهش گل خوردن و امثال آن و اسهال و تشنگی و التهاب و دفع مستی و حرقة البول و
و غشیان و قی و در دفع معده که از ریختن مواد محترقه باشد و ازالهٔ بدبوی عرق
نافع و آب او جهت رفع نفث الدم مفید و جرم او مسدد و در مضرتها قویتر از آب او
و مصلحش مربا کردن او و ست با عسل و قطور آب او در احلیل و فرج جهت حرقة البول
و جراحات مجاری بول بغایت مفید و بریان کرده او در آتش بقدریکه رنگش تیره
شود جهت قطع اسهال مزمن مجرب خصوصا چون جوف او را خالی کرده جوز بویا
ریزه کرده در آن جای داده پخته باشند و مضر احشای ضعیف و محتشی قصبهٔ
ریه و مورث رعشه و سرفه و قولنج خصوصا جرم غیر مربای او و مصلحش عسل و انیسون
و قدر شربتش از آب او در تداوی تا سی درهم است و ربه ترش در آخر
اول سرد و خشک و قابض و قاطع قی و اسهال مراری و مانع صعود بخارات
و مسکن تشنگی و حرارت و در دمعله و امعائی که خلط موجود باشد مسهل بعض
و مضر صاحب سعال است و ربه شیرین قریب الاعتدال و یبوست در
او غالب و قبض او کمتر از قسم ترش و در جمیع افعال مثل آن و در احشای ضعیف
انسب از وست و قدر شربت هر یک از آن تا سی درهم است و شکوفهٔ
تازهٔ به معتدل و باقوهٔ قابضه و مسکن دردسر و غلیان حرارت و مقوی دماغ و دل و معده

ومربای او جهة تقویة احشا و سینه و دل و خفقان حار و منع صعود بخارات
مؤثره و ضماد جرم به و شکوفهٔ او بجهة ستور و برکش بجهة حبس نزلات [illegible]
از انصباب باعضا و اورام حارهٔ چشم و سایر اعضا و تضمید برگ او جهة تجفیف
زخمها نافع است و پرزی که بر روی به میباشد که زغب و جمل میگویند بسیار
قابض و بغایت مضر حلق و صوت است و ذرور شی جهة نزف الدم جراحات
مفید و خاکستر شاخهای نازک درخت به و برگهای تازه روییدهٔ او در همه
احوال بهتر از توتیا و جهة سلاق و حکه و سبل و دمعه و جرب نافع است و روغن به
که آب مطبوخ مهرشی اورا با نصف او روغن زیتون جوشانیده باشند تا روغن
خالص باقی بماند سرد و تر قابض جهة جرب رطب و سبوسهٔ سر و قمل و قروح دهان
و دوار و طنین و ماندگی و حرقة رحم و بول و منع ادرار عرق مفید و آشامیدن
او جهة نفث الدم و صداع حاره و ورم جگر و اسهال مزمن و زحیر و قرحهٔ
امعا و رفع سم ذراریح و دود حب الصنوبر نافع و حقنهٔ او نیز همین اثر
دارد و روغنی که از شکوفهٔ به بطریق روغن گل سرخ ترتیب دهند در افعال
ضعیفتر است و بهدانه در دوم سرد و تر و باندک قوت قابضه و لعاب او جهة
خشونت حلقوم و حلق و سرفهٔ حاره و یابسه و تسکین حرارة معده و تبها و
سوزش زبان و دهان و پوسته آن و طلای او جهة سوختگی آتش و رفع مضرت

حرارة آفتاب

جهة سوختگی آتش

حرارة آفتاب بغایت نافع و مضغ دانهٔ او جهة رفع کندی دندان مفید و مغز
دانهٔ او نیز مبهی محرورین و موافق اعضای تنفس و جهة سل و قرحهٔ امعا و سها
سعال و گرفتگی آواز نافع قدر شربتش دو مثقال و از لعاب او تا ده مثقال
و مضعف و مرخی معده و مصلحش در محرورین شکر و در مبرودین رازیانه و بدلش
بزر قطونا انار اسم فارسیست و بعربی رمان گویند و اقسام میباشد شیرین
بیدانه که املیسی نامند لطیفتر از سایر و سرد باعتدال و در اول تر و با قوت قابضه و قلیل
الغذا و مولد خلط صالح و نفاخ و ازین جهة باعث نعوظ محرورینست و مدر بول و
مفتح و جالی و ملین طبع و مورث تشنگی و خوردن او بعد از طعام سبب انحدار
و جهة تصفیهٔ روح کبدی و تقویت جگر و استسقاء لحمی و زقی و سوء القنیه و یرقان
و سرفه و خفقان و الم سینه و سرفهٔ حاره و صاف کردن آواز و فربه کردن بدن
و نفوذ فرمودن غذا و رفع جرب و حکه و نیکو کردن رنگ رخسار نافع و اکثار
او مفسد غذا و مرخی معده و مصلحش انار ترش و در باردالمزاج زنجبیل پرورده است
و ربّ انار شیرین در افعال قویتر از آب او و مرخی معده و مصلحش مصطکی و چون
سر انار شیرین را سوراخ کرده بدفعات بقدری که گنجایش داشته باشد روغن بادام
شیرین در او ریخته بر روی آتش گذارند تا روغن را جذب کند و بجایی
رسد که دیگر جذب نتوان کرد مکیدن او جهة درد سینه و سرفه از مجربات است

دبدستور آشامیدن آب او با شکر و کثیرا و نشاسته و صمغ عربی و روغن بادام که نیم گرم
باشد همین اثر دارد و انار ترش و شیرین که بعربی مز و بفارسی میخوش گویند سردی و تری مایل
باعتدال است و انار ترش در دوم سرد و خشک و قابض و مدر بول و مسکن حرارت معده و
غلیان خون و مانع سیلان مواد بمعده و جهت رفع خمار و قی و خفقان حار و منع صعود بخار
غذا و رفع دخانیت آن نافع و اکثار او مورث قرحه امعا و سحج و مضر مبرود و مضعف
جاذبه جگر و قوت باه و مصلحش انار شیرین و زنجبیل پرورده و امثال او و آب انارین که پیه
افشرده باشند از نیم رطل تا یکرطل و بیست مثقال خام مسهل صفرا و مقوی معده و جهت تبهای
صفراوی و یرقان و حکه نافع و ضماد مطبوخ مهرای او با پوست و تخم جهت جرب و حکه صفراوی
مجرب و طلای مطبوخ او در شراب جهت تحلیل اورام سعدیل است و مضمضه آب او جهت
قروح خبیثه دهان و قلاع و اکتحالش جهت ناخنه و سبل نافع و ضماد عصاره او که در طبخ غلیظ شده
باشد با قدری عسل جهت قروح خبیثه و قرحه بینی و گوشت زیاد زخمها و در گوش مفید است
و سویق او قابض و جهت رفع خواهش گل خوردن و امثال او و زنان حامله را موثر است
و رب انار ترش در افعال قویتر از آب اوست و چون آب انارین را در ظرف مسی
بقوام آورند جهت سلاق و جرب و تقویت باصره و جراحات مزمنه و خبیثه نافع و چون جوف
او را خالی کرده روغن گل سرخ در او ریخته با آتش نرم که مستعمل در گوش چکانند جهت
درد آن بغایت مؤثر است و پوست انار بغایت قابض و بارد و مجفف است و سفوف

او باعفص

جهت آتشک

او با عفص مسهل بعض اخلاط سوخته و جهت رفع آتشک بغایت مفید و جلوس در
آب طبیخ او جهت رفع سیلان خون و خروج مقعد و ضماد او با عسل جهت
رفع آثار آبله و طلای سوخته او با عسل بر سینه و معده جهت منع نزف الدم و قی
الدم و نفث الدم و حقنه با آب او که با برنج و جو مقشر بو داده جوشانیده باشند
جهت رفع اسهال و سحج و مضمضه با آب طبیخ او جهت تقویت لثه و آشامیدن او جهت
سلس البول و سستی مقعد با آن جهت رفع و قطع خون بواسیر و امراض مقعد
و آشامیدن سائیده او بقدر یکدرهم با آب گرم جهت رفع کرم معده بیعدیل است
و طبیخ بیخ انارین درین باب از مجربات است و جهت بن لثه حاره و درد دندان
مضمضه او بیعدیل است و چون پوست انار ترش را با مازو بالسویه سائیده
و در سرکه بجوشانند تا مهرا شود و منعقد گردد و بقدر فلفل حبها ترتیب
داده پانزده عدد وزیادتر از آن جهت رفع اسهال مزمن و سحج مخوف و قرحه
امعا و مقعد مجربست و رب انارین در دوم سرد و در اول خشک و
قابض و جهت التهاب و تشنگی مفرط و تبهای تند و قی و خمار و رفع
فساد خواهش حوامل و فساد رنگ رخسار و رفع غم نافع و انار دان
قابضتر از رب هر یک است و در افعال قویتر و کوبیده ترش او
با مویز بالسویه و خمس او زیره کرمانی جهت رفع قی و تقویت معده

جهت حرارت معده

جهت اسهال مزمن و سحج

مجرّبست و مفرّح بیخ و سرفرو مصلحش مویز وکی دکان و بدلش سماق

است وگل انار در افعال مثل گلنار فارسی است و جهت قطع

خون بُن دندان و التیام جراحات و فتق و قلاع و ضماد او

بابورک در زیر فم معده جهت قی مفرط و عصارهٔ او با گلاب

جهت منع ریختن مواد بچشم و در دفع ورام او و با آب بارتنک

جهت قوحه احلیل و بآب جهت ابتدای داخس و خراش

پاکه از موزه و کفش شده باشد و باسرکه جهت بادسرخ

نافع و عصارهٔ پوست و پیه او قایم مقام گل اوست

دخور دن هفت عدد از آن که هنوز باز نشده باشد

بنهجی که دست کرفته گلها را ناشتا بلع کنند جهت قطع

خون و بروز دمل و رمد تا یکسال آزموده است

و دانهای زردی که در اقماع انار میباشد شبیه بر ذرور

و در افعال مثل تخم گل است

[illegible]

گزیدن مار و عقرب مصلح وی بعسل اخیون ر شمس الافعی خوانند و ثمر نباتیست

مشابه بر شمس الافعی و بیخ آن از انگشت باریکتر و برنگ سیاه بود و اگر با شراب

بیاشامند گزندگی مجموع جانوران نافع بود و اگر پیش از گزیدن بیاشامند ویرا

نگزند بیخ و ثمر نیز این خاصیت دارد اسقاقل مصری شقاقل و شقاقل و خشفیل

بپارسی کُنِ البر گویند بهترین وی ابرنگ زردی سنگین طبع وی گرم است در سیم

وخشک است در دوم و اگر زن حامله بخورد بارکیر دو بچه بیندازد مصلح وی

عسل اشنان حرض گویند و غاسول نیز گویند و بهترین آن بار قلیست سبز نازک

و بارق موضع است بنرد گویند و گرم است در دوم و محرق مفتح سودا بود و

زیادتی گوشت یکدرم از وی حیض براند و پنج درم از وی بچه مرده و زنده را

بیندازد و ده درم از وی سمّ قاتل است مصلح وی عسل با گلنگبین اصل العصب

بپارسی نی خوانند اگر خاکستر آن را با موم چندانکه لبس شود و برسر نهند موی را

قوت و بر ویاند املج بپارسی آمله گویند بهترین آن سیاه بود سرداست در دوم

وخشک است در دوم جهت بواسیر سودا و بلغم و بغایت مقوی دل و حفظ

ذهن کند و مقوی همه اعضا بود و موی را سیاه کند مصلح وی عسل و بدل آن

شیر آمله انزروت بپارسی شا کله گویند بهترین سفید بزردی مایل طبع

آن گرم است در دوم و خشک است در اول مسهل بلغم و صفرا و اگر

با سفیده تخم مرغ با شیر بهم سحق کنند و در چشم کشند در چشم نافع بود و مفتح

[illegible]

وبر مها شود واگر سحق کنند با قدری انظرون و بر مهاکرم که درگردن باشد
مثل خنازیر طلا کنند تحلیل یابد واگر فتیله بعسل بیالایند و باسور سوده
بگذارند و در گوش که ریم آید و ریش بود بنهند بعد از چند روز صحت یابد
و ابی بحر تبست مصلح وی صمغ عربی ابن عرس بپارسی راسو گویند اگر اندرون
وی بکشند پاک کنند و خشک کنند سودمند بود جهت گزندگی جانوران زهردار
و اگر نمک سوده خشک کنند دو مثقال از آن دفع باد سموم میکند و اگر خون وی را بر
نقرس و خنازیر مالند نافع بود و اگر در طعامی که زهر باشد ابن عرس بکشند فریاد
بر آورد و مویهایش دراز شود اثنی سکر فنطس گویند و اسمار بپارسی
مورد گویند بهترین وی خسروانی بود و تازه طبیعت وی سرد است در اول و خشک است
در دوم شکم را ببندد و عرق و خون که از جمله اعضا رود باز دارد و چون بر
سوختگی آتش باشد بغایت مفید بود و ورم جگر را نافع بود و تخم وی
سرفه را نافع بود و گزیدگی عقرب را نافع بود و بوییدن مرد سودمند بود
جهت بخار گرم و تر و اگر عصاره وی را در چشم کشند قوت دهد و آب
رفتن از چشم باز دارد و موی را بر وی باند خاصه روغن وی قوت موی بدهد
و لون آن سیاه گرداند بدل آن ورق توتست مصلح وی بنفشه تازه اکلیل الملک
گیاه فیص خوانند بپارسی اکلیل الملک خوانند بهترین وی آنست که تازه و رسیده
باشد و برنگ زردی بود که سفید مایل چون بشکافند دانه زرد بود طبع آن گرم

خشک در اول عصاره

خشک در اول عصاره وی را چون تر باشد با سپنج بیامیزند و در گوش چکانند درد
گوش ساکن کند مصلح وی عسل بدل وی حب فراسیون بوزن آن لبان ذکر یا وزن
آن بابونج و نیم وزن ورق انجره اشق اشج خوانند و کلباخی نیز گویند و آن الذق الذهب
صمغ نباتی است که بزبان شیرازی آن را ابدران گویند طبع آن گرم است در آخر درجه
دوم و خشک است در اول و بهترین وی سفید دانه و درشت منفعت آن سنگ
گرده را بریزاند و خنازیر را بغایت سود دهد و کرم را بکشد اما باماء الشعیر
خلط کند مصلح آن زوفا بدل آن خربق سفید ازمر درخت نیل است و نیل گرم خشک است
بدرجه چهارم در دران و مفاصل و لقوه و فالج و سر فد کهن سود دارد و باد هار بکشد
و پیچیدن شکم را سود دهد و باد و بچه مرده را در شکم بیرون آورد و کرم معده را
بکشد و اگر بر داء الثعلب و کلک طلا کنند سود دهد اب دهان انسان چون
ناشتا باشد سم است بهر حشرات ارض که باشد بر او اندازند سم است بکشد
بذر الخس بپارسی تخم کاهو طبع آن سرد خشک و مخدر و هوم بود و شهوت جماع را
ساکن کند و کسی که احتلام بسیار واقع شود چون بیاشامند نافع بود و قطع تقطیر
منی کند و خشک گرداند مصلح وی مصطکی بذر البنج و آن سه نوع بود سیاه
سرخ و سفید بهترش سفید بود سرد خشک در آخر درجه سیم و خشک است
در دوم و مضرست خوردن آن ضیق النفس و جنون آورد و علاج وی
قی است بآب گرم و اگر بر نقرس بمالند نافع بود بلدر الکبر بپارسی تخم کبر گویند

باب الباء

ولبشیر بپ تخم کلم گویند بهترش تازه وفربه وطبع آن گرم خشک است واگر بخورند منع
مستی شراب بکند ودیر مست شوند ومنی زیادت کند ومصلح آن عسل است بصل
بپارسی پیاز گویند که افعی وسگ دیوانه نافع بود وچشم را قوی کند وبلغم را ببرد
ومعده را پاک کند واگر پیاز خام را باگوشت بخورند شهوت را بیفزاید وگرده را قوی
کند وباد را سود دارد وآب او را بر چشم کشند شبکوری را ببرد بنفسج بپارسی
بنفشه خوانند سرد است در درجه اول ملین بسیار بوییدن او دماغ را قوت
وخواب خوش آورد ومعده را قوی کند ودرد سر را بنشاند وچشم را روشن کند و
آب او را با سرکه خوردن صفرا را ببرد وتب را زایل کند واگر او را بکوبند با گلاب
تر کنند در چشم طلا کنند آماس را ببرد ودرد را بنشاند وروغن او درد را از
سر وچشم ببرد ودرد سر را زایل کند ودماغ را باصلاح آورد بعر الجمال بپشکل
شتر بر ثالیل بندند وبخور لها کنند قطع کند ومحلل خنازیر ورمها بود خون را
ببندد بلادر انقردیا خوانند وثمر البلاذر خوانند بهترین وی سیاه وفربه بود
وچون بشکنند بسیار عسل بود وطبع وی گرم خشک در چهارم وجهت کسی که
بلغم رطوبت بر وی غلبه کرده باشد واسترخای عصب ونسیان وفالج ولقوه
بغایت نافع بود وحافظه را قوة دهد وذهن را تیز کند واز جمله سموم
سوزنده جهت خون بود وخلطهای جنون وسرسام بازدارد وقطع کند ودو مثقال
این همی فعل کند سم بود وگاه باشد که بکشد واگر بامغز گردکان بخورند مضرت
نرساند واگر

قند سفید

نرساند واگر شکر نیز اضافه کنند بهتر باشد ومداوی کسی که بلادر خورده باشد
بروغن گاو وآب وروغن بادام ولعاب بهدانه کنند ودر آب برف نشانند وعسل
وی مستعمل بود در معاجین وعسل وی چنان گیرند که انبری را سرخ کنند وبلادر
در میان انبر گیرند وعسل از وی بیرون آید بعد از آن با روغن گاو جوشانیده
بیامیزند وروغن جوز در معاجین کنند بدل وی پنج وزن وی مغز فندق ودانگ
نیم وزن روغن بلسان وشش یک آن نفط سفید بلور وآن در جواهرنامه
گذشت بابونج مشهور در میان خلق بابونه است گرم خشک است ومفاصل را نافع
بود بهمن سرخ و [illegible] است واز جمله مفرحات است توت فرصاد خوانند
بپارسی توت خوانند قایم مقام انجیر بود ومعده را بد بود وخون فاسد از وی متولد
شود وگرم است در اول وسرد است در دوم وبطبخ ورق کنند درد دندان ساکن
کند تنکار جهت درد دندان وکرم آن بکشد ثوم بپارسی سیر گویند گرم خشک در
چهارم وگویند که در سیم محلل نفخ بود وجهت گزندگی جانوران وسگ دیوانه نافع
بود مصلح وی بنفشه وهلیله حلیله جواستی بپارسی جاخوسی گویند گرم است
در سیم وخشک است در دوم دندان که کرم خورده نهند درد را ساکن کند وصلا
ورم سودمند بود ودر چشم کشند جلا دهد وروشن گرداند وچون بعسل بکدارند
وزن بخود بر گیرد حیض براند وبچه را بکشد وببندند وگزندگی جانوران را نافع
بود ومصلح وی عاقر بای جوزن بود وبدل وی سکنج جر دانه فار است

باب التاء

قی

جعل ان بی نه البیت کچک و در بیابانها در تن دیگر می کین باشند و سر کسی بجای دیگر نقل نمایند و چون او ابو ینو و در دیگر بجوشی دهند و روغن او را بکیل ند و با عسل بیامیزند بجهت بواسیر دو سه بار شافوکنند و بمالند قطع بواسیر خواهد نمود

بیارسی موش خوانند چون بشکافند و بر گزیدگی عقرب نهند درد ساکن کردانه

و کویند بریان کرده بر ثالیل و خنازیر چون بشکافند و ضماد کنند بیرون آورد نافع

بود و اگر بشکافند بر موضعی که خار یا چوب رفته باشد طلا کنند بیرون آورد

جعده بیولیون قولیون خوانند کسینی کوهی خوانند و بهترین آن صعتری تازه

سفید و کرم بود جراحتهای تازه نافع بود و خشک آن نافع بود جهت ریشهای بد

و حیض براند و کزندگی عقرب و جانوران را نافع بود مصلح وی حاما جون جندم

کوز گندم و حرف الحمار کویند و بیخ ازی کل گندم کویند کرم تر است منی را بیفزاید و

باه را بر انگیزد و شیر بسی آورد و قطع ترشح دم بکند و منع از درد وی کل خوردن بکند

و قولس کوید که در روی قوت مسهل و قطعی بود اندکی مجرب بود و اگر یک جوز

درست بزرگ از وی سوراخ کرده و بیاویزند بر حقوی کسی که شهوت

مطلع منقطع شده باشد از علتی نه آنکه طبیعی و شهوت بازآورد جلنار

معتدل الحر جدوار هندی و بنفسجی و آن بیخ است مانند سعد هندی اما

بود ثقیل تر و صلبتر از وی و بهترین وی آنست که چون بسایند رنگش

بنفسجی باشد و آن هندیست اما آنچه خطاییست بزرگتر و بهتر باشد و

اکثرش بنفسجی بود و آنچه هندی است بسیاهی کر آید لهذا جهت کسی که طاعون کرفته

با معتدل بیرون بیاید و سر آن عرض کنند خلاص یابد مجرب است و جهت قوة

دل و خنازیر و مجموع اورام بلغمی و صفرا بود و موی بوسوداوی و درد دندان

ودر دهن ... ودر دهی

و در زمین هند کوهیست که آنرا قراجل میخوانند کوهی عظیم است و در این طرف کوه

اهل هند میباشند و آن طرف کوه میکویند که از حساب خطا است این بیخ آنجا روید

و انرا ترنیسی از بهر آن مینامند که زهر است که آنرا بهندی ترنیس میخوانند و این

بیخ پاد زهر اوست هر دو در یک موضع میروید چون این بیخ بپهلوی وی میروید

قوت زهر آن ترنیس باطل میشود و اهل آن موضع از آن ترنیس میخورند زیان

نمیدارد و اگر آن ترنیس در جای دیگر روید که مجاور این بیخ جدوار است

نبود اگر کشنده است و ترنیس را بعربی بیش مینامند بدترین مجموع زهرها

تا بحدی که تریاق فاروق با سمیت آن با مقاومت نمیتواند کرد و در

شهر ملتان شخصی مقدار نیم مثقال بخورد فی الحال لبهای وی آماسید و رفت

و چشمها از جای برخواست و بیخود شد مقدار نیم مثقال جدوار صلایه کردند

و با یک کاسه شیر بوی دادند بعد از یک ساعت قی کردن آغاز کرد با نوع

رنکها چنانچه حاضران از بوی آن مصروع میشدند بار بیخود افتاد دیگر

مرتبه نیم مثقال جدوار صلایه کردند بشراب انگوری بوی دادند باز

قی کردن آغاز کرد بسیار قی کرد بعد از آن خواب بروی غلبه کرد چون

در خواب رفت عرق بسیار کرد چون بیدار شد غذا طلب کرد و از

آن زهر قاتل خلاص یافت باذن الله تعالی و خواص این دارو بسیار است

اولی باذهر بیش است که ذکر کرده شد و دیگر از اعمال سجستان که از زمینی گرمسیر است مالی قاتل میا شد
شخصی را مار بگزید مقدار نیم مثقال جدوار بسایید و بخورد و دوی دادند از زهر آن مار خلاصی
یافت بعون الله تعالی و عقرب و هر گزنده چهار مقدار دو دانگ با شراب بدهند نافع باشد
و در مفردات ابن بیطار و منهاج آورده و ابن جزله نیز گوید تریاق سموم و افاعی و مجموع دردها
بنشاند اگر بر ظاهر اعضا باشد به سرکه یا به گلاب یا با آب طلا کنند درد بنشاند و اگر بر باطن باشد
مقدار دو دانگ بنشاند با قدری شراب یا با آب گرم یا بجلاب بحسب مزاج بدهند درد بنشاند چون
درد قولنج و درد کرده و درد معده و سنگ مثانه و عسر البول با شیره تخم خیارین بدهند سود دارد
و نیز مجموع اورام بلغمی و صفراوی و دموی و سوداوی در ابتدا و در انتهاء آن طلا کنند و در
ابتدا ماده را باز گرداند و در انتها تحلیل کند و اگر محتاج نضج باشد نضج بدهد خصوصا اورام
مغابن چون زیر بغل و بن ران به سرکه بسایند و طلا کنند تحلیل یابد بی آنکه بپزد و بگشاید و
هیچ زحمت بوی نرسد و دیگر در ایام مرض وبا هر کسی که طاعون پیدا آرد به سرکه بسایند
و بر آن مرض طلا کنند خلاص یابد بعون الله تعالی و مجربست و دیگر دل را قوت دهد
و در ابتدای زحمت خنازیر طلا کنند بغایت مفید باشد و بر ریشهای پلید کهنه قدری بکوبند
و بر آن پاشند گوشت برآورد و جراحت را بصلاح آورد و اگر کسی را ضعف دل بود یا خفقان
داشته باشد هر روز مقدار نیم درم بجلاب یا بشراب بدهند دل را بغایت قوت دهد و در تفریح
نظیر ندارد و یا چنانچه تریاق فاروق ذکر کرده اند که این دارو مترددهای خاصیت دارد

بلکه

بلکه زیادت تناول کنند منع عفونت بکند و تقویت دل بدهد و دفع ضرر وبا بکند و این دارو مفرّح
همه خاصیت تریاق دارد بلکه زیاده بجهت آنکه قوت تریاق‌تر در وی هست و چند نوع که بیند و دیگر مولانا
اصیل الدین که از شاگرد مولانا محمد بن محمود بن فقیه الیاس شیرازی بود مرد فاضل بود و در اکثر علوم ماهر
و متقی و کلیات شیخ رئیس را نیز دو شرح نوشته فرموده هر خاصیتی که در تریاق فاروق هست در هیچ دارو عدد
نیست و هم او فرماید که مرا درد دل و درد معده بلغمی بود و هر معالجه که میکردم مفید نیفتاد چند
از این جدوار برون کار صلایه میکردم و بجلاب گرم میخوردم از آن زحمت خلاص یافتم و آن مرض
زایل شد و شخصی را سله جگر بود و با استسقا انجامید چند روزی از این دارو با سکنجبین بخورد
سله گشاده شد و رنگ وی بغایت زرد شده بود و باز برنگ اصلی خود آمد و دیگر شخصی قرحه مثانه
داشت چهار روز بول او گرفته بود از این دارو بسایند و بر مثانه وی طلا کردند و قدری در
احلیل وی چکانیدند همان ساعت بول وی بگشاد و ریم بیرون آمدن گرفت و شفا یافت و دیگر زحمت
بواسیر را چون از این دارو بر آن موضع طلا کنند درد ساکن گرداند و ورم را تحلیل دهد دیگر بجهت
دشوار زادن نظیر ندارد بسایند قدری بجلاب گرم بخورند و قدری با پشم پاره بخود بردارند
در حال وضع حمل بشود و دیگر صرع صبیان ابتر مادر مقدار نیم دانگ یا کمتر یا دانگی
بخورد وی دهند نافع و بارها آزموده شد این مؤلف گوید این ضعیف را تجربه افتاد طفلی را چهارده
ابن جلده
روزه ام الصبیان بود دیگر مادر از وضع بود از این دارو دانگی بشیر مادر سوده بوی دادند همان روز
شفا یافت و مجربست و خنونه ربع را هر روز مقدار نیم دانگ یا دانگی بخورد وی دهند مجربست

خداوند تب ربع هر روز مقدار دو دانک با جلاب کرم بدهند هفت روز پیاپی بدان
نافع بود اما بعضی گفته اند باید کرد و در درد دندان مفید بود مقدار عدسی در بن دندان
کیرند یا بر دندان طلا کنند در حال درد ساکن کند و درد چشم که بلغمی بود در میان
چشم چکانند در حال درد ساکن کند و اگر صفراوی باشد بر پشت چشم طلا کنند
درد کم شود بکلی بنشیند آماس بلکه ها کم کند و فرق میان بلغمی و صفراوی آنست
که بلغمی را درد ساکن کند و صفراوی را در سوزش و چکیدن آب بیشتر باشد و در
تقویت باه اثر عظیم دارد مقدار نیم درم با نیم مثقال با شراب انگوری بخورند
نعوظ تمام آورد و حکمای هند میگویند که در دم لاغر را فربه کند اگر بر بهق سفید
طلا کنند سود دهد و بر برص نیز هم چنین و حکمای هند گویند که در وی دارو
صد و بیست منفعت دارد و میگویند که در این صد و بیست منفعت کسی را
که خناق گرفته باشد بر حلق طلا کردن بغایت نافع بود و این مؤلف گوید
آنچه بتجربه معلوم شده بود ثبت کرده صاحب منهاج گوید طبیعت
وی گرم و خشک است و لطیف و صاحب تقویم از قول مسیح
گوید طبیعت وی گرم و خشک است در سیم و صاحب تقویم گوید که قراحم و امعا
آرد و مصلح وی شیر طیب تازه بود که آهن تافته در آن انداخته
باشند صاحب منهاج گوید بدل وی در تریاق سه وزن آن زرنباد بود

حجر هندی

حب سلاطین دند است که مذکور میشود

و درد چشم که بلغمی بود در میان چشم بچکانند و با آماس پلکها و حکمای هند گویند
که در وی هفتاد و بیست منفعت دارد مصلح وی شیر طیب تازه بود که آهن
تافته در آن افکنده باشند حجر هندی بپارسی شاهدانه هندی خوانند خون که
از مقعد آید قطع کند و بواسیر را سود دهد و چون بیاشامند کژدم را عقرب را
نافع بود حجر مقناطیس سنگیست که چون بسایند مانند خون بود بر رنگ
و بهترین وی سیاه بود که بسرخی زند و جذب آهن بقوت بکند و اگر کسی
خبث الحدید در شکم رفته باشد چون با شراب بیاشامند جذب آن کند و
بیرون آید و اگر بر جراحتی که از تیغ زهردار بود باشند نافع بود بغایت و
باز آورد و چون بوی سیر بمقناطیس رسد در بودن آهن سست شود
و باز چون بر خون بز یا گوسفند اندازند تیز بز باید و این از خواص اوست
حجر الاحمر بلون لعبتد یعنی بیخ مرجان گویند بوزن دانگی کشنده بود و از جمله
سموم قاتله است و گویند که نوعی از الماس است خیری معتدل الحر دم القرد
بپارسی خون میمون خوانند چون در میان شراب کنند مستی زود آورد
و این از خواص اوست دم البقر خون گاو ماده چون بر جراحت ریزند خون را
ببندد دم الثور خون گاو نر چون تر بود از جمله سموم است قاتله
دم الضفدع خون وزغ علی بن عباس گوید چون طلا کنند بر دندان بر و یابد
و غیر آن گویند که ضفدع و خون وی چون بر دندان نهند بیفتد و این مجربست

دارچینی حافظ را قوت
دهد و گوشت را مفرح بود مصلح
وی اسارون و گویند بر سپرز
مضر بود مصلح وی حمره بنفشه

واگر روغن ماده اش را بر دندان نهند في الحال بيفتد و این مجربست و شناختن نر و
ماده اش را چنین که سوزنی بر آن بزنند اگر خون آمد نر است و اگر آب
آمد ماده است دهنج آن در جواهر نامه گذشت از جمله سموم قاتله است دندان روباه
اگر آدمی در دست گیرد ایمن بود از فریاسک دیوانه دم الخفاش خون شب پره .
چون بر پستان طلا کنند بر حال خود نگه دارد که هیچ گونه تغیر نکند و نگذارد
که بزرگ شود و بغایت مجربست و اگر بیره اورا بر اندام مالند سرما را باز دارد
ذنب الخیل نباتیست که در خندقها و کوهها روید و قضبان وی مجوف بود و بسرخی
مایل بود و صلب وی پر گره بود و بنزدیک گره ورق بود مانند ورق اذخر باریکتر
و اطراف وی بسیار بود مانند ذنب الخیل و بیخ وی صلب صلب بود و طبیعت
وی سرد بود در اول و خشک بود در دوم قابض بود خصوصاً عصاره وی
که با مجوف بود و قطع خون رفتن بکند و جراحتهای عظیم چون بر وی ضماد کنند
با اصلاح آورد اگر چه عصب بود و بیخ وی و حشیش وی سرفه و عسر التنفس
نافع بود مصلح وی خمره بنفشه رصاص بپارسی قلع خوانند طبع وی سرد
تر بود و گویند که خشک بود و محروق آن و اسفیداج آن لطافت در وی
زیاده بود و خوردن آن مضر بود اگر پاره از او را در دیگ گوشت اندازند
هر چند آتش در زیر آن بر افروزند گوشتی که در آن دیگ بود قطعاً پخته نگردد
و اگر رصاص را در روغن بمالند تا رنگ بر آرد و بعد از آن آن روغن ها

بر آهن طلا کنند

بر آهن طلا کنند هرگز زنگ نگیرد و صاحب قلافذ گوید که اگر طوق از رصاص
بر درخت کنند که ثمر دار بود ثمر وی هیچ نیفتد و زیاده نگردد اگر صحیفه تنک
از اسرب بسازند و بر عانه به بندد با کم کاه منع احتلام بکند زرنباد بزبان هند
کچور گویند و بزبان اهل مکه عرق الکافور و وی بیخیست که از وی بوی کافور
میاید چون تازه بود و بلغت دیگر سطر اکی خوانند طعم وی تلخ بود و آنچه در تری
یکباره پاره کنند و بهو شانند طبع آن گرم خشک است در دوم یا سیم و گویند که
در اول تحلل ریاح غلیظ بود و قطع بوی سیر و پیاز و شراب بکند و چون
در دهن گیرند قی را به بندد و گویند که جانوران را سود دهد که نیش دیگ
بجدوار بود و شکم به بندد و مسهل سودا بود و چون در دهن گیرند و بدان
ادمان کنند درد دندان را نافع بود و بسیار خوردن آن مضر بود و
مصلح وی سنبل الطیب با نبات زرنباد و زرنجد در جواهر نامه گذشت
زنجبیل که مشهور است طعام هضم کند و عطش را بنشاند زعفران گرم
خشک است بدرجه دوم رودها را قوت دهد رنگ روی نیک کند و دل را
قوت و نشاط آورد و باه بر انگیزد و خواب خوش آورد و اگر او را با [illegible]
باشکر دود کنند و سر را بر آن بدارند زکام را بگشاید و اگر او را بسایند و در
چشم کشند سفیدی چشم را ببرد و او را در حلوا کنند و بخوردن دل و
جگر را صاف کند و جگر را قوت دهد و اگر دو درم از وی ناشتاب هر که

بخورد چندان بخندد که از هوش برود سعد هندی گرم خشک بود و بوی
دهان را خوش کند و معده و جگر را سود دهد سرنج سرد خشک گوشت را ببرد و بالد
و در مراهم بکار آید سلیمان نوعی از جواهرست چنانکه گذشت سمنا گرم خشک
است بدرجه دوم دماغ را قوت دهد و موی را ببرد و باند سوسن گرم خشک است بوییدن
او مغز را قوت دهد و خواب خوش آورد و اگر روغن او را بر قضیب بمالند
بسیار او درد شقیقه را ببرد و مغز را قوت دهد و آب ش را بر گوش
چکانیدن کر را ببرد و اگر او را خشک کنند در آتش دود کنند هر کنده که
در آن خانه باشد بمیرد و اگر او را خشک کنند و بکوبند در سر ببندد درد شقیقه را
ببرد طلق کوکب الارض است چنانکه گذشت عقیق نوعی از جواهر است چنانکه
گذشت غوک ضفدع است چنانکه گذشت اگر پیه آن بر اندام مالند تا ریش وی کار نکند
فیروزج نوعی از جواهر است چنانکه گذشت قرمیز و الصباغین گویند و آن حیوانیست
کوچک بر خار میباشد و بیابانی که او را میسوزانند و خاصیت این حیوان آنست که
رنگ ابریشم و صوف بدان کنند و کتان و پنبه نتوان کرد و چیزی دیگر هست که
مانند عدس سرخ رنگ و او را نیز قرمیز خوانند و شریف گوید که طبع وی گرم
خشک است در سیوم و از خاصیت وی آنست که چون زن هفت روز بیاشامد
هر روز دو درم بعسل قطع حیض بکند و مجربست و چون با سرکه استعمال کنند
قطع نسل بکند و اگر در ابریشم سرخ کنند و بر محموم آویزند شفا یابد +
و گویند سرد و خشک بود و آواز را صاف کند و قوت معده بدهد و اسهال صفراوی را

باب القاف
قند عسیری شکر
چون محمد کرد انند

قرطارغیون نباتیست که اوراق وی مانند ورق گندم بود و شاخهای وی بسیار
بود از یک اصل رسته و تخم وی مانند جاورس بود و بیشتر در موضعی که سایه بود
روید و بغایت حریق بود و ثمر وی در مذاق حدت بود و حرافی تمام دهد
و گویند که چون زن چهل روز ناشتا بآب بیاشامد بعد از آن مجامعت کند
فرزند نر بیند آورد فلفل گرم خشک در سیم مفتح ورمهای سودا وی بود
کبریت چنانکه میگذشت کرم بیاریمی درخت انگور خوانند و بشیرازی
رز گویند طبع وی سرد خشک بود و ورق وی و خیوط وی چون سحق
کنند و ضماد نمایند صداع را ساکن کند و ورق وی چون تنها با سویق الشعیر
بورم گرم معده و التهاب آن بغایت نافع بود و عصاره ورق وی قرحه
امعا را نافع بود و زرد معده که از گرمی بود و کسی که خون فی کند و
زنان آبستن را نافع بود و گزیدگی افعی را نافع بود مصلح وی کتیرا و صمغ
عربی کافور چند نوع بود و بهترین وی جوکی بود و سفید و طبع سرد خشک
در درجه سیم منع ورمهای گرم بکند و مصلح و بنفشه و نیلوفر و گویند که
کند زعفران گنجد گرم تر منی را بیفزاید و ادرار حیض کند و معده را سست
کند و غثیان و تشنگی آورد و ورق گنجد سرد تر الا اگر بکوبند و موی بدان
بشویند مو را دراز کند و سبوسه را ببرد لعل نوعی از جواهرست چنانکه گذشت
لفاح سرد مخدر لاجورد نوعی از جواهرست چنانکه گذشت ماش مج خوانند طبع وی

باب الکاف
کندس

که سرد تر است ونزدیک بباقلا بود لبان کند گرم خشک است حافظه را
بیفزاید ومعده را قوت دهد واسهال باز دارد ملنجمشک فلنجمشک آنست
گرم خشک تمام سسنبر گرم خشک است است وچون دود کنند مار و عقرب
بگریزند لنسرمین گرم است در اول وخشک است در دوم نرجس بوییدن او
مغز را قوی گرداند وخواب خوش آورد واگر روغن او را بر قضیب بمالند
سستی ببرد واگر بکوبند در چشم کشند شب کوری را ببرد هل در
خواص آورده اند که چشم وی بر کسی ببندند که نسیان بر وی غالب کند دفع آن
بکند واگر بر ببندند بکسی که از رنج جذام ترسد مادام که آن با او بود ایمن باشد
اگر آدمی با خود دارد و برابر خصم رود بر وی ظفر یابد و حاجتهای وی
گذارده شود یاسمن گرم خشک ولطیف کند و کلف را ببرد و صداع و بلغم
ولقوه وعرق النسا را سود دارد الیاسمین الاصفر حار یابس والابیض
معتدل یبروج در حد و دگرم سیر شیرازی یک قلعه بهای میباشد و
قد آن از یک وجب کوتاه تر بود و دست و پای داشته باشد و بلون سفید بود و
نیکوترین وی آن بود که فربه باشد وطبیعت وی سرد بود در سیم وخشک بود
در اول مخدر ومسبت بود وبرمهای صلب و دنبلات وخنازیر
طلا کردن نافع بود واگر کسی را احتیاج بود بقطع اعضاء عضوی
در شراب بیاشامند بیخود شود و از خوردن وی همان عارض شود

که از خوردن افیون وی منوم مسبت بود واگر در شراب کنند مستی
زیادت آورد بغایت وبدترین آن پوست بود وبوییدن ورق آنچه سفید بود
آن را ساق نبود ودگر خوانند مسبت ومنوم بود مدد وی بقی کنند وبآب گرم
وعسل وشبت ومصطکی وسقمونیا وسفید وشیر تازه آشامیدن ویبروج را
در محبت خواص بسیار بود وگویند اگر کسی باسم شخصی که خواهد چون یبروج را
بر کند هم در زمان هر عضو یبروج را ببیند از آن شخص را همان عضو جدا شود
وخیلی خواص دیگر دارد که غیر طبیعی است بدان سبب آنجا نیاوردم لیشب از جمله
الاجواهرات است چنانکه گذشت یاقوت از جمله جواهرات است چنانکه در جواهرنامه
گذشت

8
شربت فواکه

باب طریق ساختن شربتهای فواکه از آن جمله شربت انار بدین
طریق است آب انار ترش وشیرین را بگیرند مساوی با قند سفید نصف مجموع بقوام
آورند واگر خواهند که منعنع باشد هر شربت که خواهند بدین طریق است مثلا
شربت منعنع سیب آب سیب ترش وشیرین را بگیرند از هر یک پنجاه مثقال وآب
نعناع تازه هشت مثقال با قدری قند که چاشنی شود بقوام آورند شربت به
آب به ترش وشیرین را مساوی گرفته با قند سفید نصف مجموع بقوام آورند و
جمیع شربتهای فواکه بدین طریق است

9
ساختن ربوب فواکه

طریق ساختن ربوب فواکه از آن جمله
رب توت سیاه آب او را بگیرند و بجوشانند که تا بربع برسد وبعد از آن بر دارند و
ساختن رب جمیع فواکه بدین طریق است که مذکور شد مثل رب سیب و به و سایر

10 گل قند آفتابی

میوه‌هاش بیت لیمو آب بدترش وشیرین ساخته جز و آب لیمو بگیرد و با قند بقدری که چاشنی
شود بقوام آورند ساختن گل قند آفتابی ورق گل سرخ تازه را ریزه کرده با
شکر بقوام آورده و در شیشه کند چهل روز در آفتاب گذارند اگر دو ماه بگذارند
بهتر است و اگر خشک شود شکر را ملکت ریزند که تا خوب بعمل آید دهنیات تخم

11 روغن تخم جات وتنکیس و بادام ومثل او

تخم جات مثل بادام و کدو و خشخاش و امثال آن هر یک از آنها را بکوبند و اندک
آب گرم بر او بپاشند و بفشارند تا روغن با بیرون آید و روغن بنفشه بادام آنست
که مغز بادام مقشر را با گل بنفشه تازه در کیسه کرده ملکت بمالند و بعد آن بطریق
مذکور روغن بگیرند نوع دیگر که تنکیس است تخم را کوبیده و در شیشه کند و سر
شیشه با چوب ببندند که خورده باشد بگیرد که محکم نما شد و یک خشت را سوراخ کند
و سر شیشه را بآن سوراخ کند که سر شیشه بر زیر بود و بندش بر بالا و آتش دهد و

12 روغن ریاحین

دهنیات ریاحین مذکور باشد ورق گل تازه را در قنینه کند و روغن
کنجد بر سر آن ریزند وچهل روز در آفتاب بیاویزند و بعد از چهل روز فرو گیرد
و استعمال کند وهمچنین روغن گل سرخ و گل زرد و کافور و نیلوفر و نرگس و
گل سفید وشقایق و سوسن و بنفشه و مرزنجوش و سیسنبر و نسرین و شاهسفرم
و ملنجمشک و خیری و یاسمین و مورد و لفاح و جلنار و بابونج همه بدین

13 تقطیرات وتیزابات

طریق است تیزاب و تقطیر شوره قدری و زاج قدری سحق کنند و در آفتاب
خشک کنند و بقرع بگذارند و در نار ملایم تقطیر کنند وطریق تقطیر چنان

14 گل حکمت

که قرع را بگل حکمت بگیرند و دهن انبیق الفیل را بر سر آن نهند و وصل نمایند محکم و بنار
ملایم نهند نار ملایم عبارت از انبیق که سرگین اسب میباشد و تقطیر کنند
گل حکمت نمک طعام خاکستر موی بز تراب التنور نوع دیگر خاکستر و نمک گل حکمت

15 تصعید

این بود که مذکور شد تصعید از جمله تصعیدات یکی جوهر زرنیخ است که بکار
اکسیریان میآید وطریق وی چنان است بدانکه جوهریات دو قسم است یکی
تقطیر است و دیگر تصعید و تقطیر مذکور شد و تصعید اینست بیاورند یک
یک کاسه و او را بگل حکمت بگیرند و زرنیخ را در آن کنند و کاسه دیگر بر او نهند
وصل نمایند و محدب کاسه دوم را سوراخ کنند و بند بالای سوراخ کاسه را
یک پول سیاه بگذارند و آتش دهند و دخانی که از سوراخ بپول سیاه رسد
هر گاه لون آن زرد شود و سیاه شود [illegible] و آن وقت که سفید شد سوراخ را
بگیرند و یک شبانه روز آتش دهند بعد از آن جوهر آن بر سطح مقعر کاسه
متصاعد میشود بگیرند و یکبار باین طریق در شیشه چینی کنند اما سوراخ در
دفعه دوم لازم نیست بعد آن بر دارند و استعمال نمایند و تصعید عبارت از این

جوهر زرنیخ بعد [illegible] خورد کرده در سفال
روغن چراغ طبخ [illegible] بعد سرکه [illegible]
ریخته باز هم طبخ [illegible]
سرکه [illegible]
با روغن چراغ [illegible]
[illegible]

16 طریق ذبل

بود الذبل بدانکه ذبل که در میان اهل اکسیریان مشهور است و آن
عبارت از اینست چاهی میکنند در زمین بمثابه تنور و اطراف آن را
با سرگین کبوتر مزبل نماید یعنی ضماد نماید همه اطرافش را و بعد از آن سرگین
فرس را در آنجا بریزند و تقطیر و تصعید نمایند هو العالم بحقایق الاشیاء

تعفین

باب در بیان تعفین است بدانکه تعفین که در میان اهل اکسیریان مشهور است
و آن عبارت از سرجین صافی است و بیهوش دارو نیز با عمل تعفین میشود و
آن اینست بذر البنج و لحم بلادهی و هر یک را جدا جدا بغایت بکوبند و باهم
ممزوج نمایند و در قاروره کنند و سرش را محکم کرفته و در میان سرجین صافی
ملموس کنند و بعد از چند روز آن کرم شود و آنها یکدیکر را بخورد و در آخر
یکی بماند سحق نموده با دو برابر افیون هر که بخورد بیخود کردد و تعفین عبارت
از این بود نوع دیکر اصل البنج اصل الرجس و افیون از هر یک دو درم
خرد کنند و بریزند بر روی آب پاک چند انکه از سر کاسه بکذرد و در کاسه
آبکینه پانزده روز بخیسانند پس برهر درمی دانک مشک و از جوز دانکی و بر روغن
بمالد و در شیشه کنند و سرش را محکم کنند و بعد از چهل روز هر که ببوید بیخود کردد
نوع دیکر بنج سیاه را بخیسانند در آب کشنیز تر بعد از آن دفن کنند در زبل
فرس که رطب باشد سه روز پس از آن بیرون آرد و خشک کند و با پوست
خشخاش صلایه کنند و در طعام حلوا بدهد نوع دیکر افیون و سوس و پوست
خشخاش از هر یک جزوی خرد کنند و بنبیر و بعرق عناب آمیخته
صاف کنند دو مثقال از آن هر که در طعام حلوا بخورد بیخود کردد ساختن

آتش مخفی

آتش مخفی زاج سفید بیست مثقال آرد جو چهل مثقال و هر دو را
ممزوج کنند و بر روی خاک انداز کنند و در زیر خاک انداز آتش زغال بسوزد و او را
بلیجه دیکر آرد جو زاج سفید ذکر کرد

کباب

کباب کنند یعنی که سرخ شود مثل قرص نان که نه خام شود و نه بسوزد بعد از آن هم
ریزه ریزه کنند و در میان بوته نهند آن قدر دم کنند که تا سرخ شود و بر دارند و
در میان شیشه نهند و سرش را محکم و زود بکیرند که هوا داخل نشود و هر وقت
که خواهند استعمال کنند ساختن کبریت فرنکی عرق انکور خشک کرده آتشی باشد

کبریت فرنکی

و دم انسان باهم ممزوج کنند اول چوب بر کوکرد که خیسانیده باشد بر او طلا
کند و بعد از آن از عرق طلا یه کنند و خشک کنند ساختن شربت ادویه

شربت ادویه

شربت بنفشه و نیلوفر کل هر یک که باشد جوشانیده و صاف نمایند باشد وزن
آن شکر صاف کرده بقوام آورند شربت اسطخودوس اسطوخودوس عود صلیب
بادیان بیخ بادیان کاوزبان اصل سوس بر سیاوشان از هر یک یک مثقال پوست
بیخ کرفس تخم کرفس تخم خطمی کل بنفشه کل سرخ از هر یک سه مثقال مویز منقی
سپستان از هر یک سی دانه اجزا را بخیسانند و بجوشانند و صاف نمایند و تا
دویست مثقال شکر اضافه کنند یا قند سفید بقوام آورند شربت خشخاش
صد دانه خشخاش با پوست و تخم را با آب باران نشویند بخیسانند و بعد از دو روز
بجوشانند و صاف نمایند با قند سفید پنجاه درم بقوام آورند سرکه عنصلی
پیاز عنصل را با کارد چوبی ریزه کرده باشد برابر سرکه خوب در ظرف کرده
تا دو ماه لا اقل چهل روز در آفتاب کذارند پس صاف نموده استعمال کنند
ماء الشعیر ده مثقال جو پوست کنده را با دویست مثقال آب با آتش بسیار ملایم

بجوشانند تا شصت مثقال آب بماند پس صاف نمایند رب جوز پوست سبز گردو را
بکوبند و بفشرند و آب او را بگیرند و بجوشانند تا بنصف رسد و مساوی نصف مجموع
آب پشت گردو شکر اضافه نمایند و بجوشانند سکنجبین عنصلی سه سیر که عنصلی را
بقدر چاشنی شود با عسل گر قند بجوشانند و ضبط کنند شربت دیاقوزا خشخاش
سفید با پوست بیست عدد تخم خطمی کتیرا صمغ عربی تخم خبازی از هر یک پنج مثقال
اصل سوس بیست مثقال بزرقطونا ده مثقال اجزا را تا دو روز در آب باران
بخیسانند و بجوشانند و صاف کنند و با قند سفید از صد و هشتاد مثقال
تا دویست مثقال بقوام آورند شربت زوفا زوفای یابس پرسیاوشان
اصل سوس از هر یک هفت مثقال بنفشه تخم خطمی خبازی از هر یک چهار
مثقال عناب سپستان از هر یک سی دانه انجیر زرد بیست دانه اجزا را بجوشانند
و صاف نمایند و با پنجاه درم شکر بقوام آورند شربت گاوزبان گاوزبان گیلانی
بیست مثقال گل گاوزبان ده مثقال بادرنجبویه ده مثقال در عرق بیدمشک
و اگر نباشد در آب بخیسانند و صاف نمایند با پنجاه درم قند سفید بقوام
آورند شربت بادرنجبویه تخم کاسنی تخم فرنجمشک تخم بادرنجبویه از هر یک
ده مثقال گاوزبان گیلانی گل گاوزبان رازیانه بنفشه اصل سوس از هر یک
سه مثقال پرسیاوشان بسفایج افتیمون از هر یک پنج مثقال بادرنجبویه ده
مثقال در گلاب و عرق بیدمشک و آب سیب بخیسانند و بجوشانند و صاف

نمایند و با قند

سکنجبین عنصلی
ضیق النفس و ربو و سرفه بلغمی را نافع به

شربت زوفا
محلل [illegible] و ربو
و تنگی نفس را نیک بود

نمایند و با قند یا شکر صاف کرده بقدر یکصد و چهل بقوام آورند سکنجبین افتیمون سنای مکی
افتیمون پنج کاسنی بسفایج از هر یک ده مثقال پرسیاوشان رازیانه اسطوخودوس
از هر یک هفت مثقال قند سفید دویست و چهل مثقال سرکه تند هفتاد مثقال
اجزا را بخیسانند و بجوشانند و صاف کنند و بقند بقوام آورند شربت افسنتین
افسنتین پنجاه مثقال انیسون گل سرخ سلیخه اسارون از هر یک ده مثقال
سنبل الطیب مصطکی از هر یک هفت مثقال اجزا را بغیر از مصطکی
بجوشانند و صاف کنند و با سیصد مثقال قند سفید بقوام آورند بعد از آن
مصطکی را صلایه کرده با آن ممزوج سازند سکنجبین بزوری تخم کاسنی و بیخ
رازیانه بیخ رازیانه تخم کشوث تخم خیار از هر یک پنج مثقال بیخ کاسنی ده مثقال تخم
خربزه کرفس ملح چهار مثقال گل کشوث ریشه کشوث از هر یک سه مثقال تخم کرفس
انیسون گل سرخ از هر یک دو مثقال اجزا را نیم کوب کرده بخیسانند و بجوشانند
و صاف کنند و با شکر صاف یا قند سفید بقدر پنجاه درم و سرکه تند چهل مثقال
بقوام آورند شربت دینار تخم کاسنی گل سرخ از هر یک چهار مثقال بیخ کاسنی
هشت مثقال نیلوفر گاوزبان از هر یک دو مثقال تخم کشوث سه مثقال اجزا را
بجوشانند و صاف نمایند با چهل مثقال شکر صاف کرده بقوام آورند و بعد از
سرد شدن سه مثقال ریوند چینی را نرم صلایه کرده داخل و مخلوط کنند
شربت مورد تخم مورد بیست مثقال نیم کوب کرده بجوشانند و صاف کنند

شربت دینار طبع را رقیق کند و جگر
و دل را تفتیح سده ها کند و سده را تسکین یابد و
سوء القنیه و استسقا و ذات الجنب را
نافع بود

اطریفل صغیر و ایارج فیقرا

طریق ساختن اطریفل صغیر
پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی پوست هلیله آمله مقشر هلیله سیاه اجزا را
برابر بکوبیده و بروغن بادام شیرین یا روغن گاو چرب کرده باد و برابر مجموع
عسل کف گرفته بقوام آورند و بسرشند طریق ساختن ایارج فیقرا مصطکی
سلیخه دارچینی اسارون سنبل الطیب عود بلسان حب بلسان زعفران
از هر یک یک مثقال صبر سقوطری شانزده مثقال اجزا را بکوبند و با عسل
آب کرم باهم مخلوط نمایند طریق مطلا کردن شمس که سوهان زده را که نو
براده باشد با طلا سحق نموده و در کرمی آتش بگذارد چون حل شود در میان
تا فته کنند بعد از آن بنشیند طلا در میرید دوا انچه بماند استعمال کنند

تمت الکتاب بعون الله الملک الوهاب

در دار السلطنه تبریز با هزار محنت و زحمت
و مصیبت در شب مشتری
اول ساعت مشتری
یح شهر رمضان
مقام شمس
مسنبله

الا ایها المغرور ... فان الموت قد یاتیک ...

118

سفوف مقلیا ثا ... اسهال کهنه و ذحیر و ضعف معده و سرد را و
مغص و بواسیر نافع است صفت آن حرف بو داده یکرطل و نیم زیره کرمانی
یکشبانه روز در سرکه خیسیده خشک کرده بو داده نیم رطل تخم کتان تخم
کندنا نبطی مکد ربع رطل مصطکی یک اوقیه و نیم هلیله سیاه بو داده ربع
رطل و نیم کوب ساخته استعمال نمایند

در دکر خواص غریبه اسرار مکنونه

ارزانیت این مره مشغول است و تجربه مجربی سیده است چون مراره ... ۶ ۲
۱ ۲ ۶ ۴ ... روی آتش ... مناسب تخم اکنحال نمایند ...
... که درست ... چون ...
... ۱۷۵ ... خشک کرده اکنحال نماید ...

قال الحكيم افلاطون اعلم ان الحروف ثمانية وعشرون تقسيمون في سبعة على
اربعة عناصر كل عنصر بسبعة احرف فاول عنصر النار وله
سبعة في سبعة وله من عالم الملكوت وبر شرح وتصريف وهو يصلح القهر الملوك
والجبابرة وقهر للخصم والمحبة والقبول والصلح بين الام واخيه والزوج
والزوجة ويجلب القلوب وقهر النفوس وجلب الغايب وعمارة بالديار الخالية
والدكاكين فمن كتب هذا العنصر بالقلم يوناني في مسبع ودثر جد ما له من الاسماء
وماله من ملايكة وتوكل ملك ذلك اليوم الروحاني العلوي والسفلي وتكتب بالمداد
العين وبخر بالبخور كله او تكتب اسم من اردت واسم امه وما اراد وحمله
على رأسه يرى عجيباً من الاقبال والمحبة وتسخير القلوب وعظم الجاه عند الملوك
والحكام وجلب الارزاق واذا اردت ان تعمل محبة او اقبال او طلب حاجة
من ملك فتوضع الجدول على هذه الصورة وتنزل حروف من اردت في الجدول
وكل حرف من اسم المطلوب في بيت وكلما كلمتها كررتها في البيوت حتى يكمل
في الجدول ثم توكل صاحب اليوم العلوي والسفلي فاعرف قدر ما رصد اليك
واكتم هذه الاسرار تبليغ المنازل الاخيار وهذه صورة عنصر اح ط م ف ش ذ
وتكتبه خاتم مسبع بالقلم اليوناني وتكسره حتى يملأ الخاتم بالتكسير وامثاله

ا	ح	ط	م	ف	ش	ذ
ذ	ا	ش	ح	ف	ط	م
م	ذ	ط	ا	ف	ش	ح
ح	م	ش	ذ	ف	ط	ا
ا	ح	ط	م	ف	ش	ذ
ذ	ا	ش	ح	ف	ط	م
م	ذ	ط	ا	ف	ش	ح

عنصر التراب

عنصر التراب فهو عنصر جليل القدر له ملايكة غلاظ شداد المسلطين
من بني ادم بجلب الامراض والاسقام والحمى والرمد وارسال الهواتف

ومنع الاكل والشرب

ومنع الاكل والشرب ونزف الدم والتهيج ونزل الملك من اعلى كرسيها تكتبه
بالقلم يوناني في مسبع وتنزل معه ما له من الملايكة على الجناح الايمن وماله
من الاسماء على الجناح الايسر وتوكل عليه الملايكة بما اردته من خير او شر
وتجعل روحانية فوق الجدول والسفلية تحته وملك اليوم السفلي من وسطه
وتوكل جميع كما وصفنا واذا اردت التسليط والتزنيف والقى فتكتبه بالمداد
الذي للعنصر في لوح من نحاس احمر وتجره واقسم على ملوكه بما للحروف من الملايكة
في يوم العنصر وادفنه في نار حامية واقسم عليه سبع مرات واضمر ما اردت
ترى عجباً فلا تعمل الا بما ظالم واتق الله واذا اردت ان تعزل احداً او
تخرب مكاناً او تمنع مطراً من ارض او تغيير ماء بئر او عين فخذ تراباً مخصوصاً
واعمل فيه ما يناسب الحروف الترابية على النهج المعهود عندهم ثم تاخذ التراب
وتذريه في اي المكان مكان شئت يخرب وينهدم ولا يعمر ابداً او ان عملته
ذلك التراب او عين تغور وان عملته في بلاد منع عنها المطر بقدرة
الله تع وان رميته في منزل قوم افترقوا ولا يجتمع ابداً او ان عملت
في كل دكان تقفل وتعطل بيعها وان دريته في طريق عسكر وجار عليه
انهزم او معزم بطلت حركته وحار امره وهربت ملوكه وتبطل طلسمه
وصاحب الصنعة يتلف صنعه ويكسر شعله انظر في هذه الفعل العجب
لهذه الحروف وهذه جزء واحد من الف من وجوه فعل هذه الحروف وتصاريفها

وماتاثيراتها واما عنصر الهوآء يصلح لركوب البحر وللاختفاء عن اعين الاعداء
وطي الارض فمن كتب ومزج اسمه مع حروفه في كل بيت بالقلم اليوناني
وحروف اسمه بالعربية وتبخر بما له من الملوك والاسماء ويتوكل عليه
ملك اليوم السفلي والروحاني ويكتبه على قلنسوة من جلد النمر او ورق
شاة اسود ويبخره بجوزه ويقسم على الملوك بما له وفيه من اسماء الله
سبع سبعين مرة وهو على موضع خال ويعمل القلنسوة على راسه ويقف
في الشمس فيختفي ظله باذن الله تعالى ويمشي حيث يراد فلا يراه احد وهو
من العجائب وان هذا العنصر يجلب به الريح والظلام حتى ترى صاحبه
في وسط النهار ومن نقش هذا العنصر في لوح من نحاس اصفر على سنه وطبعه
ووكل به ملوكه وبخره ببخوره ووقت الحاجة فاذا اراد جلب الريح والظلام
فيمحو اللوح في ماء ويرش مثل به الارض التي تريد فان الارياح تخرب ذلك
المكان وتتلف اشجاره ونباته ولا ينبت فيه نباتا وان ضربت بذلك على
وجه مسحورا ومربوطا انحل من وقته وان كتب جدول عنصر الهوآء في كاغد
وعلقه في السفينة اتته الريح المسلمة وان جعلت اللوح على راس سلك تجرى
على عدوك لا يراك واما عنصر الماء فهو ضد عنصر النار ويفعل بحلافه فمن
كتبه في اناء مزجج ومحاه بماء بئر ولا تراه الشمس شمس وقمر واسقاه المجنون
شفاه الله تعالى وان كان مجذوم او برص شفاه الله تعالى ثم اعلم انك اذا عرفت طبائع

الحروف ومراتبها وتعادلها وتنافرها وتأثيرها فانك تتصرف بها في جميع الموجودات
وفي تعليل موانع الكنوز وبتبطيل جميع الموانع بمقابلة ضدها من الطبائع
لطبائع فانها مركبة فيها فاذا لم تبطل بمقابلة ضدها من الطبائع فانها
مركبة من الاقاليد سيات الهندسية فاضل بالعقل على مواضع اصولها
واحوزها وافسدها وان كانت من الطلاسم الطبيعية فركب لها من الحروف
وضادها ونقضها فاذا دخلت الى المكان فانظر الى المانع ان كان
مركبا من النار فابطله بالحروف المائية وان كان ترابيا فبالحروف الهوائية
وان كان مائيا فبالحروف النارية وان كان هوائيا فبالحروف الترابية
وان كان مركبا من النار والهواء فبالحروف المائية والترابية وان كان
من الماء والتراب فبالحروف النارية والهوائية مثاله اذا دخلت الى
مكان ووجدت فيه عروسا لابسة اخضر فانها مركبة فاكتب الاحرف
الهوائية فانها تقع فتجدها غابرة يابسة فاجعل ما تكتبه عليها فانها لا تقوم
حتى تعمها كلها تعميها وان كان في المكان ماء يفيض فاكتب له الاحرف
الهوائية والنارية في سقفه وارمها فانه يذهب وان كان رملا
فاكتب له الهوائية والمائية فانه يذهب وان كان عقابا او نسرا او شيئا من
الطيور فاكتب له الاحرف الترابية والمائية والنارية فانه يذهب
والسيف والنطح والدبوس وغير ذلك يبطل بالاحرف الترابية والما

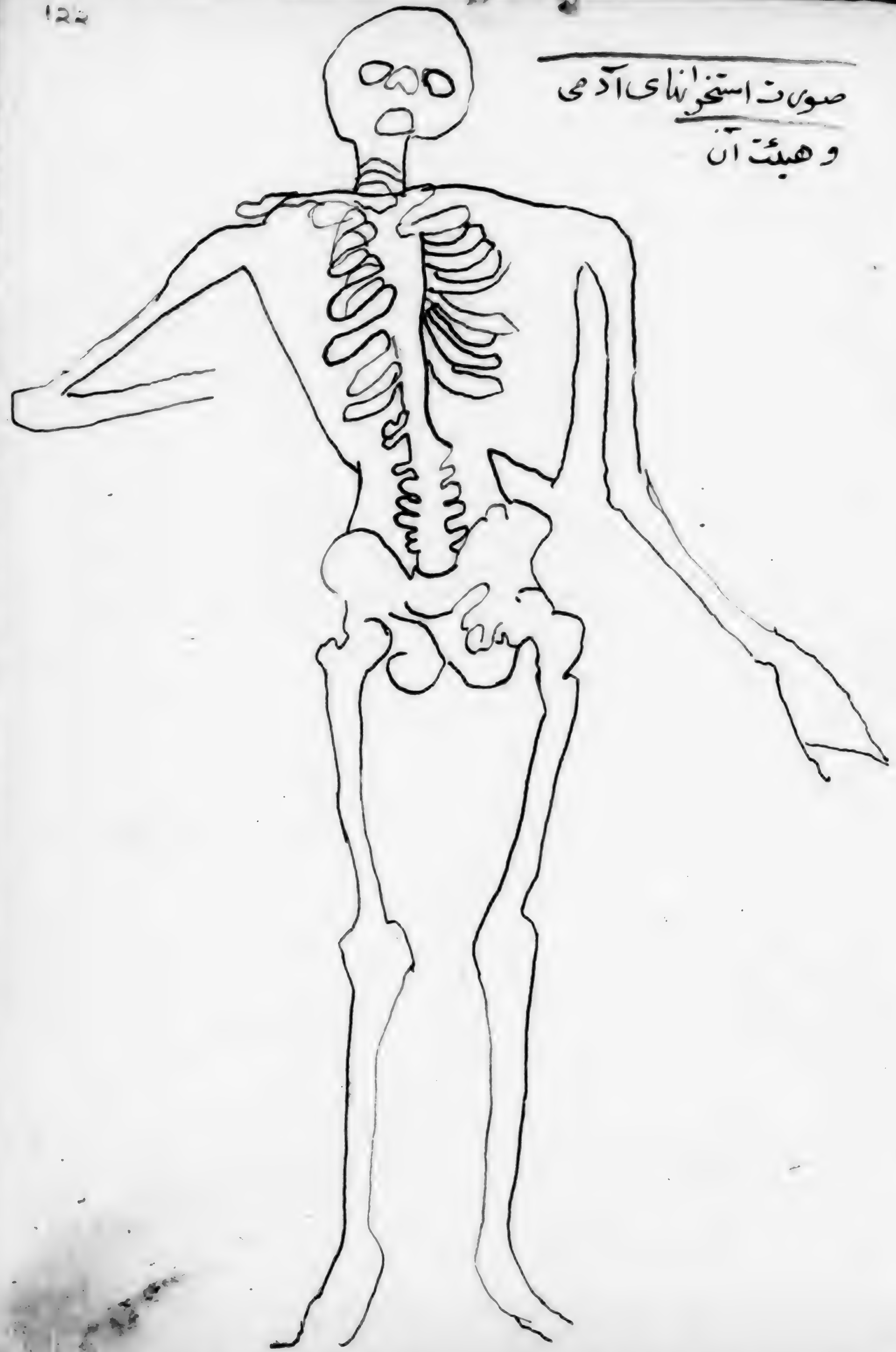
فصل ولذا قسمت الحروف على اربعة اقسام نارية وهوائية ومائية وترابية
وقسم كل قسم على سبعة اقسام فسبعة النارية مترتبة في القوة والضعف فا
لأولى اسمها المرتبة والثانية الدرجة والثالثة الدقيقة والرابعة الثانية وا
لخامسة الثالثة والسادسة الرابعة والسابعة الخامسة واليها انتهت مراتب
القوة والضعف في النارية فالأولى الألف وللثانية الهاء وللثالثة الطاء
وللرابعة الميم وللخامسة الفاء وللسادسة الشين وللسابعة الذال في النارية
وسبعة هوائية وهي ب و ي ن ص ت ض وسبعة مائية وهي ج ز ك س
ق ث ظ وسبعة ترابية وهي د ح ل ع ر خ غ والترتيب كما في النارية ودنا
ذلك على احد القول في ترتيب طبايع الحروف وفيه اقوال كثيرة

نارية	هوائية	مائية	ترابية
ا	ب	ت	ث
ج	ح	خ	د
ذ	ر	ز	س
ش	ص	ض	ط
ظ	ع	غ	ف
ق	ك	ل	م
ن	و	ه	ي
نارية	هوائية	مائية	ترابية
ا	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ج	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

جدول ادريس — تمت — مذهب علي وابن العجل

حرف الألف حار يابس في الدرجة الأولى في الجملة ومن حيث التفصيل فيه برودة وهو في الدرجة الثالثة وحرارة في الدرجة الثالثة وحرارة في الدرجة الخامسة ومن الملائكة جبرائيل ومن الأيام يوم الأحد ومن الساعات ساعة الشمس ومن علوية اسرافيل ومن منازل الشرطين ومن البروج الأسد ومن سفلية المذهب ومن الهوائية هطائيل ومن البخور العود والبان
حرف الباء وهو حرف هوائي ظلماني سفلي جسماني جمالي ناطق ومنه مبدأ الاسم العلي وهي من الحروف الباقية الى يوم القيامة وهي باطن الألف ومدة بلا نقط وهو حار رطب في الدرجة الأولى عن نسبة التفصيل هي مقام النفس الكلية وله من الأيام يوم الاثنين ومن الساعات الساعة الأولى منه ومن الملائكة اسرافيل ومن الأرواح السفلية ابيض ومن الكواكب القمر ومن منازل البطين ومن البروج السرطان ومن الملوك الهوائية بلنيائيل ومن الأسماء المحسن كل اسم يكون اوله حرف الباء منتزر باسط وبديع حرف الجيم وهو مظهر جمالي ومن حيث اللطايف ومن حيث الأشارة جمع جمال ومن حيث انه لعبارة العقل فعال وهو حرف وهو حرف مائي ظلماني سفلي جمالي جلالي وينطق به الاسم الجامع وهو حرف جليل القدر ظهرت فيه الاسم الاحد وهي بارد رطب له من الأيام يوم الجمعة ومن الساعات الزهرة ومن البروج الثور ومن المنازل الجبهة ومن الملائكة العلوية عنائيل ومن السفلية دوبعية ومن الهوائية جهطائيل ومن الأسماء جامع جليل جواد وكل اسم يكون اوله الجيم حرف الدال وهو حرف ظلماني ترابي وهو بارد يابس في الدرجة الأولى وبرودة في الدرجة الثانية وظهر بهذا الحروف الاسم فيعطو اسم الودود وله من الأيام يوم الأربعاء ومن الكواكب العطارد ومن البروج الجوزا ومن المنازل الدبران ومن الملوك العلوية درداييل ومن السفلية برقان ومن الهوائية دمطائيل ومن البخور دار فلفل حرف الهاء وهو حرف ناري هوائي من حروف الصدر الأعظم روحاني ومن الأيام يوم الجمعة ومن البروج الثور ومن الكواكب الزهرة ومن العلوية همصائيل ومن السفلية دوبعة ومن الهوائية هعشمائيل ومن المنازل الهقعة ومن الأسماء هو الهادي
حرف الواو وهو حرف هوائي ظلماني جمالي صامت منفرد ومن الأيام يوم الثلثاء ومن الكواكب المريخ ومن البروج العقرب ومن منازل العوا ومن العلوية طغيائيل ومن السفلية الأحمر ومن الأسماء الحسنى كل الاسم اوله الواو حرف الزاي وهو حرف مائي ظلماني ومن الأيام الأربعاء ومن الكواكب العطارد ومن البروج الجوزا ومن منازل الزباني اوله من الخدام ميطايكا ومن السفلية برقان ومن الهوائية هطهطائيل ومن الأسماء كل اسم اوله الزاي حرف الحاء وهو حرف نوراني وهو حرف ترابي نوراني صامت وهو حرف بارد في الدرجة الأولى ومن نسبة الحيوة ومن الأيام يوم الخميس ومن الكواكب المشتري ومن البروج القوس ومن المنازل الفرغ المؤخر ومن العلوية حرقيائيل ومن السفلية شمهورش ومن الهوائية حطائيل ومن الأسماء كل اسم اوله الحاء حرف الطاء وهو اصل في اللطايف الثقلية ومن الحروف الاستعلاء واصل في الترتيب البسيط ومن الأيام السبت ومن الكواكب الزحل ومن البروج الدلو ومن المنازل طرفة ومن البخور الصندل ومن العلوية شمخائيل ومن السفلية ميمون ومن الهوائية مهطائيل حرف الياء وهو حرف من روح الكرسي وهو نور خلقه الله تعالى في الكرسي به تشكلت الأشياء في العالم الابداع وهو حار رطب اصله رطوبة في الدرجة الثانية والحرارة في الدرجة الأولى ومن الأيام يوم الجمعة ومن الكواكب الزهرة ومن البروج الثور ومن المنازل حرمان ومن العلوية عيائيل ومن السفلية دوبعة ومن الهوائية هطمهطائيل حرف الكاف ومن الأيام يوم الخميس ومن الكواكب مشتري ومن البروج القوس ومن المنازل البطين ومن علوية سمسمائيل ومن السفلية شمهورش ومن الهوائية مهطهائيل واعلم ان الكاف هو الباطن الأمر وباطن العلم وباطن العرش وباطن الكرسي والكاف سر العقل والنون سر الروح حرف اللام وهو من حروف اسم الأعظم ومن الأيام يوم الاثنين ومن الكواكب القمر ومن البروج السرطان ومن المنازل سعد السعود ومن العلوية هدصلصائيل ومن السفلية الحارث ومن الهوائية شمطاشمطائيل ومن البخور مصطكي

صورت استخوانهای آدمی
و هیئت آن

حرف المیم و هو حرف من حروف اللوح و هو حرف حار علی الجملة و علی التفصیل حار رطوبتی و من الایام یوم الخمیس و من کواکب المشتری
و من البروج المیزان و من المنازل نعایم و من السفلیة شمهورش و من العلویة طهها طهطهائیل و من الهوائیة هطهطائیل حرف النون و هو
حرف بارد رطب من حیث الجملة و علی التفصیل حار رطب فی الدرجة الرابعة و هو من صور العرش و من الایام یوم الثلثا و من الکواکب
والشامات المریخ و من البروج الحمل و من المنازل الغفر و من الملوک العلویة نوریائیل و من السفلیة الاحمر و من الهوائیة هطائیل و من
الاسماء حرام اول النون حرف الضاد و هو حرف بارد فی الدرجة الرابعة علی الجملة و علی التفصیل حرارة و سیطة و هو من حروف
الملکوت و هو الحامل لارواح العلویة و السفلیة حرف العین و هو حرف بارد رطب فی الدرجة الرابعة علی الجملة و علی التفصیل حرارة و سیطة و هو
حرف من حروف الملکوت و هو الحامل الارواح العلویة و السفلیة حرف العین و هو حرف بارد رطب فی الدرجة الرابعة من حیث الجملة
و من حیث التفصیل فیها رطوبتان و له من الایام یوم الاحد و قد تقدم ذکر الاحد و ماله البروج و المنازل حرف الفاء و من حیث
النسبة حرف مجوف و ینطق عن عوالم الملک و الملکوت و هو حرف الناری حار فی الدرجة الرابعة و الکمال للفاء من الایام یوم الاثنین
و قد تقدم ماله من البروج و المنازل حرف الشین و هو من حروف الاسم الاعظم و له ظاهر و باطن فظاهره صامت و برقامته
السموات و بباطنه امسکت العلویات من الکرسی و العرش و ما هو من نسبتها من ملائکة العلی حرف القاف و هو حرف بارد من حیث
الجملة و هو حرف ممتزج فی الدرجة الخامسة و هو حرف الحاطی و نسبته فی الاسماء التسعة و التسعین و هی داخلة تحت الاسم
الاعظم بکماله لانه تمام المائة حرف الراء و هو بارد فی الدرجة الخامسة حرف الشین و هو حرف ناری
حار یابس فی الدرجة الرابعة فی الجملة و من حیث التفصیل فی المرتبة الرابعة التی تحت الثالثة التی تحت الثانیة التی
تحت الدقیقة حرف التاء و له من الایام یوم السبت و قد مضی ما هو المخصوص بهذه الایام من العوالم و الاحوال
العلو الملوک حرف التاء فهو حرف ثبوت لاجل العظم و رتبته اقوی المراتب و له من الایام یوم الخمیس و ما یختص به
من البروج و المنازل و من الاسماء کل اسم اوله ینطق بالثاء مثل ثابت و مغیث و غیاث و باعث و من ادرک سر هذا الحرف
نال الکشف علی سر الحکمة الالهیة حرف الخاء و هو حرف مائی من حیث الجملة و من حیث التفصیل ترابی و له
من الایام یوم الخمیس و ما یختص به حرف الذال فهو من حیث حقایق الحکم و من حیث اللطایف فهم و هو حرف ناری
حار یابس فی الجملة و علی التفصیل فی الدرجة الخامسة و له من الایام یوم الثلثا و ما یناسبه من البروج و المنازل
و الملوک حرف الضاد و هو حرف حار رطب من حیث الجملة و من حیث التفصیل هو حرف بارد یابس و له من
الایام یوم السبت و من البروج السنبلة و من الکواکب زحل الی اخر ما بیناه حرف الظاء و هو حرف هوائی حار رطب
و فی الدرجة الرابعة فی الاجمال و فی الدرجة الخامسة فی التفصیل حرف الغین و هو حرف مائی فی الدرجة
الرابعة علی الاجمال و فی الخامسة علی التفصیل و فی السابعة علی التفصیل التفصیل و له من الایام یوم السبت و جمیع ما یختص
بذلک الیوم و من البروج و المنازل و الملوک

فی الساعة العاشرة فی یوم الخمیس ۴ رجب المرجب فی ... شانیتر اعظم در هجدهم ...

[illegible]

ایضاً چراغ ... لا نار ط

وبار ن ... چیز ... بگشا

دوروز ... تقط از ... نفه

وبار ن چراغ افروخته ایضاً

... کوکرد را بروغن زیت

بسایند و فتیله کتان از دل افروز در آن خانه

بالتد چنین نماید که هرکه در آن جا هست سر ... از تن

جدا شده الت ... بیهوش ... مرغ ... مرد ... را خرد

کرده و بجمر گرفته و چراغ فانکی ... بجو ... شد مثل

مرده و چهره را آب بشویند زنده شود

[illegible]

طریق ... عمل ...

زرنیخ سرخ زهره کاو

۱ ۱

حب السلاطین جدوار خطائی ریوند چینی

۱ ۱۰ ۱

حجر ... کرفته ... مرده کار

۱

...

جدوار ... معمول در ... کرده

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحیم

بنام نگارندهٔ تحت فوق که شد مثبت عقل جان مست شوق حکمی که آدم
زخاک آفرید ز نفخ خودش روح در تن دمید محمد که مقصود هر دو
سرا ست شفیعی که نامی خوشش مصطفی ست بر آل و اصحاب او صد
درود که فضل خداوند اصل وجود کنون بشنوای مرد صاحب خرد
بحکمت دمی بر کشا گوش خود که بقراط لقمن چنین گفته اند بحکمت دُر معرفت
سفته اند دیگر همچو بوذرجمهر حکیم چنین گفته بکشای گوش ای سلیم
دگر همتل جاماسپ صاحب هنر حکیم خردمند نیکوسیر همه اتفاق
این چنین کرده اند ز اسرار حکمت یقین کرده اند که هر علتی را دوایی
بود نهر رنج زحمت شفای بود بجزم که هر رنج زحمت که هست
دوای خداییش فرستاده است یقین هر گیاهی که سر زد زخاک بدو
حکمی داده یزدان زخاک بلقمان بامر خدا هر گیاهی که پیدا شد از
خشک تر همه خبر احوال خود گفته اند از و هیچ احوال ننهفته اند که
باب اول در بیان ... اعضای مردم و صفات او بدانکه چشم را هفت پرده
کشیده است اول جادیه دوم ماسکه سیم مشیمه چهارم صلبیه پنجم عنبیه

عنبیه

ششم قرنیه هفتم را ملتحمه گویند و چشم با این پرده قرار گرفته است و با اینها
روشنی میدهد بکی دیگر حق مره آفرید حصاری کرد او را کشیده
که مژگان اگر می نبودی بجای رطوبت گرفتی همی دیدها دیگر ترفیه
نگهی آشوره که تا ما نوره باشد زوی بدو گاه و چشم راست روشنی را
از شمس کسب میکند و چشم چپ از قمر چو اندر رحم شد تولد بدید
حکیم این گوید ای اهل دید که پیوند اگر شد نحل را بماه خلل چشم
فرزند را کرد راه دگر کرد پیوند با ماه مهر دلیل این چنین دان ای پاک
مهر که فرزند چون شد زماد بظهور بود هم دو چشم بتحقیق کور صفت
گوش و علامات او دیگر گوش چون کرد کار آفرید دو درگاه اندر و استوار
آفرید و در نزد حکما گوش از چشم فاضل تر است زیرا تو چشم در شب
تار نبیند اما گوش شب و روز میشنود و دیگر گوش هوش را از عطارد
درک میکند نظم تولد چو اندر رحم جا کند بدان خانه تنگ ما کند
اگر شد زحل با عطارد قرین شود گوش فرزند کر از یقین

صفت معده

صفت معده و علامات او بدانکه در معده چهار قوت هست اول
جاذبه دوم ماسکه سیم هاضمه چهارم دافعه و لقمان گفته است
که جاذبه طعام را از گلو میکشد و ماسکه نگه دارد که تا پخته کرده و
هاضمه بهضم میرساند و دافعه رد میکند و هر گاه قوت ماسکه

ضعف پید شود طعام را بقی رفع میکند واگر هاضمه ضعف پید کند
از وی بادها پید شود واگر دافعه ضعف پید کند طعام در معده ترش
شود واز وی تولد شود علت یرقان و سکته ودق وخناق و
سرفه خشک وتب واگر هاضمه پر رطوبت بود علت صرع وجذام
وبرص وسوق بدن آید صفت جگر واقسام آن طعامی که در معده
ساند قوام جگر قسمتش ساند ای نیکنام کشد کرمیش کرمی تر بیش
سوی خویش اگر اندکی باشد از نعمت بیش بزه دهد کرم
خشکی تمام سوخته خون باشد مدام هلاهل آن که قوت بود کمترش
بکرده دهد کن کنی باور باش زاینها هر آنچه بماند دگر فرستد بسوی
مثانه جگر صفت دل دگر در تو دل حق آفریند که تن را ادویه می آید
بلدید بود همیشه پر از باد خون چهار رگش بود رگ درون برون
چو این چهار رگ سست گردد بدل تنت را زعلت درد آرد بدل
چو نه بیهوشی ضیق النفس رشی بدان چو خفقان مالنخولیا بعد از آن
صفت سپرز مرا ورا بود خون سوخته غذا زیاد چو شد سازنش مبتلا
سپید گردد از وی سپرز آن زمان خنازیر دنبل از و شد بدان
چو طاعون سود دنبل دگر از و ظاهر آید بشو باخبر از وخون
اگر سوی معده شود صداع حاخیالات فاسد بود حو بکند

صفت جگر
صفت دل
صفت سپرز

بارزه

بار صفرا بد و شود درد پهلو پدید از و صفت ده ها دیگر گرده را
چو خدا آفرید ره شهوت زو پدید آورید چو شد وقت شهوت
با اهل عوش در آید با ندام شهوت بجوش پس آنگاه بر کرده ها
بکند زور مجرد نفس پرور اگر گرده سستی کند ناگهان
زکر می جگر آید و از زیان و باسر درد شش از سانش بتن
ضعف سستی که رساند رشش قضیبش شود سست افتد زکار
بریه شود شهوتش باد دار سپرزان زحل باشد ای نیک نام
دگر گرده را زهره باشد قوام صفت شش دگر ششی چو
یزدان پاک آفرید جگر را زو باد زن شد بدید که معده را
می بسوزد جگر بنا بدل از گرمی او ضرر بیقین ششش
تر معده ن بلغم است ز بلغم غذ است رنجش کم است تعلق بجمله با بدنش
ششش بدان زده قوت او شود یکمان باب دو... بود
... بدانکه طفل را از اول تا پانزده قوت خون
بود واز پانزده تا به سی سال قوه صفرا بود واز سی تا
به چهل پنج قوت سودا بود در تعلم هنر در علم رای تمیز زیاده
کند عقل ادراک نیز واز چهل پنج تا به شصت غلبه رطوبت بود
وچون از شصت گذشت استخوانها ... گردد و اعضا از تاب وتوان

[illegible]

نشست که در باب سیم اندر مقالات طبع بدانکه حق تعالی عالم را
که عبارت از کون فساد باشد از چهار طبع آفرید اول گرم خشک دوم گرم تر
سیم سرد تر چهارم سرد خشک و گرم خشک از طبع ناریست و رنگ او
زرد است و صفراست و اما گرم تر از طبع هوائیست و رنگ او سرخ است
و خون است که رنگ شخص بسرخی زند و اما سرد تر از طبع مائیست و بلغم است
و رنگ شخص بسفیدی زند و اما سرد خشک از طبع ترابیست و سوداست
و رنگ شخص بسیاهی میزند فصل در اخلاط بدان خلطها ابن باشد
چهار چنین از حکیمان بود یادگار یکی خون پاکیزه ای رهنمون دگر هست
بلغم بود نصف خون سیم باز صفرا کف خون بود حکیم این چنین گفت موزون
بود دگر دو خون است صفرا بدان نشد هر چهار این زمانت عیان
دگر روحها چهار باشد به تن بود هر یکی را مقامی وطن یکی روح
حیوانی اندر دلست دوم روح نفسانی ای مقبل است که او راست
در مغز جا و مکان دوی دیگرت باز گویم بدان یکی هست روح طبیعی بتن
جگر جای او باشد ای اهل دین دگر روح تولیدی آمد عیان بود
خصیه و ناف او را مکان علاج حکمت جاماس حکیم فرماید که اگر رنگ
بیمار سرخ و سیاه بود و آن از غلبهٔ خون است باید که از هر دو دستش
فصد قیفال بکنند و اگر رنگ بیمار سبز یا زرد باشد و آن از غلبهٔ
صفراست

صفراست باید که از هر دو ساقش فصد بکنند علامت مرض بیماران زنان
و قی شدن زرد و سیاه شدن رنگ و رخسار و تیرگی زبان و سرد
شدن اعضا و بعضی از اعضا گرم و بعضی سرد و گنده گنده پر رو
شدن نفس و بیهوشی قرار شدن دل و سرخ شدن چشمها و سر
انگشتها پیش در آید بدرد دگر هم تب گرم رو آورده و پاتی
برهنه کند هر زمان و یا خوردنی جوید لا یا دران و یادم زگفتار بندد
تمام و یا دست آرد بر اشکم مدام و یا باشد او را طبیعت روان علامت
مرگست اینها بدان فصل دهن خشک تلخ انگد دارد مدام ز قولنج او را است
بیم تمام چو خارد کسی معده اش بی قیاس ز اسپرز باشد مر او را همه
کسی را که بولش کند بوی گند ز تب دارد آن شخص بیم گزند سر انگشتها
گر کسی را شکافت جذام ای حکیم اند رو را یافت فصل در بیان چیزهایی
که بر سر هم نشاید خورد نظم مخور خایهٔ مرغ ماهی بجام بهم که پیسی و فلج
در آیدت ضم مخور شوربا اندر سر رگ زدن که شبکوری است و بهق
زین سخن دگر رگ زنی آب بر سر منوش طعام مخور اول ای اهل هوش مباد
استسقا شوی ناگهان که زین علت آید تن تو زیان بگیر ما به هرگز رمیل
آورد ماهی مخور ما شیر تو بشنو تو که دارای که قولنج بید از این میشود زنا گاه جانت
حزین میشود مکن بپهلوی چپ جماع ای جوان که نقرس بدید آید تا بیکمان

بکشی بول بعد از جماع ای بیس که تا از مثانه بیاید ضرر محبوب ار شوید واقعه
احتلام مشوجع باز ان سنو این کلام که فرزند دیوانه زین مشوه تراین
رخنه بدین مشوه باب چهارم در عقاقیرها بحروف تهجی [illegible]
اسارون گرم خشک سده را بگشاید انیسون گرم ست بادها را بکشد و
ومعده را نرم کند اشق گرم نرم وگرم شکم را بکشد انجدان گرم نرم
آب پشت را بیفزاید آملس سرد خشک مالخولیا را دفع کند باب الباء
بلادر گرم خشک رطوبت را دفع کند [illegible] بهمن صرع را ببرد
واب پشت را زیاده کند برسیاوشان گرم سرفه را دفع کند وسینه را
نرم کند بورانه گرم خشک قی آرد وشکم را پاک کند بسفایج گرم خشک
صرع وسودا را نفع کند جوز گرم تر گرم معده بکشد واب پشت زیاده
کند و دندان را تیز کند جنطیانا گرم خشک مسموم را نافع بود وبادها
دفع کند [illegible] گرم است برگزیدن عقرب را نافع بود دار الشوش گرم
سرفه کهنه را ببرد [illegible] دارچینی گرم نرم باعتدال سردی را ببرد و
آب پشت را زیاده کند وبلغم را ببرد دار فلفل گرم خشک مالیخولیا را نافع
بود هلیله [illegible] گرم باد ببرد هلیله سیاه
گرم تر سودا را ببرد هلیله کابلی گرم تر رطوبت نافع بود ودماغ را
پاک کند هیل بویا گرم صرع وسودا را دفع کند وشهد گرم صفرا وبلغم را

نافع بود

نافع بود وموی را سیاه کند زعفران گرم خشک نشاط وخواب خوش
آورد زنجبیل گرم خشک بلغم را از معده ببرد وسرفه را نافع بود زرنباد
گرم خشک رطوبت را از معده ببرد زیبق سرد خشک حرارت نشاند
حب بلسان گرم وسده را از تن بگشاید ودماغ را از بلغم پاک کند
حب نیل گرم تر قی آرد وشکم را پاک کند حنا معتدل خارش را از تن ببرد
ونفع دل بکند حنظل گرم خشک بر نقرس نافع بود تباشیر حلق را نفع
دهد طین ارمنی سرد خشک بصفرا وسودا نافع بود وقی را باز دارد
وشکم را پاک کند لیشم سرد خشک است دیگر بدن بصارت زیادت کند
[illegible] کافور سرد خشک شهوت را باز دارد کندر گرم معده را
قوت دهد دهن را خوشبو کند وذهن را تیز کند کبابه گرم خشک
بصرع ومالیخولیا سود دهد کهربا سرد خشک خون را از رود کان ببرد
کثیرا گرم تر سرفه را از سینه ببرد کبیکج [illegible] گرم خشک بلغم را ببرد
وسینه را نرم کند لوف گرم تر سردی را از بدن ببرد لیمو سرد خشک
بصارت دهد وصفرا را دفع کند لسان العصافیر گرم آب پشت را زیاده
کند لوبیا گرم آب پشت را زیاده کند وحیض را بگشاید مشک گرم خشک
مالیخولیا وسودا را دفع کند مومیایی گرم نرم خشکی را ببرد وبدن را قوت
آورد وضعف را ببرد موم معتدل [illegible]

مرداسنگ سرد خشک سر فرا نافع بود و ریشها را از اندام پاک کند نفط سیاه
گرم خشک برای سر فرا نافع بود نفط سفید گرم خشک برای معده نافع بود
کمک دهد طعام هضم کند و قی را باز دارد سنبل گرم معده را قوت دهد
سلیخه گرم خشک چشم را روشنای دهد سر گرم خشک برای صفرا
نافع بود سورنجان گرم و مفتح نقرس کهنه را نافع بود سقنقور گرم
آب پشت را زیاده کند سوسن گرم نرم بلغم را از بدن ببرد سپستان
سرد نرم برای سر فرا نافع بود سقمونیا گرم خشک سودا را دفع کند
عاقرقرحا گرم نرم است ای پسر مثانه ببرد درد پشت کم عود گرم خشک
معده را قوت دهد علک گرم سده را بگشاید و معده را پاک کند و دل را
قوت دهد فلفل گرم معده را قوت دهد فرافیون گرم خشک قی را
باز دارد و بلغم را ببرد صمغ صبر گرم صفرا را نافع بود صندل سفید معتدل
با آماس تقویت کند و دل را تقویت دهد صندل سرخ آماسها و باد نافع بود صمغ عربی
گرم کند قبض سر فرا نشاند روان قرنفل گرم نرم مفرح و سودا را ببرد قاقله گرم
صرع و مالیخولیا را نافع بود و آب پشت را زیاده کند قطران خشک درد
دندان را نافع بود و کرم معده را بکشد قرطم گرم و صفرا ببرد شقاقل
گرم تر شهوت را بیفزاید شیرخشت نرم معتدل توتیا سرد خشک چشم را
روشنای بیفزاید تربد زرد گرم ای پسر کلانه رطوبت قی آرد دگر

ولی

ولی معده را سست سازد بدن خردل گرم خشک سر فرا ببرد و سپرز را
نرم کند گل خطمی سرد تر خون را صاف کند ذراریح زهر است
دارچینی گرم بلغم را ببرد و قی آورد غاریقون گرم است پس سده را
نافع بود و ورم را بنشاند و اسهال را دفع کند از برای صفرا و
سودا و خارش منفعت بود در بدن به بخشی بلغمی بود شما را از احتشار
باشد دلش بیقرار هلیله کابلی بلیله آمله هلیله زرد افتیمون هلیله
سیاه شاهترج مویز طایف تمر هندی سنای مکی خیار چنبر ترنجبین
آلو سیاه همه را بکوبد و بدیک کند و چهار من آب بر ریزد و یک شبانه روز
بخیساند پس در آتش معتدل بقوام آورد که تا نقد و ربع منصف شود پس صد
و صاف کند سقمونیا غاریقون نمک هندی از هر یک نیم درم کوفته بر او حل
نماید اندر مقالت حبها حب قوقیا سودا را دفع کند و درد سر
و درد گوشت و درد شقیقه را ببرد و دیده را روشنایی دهد و صفت آن
عصاره افسنتین غاریقون شحم حنظل
علک رومی سقمونیا صبر اسقوطری از هر یک یک دانک بکوبد و بیزد ۲
مصطکی ۴ ۲ ۴
و حب سازد و بقدر نیم درم بخورند حب صبر که سودا و خارش بدن
و درد سر را نافع بود و هر علتی که از غلبه خون باشد و صفت آن هلیله زرد
و عصاره و صبر اسقوطری از هر یک یک درم سنا مکی شاهتره گل سرخ
از هر یک یک نیم درم بکوبد و بیزد و یک دانگ سقمونیا اضافه کند

وحب سانه به پرهیز بعد از ستار روز آنکه خورد از اندام او جمله علت ببرد
حب قولنج قولنج و سدّه و اسهال را نافع بود و سینه پاک و معده را قوت دهد
وصفت آن صبر سقوطری نیم شحم از هر یک چهار دانگ بکوبد و سقمونیا
یک دانگ با او اضافه کند با آب کرفس حب سازد حب المنتن که فالج را نافع بود
و کسانی را از زیان بر دارد و شهوت را زیاده کند و بلغم را از بدن بیرون
کند و خون را صاف کند وصفت آن و مثل باید تخم حنظل دکر جوانیز آی
ای مرد صاحب حس از هر یک دو دانگ سقمونیا یک دانگ بکوبد با شیره
کند تا حب سازد و ستار روز بخورد حب سعال که سودا و صفرا را
ببرد و سعالت را دفع کند و کرم شکم را بکشد و سینه و آواز را نرم کند
و صدا را بگشاید و پاک کند صفت آن ... کتیرا صمغ عربی مغز تخم خیار
خشخاش تخم کدو زعفران رب سوس شکر از هر یک دو درم بکوبد
بروغن بادام حب سازد ... در مقالت قرصها ...
سودا و تبها و حرارت را بنشاند و جگر را قوت دهد صفت آن گل سرخ
شکر طباشیر طین زرد کتیرا رب سوس صمغ عربی از هر یک یک مثقال
کافور نیم درم نیم دانگ خشخاش یک دانگ با آب گل حب سازد قرص بنفشه
صفرا و ... نافع بود تب آرد بیرون از مزاجها دیگر وصفت آن
بنفشه رب سوس ترنجبین سفید از هر یک دو دانگ کتیرا سقمونیا از هر یک
یکی کند

یک دانگ و ... یک دانگ همه را بکوبد و در شکل قرص سازد ...
... از قرص کند ... که اشکم ... قبض ... روان و خون
شکم را ببندد و معده را آرام سازد وصفت آن علک رومی قرنفل
از هر یک نیم درم شکر سفید ده درم قرص سازد با ... در
مقالت ... زیره بر ... بادهای مخالف ... نخست
کند ... ساقط ... و اشتهای طعام آورد و شهوت زیاده
کند وصفت آن زیره کرمانی سی درم و ... که یک شبانه روز
بخیسانند و بعد از آن خشک کند بهمنک زنجبیل بلیله از هر یک بیست
درهم ... ده درم بهمنک دارو ... و انگبین ... که گفت
حکیم این چنین ... و ... در آن
... از ... نهان سازد آن ... بجو ...
یکماه آورد بکار ... در ...
بگشاید و فالج را دفع بکند رطوبت را ببرد معده را قوی سازد وصفت آن
بلادر بلیله زنجبیل آمله از هر یک چهار مثقال بکوبد ...
... انگبین بعد از آن گرم سازد ... ادویه در میان عسل
که معجون شود ... هشت ماه ...
... ساعتش ... محل ...

قل

شیرین‌تر از عسل کرده بپزند انیسون اشتهای طعام آورد و طعام را
هضم کند و معده را قوت دهد و باد را از رودکانی بیرون کند و خون را
بیفزاید و با آماس شکم نافع بود و صفت آن انیسون زیره قاقله
قرنفل تخم کرفس نانخواه از هر یک دو درهم فلفل زنجبیل و دارفلفل
از هر یک دو دانگ با شکر بقوام آورند از آن شربتی سه درم نافع
است کسی را درد هارا از آن دافع است باب هشتم اندر معالجات
سعاجین معجون زنجبیل صرع را نافع بود و قولنج و فالج را نافع بود و معده را
قوت دهد و صفت آن زنجبیل زرنباد دارفلفل از هر یک شش درم
اسارون بهمن سنبل دارچینی هیل شقاقل فرفیون عود
عاقرقرحا مصطکی از هر یک هفت درهم زیره انیسون انار و عنب
تازه آنرا بمال بهم سنگ شان کن عسل پالاله کرده هر روز دو مثقال
از آن بخورند ... کوکچل خضاب کنی باز بشوئی هم کوکچل
باشد از مردرنگ از و چیزی که زرد آب باشد روان دوایی بگویم که چون میتواند
بدمت ار تو اول مردارسنگ دیگر توتیه سیماب آوری مجنیک پس جیوه را بکشد
با روغن زیت مخلوط کرده کچل را بحمام برد و بعد بیرون طلایه کند تا یک
روز شب باشد دیگر بار بحمام برد خلاص یابد ... آماس شش
و سستی اعضا و سستی را نافع بود و صفت آن ... که انار و عنب بکل

بلیله و لبسفید تخم مرغ خمیر کند دیگر صبر بام و دخاکستر آب دیگر سعد انگور
دررو با شتاب روان تخمها را بکوب بریزند دروس که و روغن گل بریزند
دیگر با گل ارمنی و زعفران بکوب روا و بریزند اندر آن پس ضماد کند
ضمادی ریشی سعد مقعد بواسیر که خون و چرک آید مویزج تخم
شفتالو نمک هندی کند سه بار زهره کاو هم کند علاج تب خمار
بجای آب گلاب بد هند و سرکه و کافور و صندل در میان آب کرفس
بریزند و بر سرش طلا کنند و روغن دلیل بحمام برند و چون تب
ساکت شود اندر فصد قیفال بکنند علاج تب که از هم و غم بود
بحمام برود و چون بیرون آید بخوابد و چون از خواب بیرون آید
برخیزد اندامش را با آب سرد بشویند و بر روغن گل بنفشه انس تا آمد
مالش کنند و جلاب بدهند و غذا ماهی و مرغ و سرکه بخورد
علاج تب چشم بد باید که او را در آب بنشانند و از آب بیرون
وی بریزند چه انگر نیس و گوشت او آب سرد و خردل را در پیش او
دود کنند و صندل و کافور بر اندام او بمالند و غذا انار شیرین
با شکر و روغن بادام بهم زنند علاج تب که تشنگی و تشنگی بیخ
بنفشه و کشمکاب گرم کنند و بخورد بعد از آن آب سرد با شکر سفید
بخورند علامت تب دق آنست که تب آید نه گرم نه سرد 40

علاج تب خمار
علاج تب از هم
علاج تب چشم بد
علاج تب گرم که تشنگی
علامت تب دق

هد کنند و قدری شکر اضافه کنند باز بقوام آورند پس قدری مشک و
وکافور نیز داخلش کنند و در وقت حاجت یکمثقال از آن بخورند

شربت بنفشه سرفه وتب کهنه را ببرد و بدرد گلو نافع بود و باندام
ومعده وخناق کهنه نافع بود و اسهال را باز دارد بنفشه یک چارک
و سه من آب بریزند و آتش دهند تا یک رطل بماند و یک چارک

شربت عسل شکر داخلش کن و در وقت حاجت ده درم از آن بخورند
بر فالج و درد پشت نافع بود و مرنگ زرد را سرخ کند انگبین
نیم من و نیم من آب بجوشانند و صاف کنند و یکدرم زعفران اضافه

علامت کلب الکلب نماید و در وقت حاجت پنج درم از آن بخورند [illegible] الکلب
بود بیش اسفید زرد سیاه زابلق دیگر میشود گاه گاه دو چشمهش
بود سرخ مانند خون کند دم میان دو پا در نگون کرد نزار بود دیگر
از مردمان سگان دیگر زو هر میت کنان بود اغلب آن کلب تو
وش همیشه کف آید زکام لبش ازو بانگ ناید مگر گاه گاه بود بانگ
او زشت ای مرد راه بد و سنگ چون افکنی ناگهان کند زنم آن
سنگ را در دهان و چون کسی را کلب الکلب گزید و آن شد نوع
بود یکی الم آنکه سگ زاید ش از قضیب نماند در آن کس قرار
شکیب بود شکل آن سگ که بود زاید چو موی در آن لحظه آن کس

و اندامش روز بروز لاغر شود و رنگ بحشش گاه سرخ و گاه زرد
بود و استخوانهایش سست شود و چشمهایش فرو افتد علاجش
جو نیم بریان شده با ماء السعفین سکنجبین و جلاب بخورد غذاش سعفین

شربت شکر آب انار و سیب ترش دل را قوت دهد تبهای گرم را
از بدن باز کند و بادها را بنشانند و راحت خواب آورد وصفت آن
باید نخستین یکمن شکر بد وضم طبرزد بباید دگر ابا آب شیرین بجوشان
همی که تا آب کردد بغایت قوی دگر یک من سیر افکنی در آن بجوشان
که خوش حل شود اند ان پس از آن شربت سی درم بخورند

شربت انار بصفرا و سودا نافع بود خون را صاف کند و حرارت جگر را بنشانند
سه من آب انار بجوشانند که تا یکمن بماند پس هفتاد درم شکر با قدر

شربت به سرکه به و بریزند معده را قوت دهد و اسهال را باز دارد
و بر ودکان و بکی ده قوت دهد و بصفرا نافع بود سه رطل آب ان
را بجوشانند که تا یک رطل بماند چون سرد شود هفتاد درم شکر
و سی درم گلاب بریزند و بقوام آورند و در وقت حاجت شش

شربت نیلوفر درم بخورند اورام معده و بد رد شکم و بصفرا و تب
و بد رد دل و درد پشت نافع بود بتی خون دگر ساکن آید از آن
یک رطل نیلوفر و دو رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند و صاف

کنند

هرکاه خواهند که چشم را براشند اول با خمره بنفشه براشند ه
دو تیم باطوطیای قلمی سیّم باکف دریا میمالی خونی شود تا سه
روز بربلیش بخوابد کسی با او خدمت کند که تا حرکت نکند بعد از سه
روز آتش افروخته اول که برخیزد چشم او با آتش نگاه کند بعد از آن
قهوه را بکوبند با زرده تخم مرغ در چشم او کذارند و حرکت نکنند
برای چشم که او ماه داشته باشد بیفند را در آتش گرم کرده بعد از
آن سفید تخم مرغ را بزنند کف کند کف آن را بالای پنبه بکذارند
بر چشم نهند شب بخوابد بسیار نافع بود برای چشم که تار شده باشد
را سوخته را بکر با من سفید بپیچد و یک شب در مهر زیر برف بکذارند
بعد از آن کوفته بعد از آن پاره بلور خوب آرد و در میان سرکه
کاو بکذارند بسوزانند و بعد از آن بکوبند یکی وزن از را سوخته
و یکی وزن از بلور بجای بچشم کشند نافع بود داروی درمان
برای چشم که از حرارت گرفته باشد بر چشم بکشند صفت آن
سنبل سیاه توطیای هندی کل منجک کات هندی دارفلفل
چشمک نبات مصر کف دریا اجزا همه برابر کوفته و از حریر بیرون
کنند در چشم بکشند داروی دیگر برای درد چشم نافع مجرب

قلب

BLANK PAGE

صفت آن داروی بزرگ خوی پوست طوطیای هاروین

برای سبل چشم

روح سوخته مامیران چینی بالای سنگ سماق کوفته ایضاً

برای چشمی که سبل داشته باشد سرگین خشک آدمی را بسوزانند و

له سحق کنند و دهنه فرنگی با نبات مصری بر هم کرده در سنگ دلاک

بسایند با شیر دختران همچنین بهتر باشد با میل چوب در چشم کشند

داروی زنگاری

ایضاً داروی عیونی برای چشم که البته دانه زده باشد که به هیچ وجه

خوب نشود بداروی زنگار استعمال نمایند که خوب شود صفت آن

زاج سفید را در آتش بسوزانند و در وقت سوختن قدری تریاک

در بالای زاج بیندازند آن هم بسوزد بعد از آن قدری نشادر

داروی مرزنجانی

وقدری زنگار با هم بکوبند استعمال نماید دیگر داروی مرزنجانی

که صفت آن قرن داش قلی کف دریا را سوخته در میان انار ترش

کنده و در خمیر کرفته در تنور داندازند تا پخته شود بکوبند نافع

طوطیای صادق

بود دیگر طوطیای صادق صفت آن سنگ بصری را سوخته را

در میان دل گوسفند بپزند بعد از آن با روح سوخته صلایه

ایضاً شاف

کرده تجربه است دیگر طوطیای قلمی تریاک شیاف مامیثا البته

ایضاً شاف دیگر

نشادر با شیر دختران اندازند دیگر شاف تریاک یکمثقال

انزروت

انزروت و زعفران از هر یک نیم مثقال جمله را کوفته با شیر دختران

برای چشم که به برف افتاده باشد

در چشم کشند نافع بود برای چشم که به برف افتاده باشد جاورس را

با آتش اندازند و سرد بود آن بگیرند و سفیدی تخم مرغ را بر هم

نوع دیگر

زنند و گرم کنند و بر پنبه نهند و بر چشم ببندند نوع دیگر چوب

داروی دیگر

شاهتبنا کور را با مت در چشم کشند نافع بود داروی دیگر کدره

تاریکی چشم را ببرد و روشنائی دهد و ضعف چشم را نافع

بود و صفت آن اقلیما اقلیمیای نقره نمک هندی بوره ارمنی

زنگار فلفل سیاه و سفید دار فلفل کف دریا از هر یک چهار

درهم صبر زرد قرنفل سنبل از هر یک یک درم نیم و

نیم درهم زنجبیل دو درم دو درم کوفته و بیخته با یکدیگر بیامیزند

دندان خورد باشد آن هم بگیرند ملحق کنند بر شعله

داروی دیگر

داروی دیگر برای چشم که سفیدی داشته باشد تخم

لک لک دندان خوک عسل مکه قند محمودی طوطیای

قلمی همه را درهم کوفته صلایه کرده از وله کذاشته روزی

داروی دیگر

یکوقت کشد داروی دیگر برای چشم که آب ریزد و سوزش

داشته باشد کندر قند محمودی طوطیای قلمی کف دریا

قلد

جسنک درهم صلا ۹ یکرده بر پشت چشم و زیر مژکان بیاشد

ساعتی بخود بد شود

صفت قلیات که بجهة امراض مذکوره

ترتیب دهد و ارزش را لیه قلمی شد

سنگ کبود ۲	راسخت ۲				
توتیای قلمی ۲	شنجرف ۲	دم الاخوین ۲	بیخ بلخون ۲	زاج کبود ۲	
				طباشیر چینی ۲	کف دریا ۱

صفت قلیات دیگر بجهة امراض مذکوره

صفت ذرور در دهن در وقتی حب مذکور بخورد و دهان مجروح شود این ذرور را بدهن بپاشد که در دو روز باصلاح آورد

سوره، تنکار، کات هندی، گلنار، شادنج، انزروت، زاج سفید سوخته، توتیای قلمی، راسخت، شنجرف، اسبوس

همه مساوی الاجزا کوفته و بیخته بدهن بپاشند صفت ذرور دیگر برای درد دهن

چوب چینی ۴۴، گل ارمنی ام، پوست هلیله زرد ام، طباشیر ام، شادنج ام، عدس ادویه را کوفته و بیخته بدهان بپاشند

در بیان بعضی از رساین حکمای هند باصطلاح

هنود رساین بمعنی کیمیای بدنست و آن مخصوص است بادویه و تراکیبی که باعث حفظ صحت و طول عمر و تقویه قوی و اعضاء رئیسه باشد و اکثر تدابیر و تراکیب ایشان در امزجه سکان اقلیم ثالث و رابع و خامس موافقتی ندارد و بناء علی هذا در اقالیم مذکوره متداول نشده و طریق یونانیان تناسب مناط اعتبار گشته است و حقیر آنچه اقل غالیه دانسته بتجربه آن مبادرت مینماید از آنجمله رساین گندهکیست که عبارت از کوکرد و ابوالاجساد اشاره باوست و طریق آنست که کوکرد و سند روحی نرم کوبیده و در مغرفه آهن با روغن گاوی بقدری که او را بپوشاند بآتش نرم گداخته و از خرقه که بر سر کاسه چینی کاوی بسته باشند صاف نمایند تا مصفی او داخل چینی گردیده که منعقد و مشابه بسنگی زعفران رنگ شفاف صاف گردد بعد خشک نموده ضبط کنند و این مسمی بگندهکیست منقی و بچند قسم مستعمل میگردد اول آنکه هر روز یک دانگ او را سائیده با یکوقیه شیر تازه گاوی ممزوج نموده ناشتا بنوشند و تصریح کرده اند که چون بیست روز مداومت کنند بهق و جرب و قروح را زایل نماید و در دو ماه تعدیل طبع و حفظ صحت بحدی نماید که هرگز تغییر مزاج و مرض بر او طاری نگردد و در سه ماه صحت و تقویت قوی و حواس و ذکاء بحد اقصی احداث کند و در یکسال ضعف بنیه و پیری را زایل کند دیگر آنکه هر روز یکدانک او را با یکدرم از هلیلجات نرم سائیده و بروغن بادنجان که از تخم او گرفته باشند چرب نموده ناشتا تناول نمایند و تا چهل ساعت غذا میل نکند

و بعد از آن از اغذیهٔ لطیفه تناول نمایند تا شش ماه باین طریق سلوک نمایند موی
سفید را سیاه گرداند بنهجی که دیگر سفید نشود و جذام و فالج و تشنج و سل و سعال
قدیم و بواسیر را دفع نماید و حدت بصر و قوت سمع و حواس بغایت قصوای برسد
دیگر آنکه هر روز یکدانگ او را با یکدانگ طلق سیاه محلوب مکلس سائیده با روغن
تازه گاوی حب کرده استعمال نمایند تا یکماه بدستور منافع مذکوره مشاهده نمایند
و از شرایط استعمال جمیع رساین آنست که اول تنقیه نمایند و در ایام استعمال
ادویه از ترشیها و لبنیات و آنچه در او حرارت غالب باشد و از سبزیها و
جماع و حرکات عنیفه و [illegible] و اعراض نفسانی اجتناب نمایند چه هرگاه بشرط
مذبور عمل ننمایند باعث هلاک و امراض مهلکهٔ صعب میگردد دیگر رساین
نوع [illegible] است و آن عبارت از هلیلجات است و طریق آنست که
سیصد و شصت هلیلهٔ کابلی بزرگ اعلی را در ظرف سفال مانند کوزه کرده
بول گاو ماده بر آن بریزند که بقدر چهار انگشت او را بپوشاند و سر کوزه را محکم
نموده و در زمین پاکی دفن نمایند بنهجی که سر کوزه بیرون باشد و تا قریب بدو
هفته بگذارند و هر روز ملاحظه نمایند و هرچه از بول کم شده باشد اضافه کنند
تا هلیلجات نرم شود پس هر یک را دو نیم کرده دانهٔ او را اخراج نمایند و زیبق منقی
که ابو الارواح عبارت از واست با گوگرد منقی مذبوره بالسویه مثل نود درهم
بسایند تا یکسان گردد و در قدحی گل حکمت گرفته در دیگ بر دیگ یا خاکستر
با آتش نرم گذارند تا منعقد گردد پس بسیار نرم سائیده در جوف هر هلیله نیم درم
گذاشته

گذاشته نصفین هر هلیله را بریسمان ابریشم مستحکم نمایند و هلیلجات را در ظرف پاک کرده
با عسل کف گرفته بر آن بریزند بقدری که آن را بپوشاند و ظرف را در زمین پاکی
تا یکماه دفن کنند بعد از آن چون بیرون آوری اجساد مذکوره را در اجرام
هلیلجات غوص نموده اثر از آن نمانده هلیلجات مربی شده باشد هر روز یکعدد را
تناول نمایند و تا چهار ساعت در خوردن غذا تاخیر کنند و بعد از آن شیر تازهٔ گاو را با
طعمهٔ لطیفه و نان و شکر و گوشتهای لطیف تناول نمایند چون یکسال مداومت
کنند بدستوریکه مذکور شد جمیع منافع مذبور سابقه از سیاه گردیدن موی سفید
و زیادتی عمر و تقویت قوتها و رفع ضعف پیری و اعادهٔ شباب و صحت ارواح
و مزاج و حرارت غریزی ملاحظه کنند طریق زیبق منقی زیبق را در
هاون یا زجاج یا [illegible] یا مزجج با آب گیاه بید انجیر سایند تا جرم و سیاهی او
زایل گردد پس با آب گیاه عنب الثعلب بدستور سحق نمایند و مرتبهٔ سیم با آب
نقیع هلیله بسایند و بعد از آن مغسول کرده هفتاد مثقال او را با نود مثقال
آب خالص در دیگ سنگ با آتش نرم بجوشانند و هرچند آب بتحلیل رود
تا یکی طل دیگر بتدریج بر او بیفزایند تا مجموع صد و هشتاد مثقال آب بتحلیل
رود پس برداشته ضبط کنند و این مسمی است بابو الارواح منقی که مذکور شد

فصل در بیان عقاقیرها است باب الألف

انقوزه انکوزه هردو حلتیت منتن است

اطریلال تخم حلال الخلیل ارغیش بیخ زرشک اباب سرب سوخته
ابوض ششکار ابهل تخم هل آبل قاقله کبار ابست تخم اترج
اترج ترنج اترار زرشک اثمد سرم اصفهانی اتلق فلفل برادارقی
کجلد اذریو بخور مریم اذن الفار مرزنکوش اذخر کوکیا ازریون
لالرسک اسفیداج سفیداب اسفیل بیاز دشتی اشنه دوالد اشق
بلدران اصل المرجان بسته اکلیل الملک چنک کربد انیسون رازیانه
آملج اصفر هلیلهء زرد املج سود هلیله سیاه آمله کابلی هلیله کابلی
بلجلو باب الباء بالنکو بادرنبویه بادروج ریحان کوهی بزرقطونا

بزرقطونا
تخم
شکم باره بذر الرمان البری حب فلفل بذر انجرجر تخم کزر بذر الحسن
تخم کابچه بذر البنج تخم بنک بذر الفجل تخم ترب بعضی کوینید که تره تیزک است
بذر المرد تخم صرد بذر الحم بذر الجند فوقی تخم اسپت بذر هلیون
مارجوبه بذر الجند با تخم کاسنی بذر الأنجره تخم کزنه بذر الکراث
تخم کندنا بذر المغث تخم شلغم بذر السلق تخم چغندر بذر البصل
تخم پیاز بذر القثا تخم خیارزه بذر القشه تخم خیارزه بذر الحیارین
بذر الخیارین تخم خیارزه وخیار بالنک بذر البطیخ تخم خربزه
بذر الورد تخم کل بذر الریحان تخم شاهسفرم بذر الشبث تخم شبت

قلو

BLANK PAGE

بذر الكرنب تخم كلم بذر الأسفناج تخم اسفناج بذر بقلة الحمقا
تخم خرفه بستد بج مرجان بصل پیاز بقلة الحمقا تورك
بلوط الأرض كماذريوس بلادور انقرديا باب التاء
تمر خرما تربد تربذ تمر هندي آلوچه هند تودري دربند
دربندتين الرطب انجير باب الثاء ثوم الحيه ثوم برّي
باب الجيم جدوار دوار جه جرجير كيكير جزر كزر
بعضی كويند تخم شلغم ست جعده عنبر بيد وصغيرش گل آدید
جفت جفت پوست برون بلوط جلنار گلنار جلجلان الكشير خشك
جمار تخم خرما جندبيدستر خايه سگ آب جينبك گل انار
جنبذ الرمان گل انار جوز السرو تخم مورد بيری جوز صغا
كرده كان جوز هندی نارجيل جوز الطيب جوز بويا جوز الشرك
جوز انجز جوز المرج كاكنج باب الحاء حلتيت بود بيند كوهی
بعضی كويند سپيدنست حب النيل قرطم هند نيست حب الورد

حلتيث منتن انقوزه وانكژه است

لسان العصافر حب العروس كبابه حب الزلم تخم كنكر حب الخروع
تخم بيد انجير حب بلسان تخم بلسان حب الكاكنج تخم كاكنج حب السفرجل
بذر دانه حب القطن بنبه دانه حب الفلفل بذر رمان برّی كدبفلم رسی
نار دانه حب الغار مانند فندق بود حب الصنوبر كبار جلقوزه

حب الفلت

حب الفلت ماش هندي حب الصنوبر الصغار تخم كاج حب الرمان
انار دانه حب البان دانه ايست بشكل فستق حب الملوك ماهودانه
حب الرشاد خرفه حب المحلب بيويه مريم حب الرياس تخم ريباس
حب الذبيب مويز حب زالنج حجر اليهود سنكيست مانند خايه فاخته
حب الرشاد تخم سپندان حسك خارخسك حلبه شنبليله حماما
ماهلوو اومانند شياوشان حمص نخود حمام كبوتر حنظل
خربزه ابوجهل حنذ قوقی دبو اسپیست باب الخاء
خانق الكلب كچله خيم شنبرك شفنرك خبازی خرفه خبث الحديد
زكيم آهن خبث فضه ريم نقره خبث النحاس مس سوخته
خردل ابيض اسفندان سفيد خرنوب نبطی كرو خرطوهندی خياز چنبر
خصية الثعلب ثعلب بزرك خفاش شب پره خل سركه خمر
ماء الفيل خوخ شفتالو خون سياوشان دم الأخوين خيار بالنك
بادرنك خيربوا هل باب الدال دادی رومی هوفاريقون
دجاج ماكيان دخن ارزن دروبخ بشكل عقرب بود دقو
تخم جزر برّی وبيخ آن شقاقل است باب الراء راوند ريوند

دار بانه انیسون رشاد سپندان رصاص قلع رطبه اسپست
رمّان انار شیرین رمّان حامض انار ترش رمّانه السّعال خشخاش
رمّان البرّی حب فلفل رماد خاکستر ریحان شاهسفرم
باب الزّا زبد البحر کف دریا زبد الحدید غافور زبد
مسکد زبل سرکین زجاج آبگینه زدوار جدوار زرنباد عرق
الکافور واو بیخ ایست کبوی کافور مید هد زرنب سرو ترکستان
زنجار زنکار سفرجل آبی سقمونیا محموده باب السّین
سفرجل آبی سقمونیا محموده سلوقجبلی ابرادیر وسالیون سمسم
کنجد سمک ماهی باب الشّین شاهسفرم حبق کرمانی شب
زاج شقایق لاله شیر آمله آمله درشب خوساننده باب العین
عاقرقرحا نخ طرخون برّیست عروق لاصف بیخ کبر عرق الکافور
زرنباد عسل لبنی میعه میعه سایله عسل تر زد شیره نبات
عصارة الورط وامّا عصارة الشّحره جوز بدل ومرزنجوش
عنب الثّعلب قوش ازمی عیون الدّیک حب چشم خروس بعضی گویند
که ثمر درخت بقم است باب الفا فاشرا کرم دشتی بدل وی
درونج

درونج است فاشرستین شش بیدان فاغره فاخره فاوانیا
عود الصّلیب فجل ترب فراسیون کندنای کوهی بدل وی
انیسون فلنجمشک قرنفل بستانی بدل وی قرنفل است فستق
پسته فطراسالیون تخم کرفس جبلی فقاح عرق زاری خو
فلفلمویه بیخ درخت فلفل بدل او دار فلفل فلفلمون پودنه کوهی
فو بدل وی سنبل وکبابر وفلفل سیاه فوتنج جبلی بدل نعناع
فوّه روناس بدل وی دانک وزن سلیخه ومویز سیاه وشیطرج
باب القاف قثا خیاره وخیار دراز است قثاء الحمار خیار
سفید قرع کدو قرّة العین کرفس الماء قرنفل میخک قرنفل بستانی
فرنجمشک قرداما نا کرویای برّی قرقون سعد باب الکاف
کاکنج عروس در پرده کاوزبان لسان الثّور کاشم انجدان
کبابه حب العروس کراث کندنا کزبره کلم کرم کرویا زیره رومیست
کمون زیره کندر حب البان کندش کند شه کولیر انجدان
کمافیطوس کرفس الرّومی یاطرخون رومی کمادریوس بلوط الارض

BLANK PAGE

نسخه احضار مطلب که زود یابد بنویسد این اسمی را بر سه پاره کاغذ
در هر کاغذی سه ریزه نمک و چهار دانه فلفل بگذارد و به پیچ یکی را ظهر
دیگری را شام دیگری را صبح در آتش اندازد یا آنکه بنویسد بر پاره مس
یا آهن و در آتش اندازد مجرب است مکر هیلوا احیبی
یا غبغبیه بحق نقش الحق والشیاطین و نعفورش
والنار حرق قلبه ۲۲ ۲ عـ حب ۲۲ الرجا ۳ الساعه ۳
النار ۳ نقش سیم اصلوی اصلوی اقوا ارلو شو
شو اشنوا اشنوا اطونغشو طرا لشرسر حب ۲۲ عـ
قلب ۲۲ الوسم الساعه ۳ النار ۳ العجل ۳

فصل در بیان جذام واسباب علامات وعلاجات آن اما جذام علتی بود
در غایت بدی و حادث میگردد از حرارت سودا در تمامی بدن و فاسد
میسازد مزاج اعضا و هیئت و شکل را و اعضا در آخر او خورده میشود و ساقط
میگردد و گاهی جراحت میشود و گاهی نمیگردد و سبب او حرارت و یبوست است
که خون سوخته و سودا نموده و تولد فرزند در ایام حیض از اسباب او و جماع
و مصاحبت مجذوم و سودا اگر بسیار بود و رقیق از و آکله حادث
میگردد و اگر غیر رقیق بود بظاهر بدن دفع کرده از و بهق سیاه و برص اسود
و قوبا و منش و سرطان و خنازیر و اورام سودائی حاصل میشود و اگر
ممکن نبود دفع او باعضا از جهت رداءت کیفیت و منبسط گردد در تمامی
بدن جذام حادث میشود و سودائی که این مرض از و حادث میگردد
بر دو نوع است اول سودائی که از دردی خون و ثفل حاصل شود این
نوع با تساقط اعضا نمیباشد بلکه حس اعضا زایل میشود و غلیظ میگردد
و ضیق نفس و بحوحه صوت و حدقه گرد گشته و موی پاشیده میگردد از این جهة
داء الاسد میگویند و در ابتدا علاج میپذیرد و قسم دوم سودا که از مره صفرا
متولد گردیده و این نوع با تآکل اعضا و تساقط او میباشد مشکل [illegible]
میشود و بعضی گفته اند که این قسم زودتر قبول علاج میکند از قسمی که از
سودا حادث گشته از این جهة آنکه صفرا لطیفتر از سودا است این
قسم وقتی مسلم بود که در ابتداء و پیش از جراحت بود اما بعد از جراحت
قبول

قبول علاج نمیکند علامات ابتداء جذام حمرت رنگ روی و جسم
مایل بسواد و ضیق نفس و خشونت صوت و کدورت بیاض چشم و بسیاری
عطسه و بوی از بینی و عرق سینه و سر بد بوی و آب چشم و خلق تنگ
و عجب و حسد و خواب پریشان و بحوحه صوت و باریکی موی و پاشیدن
و شق شدن ناخنها و رنگ او مایل بسواد و غلظ لبها و قبح صورت
غدد و بثرات صلب و اگر حدوث جذام از سودائی سوخته که از صفرا
متولد شده مفاصل او جراحت گردد و بینی او متآکل و خورده شود در این
وقت طمع نیک شدن نباید داشت علاج در ابتداء فصد قیفال از
دست راست و چند روز راحت نماید بعد از آن رگ اکحل از دست
چپ کشایند و اگر احتیاج شود از پایها و پیشانی و پس گوشها و اگر در حلق
بحوحه ظاهر گردد رگ اوداج که در گردن است نفع دارد و آن مقدار
خون بردارند که نزدیک بغشی رسد و در میان فصدها بحمام آیند
در آیند تا خون رقیق گردد و بدن روغن بادام و روغن مسکه
که از گاو باشد بیشتر عورت آمیخته در بدن مالند و در بینی چکانند و در
آبی که بنفشه و بابونه و گل خیرو و نیلوفر جوشانیده باشند ریزند و از فصد
و مسهلات قوی مثل حب قوقیا و آنچه در مالیخولیا مذکور شده مداومت نمایند
و اگر قی باسانی آید نفع کلی دارد و تخم ترب و سکنجبین و امثال آن مثل تخم شبت
و بیخ سوس و جوز القی و بعد از قی و مسهل روغن بادام با گلقند بشراب آمیخته تا عصیر
یعنی عصیر انگور

قسما

اکر از اهل شرب شوب بود والا بجهاد عرق اندک روغن بادام ممزوج نموده اختیار
نمایند دو عق دو مثقال و شراب و غرقا چهل مثقال باشد و خاکستر چوب انجیر و بوره
در آب مثبت تر سازند و بدن را بدان بشویند هر روز آرد باقلی و آرد حلبه
و بوره و اشنان برابر بکیرند و بدن را بدان طلا نمایند در حمام و طبیخ حلبه کر
درو اندکی صابون بود نفع ده دارد و در آب معتدل هر روز در آمدن
و بعد از آن شربت افسنتین و غذا نان جو بایک و نخود آب که از کوشت
مرغ و کوسفند جوان و بطو زرده تخم مرغ نیم بخت و ماهی رضراضی و
اختصار بر شیر کوسفند تنها بهترین چیزهاست درین مرض و نان کندم
نیز میل نمایند و از غذاء که از و سودا حاصل کردد مثل کوشت کاو و ...
و نمکسود و عدس و کرنب و بادنجان و از هواء سرد و خشک اجتناب نمایند
و ریاضت پیش از غذا فایده دارد و بعد از ... استفراغ اکر از تعب
و بخوابی ملاحظه نمایند شاید و نوعی از جذام که از سوخته صفرا حاصل کشته

اکثر علاج او ترطیب و تسکین صفرا بماء جبن با سفوف مسهل سودا دیکر نوع
از امراض که مشابه ابتداء جذام است و آنرا باد شنام نام کذاشته اند
علامت او حمرت روی و اطراف حمرت منکره مشابه بجذام علاج فصد
و اسهال سوداء و تدبیر ابتداء جذام و کذاشتن زلو و تراشیدن تا خون
بسیار بیرون آید بعد از آن نمک بمالند و مرهم احمر و مرهم خل فایده دارد و صابون
طلا سازند و بعد از آن با آب کرم بشویند چند نوبت مکرر سازند

باد شنام

فصل

فصل

در خنازیر این علت را به پارسی از جهة کثرت عروض
مر خنازیر را وحدوث او بیشتر از سوء هضم و تخم شود و این آماسی بود کوچک
صلب از جای بجنبد و پیش و پس نرود هم رنک تن بود و سلعه نیز همچنین بود
آماسی صلب از جای بجنبد و پس و پیش رود و از ابتدا توان کرفت و کاه کم بود و کاه بسیار کردد
و خنازیر را نیز و آن خنازیر بود که بسیار کردد و بیشتر بر کردن و زیر بغل
پدید آید و مردم کوتاه کردن برآرند و بعضی را سخت بزرک بود و این نادر
بود علاج تنقیه بدن از بلغم غلیظ بقی و اسهال و تقلیل غذا و از ترشیها
و از طعام خوردن شب پرهیز کند و اجتناب از غذاء غلیظ نماید و از بسیار
کفتن و آواز بلند کردن و از خشم و بالین بلند باید داشت و حبها که اخراج
بلغم و سودا نماید و حب خزران و حب واصطیل سودمند است و صفت
حب واصطیل افتیمون سنبل سلیخه حب بلسان اسارون دارچینی زعفران قرنفل
مصطکی از هر یک درم صبر شانزده درم اسطوخودوس شحم حنظل از هر یک
پنج درم تربد هفت درم محموده چهار درم غاریقون هندی دو درم حب سازند
شربتی دو درم تا سه درم صفت حب خزران ایارج فیقرا سه درم
غاریقون دو درم و نیم شحم حنظل درم نیم از زوت چهار درم تربد هفت
درم جاوشیر مثقال نوشادر درم محموده مثقال حب کنند با آب کندنا
شربتی مثقال تا یک مثقال و نیم چند نوبت اختیار نمایند و ضماد محلل و مرهم
داخلیون را خاصیتی کلی است در تحلیل و صفت آن بکیرند مرداسنک سی مثقال نرم سوده

حب واصطیل

حب خزران

دوغن زیت شصت مثقال در پاتیله کنند و بر آتش نرم بجوشانند و مردارسنگ بکوفته در میان
روغن همی جنبانند تا بکداز و دو روغن سیاه کردد پس شصت مثقال لعاب تخم کتان
و چهل مثقال لعاب اسبغول و سی مثقال لعاب تخم خطمی بیامیزند و بکوفته بریزند تا بسطبر شود
و اکر بیخ سوسن کبود در نفت برابر کوفته اضافه نمایند بر تحلیل قوی کردد و مرهم دسل
نفع کلی دارد و اطریفل غددی فایده دارد صفت اطریفل غددی اینست هلیله سیاه پانزده
درم بلیله و آمله و تربد از هر یک هفت درم افتیمون ده درم بسفایج و اسطوخودوس
و سنای مکی از هر یک پنج درم سنبل هندی بنا دوغاریقون از هر یک سه درم انیسون
و مصطکی و جوز بوا و قرنفل از هر یک دو درم نوشادر دو درم عدد کردن کو سفند
خشک عود پنج درم بسرشند آن عسل بسازند شربتی دو مثقال تا سه مثقال و نیم بود
و اکر هر روز نیم درم ازین اطریفل غددو بیمد درم دارچینی با قند و یا نبات اندکی
اختیار نمایند نفع دارد و اکر ازین داروها فایده نرسد ضمادهای منضج کذارند
دارویی که خنازیر را نرم کند بکیرند آرد باقلی و آرد جو و پیه بط با روغن زیت
بکذارند و داروها بدان آمیخته نمایند صفت ضماد منضج تخم کتان تخم حرف و
و بیخ سوسن کبود و تخم حلبه در شراب بجوشانند و سرکین کبوتر بقدر حاجت آمیخته
نمایند و طلا نمایند و بعضی از حکما کفته اند که میاشتانج یعنی که میاش میکویند بکیرند
و بسوزانند و یک هفته هر صباح دو درم بدهند این علت برود و نوعی از خنازیر میباشد
منبسط که از جلد بسیار بلند نبود و جراحت میکردد و بصورت انجر خام بود هرکاه بشکافند
و این بد ترین انواع خنازیر است علاج او آنست که بشکافند احتیاط باید کرد تا رکها

[illegible]

وعصبها

وعصبها که نزدیک او بریده نشود و بعد از بریدن داغ نمایند و مادهٔ او بیرون
آرند و در کتب آورده اند که یکی خنازیر را بشکافت و شاخی از عصب برید
او از خداوند علت باطل شد کشت و صواب آنست که هرکاه بشکافند جانب
سلیم بر بشکافند و باقی را به دواها و داروها پاک سازند و مرهم زنکار
فایده دارد صفت آن زنکار دو درم علک و موم از هر یک پنج درم روغن
زیت بیست مثقال مرهم سازند چنانکه رسم است و بعضی طبیبان درین
مرهم پنج درم زاج زیاده میکنند و بعضی خنازیر باشد که مادهٔ آن ... زند
مادهٔ سرطان بود داروهای کرم که در علاج او بکار برند یا روغن کل بیامیزند
و اکر دردی و حرارتی بود ضماد از آرد کندم و آب کشنیز باید ساخت
و از هر یک جزو حمص دو جزو نرم کوفته به آب کشنیز تر طلا سازند

فصل در اطلیهٔ مجرب و حکمیه

از طلاهای مجرب او کوکرد را با حنا در
روغن دنبه آغشته کنند
و در حمام بر بدن طلا یه کنند
و غرض در حمام بودن اینست
که بعد از مالیدن داروها عرق
کنند بیش از شستن و این طلا به که
که مذکور شد بغایت مجرب است

ایضاً ضماد جرب که بغایت آزموده است
صفت آن تخم دیباس دو مثقال مغز
هستهٔ زرد آلوی تلخ و زیبق از هر یک
یک مثقال باشد که سائیده با روغن کنجد دو جزء [?]
در حمام طلا کنند ایضاً ضماد دیگر بجهة
جرب و حکه بغایت مفید است انار ترش
با پوست ریزه کرده چندان بجوشانند که مضمحل
شود پس بکوبند تا دانه و پوست یکسان گردد در
حمام طلا کنند و هرگاه از مادهٔ سوداوی و صفراوی
باشد با حدت خلط مغز دانهٔ کدو و هندوانه را
با شیر دختران سائیده طلا کنند ضماد دیگر
ایضاً جهت جرب مجرب است کوکرد زرد سفید
فلفل ~~مازوی نیم سوخته~~ زنجبیل سفیداب قلعی
بالسویه مازوی نیم سوخته یک عدد با روغن گل و بنفشه ضماد
نمایند قرص سعفه منقول از جامع امین الدوله جهت سعفه و قوبا و
اورام بارده و صداع بلغمی آزموده است زرچوبه بادام تلخ از هر یک
جزو مقل ازرق دو جزو مقل شبعا نه روز [?] در سرکه خیسانیده قرص
ترتیب دهند با آب کاسنی و روغن گل و سرکه و امثال آن ضماد نمایند

فصل

فصل در تدبیر فصد و حجامت فصد استفراغی
کلی بود جهة آنکه مرکب از همه اخلاط خونست هرگاه فصد شود از هر خلطی
چیزی کم شود و فضیلت فصد آنست که هر وقت که رگ بگشایند رنگ و قوام
خون میتوان دید و آن مقدار که مصلحت باشد میتوان گرفت و داروی مسهل وقتی
اگر افراط یا تقصیری کند تدارک آن مشکل بود و معلوم است که جگر گرم است
و تولد خون در جگر باشد و معدن قوت طبیعت و همه تن را از آن بهره است
و بدان پرورده است و هرگاه خون بیشتر گیرند ضعف و غشی تولد کند دیگر آنکه
رگی بزرگ از جگر بدل پیوسته است و خون را بدل میرساند و آن خون در
دل موجب قوت حیوانی گردد و در شریانها شده بهمه تن رسد و هر وقت
خون از شریانها بیرون رود قوت حیوانی باطل گردد و بمیرد و منافع
خون آنست که پوست رنگین و تازه دارد و متقدمین خون گرفتن را
روا نداشته اند و این رای خطا است جهة آنکه هرگاه خون فاسد در بدن
جمع شود سبب بیماری گردد و بعضی گفته اند که بغذاهای لطیف و اندک
مزاج چون باعتدال باز آید اگر چه این تدبیر صوابست ولیکن مدتی باید
تا خون باعتدال باز آید و شاید مهلت ندهد پس ضرورت مقداری
از خون باید گرفت و اعتماد بر قوت و حال دل باید کرد و طبیب در حال
فصد دست بر نبض دارد تا اگر اثر ضعف و تغیری ظاهر گردد بباید بست
و قی کردن پیش از فصد غشی باز دارد خاصه کسی که در معده او صفرا

قمد تم

صفرا تولد کرده باشد و فم معده ضعیف بود و در حال خون آمدن غشی واقع
شود پس از بستن رگ بود و پیش از فصد زمانی اندک آب انار و آغوره
یا شربت سیب ترش دهند غشی باز دارد و س دمزاج را شربت پودینه
یا جلاب کرده وی ادویه گرم باشد و مشک بوی کند و دواء المسک
بجلاب یا آب انار دهند و کسی را که روز نوبت تب باشد رگ نزنند
و در حصبه تا سیم اگر مبتلا بود فصد نمایند و میان درد کردن در غایت صعوبت
باشد در درد را تسکین دهند بعد از آن تسکین فصد نمایند و در روز فصد
طعام نخورند و بعد از آن تا دو روز طعام لطیف و کمتر خورند و چیزی
که صفرا بنشاند خاصه مطبوع صفرائی مزاج را میل نمایند و بعد از جماع
و اسهال و قی و هیضه و تردد بسیار که مسام کشوده شود در رگ نباید زد
و اگر ضرورت شود بعد از سه روز فصد نمایند و هیچ شئ خوشبوی در
سر رگ نگذارند اندک خاک بر سر رگ باید گذاشت و حر طوب مزاج را
پیش از فصد ریاضت معتدل فایده دارد و رگهائی که آن کشایند قیفال است
و اکحل و باسلیق و حبل الذراع و اسلیم و باسلیق ابطی و صافن و مابض
و عرق النسا و هر یک را منفعتی گفته اند فصد قیفال بجهت علت سر و چشم
و بینی و کام و زبان و لب و دندان و اکحل همه تن را سود دارد و باسلیق
علت جگر و سپرز و ذات الجنب و سرسام و درد سرین و زانو و ساق
و قدم و اسلیم دنبال باسلیق است از دست راست در درد جگر را
فایده

فایده دهد و از دست چپ سپرز را و خارش را نفع دارد و حبل الذراع
در بعضی دستها با رگ باسلیق بود و در بعضی با اکحل آمیخته باشد
و صافن یعنی فصد صافن حیض بگشاید و گر و خارش که بر ران و خایه
و قضیب بود دفع نماید و مابض بعضی گفته اند دنبال رگهاست و
شاخهای آن یک رگ شده فصد او در درد پشت و احشا را سود دارد
و عرق النسا یعنی فصد او درد او را زایل کند اما قیفال را به پهنا یا بوریب
در بود باید زد تا نیش در عصب و غشا نرسد و اکحل در زیر او عصبی است که
و از درازا باید زد و باسلیق در زیر او شریانست بیک سوی باید برد
و بوریب زنند که اگر چه درازا زنند باد گیرد و باسلیق ابطی را بسیار
باید مالید و با بهام باید گرفت پس از آن باید کشود فصد اسلیم را
ساعد بباید بست و بوریب زنند و دست در آب گرم گذارند تا خون
آن مقدار که باید برود و رگ صافن از بالای شتالنگ باید بست
و انا اصل رگ دو رگ با او است از دو جانب او اصل را باید زد و مابض
در زیر زانو است از جانب انسی ساق در آن هر دو باید بست تا رگ پدید آید
و عرق النسا را از میان زانو تا شتالنگ به پیچند و خشی در زیر پای او نهند و
فصاد میان خنصر و بنصر رگ بجوید اگر یافت از خطا ایمن باشد و اگر نیابد از
پس شتالنگ از جانب وحشی بدرازا باید زد و سر نیش بعصب و غشا نباید
رسانید که مبادا گرگ شود و اگر رگ باریک زنند و خون در زیر پوست جمع شود

قمه

وجایکاه رک کبود یا سیاه شود نشان آن بود که خون باقی بود و از دست دیگر فصد کنند و اکر از شریان خون میرفته باشد این ادویه بسارند خون سیاوشان انزروت شب یمانی قلقطار اقاقیا کلنار صبر کندر از هر یک درهم صمغ عربی سه درم بکوبند بسفیدهٔ مرغ بتجم و خانهٔ عنکبوت بر جراحت و حوالی او نهند و به بندند و چند روز نکشایند بعد از آن برفق بکشایند و خون شریان رقیق تر بود اما حجامت کودکان و پیران را بجای فصد بود و بر هر عضو که حجامت کنند آن عضو را پاک کنند و تا ضرورت نشود حجامت نشاید کرد و کسی که شصت ساله بود حجامت نکند از بهر آنکه خشکی بر پوست غالب کرد و در چهاردهم و پانزدهم ماه ممتلی بود اخلاط در بدن حرکت کرده میل بجانب پوست کرده فصد باید نمود و چون نقصان پذیرد و آن هفدهم بود رک زدن شاید و هر کاه نور ماه نقصان کیرد فصد و حجامت فایدهٔ عظیم دارد

در آکلهٔ دهان این علتیست صولات او زنک جراحت دارد و در زمان اندک مواضع بسیار از دهان میکیرد از جهت بدی ماده و بوی بد از و و بسبب او خلط غلیظ عفن لذاع تیز علاج فصد و اسهال بمطبوخ افتیمون و مضمضه بسرکه و سماق و رب نموده و بعد از آن بفلدفیون صفت آن زرنیخ زرد و سرخ و اقاقیا و زراوند از هر یک جزو نوره آب نارسیده برابر همه چند نوبت نرم بکوبند و سرکه بر و پاشیده و در آفتاب کرم کذارند تا خشک شود بار کوفته سرکه بر و پاشند چند دفعه

چیزی از آن

صفت قرص بلادفیون

صفت قرص زرنیخ

پس از آن خشک نموده قرص سازند صفت قرص زرنیخ جهت دفع آکله لثه داصیه زرنیخ سرخ و زرد و آهک و مازو از هر یک پنج درم زنکار و قلقطار از هر یک دو درم اقاقیا و شب و کلنار از هر یک سه درم بکوبند و بسرکه آمیخته یکهفته در آفتاب کذارند بعد از آن قرص سازند و خشک نموده مقدار نخودی کمتر سود و در دهان و لثه بمالند نیک و یکساعت نکاه دارند بعد از آن روغن کل و کلاب در دهان کیرند

فصل در علامت حبل فرق میان ذکر و انثی بقراط کفته است که اکر شک داشته باشند که زن حامله است یا نه پنج مثقال عسل را با آب سرد آمیخته مقدار پنج مثقال در محل خواب بدهند اکر مغص در ناف و درد شود حامله است و دیکر دو روز نمایند یک روز بخور بعود یا غیر او از چیزهاء خوش بوی نمایند بقع اکر بوی در بینی خود بیابد حامله است و اکر بوی آن نیابد حامله است و اکر دانه سیر بر دارند همین حکم دارد و از جمله حیله که خواهند معلوم نمایند که فرزند ذکر است یا انثی پس زراوند را بکوبند و بعسل خمیر نموده و بصوف کبود بر دارند صباح بر نهار ... تا میانه روز چیزی میل ننمایند و اکر در دهان خود مزهٔ شیرینی یابد پسر است و اکر مزهٔ دهان تلخ بود دختر بود و اکر در دهان طعم ظاهر نشود پس حامله نیست

في المعاجين

مه اطريفل صغير ر نو معجون نوشدارو ر مه ايارج فيقرا ر معجون مفرح ... ن

معجون نجاح معجون لكموني ر معجون نوشدارو و جوارش عود ن

نه اطريفل مقل ملين ن نح اطريفل مقل ن دواء الترنجبين

نح معجون خبث الحديد و ساحتي الحديد ن سر دواء الترنجبين ر

معجون مقوي باه ن سح معجون لبوب ن سح معجون لبوب كبير ن

مشهور بمعجون مادة الحيوة
سح معجون فلاسفه ر سط اغذية باه ن سط ادوية ماليد بقضيب ر

برشعثا معجون سورنجان ن فج فلونياي رومي ن

فج برشعثا ن جوارش كندر ر نج جوارش عود ن

السفوف
نج سفوف سورنجان ن لا سفوف سعال ر نج سفوف ارسطو

نه سفوف ابن ماسويه نه سفوف الطين ن نه سفوف لؤلؤ ر

نه سفوف حب رمان ن فر سفوف مقليانا ر

عب سفوف مفاصل ن حب ... فح حب الشفا ن

ط حب نزله ن ه حب ديكرن ن له حب سرفه ن

لح حب افتيمون ر نه حب الرمان ن نو حب مقل ر

سا حب دربستن خون بواسير ر عب حب سورنجان ن

صط حبوب زنبج ر قلد ايضا حبوب زنبوج ن

صح حب طباشير كافوري ر قرصها

ك قرص مبارك ر كا شياف ابيض ن كا چهار دارو

كد قرص بنفشه له قرص طباشير ر سا قرص كهربا ن

سح قرص فلافيون ن سو قرص بنادق البزور ن سر قرص كالنج ن

ف قرص زرشك ف ف قرص ورد صغير ن ف قرص راوند

صح قرص طباشير قابض ر ا قرص خشخاش ن هج شياف بواسير ن

قرن ...

قاجهار شیره ن

سکنجبین ها کرشرکه عنصلی لا سکنجبین عنصلی

مب سکنجبین افیتمون ر ع سکنجبین بزوری شربتها

ج شربت زوفا ل شربت دیاقوزا ط شربتها

ما شربت گاوزبان ن نا شربتهان نب شربت فواکه

نج شربت لیمو نج شربت افسنتین نو شربت زرشک

یح شربت خشخاش رفح شربت دینار فح شربت ماء الحیاة

ح شربت مورد مب شربت بادرنجبویه نه شربت بنفشه

نا شربت نیلوفر یو شربت اسطوخودوس ما ... ها

ط ماء الشعیر ل آب کامه مب ماء الجبن ن ربوب

لا رب حبوب نا دربوب دیگر مرکبات متفرقه

لعاب خشخاش ن ح جوب چینی ر سه بیان ر وغن بواسیر

ما سونا نیدن و ح رسوسیاف در دفع سوزش بواسیر

سا مرهمهای بواسیر سا خشکبند ح روغن نرگس و زنبق

یج دهنیات ... باجی ن یا مرهم سوختگی آتش

زمرهم جراحات سر ما برده ... مرهم جراحات شمشیر وغیر آن

فط علامات وباء صور تریاق الطین ن صور تریاق اربعه

صح ... ماش ح سر سام ن س ضمادات خواشیر

قاجهار شیره ن س آبزنها

[redacted]

150

50

END OF REEL
PLEASE REWIND